Anul III, Numărul 1, ianuarie–martie 2020

LEVIATHAN

Revistă culturală

PUBLICAȚIE TRIMESTRIALĂ A ASOCIAȚIEI CULTURALE LEVIATHAN

LEVIATHAN

Anul III, Numărul 1
ianuarie–martie 2020

PUBLICAȚIE TRIMESTRIALĂ A ASOCIAȚIEI CULTURALE LEVIATHAN

Director fondator
Rudy Roth

Redactor-șef
Costin Tuchilă

Redactor-șef adjunct
Pușa Roth

Colaboratori: **Lică Barbu, Cornelia Bartels, Cristian Boroș, Ani Bradea, Mihail Ciupercescu, Radu Comșa, Cornelia Costin, Florentina Loredana Dalian, Sonia Elvireanu, George Grigore, Michel Herland, Ion Lazu, Dori Lederer, Nicolae Lotreanu, Valeria Manta Tăicuțu, Brândușa Massion, Nicolae Grigore Mărășanu, Victoria Milescu, Gheorghe Miletineanu, Neculai Moghior, Claudiu Neacșu, Veronica Pavel Lerner, Paula Romanescu, Florentin Smarandache, Urfet Șachir, Daniela Șontică, Mircea Teculescu, Liliana Toma, Antoaneta Turda, Marius-Cosmin Vasile, Carmen Vințan, Letiția Vladislav, Gina Zaharia**

Concept grafic:
Rudy Roth

Fotografie copertă:
Jean-Léon Gérôme, *Bashi-Bazouk*, 1869, Metropolitan Museum of Art, New York

ISSN 2602-0270
ISSN-L 2602-0262

CUPRINS

Editorial:
Unitate în diversitate 3

Studiu:
Arta ca formă de interpretare a tăcerii
de Rudy Roth 5
Carlo Gozzi văzut de noi, ceilalți contemporani
de Costin Tuchilă, Pușa Roth
Cu două portrete inedite
de Adina Romanescu 9

Historia:
O poveste adevărată (5)
de Neculai Moghior 19

Memorii:
Satul de adopțiune
fragment de roman de Ion Lazu 24

Universalia:
Respectă-ți religia ca să fii respectat!
de George Grigore 27
Seraiul imperial în memoriile doamnei Leylâ Sâz – compozitoare și scriitoare turcoaică (1)
de Urfet Șachir 29
Poeme de Michel Herland
Traducere din limba franceză
de Sonia Elvireanu 32

Poem din poemele Europei
Grupaj realizat de Pușa Roth și Costin Tuchilă 36

Echo:
Poezii de George Grigore, Dori Lederer, Letiția Vladislav, Sonia Elvireanu, Victoria Milescu
traduse în limbi străine 40

Jurnal de călătorie:
Bruxelles, Brâncuși, BOZAR, brad
de Brândușa Massion 47
Jurnal egiptean
de Florentina Loredana Dalian 51
În interiorul Cercului Polar (2)
de Florentin Smarandache 65

Eseu:
Pledoarie pentru miracol
de Claudiu Neacșu 71
Câteva repere privind imaginea țăranilor în literatura română
de Daniela Șontică 75

Arte vizuale:
Marie-Anne Collot, femeie sculptor, umbră albastră în Secolul Luminilor
de Paula Romanescu 79

Traditiones:
Harem, lumea care nu trebuie știută
de Urfet Șachir 84

Poesis:
Versuri de Nicolae Grigore Mărășanu, Gina Zaharia, Mihail Ciupercescu, Mircea Teculescu, Cristian Boroș 88

Roman:
Iarnă nebună (fragment)
de Letiția Vladislav 96

Cronică literară:
Cusătoreasa de vremuri
de Ani Bradea 99
Când se sparge coerența lumii
de Valeria Manta Tăicuțu 102
Poeți suedezi în viziunea unui poet român
de Victoria Milescu 104
Sub semnul lui Absintos
de Antoaneta Turda 106

Note de lectură:
Éric-Emmanuel Schmitt, Jurnalul unei dragoste pierdute
de Veronica Pavel Lerner 108

Teatru:
Șase schițe umoristice
scenariu radiofonic
de Costin Tuchilă 110

Cronicar de teatru:
Ce fel de artă e regia de teatru
de Gheorghe Miletineanu 121

Interviu:
Fascinația teatrului radiofonic
interviu cu regizorul Mihai Lungeanu
de Pușa Roth 125

Proză scurtă:
Șaptezeci și cinci de cioburi de oglindă
de Cornelia Bartels 134
Fata popii
de Liliana Toma 137
Poarta roșie
de Radu Comșa 139

Lumea copilăriei:
Anotimpul prieteniei
de Lică Barbu 141
Călătoriile lui Aliantus și pumnalul timpului
de Carmen Vințan 145

Filosofie politică:
Paradoxuri ale proceselor de socializare în România comunistă
de Nicolae Lotreanu 148

Silogismele culturii:
Politicile culturale în actualitate. O dispută „amară”, greu de soluționat (II)
de Cornelia Costin 152

Literatură economică:
Politicile agroalimentare între prezent și viitor
de Marius-Cosmin Vasile 155

Editorial LEVIATHAN

UNITATE ÎN DIVERSITATE

„Să ne îmbogățim reciproc din diversitatea noastră”, afirma poetul francez Paul Valéry, iar Fiodor Dostoievski definea astfel unitatea în diversitate: *„În sarcina artei nu cad momentele întâmplătoare ale existenței, ci ideea lor generală, sesizată cu perspicacitate și extrasă cu precizie din întreaga varietate a fenomenelor omogene ale vieții”*. Plecând de la general spre particular, primul număr din anul 2020 al **revistei culturale „Leviathan”** se înscrie în aceeași dimensiune a dialogului cultural, un dialog al artelor, un tablou din cuvinte în care temele sunt nuanțele care se îmbină pentru crearea unei imagini cel puțin interesante pentru cititorii de azi. Nu putem rămâne cantonați doar pe subiecte naționale în epoca virtuală, nu putem să rămânem între granițele obișnuitelor noastre obiceiuri, mai ales când am propus o revistă de cultură. Or, cultura este suma sentimentelor noastre, suma gândirii omenești, este expresia frumuseții, dar și esența evenimentelor lumii, transpuse sau nu în ficțiune, reprezentând cartea de vizită a oricărui spațiu geografic, indiferent de meridianul pe care s-ar afla. În acest sens am creat noua rubrică ***Poem din poemele Europei***, care să prezinte diversitatea exprimărilor creației, temele universale, frumusețea stilului marilor condeie în care spiritul este o „coloană a infinitului”. Despărțiți de epocile în care au trăit, marile spirite au abordat temele majore ale lumii, creând o linie de legătură, un spațiu cultural în care granițele dispar. În acest număr am ales poeme din lirica poetului național, Mihai Eminescu, oprindu-ne firesc apoi la William Shakespeare, Johann Wolfgang von Goethe, Victor Hugo, Federico García Lorca, Luís Vaz de Camões, Francesco Petrarca. Așa cum am susținut și în celelalte numere, intenția noastră pleacă de la ideea de unitate de spirit și diversitate ca fond și ca formă. O dată cu acest număr am lărgit ideea de adresabilitate, publicând scriitori străini contemporani traduși în limba română, continuând cu scriitori români traduși în alte limbi, cele ale Europei, dar și în limbi mai puțin cunoscute de publicul cititor.

Eseistul, criticul literar, lingvistul și filosoful englez William Hazlitt, considerat întemeietorul criticii dramatice în Anglia și un precursor al romantismului, referindu-se la tăcerea în artă, făcea următoarea afirmație: *„Tăcerea este marea artă a conversației”*, adăugând, ca un corolar, celebra replică din piesa *Mult zgomot pentru nimic* (actul 2, scena 1) de William Shakespeare: *„Tăcerea e cel mai desăvârșit sol al bucuriei; n-aș fi îndeajuns de fericit dacă aș putea să spun cât de fericit sunt.”* (Claudiu). Estetica tăcerii în artă, arta ca mod de interpretare a tăcerii, a tăcerii creative, tradusă și prin faptul că artistul nu dorește să fie cunoscut pe de-a-ntregul, ca să poată surprinde, plecând de la ideea că opera de artă se naște din tăcere, sunt câteva dintre reperele propuse și analizate în primul studiu din acest număr al revistei.

Gustave Doré (1832–1883), *Rosa celeste: Dante și Beatrice privind Empireul*, ilustrație la *Paradisul* de Dante, *Cântul XXXI*, 1867

Păstrând ideea de unitate în diversitatea culturală, studiul dedicat lui Carlo Gozzi demonstrează că apostolul *commediei dell'arte* n-a murit odată cu masca, reușind să-și găsească locul și în mileniul trei grație muzicii. Basmele sau feeriile teatrale reprezintă pentru secolul al XVIII-lea modalități de realizare a unei satire sociale și politice, dar și o formulă de evadare într-o lume unde totul pare posibil, în Veneția în care teatrul era în stagiune permanentă. Deschizând punți de legătură, am pășit din Serenissima Republică Venețiană spre porțile Bosforului în Seraiul imperial, descoperind parte din secretele vieții din haremul imperial și din palatul sultanilor, grație memoriilor pe care le-a lăsat moștenire o personalitate a acelor vremuri. Unitate în diversitate? Sigur. De ce?

Alfons Mucha (1860–1939), Portretul Doamnei Deschamps, 23 decembrie 1903, Paris

Fiindcă arta, indiferent când, cum și unde a fost creată, arta adevărată, se înscrie în ideea de unitate în diversitate.

Petre Țuțea afirma că „religia este expresia unui mister trăit", am adăuga noi, în ideea diversității, că religia este suma trăirilor unui credincios, indiferent de trăirea spirituală a fiecăruia. În acest sens veți avea ocazia de a pătrunde în lumea credinței universale, temă cu implicații fundamentale în cultura lumii, pornind de la un adevăr de neclintit: „Dacă vrei să fii respectat, respectă-ți religia". Ideea de unitate în diversitate, indiferent de perioada istorică, este potențată și de „umbra albastră în secolul luminilor", cu referire la istoria unei opere de artă, ***Călărețul de aramă***, născută din talent, dar și din iubire. Uniunea sufletească reprezintă așadar unitatea de idei în diversitatea de abordări. De măreția artei brâncușiene nu poți decât să te bucuri și să te întrebi cum a putut această „pasăre măiastră" plecată din Hobița să șlefuiască pe altarul timpului opere pe care orice muzeu din lume ar dori să le aibă. Motiv de reflecție pentru toți aceia care au avut privilegiul de a vedea expoziția deschisă în octombrie 2019 în capitala belgiană. Să ne amintim doar de o maximă a autorului *Păsării măiastre*, cel care a afirmat că „toate dilemele se rezolvă prin unificarea contrariilor".

Creatorii și arta lor ne înscriu pe noi, ceilalți, într-un spațiu istoric, dându-ne posibilitatea să înțelegem mai bine rolul artei în lume, arta care reprezintă treptele cunoașterii, dar și a evoluției conștiinței noastre.

Poezie, roman, proză scurtă, teatru, proză pentru copii, eseuri, memorii, cronică literară, note de lectură, jurnal de călătorie, interviu, însemnări despre tradiții, istorie, silogismele culturii, filosofie politică, literatură economică, fiecare în parte și împreună creează unitatea de spirit și diversitatea ca fond și ca formă, într-o lume care pare că nu mai are timp să privească în juru-i, dar cu atât mai puțin în trecut. Cultura este, după părerea noastră, zestrea cu care deschidem ușa viitorului.

„Plecând de la general spre particular, primul număr din anul 2020 al revistei culturale «Leviathan» se înscrie în aceeași dimensiune a dialogului cultural, un dialog al artelor, un tablou din cuvinte în care temele sunt nuanțele care se îmbină pentru crearea unei imagini cel puțin interesante pentru cititorii de azi. Nu putem rămâne cantonați doar pe subiecte naționale în epoca virtuală, nu putem să rămânem între granițele obișnuitelor noastre obiceiuri, mai ales când am propus o revistă de cultură."

Studiu

ARTA CA FORMĂ DE INTERPRETARE A TĂCERII

Rudy Roth

Poet, ziarist, grafician,
cercetător român,
doctor în științe politice

Arta, afirma Heidegger, *„rezidă în opera de artă”*, iar esența ei nu poate fi dobândită prin analiza exterioară a universului creativ[1] sau, cu atât mai mult, prin clasificări sau studii comparative ale elementelor acestuia. Asumându-ți chiar și parțial această perspectivă și, implicit, debarasându-te de orice încercare de *a asimila* produsul artistic în plan vizual, auditiv, tactil etc., poți ajunge *să percepi arta ca pe o formă de retragere în ființă*. Cu alte cuvinte, să-i simți existența nu prin ceea ce este, ci prin transformările pe care le aduce eului tău interacțiunea cu ea.

Acest fenomen se datorează faptului că, în esență, substanța produsului artistic este o disoluție în sensuri creative a unei stări de inexistență, o translatare în materie și formă a absenței primordiale. O materializare a unui impuls creator născut dintr-o necesară *stare de tăcere* [2] a artistului și care conferă expresiei artistice dimensiuni aproape antropomorfice, cu o viață și adevăruri proprii.

Suntem, fără doar și poate, în fața unui paradox. Pe de o parte pentru că existența operei de artă rezultă din decizia artistului de a dărui cetății *tăcerea* sa creativă, iar pe de alta pentru că valoarea intrinsecă a creației depinde, în mare măsură, de incapacitatea aceleiași cetăți de a înțelege pe de-a-ntregul această *tăcere*.

Cu alte cuvinte, prin creație, *tăcerea* se transformă într-un soi de profeție anacronică, o profeție pe care *„acțiunile artistului încearcă să o îndeplinească și în egală măsură să o schimbe”*. [3] Lucru de altfel extrem de complicat, dacă ținem cont de voci precum Paul Goodman, care susține că starea de *tăcere* nu este o structură monolitică, ci o colecție de diferite tipologii distincte. În lucrarea sa *Vorbirea și limbajul: apărarea poeziei*, din anul 1971, Goodman identifica nu mai puțin de 9 forme de *tăcere*:

„Există tăcerea mută a somnului sau apatiei, tăcerea sobră, întipărită solemn pe chipul unui animal, tăcerea fertilă a conștientizării, care păstorește sufletul și dă naștere gândurilor noi, tăcerea vie a percepției hiperactive, gata să spună «Asta..., asta...», tăcerea muzicală care însoțește starea de fi absorbit de o activitate, tăcerea ascultării cuvintelor celuilalt [...], tăcerea zgomotoasă a resentimentelor și auto-incriminării, a discursului subvocal și puternic [...], tăcerea perplexității, tăcerea acordului tacit cu celălalt și a comuniunii cu universul.” [4]

Fără doar și poate, având în minte această clasificare a lui Goodman, înțelesul și elocvența unei opere de artă pot suferi mutații semnificative. Mai ales în cazul creațiilor care tratează direct sau indirect tema *tăcerii*. Ce diferență majoră, spre exemplu, în a citi creațiile autorilor cu un apetit vorace pentru *starea de tăcere* precum Rilke, Neruda, Valéry etc., adaptând, rând pe rând, adevărul fiecărui cuvânt la unele dintre tipologiile de mai sus.

De exemplu, ce mesaj diferit ar avea versurile lui D. H. Lawrence, dacă le-am citi întâi în cheia unei *tăceri resentimentare* și, mai apoi, în cea a unei *tăceri apatice*:

„[...] I feel the silence waiting
To take them all up again
In its vast completeness, enfolding
The sound of men”. [5]

[1] **Martin Heidegger**, *Originea operei de artă*, București, Editura Humanitas, 1995, p. 38–39.

[2] **Adrienne Rich**, *Arts of the Possible*, The Massachusetts Review, vol. 38, no. 3, 1997, p. 319–337.

[3] **Susan Sontag**, *The Aesthetics of Silence*, in *Styles of Radical Will,* London: Penguin Classics, 2009, p. 3–34.

[4] **Paul Goodman**, *Speaking and Language: Defence of Poetry*, New York: Random House, 1971, p. 15.

[5] **D. H. Lawrence**, *Silence* [fragment], *Amores*, New York: B.W. Huebsch, 1916, https://www.gutenberg.org/files/22532/22531-8.txt

Emily Dickinson, 10 decembrie 1830–15 mai 1886

„[...] Simt tăcerea așteptând
Să ia înapoi totul
Și cu vasta sa nemărginire
Să-nconjoare
Sunetul oamenilor”. [6]

Și ce diferență în a percepe adevărul pe care vrea să ni-l ofere Emily Dickinson atunci când descrie *tăcerea* ca pe un atavism al creației primordiale și al lui Dumnezeu:

„Silence is all we dread.
There's Ransom in a Voice –
But Silence is Infinity.
Himself have not a face.” [7]

„Tăcerea este suma temerilor noastre.
Există Răsplată într-o Voce –
Dar tăcerea este Infinitul.
El-Însuși nu are chip.” [8]

Și ce interesantă ar fi lectura lui Goodman însuși, folosind drept sistem de referință *tipurile de tăcere* pe care le enumera Edgar Lee Masters în poemul său despre tăcere, scris în anul 1869:

„[...]There is the silence of a great hatred,
And the silence of a great love,
And the silence of an embittered friendship.
There is the silence of a spiritual crisis
[...] There is the silence of defeat.
There is the silence of those unjustly punished;
And the silence of the dying whose hand
Suddenly grips yours.
There is the silence between father and son,
When the father cannot explain his life,
Even though he be misunderstood for it.

There is the silence that comes between husband and wife.
There is the silence of those who have failed;
And the vast silence that covers
Broken nations and vanquished leaders.
There is the silence of Lincoln,
Thinking of the poverty of his youth.
And the silence of Napoleon
After Waterloo.
And the silence of Jeanne d'Arc
Saying amid the flames, «Blessed Jesus» –
Revealing in two words all sorrows, all hope.
And there is the silence of age,
Too full of wisdom
for the tongue to utter it
In words intelligible to those who have not lived
The great range of life.” [9]

[6] Traducere din limba engleză de **Rudy Roth**.

[7] **Emily Dickinson**, *Silence is all we dread*, in *The Poems of Emily Dickinson*, ed. Thomas Johnson, Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 1998, p. 868.

[8] Traducere din limba engleză de **Rudy Roth**.

[9] **Egdar Lee Masters**, *Silence*, in Louis Untermeyer, ed., *Modern American Poetry*, New York: Harcourt, Brace and Howe, 1919.

„ [...] Există tăcerea unei uri fără margini,
Și tăcerea unei mari iubiri,
Sau tăcerea unei prietenii ruinate.
Există tăcerea unei crize spirituale
[...] Există tăcerea înfrângerii.
Există tăcerea celor pedepsiți pe nedrept;
Și tăcerea muribundului a cărui mână
O strânge brusc pe a ta.
Există tăcerea dintre tată și fiu,
Atunci când tatăl nu-și poate explica viața,
Și riscând să fie greșit înțeles pentru asta.

Există tăcerea care apare între soț și soție.
Există tăcerea celor care au eșuat;
Și vasta tăcere ce-acoperă
Națiuni distruse și lideri dispăruți.
Există tăcerea lui Lincoln,
Gândindu-se la sărăcia din tinerețe.
Și tăcerea lui Napoleon
După Waterloo.
Există tăcerea Ioanei d'Arc
Strigând din mijlocul flăcărilor, «Binecuvântat fii, Iisuse» –
Și dezvăluind în trei cuvinte
Toate sensurile tristeții și speranței.
Și există tăcerea vârstei,
Prea plină de înțelepciune
Pentru ca limba să o rostească
În cuvinte inteligibile pentru cei ce încă nu au trăit
Marea varietate a vieții." [10]

Și cum ar fi ca, odată folosind toate aceste tipuri de *tăcere*, să încercăm să descifrăm tăcerea lui Neruda:

„Yo que crecí dentro de un árbol
tendría mucho que decir,
pero aprendí tanto silencio
que tengo mucho que callar
y eso se conoce creciendo
sin otro goce que crecer,
sin más pasión que la substancia,
sin más acción que la inocencia,
y por dentro el tiempo dorado
hasta que la altura lo llama
para convertirlo en naranja". [11]

Anton Hermann Stilke (29 ianuarie 1803–22 septembrie 1860), *Moartea Ioanei d'Arc*, 1843

„Eu, care am crescut în interiorul unui copac,
Aș fi avut multe de spus,
Dar am învățat atât de multă tăcere,
Încât am atât de mult de tăcut
Și asta se descoperă crescând
Fără nicio altă plăcere decât creșterea în sine,
Fără altă pasiune decât substanța,
Fără altă acțiune decât inocența
Și în interiorul unui timp auriu
Până ce înălțimea îl cheamă
Să-l transforme în portocală". [12]

Una dintre concluziile acestui exercițiu literar este că – dincolo de abilitatea sa de a afecta dimensiunea expresivă a creației – *tăcerea* este elementul catalizator care mediază tranziția artei către statutul de veritabilă formă de spiritualitate.[13] În plus, *valența estetică a tăcerii* ajunge să fie

[10] Traducere din limba engleză de **Rudy Roth**.

[11] **Pablo Neruda**, *Silencio*, *Fin del mundo*, Santiago de Chile: Edición de la Sociedad de Arte Contemporáneo, 1969.

[12] Traducere din limba spaniolă de **Rudy Roth**.

[13] **Susan Sontag**, *The Aesthetics of Silence* in *Styles of Radical Will,* London: Penguin Classics, 2009, p. 3–34.

absorbită de abilitatea sa de a translata adevărul artistic dintr-un spațiu al reprezentării în spațiul existenței prin artă și de a genera noi întrebări într-un univers de răspunsuri predefinite.

Pe de altă parte, această incursiune a relevat o strânsă legătură între valoarea expresiei creative și *capacitatea sa de a anihila timpul,* lucru care se întâmplă doar atunci când creația depășește în elocvență tăcerea care i-a precedat existența. Din acest motiv, putem afirma nu doar că arta se poate constitui într-un soi de maxim atribut extra-categoric[14] al *tăcerii*, ci chiar în unica finalitate transcendentală a acesteia.

Palma de Mallorca, Spania

[14] **Caygill, Howard**, *A Kant Dictionary,* London: Blackwell Publishing Ltd., 2000, p. 398.

Albrecht Dürer (21 mai 1471–6 aprilie 1528), *Mein Agnes*, schiță de portret al soției artistului, 1494

„Suntem,
fără doar și poate,
în fața unui paradox.
Pe de o parte
pentru că
existența operei de artă
rezultă din decizia artistului
de a dărui cetății
tăcerea sa creativă,
iar pe de alta pentru că
valoarea intrinsecă
a creației depinde,
în mare măsură,
de incapacitatea
aceleiași cetăți
de a înțelege
pe de-a-ntregul
această tăcere.
Cu alte cuvinte,
prin creație,
tăcerea se transformă
într-un soi de
profeție anacronică,
o profeție pe care «acțiunile
artistului încearcă
să o îndeplinească
și în egală măsură
să o schimbe».”

Studiu

CARLO GOZZI VĂZUT DE NOI, CEILALȚI CONTEMPORANI

Costin Tuchilă, Pușa Roth

În epoca înlănțuită de computer, de rigoarea lui electronică, nu rezistăm tentației de a-l trece pe autorul *Prințesei Turandot* prin tunelul timpului și de a aprinde imaginar luminile rampei pentru publicul de astăzi. Deși Gozzi a fost considerat în veacul raționalist și scientist al luminilor drept un conservator, dacă nu un retrograd, scriind basme și povești cu zâne, a reușit să se strecoare în secolul al XX-lea îmbrăcând veșminte muzicale, croite în ordine cronologică de Ferruccio Busoni, Serghei Prokofiev, Giacomo Puccini, Hans Werner Henze. Oare întâmplător?

Carlo Gozzi, portret de Adina Romanescu, decembrie 2019

Ca în prologul operei *Dragostea celor trei portocale*, în fața domniilor voastre, spectatorii imaginari, apar pe scena reală tragici, comici, lirici, capete goale, vreo zece ridicoli susținându-și genul de spectacol preferat. Învârtind deasupra capului umbrele, tragicii vor tragedii mondiale și filosofice, asasinate și suflete chinuite; plesnind din cravașe, comicii doresc râsul sănătos; cu ramuri verzi în mână, liricii invocă drame romantice; cu bețe în mână, capetele goale cer farse amuzante; luându-i cu lopata pe numiții combatanți și aruncându-i în culise, ridicolii rezolvă problema: se va juca incomparabilul spectacol *Dragostea pentru cele trei portocale*. Și ca să nu existe dubii, personajul-trompetă, de fapt un trombon bas, dă semnalul de începere. Dumneavoastră cum ați începe? Cum l-ați evoca astăzi pe uscățivul conte academician, cetățean al Serenissimei, **Carlo Gozzi**? Nu cumva, ca și noi, ați încerca să uitați acuzele de om al trecutului, pronunțate la adresa lui în Veneția veacului al XVIII-lea și să-l mutați în mileniul III? Îndrăzneală? Ambiție? Curaj? Toate la un loc cu scopul de a demonstra că apostolul *commediei dell'arte* n-a murit odată cu masca. Doi italieni, despărțiți de un veac, înclină să ne dea dreptate, fiecare în felul său. De altfel, susținând aceeași idee:

„Să creezi o lume a imaginației, când lupta se dădea tocmai împotriva imaginației în numele științei și al filosofiei, însemna să mergi împotriva curentului. Gozzi s-a născut prea devreme. Mai târziu a venit și vremea când burghezia, înspăimântată de exagerările care îl dezgustau pe Gozzi, s-a agățat din nou de lumea aceea supranaturală, ca de o scândură de salvare. Aceea ar fi fost vremea lui Gozzi; și un Gozzi a existat și atunci; dar s-a numit Manzoni. În vremea lui, însă, Gozzi a fost un element contradictoriu și de aceea neconcludent; iar ideea lui, înalt estetică în abstract, a devenit un fapt literar și artificial. Voia să restaureze anticul, ura noutatea și fără să știe, o purta în el." [1]

„Morocănosul și pătimașul conte venețian nu bănuia desigur că deschide porțile romantismului. Subiectul naiv romanțios pe care își construiește opera și care pentru el constituia doar un instrument de luptă și de răzbunare împotriva noutăților, dezvăluie noi orizonturi posibilităților scenice, dezvoltând viziunile fanteziste în voia cărora se lăsa uneori ***Commedia dell'Arte*** *în numeroasele sale căi. Friedrich Schlegel, Schiller, Tieck, Hoffmann și Goethe însuși au recurs direct sau indirect la Gozzi ca izvor de inspirație."* [2]

[1] **Francesco de Sanctis**, *Istoria literaturii italiene*, traducere de Nina Façon, București, Editura pentru Literatură Universală, 1965.

[2] **Vito Pandolfi,** *Istoria teatrului universal*, traducere de Lia Busuioceanu și Oana Busuioceanu, vol. II, București, Editura Meridiane, 1971.

Trăitor în republica mascată de lagună, unde viața era un teatru cu stagiune permanentă, Gozzi cel convins că nu trebuie să pretinzi onorarii în calitate de poet fidel al unei trupe de actori, scria în *Memorii inutile*:

„Cine trăiește are și prieteni și dușmani [...] Există în mintea fiecăruia dintre noi un fel de lentilă optică prin care percepem obiectele din lumea înconjurătoare. Dacă posed o frântură de filosofie, înclin mai mult către Democrit decât spre Heraclit. Deși nu am țintit în general decât spre cei care m-au țintuit și pe mine și întotdeauna cu săgeți prea puțin ascuțite, care nu ating buna reputație, am râs și i-am făcut și pe ceilalți să râdă, fără deosebire, prin diferite glume prilejuite de nenumărate semințe de realitate, ce s-au întipărit în mintea mea filtrate prin lentila de care vorbeam mai sus.

Deoarece impostura și adevărata ipocrizie au fost printre altele ținta cea mai frecventă a glumelor mele, mi-am câștigat mulți dușmani. N-am uitat, glumind și râzând, sentința unui mare filosof: «Prin glumele și ironiile voastre stârniți râsul, dar nu câștigați inimile». Acești dușmani sunt foarte nedrepți, așa cum este nedrept cel care urmărește din simplă bănuială. Fără a îndrăzni să sper că se vor simți dezarmați văzându-mă glumind și râzând chiar de propriile mele nenorociri, nu mă sinchisesc de ei; scriu mai jos o relatare sinceră a vieții mele pentru ca aceștia să poată râde pe seama mea după bunul lor plac." [3]

Nu avem de ce râde de relatarea memorialistică a lui Gozzi, care a avut de altfel scepticismul de a o califica, prin însuși titlul ei, drept inutilă. De orice poate fi suspectat acest scriitor suficient de bizar, de patimă și poate de neînțelegere, de complet dezinteres față de ideile veacului iluminist, de exces poetic, de trădarea fanteziei artistice când, în miezul ei, tocmai în momentele în care ai vrea să uiți de orice, se răfuiește cu Goldoni, de schematism în tratarea personajelor – dar nu de lipsă de sinceritate.

Percepția asupra operei contelui cu ascendență, pe linie maternă, într-o veche familie croată, poate fi sintetizată în două atitudini relevante pentru însuși destinul teatrului său. Istoricii literari italieni nu îl includ printre autorii exponențiali ai dramaturgiei din Settecento, dominată de Vittorio Alfieri, Pietro Metastasio și Carlo Goldoni. Din acest punct de vedere, restrictiv și învecinat cu clasificările didactice, pentru că privește în mod rigid ilustrarea speciilor consacrate (tragedia, melodrama, comedia), fiind astfel departe de a acoperi realitatea artistică, Gozzi nu prezintă mult interes. Dimpotrivă, istoricii teatrului, pentru care criteriile de evaluare vizează în primul rând arta scenică și mai puțin literatura dramatică propriu-zisă, îi acordă un loc cel puțin la fel de important cu acela al contemporanilor săi, observând că aceste *fiabe teatrali (basme* sau *feerii teatrale)* trebuie eliberate de prejudecata că s-ar înscrie în lunga serie de „schelete" dramatice, care aveau valoare doar prin bogatul material scenic adăugat de actori și aceasta în contextul limitat al genului *commediei dell'arte*, văzut ca un fel de fatalitate istorică. Nu suntem încă foarte departe de această percepție, foarte activă timp de un secol și jumătate, în ciuda spectacolelor contemporane cu piese de Carlo Gozzi. Iar influența certă pe care basmele teatrale gozziene au avut-o asupra romanticilor, spiritul lor poetic ce depășea considerabil veacul al XVIII-lea, un secol mai degrabă sărac în privința poeziei, rămânea mai mult o problemă ambiguă de metabolism literar, decât o evidență pentru reevaluarea autorului *Regelui cerb*. La o privire sumară, totul ar intra astfel într-un fel de trecut clasificat, bun numai pentru curioșii care mai au răgazul de a șterge praful.

„Basmele lui Gozzi nu se constituie o operă izolată decât în aparență. Suntem în fapt în fața «unei înfloriri a literaturii fantastice în secolul al XVIII-lea» [Jean Starobinski, ***Ironie și melancolie: Gozzi, Hoffmann, Kierkegaard****, n.n.*]. *Scriitorii epocii vedeau în feeric sau în exotism modalități de realizare a unei satire sociale și politice. Gozzi, profund legat de cultura vremii, deși s-a erijat în criticul ei vehement, demonstrând opțiuni și intenții care prevesteau mai curând orientări viitoare, n-a făcut altceva decât să se conformeze gustului secolului său."* [4]

Oare s-a conformat Gozzi numai gustului secolului său? Întrebare perfect inutilă. Fantezia autorului *Femeii șarpe* răspunde oricărei epoci care vede în poveștile sale teatrale o modalitate de evadare într-o lume unde totul pare posibil: metamorfozele cele mai neașteptate, poezia gestului simplu dar și grotescul abundenței de gesturi, parcurgerea neverosimilă a spațiului și a timpului; umanizarea incredibilă a monstrului dar și transformarea îngerului în demon; rezolvarea oricărei enigme dar, în paralel, schimbarea firescului în enigmă; critica unei realități recognoscibile totuși în cea mai sofisticată plăsmuire. Dacă Gozzi se revendică în mod cert dintr-un baroc trecut prin gustul popular, el este în egală măsură un romantic rătăcit cu bună știință printre măști. De aceea noi l-am putut vedea și-l vom vedea încă în atâtea ipostaze. Fantezia lui naște fantezie. Colaborând cu doi libretiști pe care îi aprecia, Giuseppe Adami și Renato Simoni, creatorul *Toscăi*, Giacomo Puccini, transformă la începutului deceniului al treilea al secolului al XX-lea povestea prințesei *Turandot*, piesă din 1762, într-o ficțiune lirică în care pasiunea schimbă convenția basmului.

Opera terminată de un elev al lui Puccini, Franco Alfano, demonstrează pe de-o parte universalitatea convenției impuse de *commedia dell'arte*: măștile binecunoscute, Pantalone, Truffaldino, Brighella, Tartaglia, devin burlești demnitari

[3] **Carlo Gozzi**, *Memorii inutile*, traducere de Victoria Naum, București, Editura Univers, 1987.

[4] **Victoria Naum**, *Prefață* la *Memorii inutile,* ed. cit.

chinezi: Ping, Pang, Pong, mare cancelar, mare administrator, mare chelar. Pe de altă parte, probează faptul că finalul, fie și al unui basm sângeros, rămâne deschis, libretiștii lui Puccini continuând printr-un surplus de teatralitate povestea lui Gozzi: sclava Liù (Adelma, în piesa venețianului, eliberată de cruda Turandot) se sinucide spectaculos, în fața lui Calaf și a celorlalte personaje iar strania, glaciala Turandot nu numai că acceptă căsătoria, dar poate fi capabilă de iubire. Tălmăciri romantice?

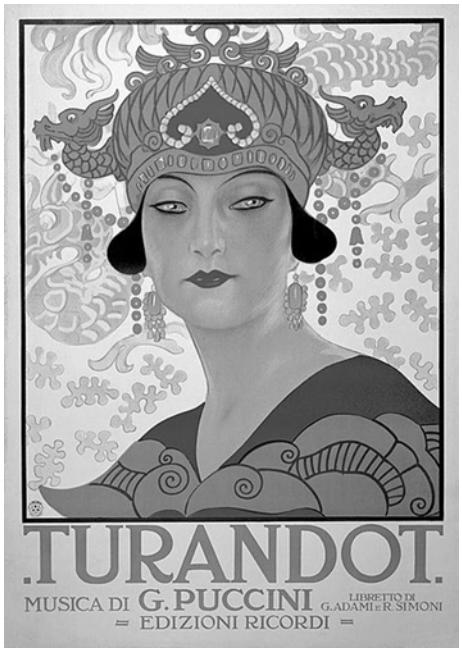

Poster de Leopold Metlicovich pentru premiera absolută a operei *Turandot* de Giacomo Puccini, Teatro alla Scala din Milano, 25 aprilie 1926

În textul apărut în revista „Gândirea", în 1928, Ion Marin Sadoveanu nu era departe de această idee a libertății pe care basmul lui Gozzi o oferă:

„Italienizantă poveste chinezească!

De două ori fard și o dată mască: actorul nu se ascunde de public, și actorul nu e chinez și nici nu vrea să fie. E din Bergam sau din Bologna, după împrejurări și tâlc, cu nasul lui, cu ciocul lui, cu haina lui. În fiecare cută, în fiecare vorbă, în fiecare gest au dospit spirite de generații. Astfel, cu strămoșii venerabili și din ce în ce și mai încărcați de amar, și de șolticării și de înțelepciune, apropiindu-se de el, fie că ar fi Pulcinella, fie că ar fi Căpitanul, fie chiar Doctorul că ar fi, actorul, coșciugul lui vesel și mobil mai degrabă – tipul – se încheie și se precizează. Cu atributele lui îndeobște recunoscute, corespunzând mai întotdeauna unei caracteristice trăsături, prostie, lene, lăcomie, tipul scenic devine monedă curentă, general valabilă, care circulă. E ca un peisaj: cu un element îl sugerezi. Formal, cea mai rigidă formă de înfățișare scenică a unui tip teatral și totuși pionii care permit cele mai largi fantezii. Viața ascunsă în măștile acestea convenționale are dreptul să țâșnească prin toți porii: și evenimentele ei, și cuvintele ei nu cunosc nici un răgaz. E improvizarea spumoasă, fantezistă din spatele parapetelor tipizate.

E teatrul epocilor de efervescență, fără subțirimi, fără problematică, teatrul care stă la antipodul dramelor – tragedii vroite, ale lui Seneca, de pildă, abia de depănat de un singur lector.

E Commedia dell'Arte!

În ea se îmbracă Principesa Turandot a lui Carlo Gozzi.

Povestea e veche și chinezească, fiindcă trebuie să fie așa.

De la Sfinxul [din] Oedip, trecând pretutindeni prin folclor, vei găsi trei șarade și o minte ageră care să le dezlege. Adeseori ele au un tâlc ascuns cosmofonic; alteori sunt cheile unei misterioase inițieri. Comedia italienească nu are nici timp, nici mijloace să exprime așa ceva. Ea ia lupta – pentru că luptă trebuie să fie ca să ne intereseze – între enigmă și cel ce va trebui să o dezlege. Dansează, invent[eaz]ă, urzește în jurul ei, omoară vremea și atât.

Nici un mister, nici o undă nepământească. Râsul ei e luciu, conștient, satiric și social. Nici un iureș, nici o amețire. Punțile cu misterele îmbătătoare și delirante sunt tăiate. Nu e nimic mai mult decât ți se arată. Sâmburele de teatru latin, vechi și popular.

Povestea e scurtă și săracă în evenimente. Arabescul gestului și al situației va umple totul. Și pentru că sunt multe frânturi de întâmplări neașteptate, arsenalul lor va spori considerabil. Astfel recuzita va fi foarte bogată: nu vor lipsi creioane, tăbliță, iatagane de lemn, umbrele, scufițe, mustăți, peruci, bărbi, o vastă masă de prestidigitator plină de lucruri curioase la început care îți inspiră neîncredere și respect, nerecunoscându-le de îndată întrebuințarea.

Recuzita e impresionantă ca loja fraților Fratellini – autenticii strănepoți, întru toate, ai Commediei dell'Arte.

Decorul unic: răspântia de străzi mărginite de case, moștenire inteligent păstrată din decorul Renașterii. Pentru scene care nu cer cufundări în adâncul sufletului, ci numai întâmplări și iarăși întâmplări, nici nu se putea alege ceva mai bun!

Întreaga lume stă deschisă acelui care are libertățile să aducă pe cine vrea, de oriunde ar dori, să-i descurce o situație, prin străzile ce se întretaie. Bătaie, omor, dragoste, urmărire, surprindere, orice, lesne se poate întâmpla în decorul acesta unic și clasic de răscruci. [...]" [5]

Iar noi, ceilalți contemporani, ne luăm libertatea, ca în basm, să traversăm secole.

*„Când Baretti se entuziasma de Basmele lui Gozzi, comparându-l cu Shakespeare, îi admira capacitatea de «a crea ființe care deși nu există în natură, sunt extrem de naturale, extrem de vii» [*Giuseppe Baretti, ***Gli italiani ossia relazioni degli usi e costumi d'italia**, Venezia, 1769, n. n.] dar și arta de a schimba la infinit mișcările balanței teatrale, multitudinea întâmplărilor,*

[5] **Ion Marin Sadoveanu**, *Principesa Turandot de Carlo Gozzi.*

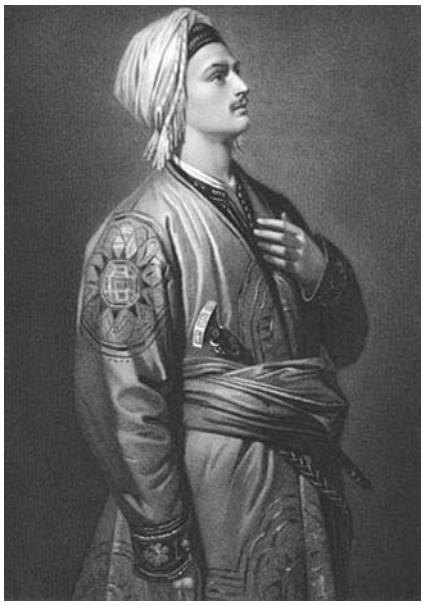

Calaf și Turandot, gravuri în oțel realizate de Friedrich Pecht și Arthur von Ramberg. Publicate în *Galeria Schiller. Personaje din operele lui Schiller*, cincizeci de foi cu gravuri și text explicativ de Friedrich Pecht, Leipzig, F. A. Brockhaus, 1859.

varietatea decorurilor, adică valoarea scenică în sine." [6] Asistând la Veneția la spectacole cu piese de Gozzi, Goethe scria în *Călătorie în Italia*: *„Am înțeles cât de iscusit a îmbinat [...] măștile cu figurile tragice"*. Mai mult decât atât, în *Wilhelm Meister* apare numele lui Gozzi iar bufoneriile drapate în metafore, așa-numitele *lazzi* ale scriitorului venețian, se regăsesc până și în *Faust*. Cu licențe poetice în practică, cu rigoare în teorie, romanticii germani au manifestat admirație constantă pentru autorul *Monstrului albastru*. Preluările, adaptările lor au circulat curent nu doar în veacul al XIX-lea, ci au devenit puncte de pornire pentru întoarcerea la Gozzi din secolul al XX-lea. În 1802, Schiller face o adaptare a lui *Turandot*. Weber scrie muzică de scenă pentru versiunea schilleriană. La distanță de un veac, regizorul austriac Max Reinhardt pune în scenă la Berlin, în 1911, piesa lui Gozzi; această montare devine libretul operei *Turandot* de Ferruccio Busoni, cu premiera la Zürich, în 11 mai 1917. La Gozzi se poate întâlni, fără nici o exagerare, și sugestia de poetică modernă de care romanticii nu erau străini: *„Măștile sale prozaice, improvizând în cea mai mare parte a timpului, semnifică prin ele însele ironizarea părții poetice"*, spunea August Wilhelm von Schlegel într-una din faimoasele sale *Prelegeri despre literatura dramatică*, în primul deceniu al secolului al XIX-lea.

Pentru contemporanul nostru Jean Starobinski, romanticii germani trăiau un veritabil extaz în fața feeriei gozziene, combinație de comic și tragic, fiind *„actul unei fantezii libere ce încearcă să depășească și să refuze aspectele triviale ale unei lumi decăzute"*. [7] Într-un secol cosmopolit și revoluționar, Gozzi cel „conservator" trece rar de granițele țării sale. *„Gozzi se retrage într-un rol de observator lucid și renunță la acțiune [...] Distanța sa față de realitate este pe rând aceea a lenei și a melancoliei..."* [8]

În *Turandot* (reprezentată pentru prima dată la 22 ianuarie 1762, la Teatro San Salvatore din Veneția, de compania lui Antonio Sacchi), fascinația exotismului învinge mai ales prin calitatea scriiturii tiparele cunoscute, piesa lui Gozzi fiind superioară adaptărilor la modă în epocă. Amestecul de frumusețe și cruzime extremă învinge inerțiile și schemele psihologice „moarte" ale *commediei dell'arte*. „Basmul chinezesc teatral tragicomic în cinci acte" este inspirat de povestea persană, de circulație curentă, a Prințului Calaf și a prințesei Chinei. Până la Gozzi ea nu cunoscuse o elaborare comparabilă. Ajuns la Pekin „tocmai în vremea când se petrec cele mai cumplite cruzimi", prințul Calaf află că povestea auzită printre Carazani, de care se amuzase, nu numai că e reală, dar e deja de multă vreme cauza războaielor purtate de marele han Altoum. Barach, fostul preceptor al prințului, îi dezvăluie adevărul:

„Turandot, fiica hanului Altoum, de o frumusețe neasemuită, de parcă ar fi zugrăvită de cel mai iscusit penel, de o rară istețime a minții, a cărei faimă a trecut de hotarele țării, are, în schimb, o inimă atât de crudă, și atât de mult nu poate suferi bărbații, încât în zadar au cerut-o de soție cei mai mari monarhi." [9]

Fără o intrigă complexă și tensiunile dramatice impuse de încercarea, până la urmă reușită, de a topi glacialitatea inumană a crudei prințese, de a o coborî de pe soclul ei de Sfinx, *Turandot* s-ar fi limitat la o fabulație comună. Pretendenții la mâna prințesei sunt supuși la trei probe și, nedezlegând enigma, sunt decapitați. Deasupra porții orașului sunt expuse toate capetele nefericiților aspiranți. Pantalone și Tartaglia încearcă zadarnic să-l convingă pe Calaf să renunțe la nebunească hotărâre care îl va face să i se taie capul „ca unui cerb". Replicile, pline de figurații livrești, fac să transpară gradat transformarea psihologică a teribilei prințese, chiar dacă motivația e previzibilă. Personajul nu este

[6] **Victoria Naum**, *op. cit.*

[7] **Jean Starobinski**, *op. cit.*, v. nota 4.

[8] *Ibidem.*

[9] Traducere de **N. Al. Toscani**.

doar o fantasmă, având verosimilitate: respingerea căsătoriei nu provine dintr-un simplu capriciu, ci este mai degrabă o formă de autoapărare, de evitare a supunerii și, astfel, de emancipare, dar și de refuz trufaș al destinului. Chiar în prima parte a piesei, trufașa Turandot nu e complet lipsită de sentimente umane iar perfidia ei legendară se clatină:

*„**Turandot**: Principe, renunță la această cumplită încercare. Zeii știu că sunt minciuni zvonurile împrăștiate pe seama mea, precum c-aș fi o ființă crudă. Disprețul pe care îl am față de bărbați, mă face să mă apăr – cum știu și cum pot –, și să trăiesc departe de niște ființe pe care le urăsc. De ce să nu pot dispune de acea libertate de care ar trebui să poată dispune oricine? Cine te îndeamnă să faci pasul acesta, care mă face să fiu crudă împotriva voinței mele? Dacă e nevoie să mă rog, uite!, mă umilesc și mă rog de tine! Renunță, principe, la această încercare. Să nu-mi pui niciodată la încercare istețimea mea! Sunt mândră de ea! Cerul mi-a dăruit șiretenie și istețime! Aș muri de rușine dacă aici, în Divan, aș fi învinsă de cineva mai ascuțit la minte decât mine. Așa că, nu mă obliga să-ți pun cele trei întrebări. Mai e timp! Altminteri, ai să-ți plângi zadarnic moartea."*

(Actul II, scena 5)

Deși cel puțin declarativ Gozzi nu prea era interesat de ideologia iluministă, în *Turandot* poate fi întrevăzută una dintre ideile dragi epocii luminilor și care se va dezvolta ulterior în veșmânt romantic: reprezentarea femeii apte de a fi unicul arbitru al deciziilor sale. Dar cariera personajului avea să se datoreze în primul rând sfâșierii lăuntrice, luptei pe care o duce cu sine până la capitularea din final, ceea ce îi conferă dimensiunea tragică atât de speculată de romantici. În plus, orizontul de așteptare propus involuntar de Gozzi era conform gustului, care prindea tot mai mult contur, pentru călătoria exotică și aventurile ei imprevizibile, pentru deschiderile vizionare către spații necunoscute, care aveau să fie cultivate cu atâta sârguință de romantici. Iar acest tip de vizionarism venea – interesant de observat – de la un scriitor care nu călătorise aproape deloc, dar a cărui imaginație lucra, se pare, în compensație.

Pantalone și Tartaglia în spectacolul *Prințesa Turandot* de Carlo Gozzi, regia: Evgheni Vahtangov, Teatrul de Artă din Moscova, 1922

Cei aproape 86 de ani cu care l-a învrednicit soarta, între 13 decembrie 1720 și 4 aprilie 1806, au fost, cu excepția a scurte perioade, trăiți în Republica Serenissimă. Urmând exemplul unui frate mai mare, Gasparo, Carlo Gozzi se formează în umbra modelelor toscane, a eleganței lor stilistice:

„Sunt sigur că n-am ajuns niciodată la perfecțiunea lor; dar sunt sigur [...] că lectura neobosită, deloc superficială a unui munte de cărți bune, care tratează diferite subiecte, nu lasă un cap chiar mai prost decât al meu, lipsit nici de lumină, nici de noțiuni, nici de facultatea de a judeca cu precizie."

Pasiunea pentru literatură este împărtășită de toți frații: familia lui Gozzi a fost *„un spital de poeți", „epidemia literară a bântuit întotdeauna sub acoperișul nostru"*. [10]

Dând crezare *Memoriilor inutile*, apărute într-o primă ediție în 1797, Gozzi era un autodidact, deopotrivă sever și ironic cu sine însuși. În 1740 intră „din întâmplare și în glumă" în Accademia dei Granelleschi, ai cărei membri intenționau repunerea în drepturi a poeziei lui Dante și Petrarca și restabilirea normelor tradiționale ale culturii italiene. Așa încât disputa cu Goldoni și abatele Chiari devine o bătălie în câmp deschis. Reforma produsă de autorul *Bădăranilor* și de bizarul Chiari li se părea academicienilor rătăcire și confuzie. Un capitol din *Memorii inutile* explică în tonuri picante:

„Urmare la veselele certuri literare trăite de mine. Goldoni și Chiari. Hotărăsc să-mi amuz concetățenii cu fantezii poetice bizare

Moda licenței și a entuziasmului progresa nestânjenită, cu repeziciune: spiritele răcite și confuze își pierduseră aptitudinea de a distinge ceea ce este bine scris de ceea ce nu este; din ignoranță sau din teamă să nu scape ocazia aplaudau totul, și binele și răul. Stângăciile domneau în voia cea bună, iar scrisul curat, cult, rațional și natural apărea doar o slăbiciune și o afectare demnă de dispreț. Molima dezastruoasă s-a răspândit astfel încât

[10] *Memorii inutile.*

au fost luați în considerație, aclamați și aplaudați drept scriitori italieni excepționali, originali, nemaipomeniți până și avocatul Carlo Goldoni și abatele Pietro Chiari, ce aveau să aducă și să întrețină o modă care este însăși negarea unei literaturi îngrijite și curate. Acești doi autori, rivali și concurenți unul pentru celălalt, au avut forța să înfierbânte mințile venețienilor noștri, care s-au împărțit în două partide și aproape se luau la o științifică bătaie întru slăvirea operelor sublime ale unuia și ale celuilalt.

O tornadă de comedii, tragicomedii, tragedii, adunătură de imperfecțiuni, puse în scenă pe întrecute și cu furie, una după alta, de cele două genii ale inculturii s-a abătut asupra Veneției; imensa influența pe care o aveau culegerile lor de piese, de romane, scrisori critice, poeme, cantate, apologii ale celor doi nepricepuți ce inundaseră orașul a năucit și a îndepărtat de la orice regulă și de la orice bun-simț tot tineretul.

Doar societatea veselă a academiei noastre s-a ținut departe de această modă. Nu evitam să frecventăm teatrele și nici n-am fost niciodată nedrepți și i-am acordat lui Goldoni partea de merit ce i se cuvenea în materie scenică, spre deosebire de Chiari, rivalul său, căruia îi acordam foarte puțin sau chiar nimic; totuși nu ne puteam opri să privim surâzând, cu ochi compătimitori, pe măsuța doamnelor, pe biroul domnilor, pe taraba negustorilor și a artiștilor, în mâinile trecătorilor, în școli publice și private, în colegii și în mănăstiri, ca oglinzi ale unei gândiri bogate și ale unei scrieri elegante, comediile lui Goldoni și ale lui Chiari și romanele acestuia din urmă, escortate de toate celelalte producții triviale și poetice ale celor doi consumatori de cerneală."

Dar, de-ar fi acesta singurul reproș! În altă parte Gozzi este și mai ferm în privința lui Goldoni:

„Eu nu susțin că tu nu prezinți lucruri adevărate în comediile tale, pentru că spionezi și înregistrezi în [...] familii treburile altora ca să le aduci apoi pe scenă [...]; dar personajele care trăiesc aceste adevăruri sunt adesea lipsite de naturalețe [...].

Când a vrut [Molière] a scris ***Tartuffe, Avarul, Mizantropul****... Dar tu nu trebuie nici măcar să speri că vei ajunge vreodată cu piesele tale la genunchiul său."* [11]

Asemenea atacuri s-ar presupune că aveau cât de cât o nuanță de înțelepciune pe care i-o dădea senectutea, în raport cu ceea ce se întâmplase odinioară. În 1757, în plină epocă de triumf goldonian, Carlo Gozzi publicase *La Tartana degli influssi (Luntrea influențelor)*, un fel de almanah satiric în care Goldoni și Chiari erau comparați cu doi șarlatani care își jucau spectacolele în piața publică, combătând nu cu spada, ca războinicii de altădată, ci cu bâta. *„Aceștia* – spunea Gozzi – *introduc obiceiuri rele în comedie, falsifică vechile creații și le prezintă la repezeală publicului ca și cum ar fi opere noi, sunt*

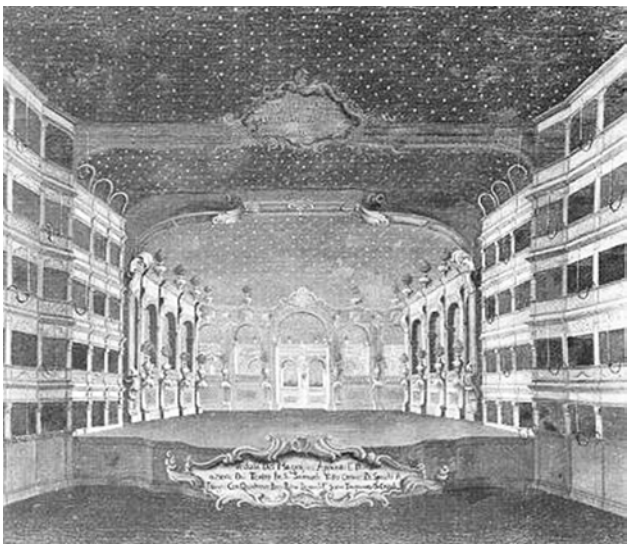

Gabriel Bella, *Teatrul San Samuele*

aclamați ca noii Molière, restauratori ai teatrului italian." Goldoni n-a dat prea mare importanță atacului brutal al lui Gozzi, singurul său răspuns fiind un sonet în care autorul infamei scrieri avea înfățișarea unui câine care latră la lună. Și mai obtuz se dovedește Gozzi în satira feroce care a urmat după *Tartana*, *Il teatro comico all'osteria del Pelegrino (Teatrul comic la cârciuma lui Pelegrino)*. Această luptă „crâncenă" de vorbe, în stil tipic italienesc, urmată în alegorii mai mult sau mai puțin transparente în cele zece *Fiabe* gozziene, dobândește însă, din perspectiva timpului, o altă semnificație, relevată la începutul secolului al XX-lea de un cercetător american:

„A fost, într-adevăr, o primă încăierare în lungul război care avea să izbucnească peste puțin în Europa, între clasicism și romantism. Chiar dacă Gozzi nu era animat de vreun concept inovator, basmul teatral, de care s-a folosit în acest scop, era întru totul romantic, în vreme ce comediile realiste ale lui Goldoni rămâneau clasice în simplitatea și adevărul lor." [12]

În plin scandal cu Goldoni și adepții reformei, ai comediei burgheze inspirată de realitatea socială, Gozzi sfidează lansând la 25 ianuarie 1761 la Teatro San Samuele din Veneția *Dragostea celor trei portocale* (*L'Amore delle tre melarance*). Scriitorul devine adoratul publicului, adversarii săi se retrag scrâșnind din dinți, pesemne în nota *Bădăranilor*; până în noiembrie 1765 aceeași trupă a lui Sacchi primește încă nouă basme dramatice: *Corbul (Il Corvo), Regele cerb (Il Re cervo), Turandot, Femeia șarpe (La Donna serpente), Zobeida, Calicii norocoși (I Pitocchi fortunati), Monstrul albastru (Il Mostro turchino), Pasărica cea frumoasă și verde (L'Augelline belverde), Zeim, regele spiritelor (Zeim, re de'geni)*.

[11] *Memorii inutile*, ed. cit.

[12] **H. C. Chatfield-Taylor**, *Goldoni, a biography*, New York, Buffield and Company, 1913.

Ludovico Ottavio Burnacini (1636–1707), Pitici și măști, desene de costume pentru personaje grotești și de *commedia dell'arte*. Realizate probabil pentru festivitățile de la Curtea Imperială de la Viena („Wirtschaften"), 1680. Acuarelă pe hârtie opacă.

Dragostea celor trei portocale sau, pentru a fi mai aproape de conținutul acestui *canovaccio* (schemă pentru *commedia dell'arte*), cum se prezenta într-o primă redactare basmul în proză al lui Gozzi, *Dragostea pentru cele trei portocale*, este o narațiune scenică populată de magi, vrăjitoare, personaje de *commedia dell'arte* și castele vrăjite peste care plutește umbra fatalității. Ulterior, în *Analiza reflexivă a basmului* ***Dragostea celor trei portocale***, începând chiar cu *Prologul* în versuri urmate de o explicație, Gozzi găsește cuvenit să lămurească sensurile satirei care se ascunde în acest subiect pueril. *„Prin alegerea acestui prim subiect* – scrie el –, *care-i extras din cel mai cunoscut dintre basmele care se povestesc copiilor, și prin grosolănia dialogurilor, și a comportării, și a caracterelor, în mod vădit cu măiestrie degradate, am vrut să ridiculizez, în glumă,* ***Piațeta, Servitoarele, Gâlcevile din Chioggia*** *și multe alte plebee și foarte triviale opere ale domnului Goldoni."*

Tartaglia, os regesc, suferă de zece ani de o boală fără leac, pe care medicii o clasificaseră drept ipohondrie. Nepoata regelui, Clarice, care abia așteaptă să se mărite cu Leandro, dacă rămâne moștenitoarea regatului prin moartea vărului său Tartaglia, e nemulțumită că iubitul nu ia măsurile cuvenite împotriva „uzurpatorului", consolându-se cu „boala atât de lentă cum e aceea a ipohondriei". Mai mult, se înfurie auzind că Leandro folosește ca otravă lentă câteva scurte versuri martelliane, la recomandarea proteguitoarei sale, Fata Morgana. *„Spun aceasta ca o critică la adresa* ***Operelor*** *domnului Chiari și ale domnului Goldoni, scrise în versuri martelliane, și care plictisesc prin monotonia rimei"*, adaugă autorul, ca nu cumva să existe dubii. La palat apare „un anume Truffaldino", de care, dacă va râde, Tartaglia se va vindeca, spre disperarea principesei Clarice. Truffaldino fusese trimis la curte de un dușman al Morganei, Celio magicianul, pentru a-i vindeca pe rege și pe prinț de *„morbul molipsitor al arătatelor scrieri"*. Cuplul Morgana – Celio îi personifică, naiv, pe Goldoni și Chiari. Desigur, Truffaldino pregătește bucuros spectacole care îl vor vindeca pe ipohondru, nebănuind că, încurcați, în lipsa altei soluții, cei de la palat dezbat felul de a-l omorî pe Tartaglia: cu arsenic, lovituri de archebuză, versuri martelliane sau opiu. Cum se știe că are stomacul foarte puternic, *„în stare să mistuie astfel de ingrediente"*, Morgana găsește soluția miraculoasă: va opune prezumtivelor râsete ale lui Tartaglia un blestem care-i va aduce moartea. Fantezia lui Gozzi în acest blestem versificat e mai degrabă funcțională, încă departe de cea din *Turandot* sau *Regele Cerb*:

„Blestem cumplit! Doar auzindu-l și să mori,
Ca patrupedu-n mare, ca peștele pe pajiște-ntre flori.
Pe groaznicul Pluto, pe Pindar zburătorul, pe-amândoi 'i implor,
De cele trei Portocale s-ajungi să-ți fie dor!
Lacrimi, amenințări, rugăminți? Vorbe! Doar vorbe goale!...
Aleargă după cumplita cucerire a celor trei Portocale!" [13]

[13] Traducere de **N. Al. Toscani**.

Ilustrație de Franz von Bayros la *Pentameronul*, 1909

E ușor de înțeles cum își urmează Gozzi acest eseu teatral fantezist. Principele Tartaglia cere ghete pentru a porni să cucerească cele trei Portocale aflate la două mii de mile. Nici o ocazie din relatarea întâmplării scenice nu este scăpată pentru a arunca săgeți de foc lui Chiari și Goldoni. Primului i se găsesc greșeli de logică dramatică în *Ezelino*. Textul pendulează între pamfletul grotesc și ironii de genul: *„Mă simt foarte obligat domnului Chiari pentru efectul foarte eficace al acestei diabolice parodii."* Descriind curtea interioară a castelului Creontei, unde se află cele trei Portocale, dramaturgul notează:

„E un prilej de a cunoaște – prin obiectele cu totul ridicole care apar odată cu ridicarea cortinei – marea forță pe care o are miraculosul asupra umanității.

O poată mare cu zăbrele de fier; în fund: un câine flămând care urlă și umblă de acolo-acolo; o fântână, care are alături un ghemotoc de funie; o brutăreasă, care mătură cuptorul cu două țâțe lungi. Toate acestea țineau publicul la spectacol într-o liniște și într-o atenție deloc mai mici decât au avut cele mai bune scene din operele celor doi Poeți ai noștri."

Asemenea invectivă mascată creează îndeobște delicii, pentru că alimentează o anume aplecare spre grotesc ce poate fi găsită și la spiritele cele mai fine. Iar scriitura nu pare deloc învechită și i-ar putea face invidioși pe mizantropii veacului următor.

În fine, după alte aventuri al căror succes îl „umilesc" pe autorul care parodiază și se autoparodiază, Tartaglia descoperă că în cele trei Portocale se ascund trei gingașe făpturi feminine, pe ultima, Ninetta, jurând să o ia de soție. Proza *Analizei reflexive*, mai degrabă metatextul ei, e întreruptă din când în când de replici dramatice și versuri iar încheierea derivă și ea în ridicol: în loc de așteptata nuntă princiară, Regele, „luând vatra drept tron", împarte pedepse, *„Celio îi atrage atenția lui Truffaldino ca să păzească regatul tingirilor, ca nu cumva să pătrundă în el diabolicele versuri martelliane"*, asistența râde și se ia hotărârea de a interveni pe lângă domnii Gazetari, care *„aduceau elogii nesfârșite în ziarele lor fiecărei noi piese a domnului Goldoni"*, *„în favoarea bunei faime a acestei misterioase glume"*.

Corbul (premiera în 14 octombrie 1761) *„face pași siguri în definirea genului basmului teatral, în care – urmărind normele comediei literare – împarte acțiunea în acte și scene, scriind în versuri rolurile personajelor grave, iar rolurile personajelor commediei dell'arte lăsându-le în seama tehnicii improvizației"*. [14] Acțiunea este plasată într-un oraș imaginar din Orient, Frattombrosa, și în porturile vecine. S-a spus că nimic mai straniu, prin caracterul ei eterogen, nu i-a fost pregătit publicului decât această piesă inspirată din *Pentameron (Lo Cunto de li cunte* [15]*)*, în care tragicul și grotescul conviețuiesc într-o armonie surprinzătoare. Ca și în celelalte basme teatrale ale lui Gozzi, nu există nici o nepotrivire între planul magic al poveștii orientale și personajele de *commedia dell'arte*, transpuse într-un univers care le este complet străin. Leandro și Tartaglia pot deveni foarte bine miniștri în regatul metamorfozelor, Pantalone e amiral, Truffaldino și Brighella, vânători ai regelui. Truffaldino nu e mai puțin stângaci când trebuie să ia *„o atitudine exagerat de serioasă"* pentru a spune o poveste tragică (*Corbul*, actul III, scena 7). Posibila prejudecată critică e spulberată pe scenă, oferind montărilor contemporane un material atât de generos. Leandro și Tartaglia sunt certați de regele Millo pentru trândăvie ș.a.m.d. Substratul mitologic grecesc, metamorfozele, schimbarea regnurilor, fabulosul

[14] **N. Al. Toscani**, *Prefață* la volumul **Carlo Gozzi**, *Basme teatrale*, București, Editura Univers, 1981.

[15] *Il Pentamerone (Pentameronul)* sau *Lo Cunto de li cunti (Povestea poveștilor)*, culegere de povești în dialect napolitan, alcătuită de **Giambattista Basile**, publicate postum de sora sa, Adriana, în două volume la Napoli, în 1634 și 1636, cu pseudonimul **Gian Alesio Abbatutis**. Multe dintre aceste povești au servit ca sursă de inspirație pentru Charles Perrault și Frații Grimm. Exemple: *Cenușăreasa, Rapunzel, Motanul încălțat, Frumoasa din pădurea adormită, Hänsel și Gretel.*

guvernat de legi care depășesc puterile umane, predestinarea denunțată însă de gustul pentru hazard și pentru bizareria aleatorie se află la baza acestor plăsmuiri. Regele Frattombrosei, Millo, fratele lui Gennaro (care intră în scenă pe o galeră, abia scăpat din furtună), vânase un corb. Pasărea prăbușită pe lespedea de marmură albă a unui mormânt este imaginea care va tutela simbolic povestea. Din nou, blestemul generează intriga. Un balaur, pentru care corbul era pasăre sacră, îl blestemă să piară în chinurile iadului dacă nu va găsi o femeie *„la fel de albă ca lespedea de marmură,/ La fel de rumenă ca sângele corbului…"* După o lungă căutare, Armilla este femeia răpită de Gennaro de la principele Damascului, Norando, pentru a fi soția fratelui său. Blesteme, răzbunări, vrăji, momente de disperare, intervenția figurilor zoomorfe (porumbițele, șoimul, calul etc.), răsturnări spectaculoase de situații, specifice basmului sunt treptele succesive ale narațiunii dramatice. Millo îl suspectează pe Gennaro că s-ar fi îndrăgostit de Armilla, aflată încă sub puterile magice ale lui Norando. Gennaro e preschimbat în marmură, Armilla se sinucide iar sângele ei, care acoperă albul statuii, îl readuce la viață pe Gennaro. Ca să confirme o dată în plus puterea sa miraculoasă, căreia nimeni nu i se poate împotrivi, Norando o face să renască pe Armilla și spectacolul se încheie în cod ironic cu „denunțarea" falsei iluzii:

Carlo Gozzi, portret de Adina Romanescu, decembrie 2019

*„**Norando**: Ei, nebunilor, -ați văzut?!… Întreaga curte s-a schimbat în sărbătoare! Așa că nu mai plecați!… Am vrut să văd dacă această falsă iluzie are putere asupra spectatorilor, şi dacă nu, ce mă aşteaptă din partea lor… Vom vedea!… Râsetele să se dezlănţuie, şi toată gravitatea, lugubră şi tragică, să dispară!* (Înaintează spre rampă şi încheie spectacolul cu următoarele cuvinte, ca acelea cu care bunicile obişnuiesc să încheie basmele pe care le povestesc copiilor:) *…şi-o nuntă mare începu, cu napi-cureceşti în compot, cu şoareci şi pisici jupuite… şi, dacă de altceva nu suntem demni, măcar copilaşii – cu mânuţele lor – să ne-arate că sunt cât de cât mulţumiţi."*

Finaluri asemănătoare, cu adresarea către milostivul spectator virtual, au *Regele cerb* şi *Femeia şarpe* şi ele ar putea fi uşor interpretate ca manieriste dacă am uita că acest truc disimulează doar aparent candide ironii.

*„Deasupra tuturor personajelor din acest basm teatral tragicomic apasă ceva misterios care amintește de **moira** grecilor; dar măreția care n-a putut fi convocată este știrbită sau distrusă de naivitatea puerilă prin care destinul își arată puterile. Atâtea elemente diferite au putut contribui pentru a face din **Corbul** o creație scenică într-adevăr omenească, pentru că în viață tragedia alternează tot timpul cu farsa, dar cu condiția ca ele să fie contopite cu mare artă iar publicul să nu observe niciodată unde începe una și unde se sfârșește cealaltă. Să adăugăm că lui Gozzi îi lipsește adevăratul simț comic și că, atunci când vrea să înveselească publicul, devine mai degrabă lubric și vulgar. Mai mult decât poet comic, el se născuse poet tragic."* [16]

Femeia șarpe laudă dragostea conjugală navigând din Cetatea Tilfisului *„într-un regat necunoscut în lume"*, prin zâna Cherestanì, regina Eldoradului, *Păsărica cea frumoasă și verde* este o caricatură a ideilor iluministe, cărora Gozzi le opune înțelepciunea tradițională, *Regele cerb*, jucată în premieră cu câteva zile înainte de *Turandot*, în 5 ianuarie 1762, reprezintă, după spusele autorului, *„o oglindă morală alegorică"*, în care personajul feminin, Angela, este puternic individualizat din punct de vedere psihologic, dezarmând printr-un amestec de sinceritate trufașă și viclenie.

Regele cerb văzut de noi, ceilalți contemporani. Noi, ceilalți contemporani, înclinați să credem uneori că feeriei îi stă atât de bine în costumele teatrului de operă. Ca pură curiozitate, de la teatru la operă: în 1794 Romberg compune o operă după *Corbul* iar în 1832 același basm este preluat de Hartmann; *Femeia șarpe* îi inspiră pe Himmel în 1806, pe Wagner în 1833, pe Casella în 1931. *Turandot* face epocă prin Puccini căruia i se pot adăuga, pentru desfătarea dumneavoastră lexicografică, Blumenroeder (1810), Reissiger (1835), Hoven (1839), Lövenskiold (1854), Bazzini (1867), Zabel (1928). *Calicii norocoși* încearcă să fie și mai norocoși pe portativele lui Benda și Zumsteeg (1780), ultimul influențându-l pe Schubert. 30 decembrie 1921 este data premierei la Chicago a operei *Dragostea celor trei portocale* de Prokofiev pe un libret al

[16] **Rosolino Guastalla**, *Carlo Gozzi*, 2001.

compozitorului. Limbajul modern al acestei opere rămâne o dovadă în plus că Gozzi poate fi tălmăcit oriunde și oricând.

O revărsare de forme baroce, de fantezie adesea stufoasă, pe durata a cinci ore, este prima versiune a *Regelui cerb*, operă de Hans Werner Henze, libretul de Heinz von Cramer. Premierei berlineze din 23 septembrie 1956 i-a urmat o versiune revăzută, mai scurtă, în 1958.

„Multă, foarte multă, mult prea multă muzică! Dar Henze se oprește doar atunci când partitura sa dorește să se oprească! De la serialism, stilul său glisează către simplitatea și naturalețea cântecului italian de pe stradă sau către capodoperele lirice ale secolului al XIX-lea, pe care el, compozitorul german, de abia acum le descoperă cu sinceră uimire și admirație. Iar atitudinea sa față de muzică impune cât mai puțină rațiune și cât mai multă și mai profundă vibrație emoțională, sentimentală. Este un fluid sonor în care se reunesc sonorități tip Monteverdi, Rossini, Verdi, Mozart, Pergolesi și Bach. Se pare că, dacă vrei, poți detecta în această partitură toată istoria muzicii, deși compozitorul accentuează de câte ori are ocazia că nu a urmat niciun model. Subconștientul său a influențat totuși puternic pana creatoare care, chiar involuntar, a adus marilor maeștri cuvenitul omagiu." [17]

Gozzi, feericul, ironicul conte venețian. De la romantism la expresionism, de la melodrama târzie la traducerea în cod post-modernist: totul a fost și este încă posibil. Ciudat, poate, la autorul care considera, în acel secol nu chiar atât de îndepărtat, că în vremuri tulburi nu există contradicție care să dureze:

„Visul dulce al unei democrații organizate și durabile, dar imposibile, a provocat strigăte, dansuri, cântece și lacrimi. Urletele visătorilor, care cereau «libertate, egalitate, fraternitate» ne-au asurzit, iar cei care nici gând n-aveau să viseze au trebuit să se prefacă a visa ca sa-și apere onoarea, averea și viața însăși.

Oamenii care nu înțeleg consecințele previzibile ale științei în decursul secolelor, nu văd decât taine și miracole în tot ce se petrece.

Cât despre mine, în toate meditațiile mele scrise și tipărite, acoperite întotdeauna cu vălul ironiei, și, mai ales, în poemul meu burlesc ***Marfiza bizară****, compus acum treizeci și opt de ani, am prezis și m-am temut de urmările dureroase ale unei științe îmbătătoare, semănate fără măsură în mințile bieților oameni.*

Dar totul avea să fie inutil, tot atât de inutil ca aceste ***Memorii*** *sau ca prescripțiile unui medic, care încearcă să vindece de «boala franceză» un bolnav cu trupul ulcerat de sus până jos.*

În locul visului dulce al unei democrații imposibile câștigăm teren...

Dar tipograful Palese mă roagă să mă opresc, afirmând că-l voi ruina.

Las deci în seama istoricilor gravi și obiectivi ai viitorului îndatorirea de a povesti cele văzute și trăite de noi.

Suntem în optsprezece martie 1798 și pun punct ***Memoriilor*** *mele, ca să nu-mi sărăcesc tipograful. Am 78 de ani și încă mai trăiesc. Adio, răbdătorii și binevoitorii mei cititori."* [18]

Demersul nostru nu a fost doar o pledoarie pro-Gozzi, ci încercarea de a-i mai deschide o dată porțile teatrului.

„Cine ar fi putut prezice că aceasta scânteie feerică va distruge moda lucrărilor scenice atât de admirate mai înainte, aducând pe creasta valului moda foarte aplaudată ani la rând a unei serii succesive de basme copilărești scrise de mine? ***Asta-i viața!****"* [19]

Capitol din ***Clasicii dramaturgiei universale****,*
vol. II, în pregătire

[17] **Cristina Maria Sârbu**, *Hans Werner Henze și creația sa lirică*, București, Editura Anima, 1997.

[18] **Carlo Gozzi**, *Memorii inutile*, ed. cit.

[19] *Ibidem.*

„Cum l-ați evoca astăzi pe uscățivul conte academician, cetățean al Serenissimei, Carlo Gozzi? Nu cumva, ca și noi, ați încerca să uitați acuzele de om al trecutului, pronunțate la adresa lui în Veneția veacului al XVIII-lea și să-l mutați în mileniul III? Îndrăzneală? Ambiție? Curaj? Toate la un loc cu scopul de a demonstra că apostolul commediei dell'arte n-a murit odată cu masca."

Historia

O POVESTE ADEVĂRATĂ (5)

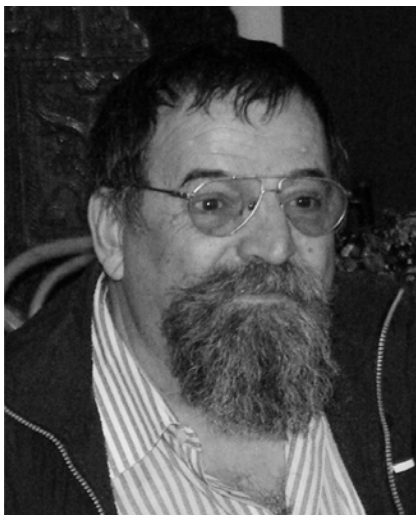

Neculai Moghior

Istoric

20 februarie 1947, Comănești – 6 septembrie 2019, București

Evoluția evenimentelor istorice din această zonă în timpul și imediat după Primul Război Mondial a demonstrat că la Carpați, Dunăre și Mare, poporul român, sub conducerea înțeleaptă a regelui Ferdinand I, a jucat un rol esențial pentru rezolvarea unor probleme multiseculare și multietnice. Așa după cum afirma și Constantin I. Stan în lucrarea *Regele Ferdinand I "Întregitorul"*, la care am mai făcut referire:

"În realizarea României Întregite un rol important l-a avut monarhia română, personal regele Ferdinand. Nu a fost ușor, au trebuit învinse multe greutăți, trecute numeroase obstacole, au fost necesare imense sacrificii umane și materiale. Este adevărat că întregul popor a dorit din tot sufletul înfăptuirea Unirii, i-a fost dat regelui Ferdinand să-l conducă pentru materializarea ei. Suveranul nu și-a arogat merite deosebite în punerea în aplicare a acestui deziderat secular. Modest, altruist, el a considerat că a făcut un gest normal, necesar, ascultând interesele neamului românesc. S-a identificat cu aspirațiile lui încă de când a păsit pe teritoriul României. A luptat în războiul mondial împotriva patriei de origine, fiind excomunicat de întreaga familie. Era convins că numai astfel se poate îndeplini idealul românesc." [1]

Suveranul român a întâmpinat o serie de probleme dificile, apărute chiar în interiorul Casei Regale datorită aventurilor amoroase ale principelui moștenitor Carol. Pentru a se evita o serie de complicații politice ulterioare, principalii reprezentanți ai partidelor politice românești și o parte a familiei regale au exercitat presiuni asupra moștenitorului tronului, reușind până la urmă să-l determine să renunțe la căsătoria ilegală incheiată la Odesa. Drept urmare: *„La 20 februarie 1920, Carol îi cere regelui Ferdinand I să considere nulă și neavenită scrisoarea pe care i-o adresase la 1 august 1919. Se angaja totodată ca, în conformitate cu prevederile statutului Familiei domnitoare, să contracteze o viitoare căsătorie numai cu consimțământul capului Casei Regale."* [2]

Ca urmare a unei serii de aranjamente de culise și în schimbul unei pensii viagere însemnate, fosta sa parteneră, Zizi Lambrino, a acceptat să se autoexileze, împreună cu fiul său, la Paris.

Pentru a fi scos de sub reflectoarele opiniei publice și pentru a fi făcută uitată, măcar în parte, această iubire cu năbădăi, prințului moștenitor Carol i-a fost organizată, la 21 februarie 1920, o lungă călătorie diplomatică (de peste șapte luni), în jurul lumii, trecând prin Egipt, India, Japonia, Statele Unite ale Americii. Revenit în Europa, la 17 septembrie 1920, atunci când a ajuns în Elveția, a fost prezentat, la insistențele reginei Maria, principesei Elena (20 aprilie 1896–1982), fiica regelui Constantin al Greciei și a Sofiei de Prusia. În scurt timp a fost stabilită logodna celor doi, la 21 noiembrie 1920.

În această vreme, în țară, se depuneau eforturi deosebite pe multiple planuri pentru consolidarea unirii, pentru aducerea la aceeași parametri a tendințelor divergente și făurirea unui stat român monolit. Un rol aparte în această privință l-a jucat și activitatea cultural-științifică desfășurată în fostele provincii românești, recent unite sub același tricolor.

În cuvântul către reprezentanții Academiei Române, rostit la 18 ianuarie 1920, regele Ferdinand I evidenția rolul care revenea acestei importante instituții de cultură în procesul de unire spirituală a tuturor locuitorilor plaiurilor românești:

„Sunt adânc mișcat de caldele și frumoasele cuvinte și urări ce-Mi aduceți din partea Academiei Române, cea mai înaltă instituție de cultură românească, aceea care de atâtea decenii, neîntrerupt și fără preget, chemând la sânul ei elementele culturii românești ce trăiau

[1] **Constantin I. Stan**, *Regele Ferdinand I Întregitorul (1914–1927)*, București, Editura Paideia, 2003, p. 160.

[2] **Ion Mamina**, *Regalitatea în România*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 85.

Universitatea din Cluj. Din 1927 instituția s-a numit Universitatea „Regele Ferdinand I". Astăzi, Universitatea "Babeș-Bolyai".

sub stăpânire străină, a întreținut în inimile lor veșnic vie și nesovăitoare scumpa și sfânta speranță că va sosi odată ziua împlinirii idealului de întregire a neamului românesc.

Azi, când acest ideal s-a înfăptuit, rolul Academiei Române nu a încetat; tot ei îi revine cea mai mare parte a sarcinii de a lucra la desăvârșirea, la consolidarea acestei întregiri prin unificarea culturii românești, prin înlăturarea diversităților de gândire ce dominațiunile străine au impus elementelor românești de sub stăpânirea lor spre a le stăpâni mai cu înlesnire.

Nu mă îndoiesc o clipă că Academia Română își va îndeplini această misiune cu aceeași pricepere și cu aceeași râvnă cu care a muncit pentru pregătirea înfăptuirii celor de azi. Cât despre Mine, știți ce caldă iubire port în inima Mea Academiei Române. Vă încredințez că-i voi păstra și în viitor întreaga Mea iubire și că voi face tot ce-Mi va sta în putință a o ajuta la greaua, însemnata și prețioasa operă ce va avea de îndeplinit." [3]

Mai ales în domeniul cultural-științific, regele Ferdinand I Întregitorul a manifestat o atenție și o preocupare aparte. Revelatoare sunt eforturile depuse pentru crearea Universității românești a Daciei Superioare, cu sediul la Cluj-Napoca.

Duminică, 1 februarie 1920, cu ocazia unei vizite speciale a suveranilor României în acest oraș, a avut loc ceremonia de inaugurare a Universității din Cluj.

Participantă la acest eveniment, regina Maria nota în jurnalul său: *„Am luat devreme micul dejun și am plecat spre Universitate. Ningea, întregul oraș – frumos, dar tăcut – era învăluit într-o neîntinată mantie de nea. Pretutindeni, primiri foarte calde și entuziaste.*

Marea sală în care am fost conduși, urcând două scări de piatră într-o clădire foarte impunătoare, era înțesată cu toți demnitarii și profesorii, aranjați în conformitate cu tradițiile Universității, pe care nu intenționez să le descriu aici.

Erau, de asemenea, toți diplomații străini. Ceremonia a fost deschisă cu discursul unui bătrânel simpatic, cu înfățișare de urangutan, care avea ochelari fumurii și dinți nu foarte sănătoși. A urmat discursul lui Nando, un discurs cu adevărat splendid, compus admirabil și foarte bine citit, după care au urmat cam 20 de discursuri ale celor care ne-au primit, printre care diplomații străini și câțiva profesori francezi veniți de la universitățile din Franța. Franklin Martin [ambasadorul italian, *n. n.*] *și atașatul spaniol au avut mare succes pentru că au vorbit în limba română. Franklin Martin doar parțial, dar spaniolul în întregime, și cu succes exploxiv. Bătrânul Moller, ministrul olandez, este un adevărat comediant, și ne-a amuzat fără încetare. Ceremonia s-a încheiat cu un discurs frenetic al unuia dintre studenți, un băiat solid și arătos, care a vorbit bine și a fost aplaudat frenetic. Pare îngrozitor să trebuiască să stai să asculți atât de multe discursuri, dar mărturissc că nu m-a plictisit nici unul și am fost foarte interesată pe tot parcursul întregii sesiuni. E dincolo de orice îndoială că pentru România este un eveniment cu totul special inaugurarea Universității române pe pământul care anul trecut era al inamicului."* [4]

Inaugurarea Universității românești din Cluj în prezența suveranilor țării și a invitaților străini a fost o adevărată sărbătoare a latinității acordând respectul cuvenit celor mai vechi locuitori ai acestor meleaguri: *românii*, așa cum a subliniat și regele Ferdinand I în *Cuvântare la inaugurare în aula Universității*, la 1 februarie 1920:

„Domnule Rector,

Domnilor profesori,

Iubiți studenți,

Cu adâncă mulțumire sufletească am răspuns la invitația de a asista la sărbătoarea de astăzi; am considerat ca o datorie plăcută pentru Regină și Mine de a prezida la inaugurarea Universității Române din Cluj în ziua solemnă când un nou an își face intrarea între aceste ziduri.

Salut cu vie plăcere între oaspeții noștri pe savanții reprezentanți ai universităților străine și pe acei ai universităților și instituțiilor științifice din țară, care prin prezența lor au vrut să arate dragostea frățească ce o simt față de tânăra lor soră, aducându-i urări calde și simpatia lor îmbărbătoare pentru viitor, dând astfel acestei serbări culturale un caracter de solemnitate deosebită.

Un frumos obicei din vechime cerea celui ce avea să vorbească într-o ocazie solemnă să-și înceapă cuvântul cu o binecuvântare:

[3] *Ferdinand I – Discursuri, scrisori, alocuțiuni, cuvântări și ordine de zi*, text olograf, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I", Secția Documentare, Fond Manuscrise, Doc. 89.

[4] **Regina Maria a României**, *Însemnări zilnice (ianuarie 1920–decembrie 1920)*, vol. II, București, Editura Albatros, 2004, p. 51.

Est orator antequam dictor [Sfântul Augustin: ***Să fii rugător înainte de a fi orator***, *n.n.*].

Socotesc că rareori acest nobil sfat a fost mai potrivit ca în împrejurarea de față.

Ca un curat prinos al inimilor noastre recunoscătoare, ridică-se dar, serioasă și smerită, închinăciunea noastră către vestitorii și făuritoriii acestei zile de glorie; către slăviții și în veci adormiții mucenici ai neamului acestuia, știuți și neștiuți, mari și mărunți, ca și către acest nemuritor sobor de morți ai războiului din urmă. Căci dacă bucuria de astăzi e numai o mărire a celor rămași, meritul e al lor, al celor duși, al tuturor de la Mihai, izbăvitorul dintru-nceput, de la marii ostași ai gândului și faptei românești de aici, străjeri neadormiți ai limbii și legii, până la cel de pe urmă cioban și plugar sărac. Toți, dar absolut toți au partea lor în opera de astăzi, în strălucita minune a României Mari în hotarele Daciei Traiane, pe care nu le-a fost hărăzit s-o vadă, dar care, fără truda și jertfa lor de fiecare clipă n-ar fi fost cu putință.

Când viteaza Mea armată s-a aruncat peste munți, ea a putut găsi astfel în energia populației și în conștiința ei de neam sprijinul moral necesar biruinței; iar când pe urma oștilor biruitoare au descălecat dascălii și cărturarii regatului Meu, ei au aflat nestinsă vatra de foc sacru pe care românimea ardeleană – vestală credincioasă – îl păstrase prin veacuri.

Cuvine-se dar, cu adevărat, să-i unim pe toți în aceeași binecuvântare astăzi, împreună cu vitejii care cu sângele lor generos au scris și pecetluit, după datine, hrisovul stăpânirii noastre veșnice prin aceste mândre ținuturi. Binecuvântat și slăvit în veac să fie numele lor!

Rod a acelorași străduințe e și Universitatea Română pe care o inaugurăm astăzi aici.

Aici, în acest oraș, care sub stăpânirea de ieri ajunsese centrul concepției maghiare în Ardeal, fosta Universitate ungurească, întemeiată în bună parte și cu banul românesc și, de formă, cu cele mai dulci făgăduințe de toleranță – cursurile erau să fie paritetice – a devenit în curând focarul gândirii maghiare extremiste față de orice sentiment național. Nicăieri, poate, nu s-a simțit mai nemilos pumnul stăpânirii trecute pe sufletul românimii ca în Clujul unguresc cu Universitatea lui.

Dumnezeu însă n-a îmgăduit ca această unealtă crudă să-și vadă scopul îndeplinit. Și iată, prin voința acelor puteri misterioase, care pot fi întârziate, dar nu zădărnicite, se desface astăzi ca semn luminos al idealului nostru înfăptuit templul senin al învățăturii și iubirii de patrie: ***Universitatea românească a Clujului românesc****.*

Ieri încă, datoria către neamul românesc era deslușită: ***înfăptuirea unirii naționale****. Astăzi, prin mărirea teritoriului și prin înglobarea în Statul român a unui însemnat număr de cetățeni, care aparținând altor neamuri, reclamă dreptul de a*

Regele Ferdinand I. Fotografie din colecția George Grantham Bain, aflată la Library of Congress (Biblioteca Congresului SUA), Washington D. C. Fotografia este astăzi în domeniu public.

trăi pe pământul care i-a născut, problemele politice, sociale și economice au crescut mult și în aceeași măsură s-au înmulțit îndatoririle acelora care sunt chemați a juca un rol în viața statului.

Nu numai după forța brută sau după numărul baionetelor, nici după întinderea teritoriului se măsoară puterea unui stat modern, ci, mai cu seamă, după gradul culturii sale intelectuale.

Prin știință și lumină putem numai întări prezentul și pregăti temeliile unui viitor rodnic.

Precum în ordinea vieții materiale spiritul pune în mișcare materia asemenea și în ordinea vieții sociale forța unei națiuni crește prin impulsiunea dezvoltării sale morale. Și cine oare poate da această impulsiune mai eficace decât creierul unei națiuni: ***Universitatea****?*

Cuvântul Universitate – ***Omnium scientiorum universitas*** *– ne spune menirea ei. Îmbrățișând tot domeniul gândirii, la ea ca la un izvor nesecat aleargă tineretul studios ca să-și potolească setea sa de lumină și de știință, și cu cât ea se va ridica mai sus pe aripile luminoase ale cugetării, cu atât mai bogat, mai limpede și mai binefăcător va curge acest izvor.*

Astfel apare în viața Statului Universitatea cu puterea rolului ei atât de înalt, atât de nobil, nu de a scoate un număr cât mai

mare de literați – nu cantitatea și calitatea sunt factorul important – ci de a forma generații de oameni de caracter, însuflețiți de vederi largi, pătrunși de iubire de Patrie și dragoste de învățătură și muncă, dornici de a pune energia și capitalul lor de știință în slujba acestei țări.

Am ferma convingere că tânăra Universitate Română, ai cărei nași suntem astăzi, va ști să răspundă în viitor tuturor așteptărilor Mele. Așezată într-o țară în care diferitele naționalități au trăit fiecare viața lor proprie culturală și intelectuală, în raport cu aspirațiunile lor etnice și cu puterile lor civilizatoare, ea are frumoasa menire de a deschide ușile sale tuturor acelora care au dorința să se încălzească la razele luminii ei arzătoare, dovedind lumii întregi că în România întregită știința nu face deosebire cărui neam aparține tânărul studios; cu aceeași dragoste îi va primi pe toți sub aripile ei materne.

Închinat adevărului, pe căi drepte – singurele care duc la concordie între diferitele semințiii ale lumii – acest așezământ de înaltă cultură va putea fi de folos neamului și umanității, cinstindu-se și cinstindu-ne deopotrivă prin munca sa științifică.

Iar ca semn vădit al prețuirii și iubirii Mele față de el și față de ținutul care îl adăpostește, am hotărât, în amintirea acestor serbări, a dărui un fond de 400 000 lei a căror dobândă se va întrebuința pentru înființarea pe lângă această Universitate a unui Institut pentru studierea istoriei române, atât de vitreg tratate sub stăpânirea trecută.

Urările călduroase pentru un viitor strălucit și pentru propășirea pe calea adevăratei științe ce fac astăzi pentru noul așezământ național de înaltă cultură, le cuprind în cuvintele ce le zic din tot sufletul: ***Vivat, floreat, crescat alma mater Clusiensis ad scientiae honorem Patriaeque salutem!***" [5]

După încheierea ceremoniei de inaugurare a Universității din Cluj, a urmat un dejun oferit de consiliul profesoral al noii instituții. Cu acest prilej, răspunzând la cuvântarea rectorului, regele Ferdinand I a rostit următorul toast:

„După înălțătoarea serbare la care am asistat azi dimineață sub acoperământul noului templu al culturii și științei, simt o adevărată plăcere sufletească de a vă exprima viile Mele mulțumiri pentru cuvintele calde cu care ne întâmpinați aici pe Regina, pe Mine și pe Familia Mea și de a aduce prinosul Meu de recunoștință tuturor acelora care au contribuit la frumoasa ei reușită.

Au alergat la serbarea de azi oameni de știință, dascăli și cărturari deopotrivă, cum îi numeau strămoșii noștri, pentru a aduce prinosul lor de dragoste. Am ascultat cu recunoștință urările aduse de solii națiunilor amice și ale reprezentanților vechilor universități, care în cursul veacurilor s-au ridicat sus pe cerul științei trimițând razele luminii lor peste mări și peste țări.

Tuturor le zic, aici pe pământul în veci românesc, bine ați venit și le exprim bucuria și recunoștința Noastră pentru manifestările lor de cordială simpatie.

Când o ființă își face intrarea în viață multe sunt urările ce i se aduc. În timpurile vechi se consultau augurii pentru a deduce din semne sacre viitorul noului cetățean. Am auzit multe glasuri tălmăcind sentimentele de bucurie și nădejde, am ascultat cu deosebită mulțumire făgăduielile îmbucurătoare atât din partea diriguitorilor acestui așezământ de înaltă cultură, cât și prin intermediul tineretului, care cu focul sacru al vârstei lui se aruncă plin de nădejde în brațele deschise ale învățăturii. Putem spune cu toată încrederea că horoscopul este cât se poate de prielnic noului membru al marii lumi a științei.

Prăznuim astăzi o zi de curată bucurie națională română, dar în același timp o serbare a științei, a acestei fiice eterne a luminii care în zborul ei întinde aripile sale peste Univers, neținând seama nici de neamuri, nici de hotare.

Știința și geniul dacă se adapă la izvoarele unei culturi naționale păstrându-și cu mândrie în cursul evoluției lor baza națională și caracterul lor, propriu țării unde s-au născut [... – indescifrabil, *n. n.*].

Fie ca și aici, în Clujul românesc, cultura latină să ajungă să cunoască în același zbor și iubirea înfocată de patrie și razele luminii științei, care să se reverse departe, până peste hotarele noastre." [6]

Așa cum am subliniat de mai multe ori, regele Ferdinand I a manifestat permanent un atașament aparte pentru oștirea română, datorat probabil celor 25 de ani petrecuți în rândurile ei până la urcarea pe tronul României, dar și eroismului și devotamentului față de Țară și de Tron manifestate de armata noastră în decursul războiului de reîntregire națională. Mai mult chiar, armata constituia pentru regele nostru un adevărat loc de refugiu când vroia să aibă o clipă de liniște sau, pur și simplu, când dorea să evite o întâlnire neplăcută.

Revelatoare în această privință ni se pare relatarea generalului Gheorghe Rasoviceanu:

„În primăvara anului 1920, într-o dimineață, sunt anunțat de aghiotantul regal că Majestatea Sa Regele îmi va inspecta regimentul la ora 10.

Am fost foarte surprins de această inspecție intempestivă.

La ora fixată, Majestatea Sa Regele vine pe câmpul de la Cotroceni și trece regimentul în revistă. Era o zi mohorâtă, rău de tot.

La început căutam să dau explicații suveranului. Am observat că, deși trecea de la o unitate la alta, era profund preocupat. Am tăcut. A observat rezerva mea. Deodată se întoarce spre mine și

[5] *Ferdinand I – Discursuri, scrisori, alocuțiuni, cuvântări și ordine de zi*, text cit., Doc. 90.

[6] *Idem*, Doc. 91.

Regele Ferdinand I la sediul Marelui Cartier General din Periș în toamna anului 1916. Din albumul *Fotografii din Războiul pentru întregirea neamului 1916–1919*, Muzeul Militar Național, România, 1924

cu ochii sclipitori îmi spune: «Știi, când se strică vremea, vin la 9 Vânători.»

M-am înclinat profund. Am aflat, tocmai târziu, că a venit la al 9-lea pentru a nu primi un ministru în audiență, dând a înțelege guvernului din acele vremuri să tragă concluziile." [7]

În ziua de 7 martie 1920, cu prilejul ceremoniei de împărțire a *Semnului distinctiv acordat invalizilor de război*, în cuvântarea rostită cu această ocazie, suveranul român a găsit încă un prilej de a-și exprima recunoștința față de iubiții săi ostași:

„Dragi copii ai țării, care ați sângerat pentru înfăptuirea acestui vis a cărui poveste o cunoașteți încă din frageda voastră copilărie, când nădejdea lui era îngrădită în inimile voastre și când toți, prin școli, cântați: ***Deșteaptă-te române.*** *Cu drag vă salut astăzi și cu inima plină de dragoste și recunoștință vă zic: Bine ați venit!*

Am hotărât ca acei ce poartă pe trupurile lor semnul cel mai înălțător, cel mai frumos al vitejiei strămoșești, să aibă și unul exterior, de recunoștință pentru modul cum au știut să lupte, pentru modul cum au știut să facă din piepturile lor zid de nestrăbătut, pentru modul cum au știut să dea în luptă pildă de vitejia strămoșească.

Am hotărât să purtați un semn care pentru voi este o dovadă de recunoștință a Regelui vostru și un semn de respect atât pentru cei de la orașe cât și pentru cei de la țară, că și voi ați fost dintr-aceia care ați făurit România de astăzi. El va servi de pildă pentru copiii voștri care se vor uita la părinții lor cu mai mult drag.

Dar semnul acesta vă impune să păstrați toate virtuțile ostășești de care ați dat dovadă pe câmpul de luptă și să fiți păzitorii marii opere ce prin jertfa voastră ați înfăptuit, să fiți apărătorii scumpei noastre Țări contra oricărui duh ce ar vrea să sape temeliile Statului.

Cu întreaga încredere vă privesc astăzi și nu mă îndoiesc că voi care ați știut să sângerați pentru Țară, veți ști în orice clipă să țineți cu frumosul nostru stindard.

Acum, când vi se va da «Semnul Invalizilor» primiți-l cu drag ca un dar al Regelui vostru, care cu inimă caldă vi-l anină de piept, vouă care veți ști să vorbiți copiilor voștri de ce vrea să zică vitejia românească ce vrea să zică spiritul de sacrificiu.

Să strigăm dar cu toții: ***Trăiască iubita noastră armată, trăiască acei ce și-au vărsat sângele pentru Neam și care au venit aci cu atâta dragoste!"*** [8]

[7] *** *Mărturii contemporane – Regele Ferdinand I. Amintiri de pe la cei ce l-au apropiat*, adunate de **G. N. Budișteanu**, București, 1933, pp. 320–321.

[8] *Ferdinand I – Discursuri, scrisori, alocuțiuni, cuvântări și ordine de zi*, text cit., Doc. 93.

„Când viteaza Mea armată s-a aruncat peste munți, ea a putut găsi astfel în energia populației și în conștiința ei de neam sprijinul moral necesar biruinței; iar când pe urma oștilor biruitoare au descălecat dascălii și cărturarii regatului Meu, ei au aflat nestinsă vatra de foc sacru pe care românimea ardeleană – vestală credincioasă – îl păstrase prin veacuri." – Ferdinand I

Memorii

SATUL DE ADOPȚIUNE

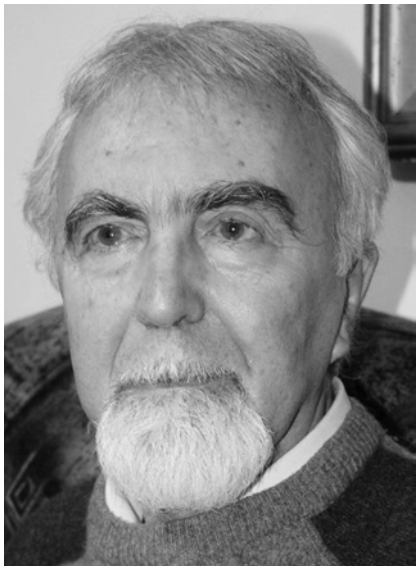

Ion Lazu

Prozator, poet, eseist
Membru al Uniunii Scritorilor
din România

...Am mai notat undeva faptul doar în aparență ciudat că dintre colegii mei de școală secundară – clasele V–VII, cum erau pe-atunci, făcute de noi la Ionașcu în Slatina –, doar eu și încă un coleg, Valeriu D., acesta din Satu Nou, am mers mai departe, la liceu, pe când toți ceilalți, vreo 15 la număr, s-au orientat spre școli tehnice, spre meserii... Explicația simplă este că bieții lor părinți, strâmtorați la maxim (suntem în 1953, după război, după foamete, după...), îi îndrumaseră spre școli care îi puteau scoate pe leafă în doar 3 ani; pe când după liceu, ce meserie aveai, ce perspective, ce șanse de a aduce cât mai repede un salariu în casă?!

Însă altceva vreau să evoc, de data asta. Uneori când veneam de la școala Ionașcu sau chiar în zilele de vacanță se întâmpla, nu foarte des, ci, dimpotrivă, la un an, la doi ani, să ne/îmi iasă în cale vreunul dintre cei doi tineri din comună care merseseră (presupun) la școli înalte. Mă trăgeam/ne trăgeam pe marginea drumului și îi salutam cu mare respect. Ei treceau, înalți, bine îmbrăcați, de fiecare dată la costum și cravată, cu servieta în mână, niciodată cu bagaj, ca tot omul care vine pe la părinți ori pleacă de acasă, după o scurtă vacanță. Din partea noastră, timiditate, din partea lor, nici pic de atenție. Să ne zâmbească, să ne arunce o vorbă? Nicidecum. Asta ne plasa în lumi diferite, necomunicante. Niște consăteni care nu mai erau consăteni de-ai noștri, cărora poate ar fi fost cazul să ne adresăm într-o altă limbă... Tare ciudat lucru!

Iar mai în detaliu, vorbind despre ei, nici eu, dar nici vreun alt coleg consătean nu știam ce hram poartă acești intelectuali ridicați din satul nostru, ajunși de-o vreme oameni mari, la București, poate la Craiova. Să fi reieșit cumva că unul dintre dânșii era asistent universitar? N-aș putea garanta. Și fapt este că veneau pe la părinți, oricât de rar, se închideau în curtea și în casa lor, așa încât, pe toată perioada ședерii, nu-i vedeai prin sat cu vreo treabă, ori la plimbare, ori să-și caute foștii colegi de școală, de adolescență. Să iasă la horă, la biserică... Nu vorbeau cu nimeni. Nu mi s-a întâmplat să-i văd prin ograda lor cu vreo îndeletnicire gospodărească, prin grădină. Unul dintre cei doi despre care relatez aici fiind fiul cel mare al familiei Sorescu, vecini cu noi, peste o casă, deci fratele Marioarei, pe care am descris-o într-un capitol din *Veneticii*. Iar celălalt oaspete de seamă, pe care s-ar fi părut că noi nu-i meritam, era fiul lui Radu Ene, deci peste drum de Sorescu, însă doi vecini despărțiți prin destin, cum mi s-a părut, căci nu i-am văzut niciodată împreună.

Și mai ciudate sunt amintirile despre un alt tânăr, de fel din satul Sărăcești, care făcea parte din cea mai nevoiașă familie pe care am avut ocazia să o văd cu ochii mei, în acei ani de foamete, imediat după război... Uneori, în vara lui 1946, când tata mă trimitea la fostul primar Nicolae Chițu, proprietarul casei unde ne mutasem de nevoie, sau la Matei Ciungu, alt personaj din *Veneticii*, mi se întâmpla să-l zăresc pe sală, un fel de prispă în lungul casei: stătea în picioare, drept ca un alt stâlp dintre cei care susțineau streașina – și privea în gol, neclintit – și tot acolo îl zăream, la întoarcere... În curtea lor, o sărăcie atroce, imposibil de descris. Foarte rar l-am văzut, după vara aceea, căci ne-am mutat intempestiv la Gănească. Dar câte ceva despre ascensiunea lui îmi ajungea la ureche. De câte ori îmi revenea în minte imaginea acestui (viitor) asistent universitar înțepenit pe prispa casei părintești, îmi era peste puteri să fac legătura dintre crâncena paupertate a familiei sale și cariera sa universitară.

După o vreme, la terminarea liceului, am lipsit de acasă mai mulți ani la rând, prins vară de vară cu excursiile și practicile studențești. Le-am pierdut urma celor doi-trei intelectuali ridicați din comuna Cireașov. Poate au continuat să dea pe-acasă, uneori. Poate chiar

să-i mai fi văzut eu însumi, după aceea, fără să pot lega o discuție; însă interesul meu pentru ei s-a stins, i-am trecut printre aspectele inexplicabile ale vieții. Să fi aflat, mai târziu, că fiul Ungurenilor a înnebunit? Chiar că nu mai știu nimic precis… Și nici nu mai am pe cine să întreb din familia mea, din vecini… În comuna mea de adopțiune, unde reveneam mereu, până acum vreo zece ani, practic nu mai am cu cine să vorbesc. Mai grav este că nici casele nu mai sunt aceleași, în timp și-au schimbat radical înfățișarea, chiar poziția… Pe moment, când revii după ani și vezi în vreo curte altă casă, în altă poziție, lucrul te poate mira. Mai apoi înțelegi: o casă nouă nu se construiește bătând din palme, așa că în cei vreo doi ani până să fie locuibilă, musai să stai în casa cea veche – pe care apoi o ștergi de pe fața pământului, căci ai nevoie de spațiu, iar unele materiale pot fi refolosite…

Cum să nu te întorci atunci, stăruitor, chiar cu oarecare înverșunare, asupra amintirilor de demult, dintr-o vreme ce se lasă citită fără dificultăți, despre o comunitate care în mintea mea avea și are în continuare o coerență, o poziționare riguroasă în vălmășagul lumii!?

*

E sigur că nu notez pentru prima oară rezultatele încercărilor mele de a plonja în lumea copilăriei mele, spre a „pescui" din apele-i înceţoşate peștișorii de aur ai unor trăiri fără seamăn. Mai zilele trecute notasem despre acei fii ai satului care, într-un fel greu de explicat pentru mine, atunci, dar nu lesne de înțeles nici până în ziua de astăzi, s-au desprins de rural și au trăit în cu totul alt mediu, departe de Cireașov și chiar de Slatina, ridicați la cine știe ce ranguri administrative, dar mai curând cărturărești, cum îmi place să-mi închipui. Și ca să termin cu alde Sorescu, despre care am mai notat câte ceva, al cărui tată era șef-mecanic la ferma Școlii de Agricultură Strehareț, voi preciza că Ionel, așa îl chema pe tânărul emancipat, era cel mai mare dintre copii, după care veneau Marioara, personajul meu fascinant din *Veneticii* și sora lor mezină, Cati, căsătorită în Slatina, iar mai exact pe strada Oituz, la intrarea dinspre satul Pârliți – însă tot în oraș, ca să ne fie clar cum se puneau pe atunci problemele, măcar în mintea mea, deși mi-e teamă că erau idei induse de gândirea colectivă a cireșovenilor: te-ai procopsit la oraș, ai plecat de la coada sapei/vacii, deja ești în altă categorie…, nu te mai amesteci în tărâță.

Pe acest Ionel Sorescu, foarte prezentabil, totdeauna la costum și cămașă albă (de poplin, adaug eu acum), fecior de statură medie, blondiu, delicat, îmi amintesc să-l fi văzut multă vreme după ce ne mutasem noi înșine la Pîrliți, prin 1958–59, când eu eram deja la facultate. Chelise pretimpuriu, era cumva mai pieptos-prosper fiziceşte și arăta foarte dichisit, chiar luminos la chip, deși în continuare nu dădea semne că ar dori să schimbe o vorbă cu consătenii. Și, ceea ce mi se va fi părut ciudat, iar acum mi se pare și mai ciudat, acest om de carieră venea pe la părinții săi, oricât de rar, dar totdeauna singur – așa încât nu am știut niciodată dacă era căsătorit sau nu. Poate de aici impresia că, luându-și zborul din Cireașov, acești tineri își asumau un destin ieșit din normalitate. Și mai notez faptul că, dându-mi silința să merg mai departe la liceul teoretic (când, cum am mai spus, toți colegii mei se orientaseră spre școli tehnice), nu m-am gândit niciodată să le semăn acestor tineri surtucari – mă refer de data asta și la vestimentație…. Așa îmi explic, pe de altă parte, faptul că nu m-am străduit să aflu mai multe despre dânșii, cu atât mai puțin să le fiu în preajmă, să mă împărtășesc din taina lor…

Deci îl adaug pe fiul lui Radu Ene, poate de aceeași vârstă cu Ionel Sorescu sau mai mare cu 2-3 ani, vecin cu acesta, dar subliniez imediat că pe cei doi nu i-am văzut niciodată împreună – nici măcar n-am observat ca junele Ene, profitând de împrejurări, să le facă un pic de curte surorilor lui Ionel… Nu e ciudat? Să pun totul pe seama firii sale, presupus sobră, semănând cu tatăl său, gospodar de frunte al comunei, dar pe care nu l-am văzut niciodată tăifăsuind cu vecinii, pierzând vremea pe la cooperativă, pe la cârciumă? Acum încep să dau importanța cuvenită aspectelor legate de firea oamenilor, dar și trăsăturilor ce se transmit de la părinți. Aşchia nu sare departe de trunchi…

Și acum vin la povestea pe care o schițasem, cea a lui Ungureanu, vecinul meu mai mare din Sărăcești, pe care l-am avut sub ochi, mai ales când eram în clasa a doua-a treia, deci pe la opt-nouă ani… Ce aflu, abia acum, după emisiunea de la Euterpe? Poeta Adela Popescu (n. 1935, soția cercetătorului și criticului literar George Muntean – de la Institutul „G. Călinescu" – căruia i-am pus o placă memorială), invitată de mine la emisiune, mi-a dăruit pe loc cartea ei de versuri *Între noi – timpul*. Nu spun acum decât că din *Autoportretul* pe care autoarea și-l schițează (în loc de prefață), am aflat că intrând la Școala de Literatură „Mihai Eminescu", i-a avut colegi mai mari cu un an pe Nicolae Labiș și pe Nicolae Ungureanu, acesta din Slatina, mai exact din comuna Cireașov. Păi, mi-am spus, acesta nu poate fi decât vecinul meu din Sărăcești! Or, colegii de la Școala de Literatură au trecut apoi, desigur prin examene și echivalări, la Filologia bucureșteană. Adela P. și George M. se căsătoriseră din 1956, au absolvit în 1959. (Deci colegi de serie cu amicul Florin M.) Cu doi ani înaintea mea, eu la Geologie, desigur. Dintr-o altă secțiune a cărții ce mi-a fost dăruită cu autograf, cea privind *Referințele critice*, am aflat că F. M. a scris mai multe cronici despre cartea Adelei P., aceeași

ca titlu, republicată la intervale, cu noi poezii adăugate – în decurs de câteva decenii, de la 25 de poeme s-a ajuns la 99!, iar numărul ediției nu mai contează. Îi dau un telefon amicului F. M. și-mi confirmă că Nicolae Ungureanu le-a fost coleg la facultate și bun prieten. Știam deja că N. U. a absolvit Filologia, că pe vremea Școlii de Literatură scria versuri, că a funcționat apoi ca profesor la Brăila. Intru pe Google și mi se confirmă toate aceste date primare. Aflu în plus că N.U. a publicat prin 2010 un unic volum de poezii, toate în formă fixă: *Soarele nimănui*, despre care recenzentul se pronunță fără cine știe ce entuziasm. Mai aflu că în Brăila (Orașul cu salcâmi) N. U. a făcut figură de intelectual boem și sarcastic…

Iată un destin cât de cât tipic pentru poetul român din trecutele vremuri. Mi-l închipui licean la „Radu Greceanu" din Slatina. Scriind poezii, ca mai toți liceenii. Mai cunosc cazul unui licean din Pârliți, el nu mai trăia acolo pe când noi neam mutat în noua casă, mi-l amintesc recitând o poezie cu ocazia unei chermeze la sediul noii gospodării colective, deci în conacul fostului boier Popescu, desproprietărit, mort în închisoare, ca orice dușman al poporului, nu? (Probabil că în cazul poetului de la Pârliți era vorba despre singura lui poezie, căci n-am mai auzit nici de el, nici de alte producții lirice…). Revenind, îmi închipui că activiștii culturali de la Casa de Cultură din Slatina l-au recomandat pe N. U. pentru Școala de Literatură din București. Se va fi prezentat, a trecut un examen, cum ne asigură Adela P. că se dădeau, a intrat și a fost unul dintre bunii prieteni ai lui Labiș, care, împătimit de literatură adevărată, le strecura cărți achiziționate de la celebrul anticar Sterescu (a făcut pușcărie politică, desigur; îl am pe listele mele privind intelectualii încarcerați…). Dar ce s-a ales din consăteanul meu Ungureanu, ajuns profesor la Brăila? Desigur, profesor de literatură, dar și poet, nu? Implicat în mișcarea literară a urbei, activând la cenaclul liceului, al orașului, al Casei de Cultură. Cu prestigiul filologului, cu aplombul celui care a frecventat Școala de Literatură, umăr la umăr cu Labiș. Și în această privință, mă gândesc, e ca și cu profesorul de pian, care scoate interpreți de excepție, fără ca el însuși să aibă prestații la cel mai înalt nivel. (Ceva îi lipsește, poate nu tehnica, ci personalitatea…) Dar morbul poeziei, al visătoriei din primii ani ai adolescenței, dacă s-a încuibat în sufletul cuiva, nu-l mai părăsește câtu-i viața… Sărăcia cea mai crâncenă, dorința de altceva, care pe atunci, prin anii '48–'50 se va fi suprapus peste poncifele comuniste privind viața cea nouă și fericită, iată contextul din care s-a ales destinul vecinului meu din Sărăcești.

P. S. Aici ar trebui să vin cu alte informații despre N. U. Poet și profesor de literatură la Liceul „Nicolae Iorga" din Brăila. Autor de volume de poezii în formulă clasică: *Soarele nimănui* etc. Deduc că cireșoveanul meu ar fi murit în ianuarie 2015. A avut un blog pe care își posta poeziile, unele filmulețe etc.

Mai adaug doar atât: păstrând în *Veneticii* toponimicele Sărăcești, Cotești, Pârliți, un critic de frunte al vremii a opinat că va fi fiind vorba despre niște denumiri inventate de autor, ca să scoată în evidență… Nicidecum! Aprigii olteni le găsiseră ei înșiși, fără contribuția vreunui literat, fie acesta și venetic…

Fragment din romanul memorialistic
în pregătire ***Intelectualii altor vremuri***

„Uneori când veneam de la
școala Ionașcu sau chiar
în zilele de vacanță se
întâmpla, nu foarte des,
ci, dimpotrivă,
la un an, la doi ani,
să ne/îmi iasă în cale vreunul
dintre cei doi tineri din comună
care merseseră (presupun)
la școli înalte.
Mă trăgeam/ne trăgeam pe
marginea drumului și îi salutam
cu mare respect.
Ei treceau, înalți, bine
îmbrăcați, de fiecare dată la
costum și cravată, cu servieta în
mână, niciodată cu bagaj, ca tot
omul care vine pe la părinți ori
pleacă de acasă, după o scurtă
vacanță. Din partea noastră,
timiditate, din partea lor,
nici pic de atenție."

Universalia

RESPECTĂ-ȚI RELIGIA CA SĂ FII RESPECTAT!

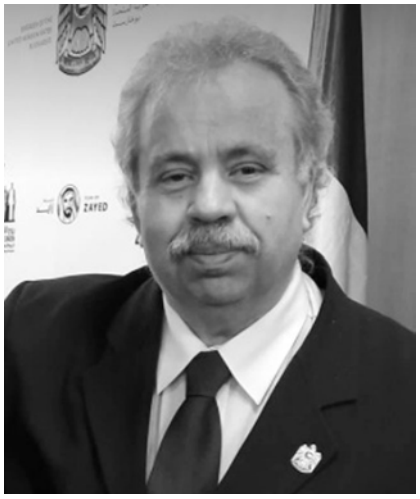

George Grigore

Profesor universitar doctor,
Universitatea din Bucureşti,
Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine,
Catedra de Limbi şi Literaturi Orientale,
Secţia Arabă
Scriitor şi traducător
Membru al Uniunii Scriitorilor
din România
Ambasador al Alianţei Civilizaţiilor (organism ONU) pentru România
(din 2008)

O întâmplare petrecută la Bagdad, cu mulți ani în urmă, pe când lucram acolo ca translator de limba arabă, m-a făcut să înțeleg mai bine felul de a fi al unui om profund religios. Era în ajunul Paștelui. Toți colegii români plecaseră care încotro pentru a petrece acele zile libere pe care le aveam la dispoziție. Rămăsesem singur în tot sediul companiei la care lucram și mă pregăteam să petrec o seară de sâmbătă tihnită, în livada de curmali, năpădită, în forță, de o primăvară veselă. Relaxat, beam o cafea, ascultând trilurile privighetorilor la ceas de seară. Când deodată, o bubuitură puternică în poarta metalică de la intrare mă readuse la realitate. Contrariat, pentru că nu așteptam pe nimeni, m-am dus să văd cine este musafirul. Uimirea mea a fost și mai mare când în fața porții i-am găsit pe doi colegi arabi, frați, colaboratori ai companiei, care mă băteau la cap de luni de zile să trec la religia islamică. Exact de ei aveam chef acum în seara de ajun! I-am întrebat destul de ostil ce vor. Mă așteptam la orice răspuns mai puțin la cel pe care mi l-au dat:

– Am venit să te ducem cu mașina la biserică pentru că este Noaptea de Paște!

Trebuie spus că în dimineața acelei zile, mă întâlnisem cu ei și la întrebarea lor insistentă dacă merg la biserică în acea noapte le spusesem, mai mult ca să încheiem discuția, că nu am cum deoarece biserica ortodoxă este foarte departe, în celălalt capăt al Bagdadului și că nu am cum ajunge acolo…

– I-am povestit tatălui nostru, au continuat ei, că tu nu te duci la biserică în noaptea Învierii pentru că nu ai mașină, iar el ne-a certat amarnic. „Un om nu poate să-și îndeplinească obligațiile de cult pentru că nu are cum ajunge la biserică, iar voi staţi cu mâinile în sân, deși puteți să-l ajutați? Nu vă e frică de Dumnezeu?”

Așa că am venit să te ducem la biserică!

– Bine, bine, dar voi voiați să trec la Islam! Ce vă veni?

– Păi, vrem în continuare, dar atâta vreme cât ești creștin, te ajutăm să mergi pe calea pe care ești acum… Nimeni nu poate trăi în afara unei religii!

Am plecat cu ei la biserică și odată ajunși, le-am spus să nu mă aștepte că, la întoarcere, o să iau un taxi. Nici vorbă! Au stat acolo, în fața bisericii, sprijiniți de mașină, până când s-a terminat slujba, apoi m-au ajutat să ajung acasă cu lumânarea aprinsă… Să nu uităm că moartea lui Iisus pe cruce și ridicarea sa din mormânt sunt punctele culminante ale controverselor islamo-creștine! Și totuși…

Erau mulțumiți că și-au făcut datoria față de cineva care răspundea cerințelor religiei lui… Desigur că, peste câteva zile când i-am revăzut, discuțiile despre convertire au fost reluate cu și mai mult sârg.

Această întâmplare mi-a adus în minte povestea convertirii la Islam a zoroastrianului Rōzbeh pūr-e Dādōe (cca 721–757), care nu este altul decât celebrul Abū Muḥammad ʻAbd-Allāh bin al-Muqaffaʻ, pe numele său de musulman, autorul, printre altele, a versiunii arabe a operei *Kalila și Dimna*. Ibn al-Muqaffaʻ, în zorii califatului abbasid, se hotărăște să-și abandoneze religia zoroastriană și să se convertească la Islam. Așadar, merge la ʻĪsā bin ʻAlī, o rudă a califului, la care lucra ca scrib, și-i mărturisește această intenție. Deoarece se făcuse deja noapte, ʻĪsā îl invită la cină, urmând ca a doua zi dimineață să meargă împreună la moschee pentru ritualul de convertire. Când i se aduce mâncarea, Ibn al-Muqaffaʻ începe să murmure cu multă evlavie o rugăciune zoroastriană. Uimit până peste poate, ʻĪsā îl întrerupe, cerându-i să-l lămurească de ce un om care este

gata să devină musulman se roagă încă după ritualul religiei pe care tocmai a declarat că o părăsește. Ibn al-Muqaffa' îi răspunde senin: „Nu-mi place ideea de a petrece o noapte fără să am o religie!". Din răspunsul său, se înțelege că orice religie este bună atâta timp cât corespunde năzuințelor de exprimare a sentimentului religios.

Dintr-o cu totul altă cultură religioasă, însă în aceeași idee, H. Bloch, în *Povestiri hasidice*, relatează o întâmplare, plină de tâlc, cu un rabin dintr-un orășel de prin părțile estice ale Europei, care se hotărăște să plece într-o călătorie ceva mai lungă, drept pentru care angajează un vizitiu să-i mâne caii de la trăsură. Nici bine nu porniseră la drum că și trecură pe lângă o biserică. Vizitiul dădu să-și facă semnul crucii, din obișnuință, însă dându-și seama că are alături un rabin, se abținu ca nu cumva gestul său să-l deranjeze pe acesta. Rabinul, băgând de seamă că vizitiul nu-și făcu semnul crucii, după obiceiul creștinesc, la trecerea prin fața unei bisericii, îi ceru acestuia scurt să întoarcă trăsura, renunțând la călătoria în care abia pornise. Rabinul îi lămuri apoi pe cei nedumeriți de hotărârea sa că nu putea avea încredere, să plece la drum, într-un un om care nu-și respectă propria religie sau chiar se rușinează cu ea. De la un astfel de om, orice este cu putință…, așa că mai bine, cale-ntoarsă!

Așadar, pentru credincioșii ajunși la un grad înalt de iluminare precum tatăl celor doi băieți din Bagdad, Ibn al-Muqaffa', rabinul din poveste, ideea de religiozitate absolută primează asupra concretizării sale într-o anume formă religioasă. Așa cum zicea Said Nursi, un mare gânditor musulman din secolul XX: „Dacă ești credincios, indiferent de credință, atunci, ești fratele meu!".

"– Am venit
să te ducem la biserică!
– Bine, bine, dar voi voiați
să trec la Islam!
Ce vă veni?
– Păi, vrem în continuare,
dar atâta vreme
cât ești creștin,
te ajutăm să mergi
pe calea pe care ești acum…
Nimeni nu poate trăi
în afara unei religii!"

Universalia

SERAIUL IMPERIAL ÎN MEMORIILE DOAMNEI LEYLÂ SÂZ – COMPOZITOARE ȘI SCRIITOARE TURCOAICĂ (1)

Urfet Șachir

Scriitoare, profesoară
Președintele Comisiei de Cultură,
Filiala Mangalia a Uniunii Democrate Turce din România

Haremul este una dintre cele mai secrete instituții ale Imperiului Otoman. Sultanii nu au lăsat opere verbale și scrise legate de cultura haremului. În harem, unde predomina o ordine ierarhică, liniștea și pacea au fost de cea mai mare importanță. Întrucât constituia un loc special al sultanilor, acesta a fost gestionat meticulos. Se spune că un secret, oricât de bine ar fi păstrat, vine o vreme când acesta prinde fond și formă. În ultimii ani, din ce în ce mai multe informații au început să iasă la suprafață prin dezvăluirile celor ce și-au dus o bună parte din traiul lor sub acoperișurile acestei sacre instituții. Am intrat, bunăoară, pe ușa istoriei literaturii turce și am descoperit-o pe distinsa doamnă Leylâ și celebrele sale memorii. Prin aceste aduceri-aminte, doamna Leylâ dă la o parte perdeaua secretelor vieții din haremul imperial și palatul sultanilor din perioada în care și-a petrecut o bună parte a copilăriei și a tinereții sale pe coridoarele somptuoase ale seraiului.

Dar cine este această distinsă și respectabilă doamnă Leylâ? Însetată de cât mai multe informații din interiorul seraiului, purced la drum să disec adevărurile pitite undeva, în profunzimile unui suflet nobil, pe care ni le-a lăsat moștenire, în ciuda flăcărilor destinului. Doamna Leylâ, cunoscută și sub numele de **Leylâ Sâz**, a văzut lumina zilei în anul 1850 la Istanbul. Mama sa a fost Nefise Hanım, iar tatăl, doctorul Ismail Pașa, numit „Excelență”, a avut atribuții în Ministerul Sănătății, în Prefectură, de mareșal în Poliție și a fost medicul palatului în perioada sultanilor Mahmud al II-lea și Abdülmecid. Perioada cuprinsă între anii 1853–1860, când tatăl său își exercită atribuțiile de medic privat în haremul Palatului Dolmabahçe, joacă un rol extrem de important în viața doamnei Leylâ. Este perioada în care și-a petrecut o mare parte a copilăriei sub influența fiicei sultanului Abdülmecid, Münire Sultan. Leyla Hanım trăiește perioada în care s-au succedat șase sultani, de la sultanul Abdülmecid până la sultanul Vahdettin. Chiar și în cadrul interviurilor, ea a spus că ochii i s-au deschis în palatul sultanului Abdülmecid și că primele sunete pe care le-a auzit, după cântecele de leagăn ale mamei sale, au fost sazul și cuvintele care răsunau prin pereții palatului. De altfel, acest mediu artistic o stimulează pe Leylâ Sâz și, la vârsta de 14 ani, scrie prima poezie. Povestea vieții continuă. Leylâ Sâz merge împreună cu tatăl său, pentru a doua oară, în provincia Izmir și aici este căsătorită cu Sırrı Efendi, corespondentul provinciei. Mai târziu, Sırrı Efendi este avansat pașă și numit „Pașa Sırrı din Creta”. Leylâ Sâz, împreună cu soțul său, guvernatorul, vizitează provinciile Prizen, Rusçuk (Rusciuc), Trabzon, Kastamonu și altele și-și notează impresiile și observațiile despre aceste vizite.

Leylâ Sâz

Așa cum am spus, doamna Leylâ a trăit în perioada domniilor a șase sultani, între 1 și 73 de ani, astfel: prima perioadă 1–11 ani, Abdülmecid, perioada 11–26 ani, Abdulaziz, a treia perioadă, vârsta de 27 de ani, Murad, perioada 27–59, Abdülhamid, perioada 59–69, Mehmed Reșad și ultima perioadă, între 69–73, Vahideddin.

În memoriile sale, Leylâ Sâz povestește despre viața, oamenii, obiceiurile și tradițiile din palat, despre lumea artistică și nunțile celebre, traiul sub domnia celor șase sultani, sub toate aspectele. Ea își începe memoriile cu următoarele rânduri:

„Din vechile tradiții cu referire la harem, unele, nefiind văzute, nu au putut fi știute, iar la altele s-a renunțat, fiind astfel uitate în timp și totul s-a schimbat. Dar voi arăta și voi face cunoscute observațiile și investigațiile mele, începând, mai ales, de la palatele padișahilor și ale dinastiei otomane și până la cele mai mici case din cel mai îndepărtat loc, până nu mi se șterg din memorie...” [1]

Memoriile doamnei Leylâ, bazate pe propriile observații și investigații cu privire la împrejurimile palatului și viața în harem, reprezintă o sursă foarte importantă de informație. Iată un episod, care mi-a atras atenția, despre sclave:

„Sclavele erau fete care își doreau ele însele să fie furate de vânătorii de oameni veniți la cules de fructe pe frumoasele câmpii ale Caucazului, la marginea pârâurilor sau răpite cu promisiuni de căsătorie, ori cu speranța de a fi vândute la Istanbul. Unele erau sclave folosite la câmp și în casele bogaților, iar copiii rezultați din căsătoriile între sclavi erau la rândul lor prizonieri ai stăpânilor. Aceste fete erau aduse în Istanbul de vânătorii cerchezi și vândute la conace prin intermediul femeilor-vânător, majoritatea din Istanbul. Printre acestea se găseau uneori fete bogate, de origine nobilă, principalul lor motiv pentru vânzare și căsătoria cu persoane mai prejos decât ele fiind urâțenia lor, părăsind, în ciuda voinței inimilor lor, locul de baștină. Ele erau expuse mușteriilor împreună cu celelalte fete și vândute unde doreau ele. Purtând pe cap o tichie de argint cu marginile împodobite cu mici ciorchini, centurile și rochiile cu șireturi pe margini și nasturi pe mâneci și pe piept, aceste fete își arătau bogăția și poziția nobilă. Una dintre aceste fete cercheze a atras atenția familiei noastre. Sclavele au înconjurat-o. Vorbeau în limba lor. Sora mea mai mare, care se amestecase între ele, a zis:

– Ce fată frumoasă!

Fata a învățat sensul cuvântului «frumos» în limba turcă:

– Frumusețea nu-l face pe om fericit. Eu nu sunt atât de frumoasă, dar sunt recunoscătoare că nu sunt slută. Vă voi servi, doamna mea, voi fi fericită dacă nu vă veți plictisi de mine.

Traducerea o făceau sclavele.

Sora mea a continuat:

– Păcat de munca pentru comunitate.

– Nuuuu, a replicat sclava, nu accept. Eu am venit ca să fiu vândută la serai și să servesc în haremul padișahului. Nu e posibil, oriunde în altă parte nu stau. De asemenea, eu am venit aici pentru a vedea conacele de altădată, doamnele de Istanbul și casele lor. Motiv pentru care apoi s-a bucurat și a venit fuga lângă mine când m-a văzut la serai.” [2]

Bibliografie :

Demir, Sedat, *Haremde Yaşam, Saray ve Harem Hatıraları – Leyla Saz, Dün Bugün Yarın Yayınları,* İkinci Baskı: İstanbul, Mart 2012.
Leylâ hanımefendinin hatıraları - ŞEHİR e-arşiv.

[1] *Leylâ hanımefendinin hatıraları – ŞEHİR e-arşiv,* pdf, p. 394. Traducere de **Urfet Șachir**.

[2] *Idem*, p. 397–398, Traducere de **Urfet Șachir**.

”Prin aceste aduceri-aminte, doamna Leylâ Sâz dă la o parte perdeaua secretelor vieții din haremul imperial și palatul sultanilor din perioada în care și-a petrecut o bună parte a copilăriei și a tinereții sale pe coridoarele somptuoase ale seraiului.”

Palatul Dolmabahçe din Istanbul, Poarta Sultanului

Amedeo Preziosi (1816–1882), *Interiorul haremului*, 1850–1852

Amedeo Preziosi, *Cafenea în Istanbul*, 1852

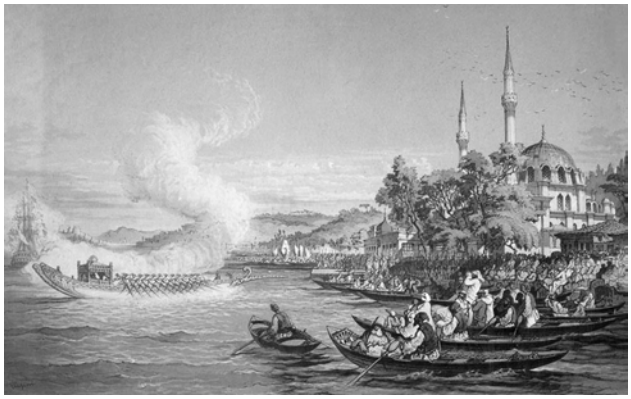

Amedeo Preziosi, *Bărci la Istanbul*, 1850–1852

Jean-Baptiste Hilaire (sau Hilair, 1751–1828), *Yeni Camii (Moscheea Nouă) și Portul Istanbul*

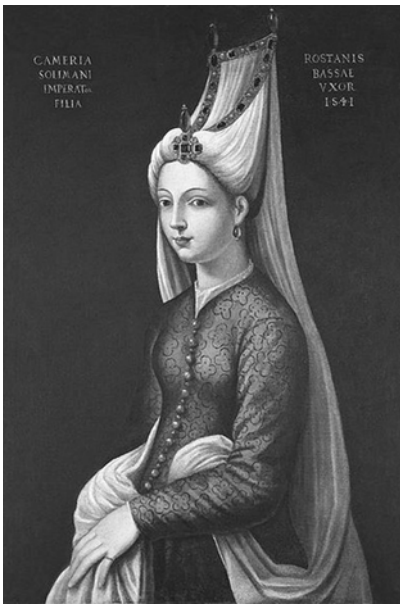

Portretui lui Cameri, fiica sultanului Soliman I (Soliman Magnificul), probabil după Cristofano dell' Altissimo (1530–1605), școală italiană.

Jean Baptise Vanmour (sau Van Mour, 1671–1737), *Sultana-mamă* (soția sultanului), perioada 1700–1737.
În dreapta, capul unui eunuc negru din harem.

Jean-Étienne Liotard (1702–1789), Portret de mare vizir al Imperiului Otoman (probabil Hekimoğlu Ali Pașa), între 1738 și 1743.

Universalia

POEME DE MICHEL HERLAND
Traducere din limba franceză de Sonia Elvireanu

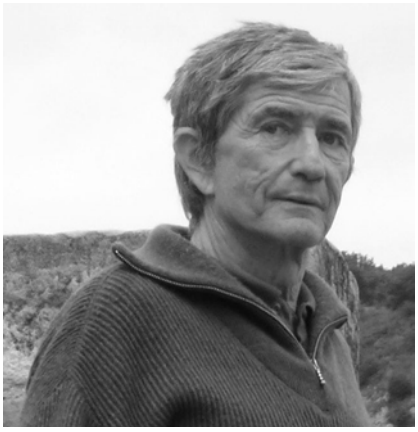

Michel Herland *– scriitor francez contemporan: romancier, poet, dramaturg, critic de teatru, eseist. După o carieră universitară în Franţa şi în străinătate, Michel Herland poate, în sfârşit, să-şi satisfacă vocaţia pentru literatură. Este autorul romanelor* ***L'Esclave*** *(****Sclava****, 2014) şi* ***La Mutine*** *(****Rebela****, 2018), al mai multor piese de teatru, între care* ***Le Déparleur****, un monolog pe care-l interpretează el însuşi. Poemele sale au fost publicate sub pseudonimul Michel Lercoulois, apoi cu numele real, începând cu volumul* ***Haïkus Martinique*** *(2018), admirabil ilustrat cu fotografii din spaţiul exotic.*

*Este directorul web-jurnalului Mondesfrancophones.com şi locuieşte în prezent în insula Martinica din teritoriul francez din afara Franţei metropolitane. (****S. E.****)*

Din volumul ***Tropiques suivi de Miserere***
(Tropice urmat de Miserere)

Désespoir du soir

L'ombre du braconnier est sombre dans le soir
Et vous êtes Madame en proie au désespoir
Funèbre et agitée sur votre nonchaloir
Une belle éplorée au fond de son manoir
Qui a depuis longtemps déserté son miroir
Des larmes de ses yeux elle mouille son mouchoir
Tandis qu'une servante apporte le bougeoir

Le coquillard cornu

Quand surgit devant moi
Le coquillard cornu
Un lasso en émoi
Transperce mon cœur nu

Quand te vois fulgurante
Javelot écarlate
Le sourire amarante
Qui de ta bouche éclate

Déesse aux pas pressés
Le casque fabuleux
De tes cheveux tressés
Et un pagne frileux

Ta tenue de campagne
Effrayant minotaure
Et fuyante compagne
Mon paradis ma Laure

Disperare de seară

Umbra braconierului e-ntunecată seara
Vă cuprinde doamnă disperarea
Funebră şi zbuciumată vă e nepăsarea
În adânc de conac frumoasa-şi simte întristarea
De multă vreme oglinda-i plânge delăsarea
Iar ochii plini de lacrimi pe batistă-şi lasă umezeala
Pe când sfeşnicul aduce servitoarea

Tâlharul încornorat

Când în faţă-mi apare
Tâlharul încornorat
Un lasou în tulburare
Străpunge pieptu-mi dezbrăcat

Când te văd fulgurantă
Lance purpurie
Cu surâs de-amarantă
Ce din gură-ţi şuruie

Zeiţă cu pasul grăbit
Cu coif minunat
Din fire de păr împletit
Şi-un sari tremurat

Cu chip războielnic
Înfricoşată minotaură
Şi fugar războinic
Al meu paradis Laură

Quel fantôme passe sous les jacarandas

Quel fantôme passe sous les jacarandas
longue traîne qui étire son trait tardif
trébuche dans l'ombre sombre du soir qui tombe

Est-ce que tu t'en souviens sous les allamandas
ô tant ardente princesse l'air était vif
fulgurante beauté dans mon cœur une bombe

Es-tu ce fantôme qui m'échappe et qui fuit
as-tu donc oublié avec quelle impatience
nous espérions les instants de nous retrouver

Rendez-vous furtifs baisers tout ce qui s'ensuit
cette folie qu'est notre amour ma seule science
bonheur chagrin mêlés ce qui me fait rêver

La belle atourée

Vous étiez ce soir-là dans vos plus beaux atours
Provocante et sublime des pieds jusqu'à la tête
Etiez-vous de retour d'une galante fête
Vouliez-vous attiser les feux de mon amour

Ces chausses précieuses, ces pantalons serrés
Oh si serrés, et ces jolies fesses bien rondes
En cet aéroport que vous étiez gironde
Vous apparaissiez la femme libérée

Et votre petit haut si tendrement béant
Révélant gentiment ta gorge pigeonnante
Tout cela vous rendait déjà si passionnante
Je fus d'emblée pour vous un chevalier servant

Vos cheveux si longs, vos yeux si profonds
Votre mine finaude de fille délurée
Les pommettes cernées d'un reflet azuré
Et vos lèvres gonflées et peintes en marron

Il y avait en vous plus qu'un je ne sais quoi
L'irrésistible attrait de la beauté sauvage
Impavide et brutale celle qui nous ravage
Déjà sans le vouloir j'avais envie de toi

Ce fantomă trece pe sub jacaranda

Ce fantomă trece pe sub jacaranda
lungă trenă ce-şi întinde chipul târziu
se clatină-n umbra serii întunecată

Ţi-aduci aminte de ea sub alamada
oh preaprinsă prinţesă în aerul viu
fulgurantă vrajă în inima-mi frântă

Eşti acea fantomă ce-mi scapă şi fuge
ai uitat aşadar cu ce nerăbdare
speram în clipele de regăsire

întâlniri ascunse sărutări tot ce urmează
un singur gând acea smintire a noastră iubire
fericire amar amestec la care iar visează

Frumoasa împodobită

Eraţi în acea seară superb împodobită
Din tălpi până-n creştet sublimă şi seducătoare
Vă-ntorceaţi de la o petrecere galantă
Voiaţi să-mi stârniţi a iubirii ardoare

Cu pantofi graţioşi, pantaloni strâmţi,
Pe coapsele foarte pline o atât de lipiţi
Şi-n aeroport aşa de frumoasă eraţi
O femeie rafinată păreaţi

Şi-un dulce corsaj atât de îmbietor
Pieptul înalt şi rotund dezvelit atrăgător
Totul era deja aşa de fermecător
V-am fost îndată cavaler servitor

Părul atât de lung, privirea aşa de adâncă
Chipul perfid de fată-ndrăzneaţă
Pometii învăluiţi de-un licăr azuriu
Şi buzele-ngroşate şi pictate în maroniu

Aveaţi ceva tainic în întreaga făptură
Frumuseţea crudă irezistibila atracţie
Impasibilă şi brutală care ne tulbură
Te doream deja fără voie

Tendresse

Trop tard pour oublier ta beauté singulière
La douceur de ton âme primesautière
Tu es rentrée chez moi par un beau soir d'été
Quelque chose s'est passé qui m'a ressuscité

Comment savoir par quels mystérieux détours
Quelque charme secret éveilla mon amour
Me voici devant toi innocent et dévoué
Aussi pur qu'un enfant naïf et enjoué

Qui ne veut que ton bien aspire à ton bonheur
Je suis ton chevalier ton zélé serviteur
Tu dois m'aimer aussi tel est notre destin

Nous irons enlacés sur les chemins des dieux
Echangeant des soupirs et de tendres aveux
Seuls les anges entendront nos rires enfantins

Solitude

Dans quel cauchemar avons-nous sombré
Ton âme est-elle aussi enténébrée
Je ne voulais pas te laisser partir
Mais je ne pouvais pas te retenir

Voilà toute notre vie il me semble
De tendres regrets nos deux cœurs qui tremblent
Je pense à toi tout le temps et partout
Tu es celle qui compte plus que tout

Quand tu n'es pas là je suis désolé
Rien ne m'intéresse je suis isolé
Dans un univers glacé et lointain

Il n'y a plus que cette horrible absence
Qui dévore toute mon existence
Même notre amour devient incertain

Silent movie

Les longs cheminements dans la torpeur moite
Le souffle chaud du vent d'un désert minéral
Et les troubles effluves d'un vide sidéral
Une femme sublime se tenait coite

Elle était grande et belle comme une voile blanche
Un vaisseau de haut-bord drossé sur un récif
Elle se dressait superbe au centre du motif
Tableau mystérieux d'où la douleur s'épanche

De quel monde lointain avait-elle surgi
Par un matin d'été immobile et brûlant
Voulait-elle échapper aux griffes d'un méchant
Aux remugles effrayants de bruyantes orgies

À des monstres immondes à leur proie attachés
Aux lianes ondoyantes d'une forêt putride
Hantée par des félins aux appétits sordides
Où elle ne savait plus où demeurer cachée

Tandreţe

Prea târziu să-ţi uit strania frumuseţe
A sufletului arzător tandreţe
Într-o minunată seară de vară-ai venit
Ceva s-a întâmplat şi m-a însufleţit

Cum să ştiu prin ce vicleşug neştiut
O tainică vrajă iubirea mi-a înviat
Iată-mă în faţa ta inocent şi devotat
Pur precum un copil naiv şi exaltat

Doar binele-ţi vrea fericirea
Sunt al tău cavaler slujitor înfocat
Al nostru destin e iubirea

Ne vom duce înlănţuiţi pe căi zeieşti
Suspinând împreună şi-n tandre spovedanii
Doar îngerii ne vor auzi râsetele copilăreşti

Solitudine

În ce coşmar ne-am scufundat
Sufletu-ţi e-aşa de întunecat
Să te las să pleci nu voiam
Iar să te reţin nu puteam

Iată viaţa noastră se pare toată
Tandre regrete, două inimi înfiorate
Mi-e gândul la tine mereu şi oriunde
Te preţuiesc mai mult decât lumea toată

Când nu eşti aici, sunt întristat
Nimic nu m-atrage, sunt însingurat
Într-un univers îngheţat şi depărtat

Nu-i decât această îngrozitoare absenţă
Care ne devoră întreaga existenţă
Chiar iubirea o face precară

Silent movie

Lungi poteci prin toropeala umidă
Boare fierbinte de vânt în deşert mineral
Şi tulburi efluvii de vid sideral
O femeie sublimă stătea tăcută

Era ca un văl alb de frumoasă şi-naltă
O navă cu bord înălţat pe recif rătăcită
Superbă ca un motiv în decor apărută
Tainic tablou din care durerea curgea

Din ce lume îndepărtată ivită
Într-o dimineaţă de vară toridă şi-ncremenită
Voia să scape din gheare ipocrite
Cu miasme îngrozitoare de orgii turbulente

De monştrii odioşi legaţi de-a lor pradă
De liane unduitoare din pădurea putridă
Urmărită de feline cu pofte sordide
De care nu mai ştia cum se-ascunde

Venait-elle au contraire d'un monde supérieur
Peuplé de créatures savantes et raffinées
A l'éthique rigide profonde et surannée
Arrivait-elle ici pour nous rendre meilleurs

Supérieure et muette séduisante et glacée
Dans la torpeur stupide de cet été brûlant
De quel secret précieux ou vilain ou troublant
Angélique ou funeste vous étiez-vous chargée

Singulière vigie figure énigmatique
Que venais-tu nous dire le savais-tu au moins
Et que tu maintiendrais immobile et sans soin
Jusqu'à la fin des temps cette moue hiératique

Petit poète

Petit poète au regard si noir
A quoi penses-tu le soir
Lorsque tes grands yeux se ferment
Sur une dernière larme

Petit poète aux cris déployés
Aux grands gestes de noyé
Sais-tu bien qui sont les tiens
Sais-tu même d'où tu viens

Petit poète aux larmes amères
Qui soupire après sa mère
Celle qui n'est jamais là
Perdue dans les falbalas

Petit poète au sourire en fleur
Qui éclot après les pleurs
Est-ce la désolation
Est-ce la consolation

De quelle peine ou de quel chagrin
Qui t'a frappé ce matin
Ont jailli ces vers plaintifs
Pourquoi ce chant si craintif

Petit poète tu ne sais pas
Quel méchant sort te frappa
Vilain souffle d'outre-tombe
Le jour où tu vins au monde

Mais vers toi les cavaliers s'élancent
Pleins d'une fière vaillance
Ils vont se battre pour toi
Ils sont tes braves soldats

Petit poète tu n'es plus seul
Secoue ce triste linceul
Dissipés les cauchemars
Envolées les idées noires

Petit poète tu peux courir
Il n'est plus temps de mourir
Regarde le soleil brille
Et l'oiseau lance ses trilles

Poate venea dimpotrivă dintr-o lume elevată
De fiinţe savante şi rafinate locuită
Cu etică rigidă, profundă şi-nvechită
Venea să facă aici o lume mai dreaptă

Distinsă şi tăcută, încremenită şi seducătoare
În stupida toropeală de vară arzătoare
Cu ce taină preţioasă ori ticăloasă ori tulburătoare
Îngerească ori funestă împovărătoare

Tainică făptură paznic singular
Ce-ai venit să-mi spui ştii măcar?
Neclintită şi nepăsătoare, cum vei pune la păstrare
Până la sfârşitul lumii această hieratică înfăţişare

Sărman poet

Sărman poet cu privirea atât de adâncă
La ce visezi seara
Când ochii tăi mari se-nchid
Pe o ultimă lacrimă

Sărman poet cu strigăte revărsate
Cu gesturi mari speriate
Cine sunt ai tăi ştii
Chiar ştii de unde vii

Sărman poet cu lacrimi amare
După mama sa în suspinare
Ea nu-i aici niciodată
Între pliuri rătăcită

Sărman poet cu surâs de floare
Ce înfloreşte după plânsoare
Asta-i dezolare
Asta-i consolare

Din ce necaz ori ce mâhnire
Ce te-a lovit în astă dimineaţă
S-a ivit acest poem plângător
De ce acest cânt atât de temător

Sărman poet nu ştii
Ce soartă tristă te-a lovit
Suflu perfid de dincolo de moarte
În ziua-n care în lume-ai venit

Însă cavalerii se-avântă spre tine
De mândră vitejie încleştaţi
Se vor bate pentru tine
Sunt bravii tăi soldaţi

Sărman poet nu mai eşti singur
Scutură-acest trist linţoliu
Risipite coşmaruri
Dispărute chinuri

Sărman poet poţi fugi
Nu mai e timp pentru-a pieri
Priveşte soarele străluceşte
Şi pasărea ciripeşte

Poem din poemele Europei

Această nouă rubrică a apărut din dorința legitimă de a vă reaminti că poezia, ca și proza, dramaturgia, dar ca și muzica, teatrul, artele vizuale, zestrea imaterială a lumii, reprezintă liantul care unește oamenii, indiferent pe ce meridian s-ar afla. Creația este suma sentimentelor omenești, este emoție, este, de ce nu, plus-valoarea acestei lumi. Este politica fără legi politice, iar aici aș putea exemplifica prin faptul că e unica formă de politică fără partide, fără moțiuni de cenzură, fără atacuri cu forme fără fond, este pasul pe care îl facem toți în momentul în care deschidem o carte și alegem o altă lume, cea în care mintea omenească este în măsură să creeze. De ce am vorbit de politică în splendida lumea a creației? Dintr-un simplu motiv, acela fiind că această formă de „politică" este creatoare, este benefică, este expresia supremă a calității omenești.

Intenția noastră pleacă de la ideea de unitate de spirit și diversitate ca fond și formă. Nu urmărim o temă anume, fiindcă am ajunge la un studiu complex, ci doar o prezentare, o idee de poem din poeme, care să prezinte diversitatea expresiei creatoare, temele universale, frumusețea stilului marilor condeie, în care spiritul este o „coloană a infinitului".

Începem, cum e și firesc, cu poetul național, Mihai Eminescu, pentru că de aici e punctul de plecare al demersului nostru, adică din România spre literatura Europei. Vom încerca, firește, ca în fiecare număr al revistei să publicăm integral texte sau fragmente din poezia Europei, a fiecărei țări în parte, deși poetul, dar, mai ales, opera lui au identitate europeană, dincolo de cea națională.

Mihai Eminescu

(15 ianuarie 1850, Botoșani–15 iunie 1889, București)

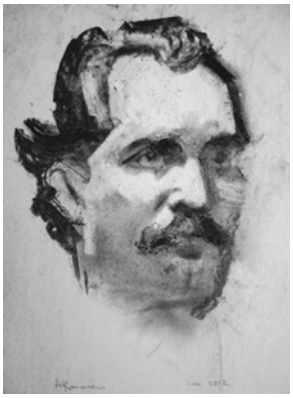

Portret de
Adina Romanescu, 2012

Poet, prozator și jurnalist român, considerat de cititorii români și de critica literară postumă drept cea mai importantă voce poetică din literatura română.

„Ceea ce caracterizează mai întâi de toate personalitatea lui Eminescu este o așa covârșitoare inteligență, ajutată de o memorie căreia nimic din cele ce-și întipărise vreodată nu-i mai scăpa..." (**Titu Maiorescu**, în studiul ***Eminescu și poeziile sale,*** 1889, publicat în volumul ***Titu Maiorescu***, ***Critice***, vol. II, București, Editura pentru literatură, 1967).

„Eminescu a dat poeziei românești dimensiunile care îi lipseau înainte. Lumea în care ne introduce Eminescu este o lume de mare vastitate în spațiu și în timp și în care privirea cugetătorului pătrunde până în punctele cele mai tăinuite ale sufletului omenesc și până în concepțiile cele mai înalte ale rațiunii." (**Tudor Vianu**, ***Probleme de stil și artă literară***, București, Editura de stat pentru literatură și artă, 1955).

„Dacă asemeni albatrosului lui Baudelaire, aripile lui uriașe i-au pricinuit suferințe în mijlocul unei societăți ostile, poezia sa, în schimb, e învestită de-a pururi cu viață fără de moarte, deoarece, cum atât de minunat și surprinzător de frumos spune însuși Eminescu într-un exercițiu de la 1868: «Numai poetul/ Ca pasări ce zboară/ Deasupra valurilor,/ Trece peste nemărginirea timpului lin ramurile gândului, lin sfintele lunci,/ Unde pasări ca el/ Se-ntrec în cântări»." (**Perpessicius**, Prefață la **Mihai Eminescu**, ***Opere alese***, București, Editura pentru Literatură, 1964).

Dintre sute de catarge

Dintre sute de catarge
Care lasă malurile,
Câte oare le vor sparge
Vânturile, valurile?

Dintre păsări călătoare
Ce străbat pământurile,
Câte-o să le-nece oare
Valurile, vânturile?

De-i goni fie norocul,
Fie idealurile,
Te urmează în tot locul
Vânturile, valurile.

Nențeles rămâne gândul
Ce-ți străbate cânturile,
Zboară vecinic, îngânându-l,
Valurile, vânturile.

(Postumă, publicată pentru prima dată
în revista „Sămănătorul", nr. 15, 10 martie 1902)

Ivan Aivazovski (1817–1900), *Naufragiu*, 1854

William Shakespeare

(26 aprilie 1564, data botezului, Stratford-upon-Avon, Anglia – 23 aprilie 1616, Stratford-upon-Avon, Anglia)

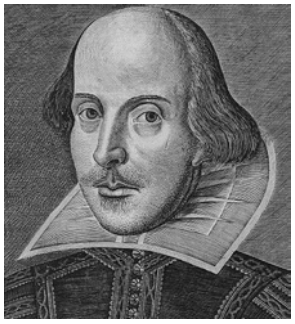

Dramaturg și poet englez, considerat cel mai mare scriitor al literaturii de limba engleză și supranumit „Poetul din Avon" sau „Lebăda de pe Avon". Din vasta sa operă s-au păstrat 37 de piese de teatru terminate (incluzându-le și pe cele în colaborare) sau 38, dacă adăugăm piesa istorică ***Eduard al III-lea,*** pe care tot mai mulți o consideră în ultimul timp ca aparținând lui William Shakespeare; 154 de sonete, 2 lungi poeme narative și alte câteva versuri cu paternitate incertă.

„Shakespeare? Suspinele mute ale Londrei..." (**George Bacovia**, în ***Divagări utile***, 1955)

„Nebunii lui Shakespeare sunt adevărați înțelepți." (**Mihai Eminescu**)

„Shakespeare: loc al întâlnirii unui trandafir cu o secure..." (**Emil Cioran, *Silogismele amărăciunii***, 1952)

„Teatrul nu poate fi altceva decât o întâmplare cu oameni. Până acum nu avem decât doi creatori de oameni: Dumnezeu și Shakespeare." (**Camil Petrescu**)

Sonet 145

Chiar dacă buzele-ți ciopli
Iubirea însăși, tu-mi arunci
„Urăsc", deși prea bine știi,
Ți-s rob în toate... Dar atunci
Se-nduioșează Ea, certând
În grabă, gura ce știa
Doar graiul îngerilor, sfânt,
Și dulce sfat îi dă, așa:
„Sfârșește blând ce-ai început
Cum albe, zorile de sus
Urmează îngerul căzut
Al nopților"... Atunci ai spus
Cuvânt ce viață îmi dădu:
„Urăsc, dar nu pe tine, nu"...

(Publicat în anul 1609; traducere de **Gheorghe Tomozei**)

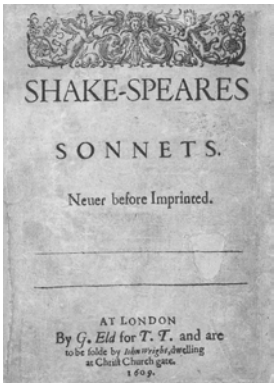
SHAKE-SPEARES
SONNETS.
Neuer before Imprinted.
AT LONDON
By G. Eld for T. T. and are
to be solde by John wright, dwelling
at Christ Church gate.
1609.

Johann Wolfgang von Goethe

(28 august 1749, Frankfurt pe Main, Germania – 22 martie 1832, Weimer, Germania)

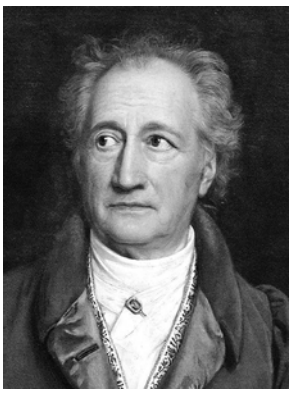

Poet german, ilustru gânditor și om de știință, avocat, medic, pictor, traducător, una dintre cele mai de seamă personalități ale culturii universale, înnobilat în anul 1782. Ideile sale au schimbat lumea. Ultimele lui cuvinte au fost „lumină, mai multă lumină", în camera care i se părea tot mai întunecată. În anul morții, Goethe încheie marea operă a vieții sale, ***Faust***, la care a lucrat în jur de 60 de ani. Acest poem dramatic, în două părți, al cărui personaj principal reprezintă un simbol al tragicei căutări a adevărului, este considerat capodopera literaturii germane.

Dedicație

Vă-ntoarceți iar, figuri sfios-plăpânde,
Ce-n ochiul vag de timpuriu m-ați nins;
Să vă rețin, acum, abia născânde?
De-acest miraj mai sunt eu azi atins?
Cum vă-mbulziți! ei bine, creșteți blânde
Din fum și ceață-n juru-mi dinadins;
Cutremurat mi-e pieptul tinerește
De suflul vrajei ce vă urmărește.

Voioase zile-mi ies cu voi în cale
Și-atâtea umbre dragi se-ntorc tăcut;
Ca basme-aproape stinse vin agale
Prietenia, cel dintâi sărut;
Și iar mi-e fraged chinul, sună-a jale
Al vieții labirintic drum pierdut,
Numind pe bunii, ce, mințiți de soarte
Cu ore-alese, mă-ntrecură-n moarte.

Ei n-aud noul cântec ce-i îmbie,
Cei scumpi, cărora-ntâiul le-am cântat;
S-a spart prietenească vălmășie,
Și ah! ecoul prim s-a spulberat.
Cântarea mea-n mulțimi străine-adie,
De-aplauze chiar mi-e pieptu-nfricoșat,
Iar cei ce mi-au sorbit pe vremuri cântul,
De mai trăiesc, i-a risipit pământul.

Și mă cuprinde-un dor uitat de sfera
Acelor duhuri grave-n pașnic stol,
Cu lânced sunet umple atmosfera
Șoptindu-mi cânt, ca harfa lui Eol,
Fiori mă prind, și lacrimi curg; severa
Mea inimă zvâcnește rar, domol;
Tot ce posed, mai văd ca-n depărtare,
Iar ce s-a stins, aievea-n jur mi-apare.

(Traducere de **Ștefan Augustin Doinaș**)

Victor Hugo

(25 februarie 1802, Besançon, Franța – 2 mai 1885, Paris)

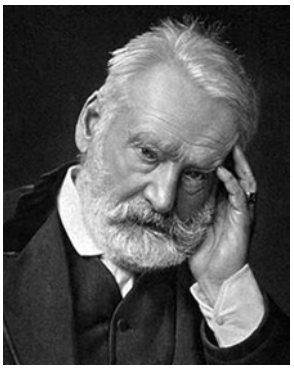

Poet, dramaturg, romancier, a fost pair al Franței din 1845, senator al Parisului și membru al Academiei Franceze din 1841. *„Umană prin detaliu și semnificație, inumană prin proporții"*, cum preciza Albert Thibaudet, opera lui Hugo copleșește prin titanismul fabulos al imaginației și prin îndrăzneala novatoare a limbajului poetic, fiind considerată *„cel mai mare fenomen"* al literaturii franceze.

„Dacă ar fi să ne oprim doar la poezie, Victor Hugo, cel care, conform opiniei lui Mallarmé, a fost versul în persoană, îi conține în parte pe toți poeții francezi de la sfârșitul veacului său și începutul secolului al XX-lea. Întrebat care este cel mai mare poet francez, André Gide răspundea pe jumătate admirativ, pe jumătate ironic: «Hélas, Victor Hugo!». (**Costin Tuchilă**, ***Victor Hugo. Mărturia unui veac***, 26 februarie 2011)

Fabulă sau istorie

Lihnit și cu o poftă regească, într-o zi,
Un maimuțoi c-o blană de tigru se-nvăli.
Fusese tigrul rău, el însă fu năpraznic.
Se înțolise-n dreptul și voia de-a fi groaznic.
Scrâșnind din dinți purcese-a răcni: „Eu sunt, prin lege
Cuceritorul tufei, noptosul nopții rege!"
Pândi, tâlhar de codru, prin spini și pe de lături
Îngrămădind omoruri și jafuri și prăpăduri;
Drumeții sugrumându-i și pustiind pădurea,
Făcu tot ce făcuse și blana lui pe-aiurea.
Trăia-ntr-un covru-n juru-i cu resturi de masacru.
Văzându-i pielea, insul credea în simulacru.
Zbiera cu mare muget și groaznice cuvinte:
„Priviți, bârlogul meu e plin de oseminte;
Toți tremură și fug din fața mea cu spaimă
Mă admirați! sunt tigru și am tigrească faimă!"
Prostimea-n admirare fugea mâncând pământul.
Veni îmblânzitorul și-n brațe înhățându-l
Ca pe o zdreanță pielea-i rupând-o, zise-apoi
Pleoștitei javre: „Nu ești decât un maimuțoi!"

(Din vol. ***Les Châtiments/Pedepsele***, 1853; traducere de **Romulus Vulpescu**)

Victor Hugo, *Destinul meu*, 1867

Federico García Lorca

(5 iunie 1898, Fuente Vaqueros, Granada – 18 august 1936, între Víznar și Alfacar).

Poet, prozator și dramaturg spaniol, cunoscut și pentru talentul său în alte domenii ale artei. Încadrat în ***generația lui 27*** a literaturii spaniole, este cel mai popular și influent scriitor spaniol din secolul XX. A murit asasinat în timpul Războiului Civil din Spania (1936–1939), datorită simpatiei sale pentru Frontul Național. *„Eu sunt în mod integral spaniol și ar fi imposibil pentru mine să trăiesc dincolo de hotare; dar îl urăsc pe cel care este spaniol doar de dragul de a fi spaniol, eu sunt fratele tuturor și îl detest pe omul care se sacrifică pentru o idee naționalistă, abstractă, din simplul motiv că își iubește țara cu o legătură la ochi. Mă simt mai apropiat de chinezul bun decât de spaniolul rău. Cânt Spania și o simt până în măduva oaselor, dar înainte de asta sunt cetățean al lumii și frate cu toată lumea. În nici un caz nu cred în granițele politice"*, declara pentru ziarul „Sol" din Madrid, înainte cu puțin timp de a fi asasinat. Opera poetică a lui Lorca este una dintre culmile liricii Generației lui 27 și ale literaturii spaniole.

Balada apei mării

Marea,
surâde în depărtare.
Dinți de spumă
buze de cer.

– Ce vinzi, tânără tulburătoare
cu sânii în vânt?

– Apa mărilor,
domnule, – o vând.

– Tinere oacheș, ce ai
în sânge amestecat?

– Apa mărilor,
domnule, – o am.

– Aceste lacrimi sălcii,
mamă, de unde se strâng?

– Apa mărilor,
domnule, – o plâng.

– Inima, și această-ntristare gravă,
de unde răsare?

– Apa mărilor este
atât de amară.

Marea,
surâde în depărtare.
Dinți de spumă
buze de cer.

(Din vol. ***Romancero țigan și alte poeme***, traducere de **Teodor Balș**, București, Editura Minerva, 1977)

Luís Vaz de Camões

(1524–10 iunie 1580, Lisabona)

Este poetul național al Portugaliei și unul dintre clasicii literaturii universale. Este autorul epopeei ***Lusiada*** (***Os Lusíadas***, 1572). Măiestria versurilor sale a fost comparată cu cea a lui Homer, Vergilius, Dante. Ca apreciere a operei sale literare și în memoria sa: Ziua națională a Portugaliei este data la care s-a stins marele scriitor, 10 iunie; în 1989 s-a instituit Premiului Camões pentru Literatură; un crater de pe Planeta Mercur îi poartă numele.

Criticul englez **Maurice Bowra** a descris ***Lusiada*** drept *„primul poem epic, care, în grandoarea și universalitatea sa, simbolizează lumea modernă”*.

„Camões a stăpânit și practicat toate genurile și stilurile ca nici un alt poet portughez. [...] Poezia lirică a lui Camões pleacă de la temele petrarchiste de dragoste [...] Dragostea este o aspirație care îl înalță și îl purifică pe cel ce iubește, împlinirea înseamnă totodată ratare. Ea trebuie să rămână o suferință și o dorință neîmplinită. Nu există altă plăcere decât chinul în sine. Iubirea nu e altceva decât un joc de contraste.” (**António José Saraiva, *Istoria literaturii portugheze***, în românește de **Ana Vădeanu**, București, Editura Univers, 1979).

Sonet 5

Amoru-i foc ce arde nezărit;
E rană care doare fără știre;
E-o mulțumire în nemulțumire;
E, fără de durere, chin cumplit;

E-a nu dori obiectul mult dorit;
E-a merge singur cuc prin omenire;
E-n veci nemulțumire-n mulțumire;
E dor de-a izbuti să fii jertfit;

E-a te preda cu mâinile legate;
E-a te robi fiind învingător,
E-a fi loial cu cine ne omoară.

Cum însă poate face să apară
În inimi omenești frățietate,
Când mult se contrazice chiar Amor?

(Din volumul ***Rythmas,*** 1595; traducere de **Henri R. Radian**)

Torre de Belém, Lisabona

Francesco Petrarca

(20 iulie 1304, Incisa/ Arezzo, Italia–19 iulie 1374, Arquà/Padova, Italia)

Poet, prozator și umanist italian din secolul al XIV-lea, unul din cei mai importanți poeți lirici ai literaturii italiene. Prin forma perfectă mai ales a sonetelor sale, a avut o mare influență asupra liricii europene. „Petrarchismul” a fost un fenomen literar care a dăinuit în poezia europeană din secolul al XIV-lea până în veacul al XVIII-lea, motivele, stilul și forma poetică din culegerea de poeme (majoritatea sonete) a lui Petrarca, ***Rime in vita e morta di Madonna Laura (1336-1369),*** cunoscută cu titlul de ***Il Canzoniere (Cancionierul)*** influențând decisiv umanismul Renașterii și fiind preluate, uneori prin imitație în epocile următoare.

Principalele teme ale poeziei lui Petrarca sunt: iubirea neîmplinită, suferința din dragoste, deznădejdea, frumusețea senzuală, opoziția teluric/celest, adesea aflate într-un raport relativ evident între reprezentările clasicismului antic și cele ale creștinismului.

Sonet (Cu cât sunt mai aproape de cel din urmă ceas)

Cu cât sunt mai aproape de cel din urmă ceas
Ce numai el scurtează mizeria umană,
Cu-atât văd ce grăbit e al vremii ager pas –
Și să mai sper în vreme e amăgire vană.

Spun gândurilor mele: Curând se va topi
Ca neaua huma aspră a trupului. Nu mult
Răstimp de-ale iubirii de-acum vom mai vorbi,
Căci vine potolirea simțirii în tumult.

Cu trupul deodată, speranța se va duce
– Ea care-atât ne-ndeamnă iluzii să nutrim –
Și lacrima, și râsul, și teama, și mânia.

E limpede cum printre păcatele năuce
Și sterpe, regăsită se naltă omenia.
Și cum ades zadarnic oftăm și suferim!

(Din vol. ***Sonete***, traducere de **Lascăr Sebastian**, București, Editura Tineretului, 1959)

Grupaj realizat de Pușa Roth și Costin Tuchilă

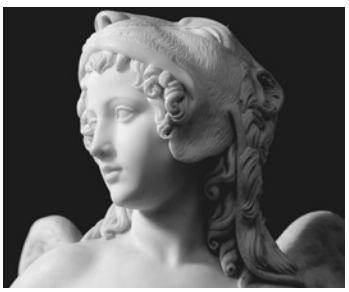

Echo

George Grigore

Și amintirile te vor ucide

Dacă ai trăi
Mii de ani
Ce-ai face?
Te-ai învârti
Ca acele ceasornicului
Indicând
Orele
Zilele
Anii
Secolele
Mileniile
Cernute nepăsător peste
Aceleași răsărituri
Aceiași copaci
Aceeași bună dimineața
Aceleași drumuri
Spre și de la
Același râu
Aceleași cuvinte
O singură rotire este destul
Pe cadranul timpului
La a doua te va călca pe picioare
Năluca a ceea ce ai fost
La a treia se va mai ivi una
Și într-o zi
Vei muri sufocat de atâta înghesuială
Îmi spuse dervișul
Învârtindu-se învârtindu-se

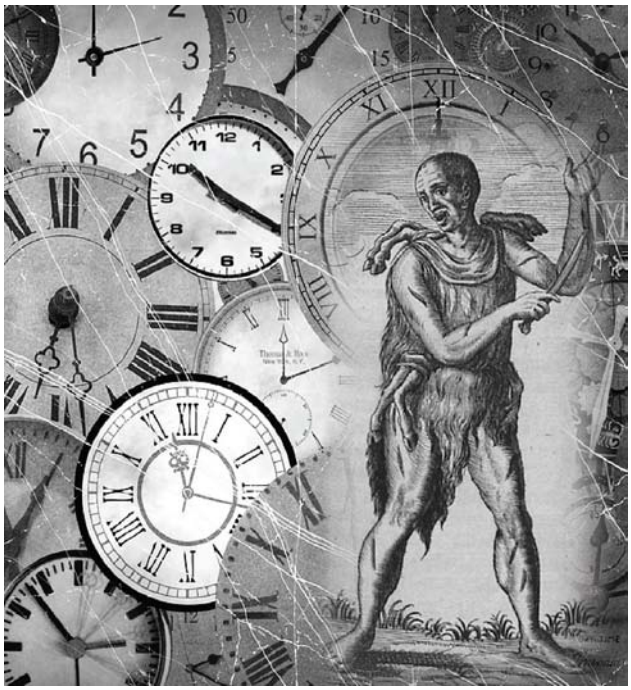

گر هزاران سال می‌زیستی چه می‌کردی؟

شاعر رومانیایي: جورج غریغوري
ترجمه: شعله پاکنژاد

چه می‌کردی؟
تو می‌چرخی
مثل عقربه‌های ساعت
که ساعت
و روز
و سال
و قرن
و هزاره‌ها را نشان می‌دهد
تمامشان بی هیچ تفاوتی می‌گذرند
همان طلوع‌های همیشگی آفتاب
همان درختها
همان صبح بخیرها
همان راهها و همان رودها
همان کلمات همیشگی...
یک چرخش کوچک
برای نشان دادن چهرهٔ زمان
کافی است
دومین چرخ را که بزنی
پا روی انگشتان روحت
میگذاری
سومین چرخ، چهارمین را پیش میکشد
و یک روز
خواهی مُرد، از فشار جمعیت
خفه می‌شوی
اینها را درویش به من می‌گفت
وقتی که داشت می‌چرخید...
و می‌چرخید...
و می‌چرخید!

Traducere în limba persană de Sholeh Paknejad

Dori Lederer

Destin

Am aruncat în mare lacrimi,
Am scos din adânc de ocean,
Toată voința de-a iubi
Și începui un alt nou an,

Orice moment nefericit
Lăsai pe stradă întâmplărilor,
Din zâmbet, aripi am făcut,
Până în infinit să zbor,

Văzui, deodat', la orizont,
Un uliu că s-apropia,
Ducea în ciocu-i viguros,
Tot ce fusese crucea mea,

Destinul meu au fost acelea
Ce nu le-am vrut, nimeni le vrea,
Dar el mi-a spus: sunt ale tale
Lecții ce ai a le-nvăța.

Lições

Larguei as lágrimas no mar,
Tirei do fundo do oceano,
Toda a vontade de amar,
E comecei um novo ano,

Qualquer momento infeliz,
Deixei na rua dos eventos,
Do meu surriso, asas fiz,
Para voar no infínito,

Vi, de repente, do horizonte,
Aproximar-se, um falcão,
Levava no seu bico forte,
Todo que foi destino o meu,

Destino o meu foram aquelas,
Que eu não quis, ninguém lhe quer,
Mas ele disse me: são as tuas,
Lições que tens de aprender.

Repede se duce

Repede se duce tot,
Intră în același cort
Și secolul și secunda
Și tot, tot ce are lumea,

Pământul, iute-a-ncăput,
Pe sărac și pe bogat,
Tânăr, vârstnic, frumos, slut,
Pare că-i un sac gigant.

Universul cu Pământul,
Se-nvârtesc fără oprire,
Toate vin, se duc ca vântul,
E un schimb fără schimbare.

Vai-se embora

Vai-se embora todo, todo,
Debaixo do mesmo toldo,
Fica século, segundo,
Todo que pertença ao mundo,

Esta Terra engole logo,
Que é pobre, que é rico,
Jovem, velho, belo, feio,
Como um saco gigantesco.

Universo com a Terra,
Gira, gira, sem parar,
Todo vem e vai-se embora,
Todo muda sem mudar.

Traducerea în limba portugheză aparține autoarei

Letiția Vladislav

***

Nu te pot iubi
așa cum o fată nebună iubește florile
dormind pe câmp
și vorbind cu îngerii refugiați,
nu am niciun înger pe-aproape
nici, cel puțin, un iubit gay
ce-ar fi plâns cu mine
ascultându-mi istoria îngălbenită
despre doi bărbați
și o moarte.

Quo Vadis, mamă, nici pe tine
nu te mai pot chema sâmbăta
să cântăm distanța
cu ochii închiși.

Dumnezeu mi-a tăiat linia
din cauza păcatelor...

***

Adevărată sete am
de una din acele nopți
când corpul și aerul
au aceeași consistență,
vântul oprit deasupra patului,
cine sunt eu,
cine ești tu,
înfometați sfâșiam viața
și dormeam fără trup
ca două suflete
împreunate în moarte...

***

No puedo amarte
como una chica loca ama las flores
durmiendo en el campo
y hablando con los angeles refugiados,
yo no tengo ningun angel mas cercano a dios
ni al menos un amante gay
que estaria llorando conmigo,
escuchando mi historia amarillenta
sobre unos hombres
y una muerte.

Quo Vadis, madre, a ti tambien
no puedo llamarte sábado
para cantar juntos la distancia
con los ojos cerrados.

Dios corto mi linea
por causa del pecado...

Traducerea în limba spaniolă aparține autoarei

***

Tenho uma sede real
de uma daquelas noites
em que o corpo e o ar
tem a mesma consistência,
o vento parado sobre a cama,
quem era eu,
quem era voce,
famintos devoramos a vida
e dormimos desencarnados
como duas almas
em morte...

Traducerea în limba portugheză aparține autoarei

Sonia Elvireanu

***
la poalele
măslinilor,

înserarea
coboară
printre crengi,

smălțuiește
marea
cu vise.

***
în zare,
cocorul,

cu aripile
întinse,

desface
noaptea,

cerul
îi cerne

lumina
în aripi.

***
au pied
des oliviers,

le crépuscule
descend à travers
les branches,

émaille
la mer
de rêves.

***
au loin,
le héron cendré,

aux ailes
déployées,

fend
la nuit,

le ciel
glisse

sa lumière
dans ses ailes.

***
desculțe,
razele lunii

pe nisipul
deșertului,

despovărate
de treceri,

descântă
răsăritul,

pe tâmplele
lumii,

o boare
de minuni.

***
marea
smălţuieşte
zarea în verde,

cocorul
îşi prinde aripile
în razele lunii,

valurile îşi murmură
frumuseţea
undelor verzi,

pe nisip,
urmele arse
ale cocorului.

***
în ostrovul
îndepărtat,
cerul pe ape,

o lebădă
însingurată
tace.

***
în nisipuri,
marea
se sparge,

pe tâmple,
fluieră
timpul.

***
cocorul
scutură
pulberea lumii,

aripile lui
despică
zarea,

***
nu-pieds,
les rayons de la lune

sur le sable
du désert,

allégés
de leurs passages,

enchantent
le lever du soleil,

sur les tempes
du monde,

un souffle
de merveilles.

***
la mer
émaille
l'horizon de vert,

le héron cendré
accroche ses ailes
aux rayons de la lune,

les vagues murmurent
leur beauté
d'ondes vertes,

sur le sable,
les traces brûlées
du héron cendré.

***
dans la petite île
lointaine,
le ciel sur les eaux,

un cygne
solitaire
se tait.

***
dans les sables
la mer
se brise

sur mes tempes
siffle
le temps.

***
le héron cendré
secoue
la poussière du monde,

ses ailes
écartent
l'horizon,

tăcut,
deasupra mării,

o rază
în înserare.

***
în oraşul
pierdut,
la marginea apei,

o umbră
melancolică
se caută.

***
sângele
unui mac
pe un deal,

urmă
de singurătate
pe depărtare.

***
seara îşi scutură
clopoţeii
pe pajişte,

macii însângeraţi
văluresc
un strigăt în noapte,

un fluture galben
îşi fâlfâie visul
în cer.

***
în adâncul mării,
un oraş
se scufundă

încet
în ceţurile
disperării.

silencieux
au-dessus de la mer,

un rayon
dans le crépuscule.

***
dans la ville
perdue,
au bord de l'eau,

une ombre
mélancolique
qui se cherche.

***
le sang
d'un pavot
sur une colline

trace
de solitude
dans les lointains.

***
le soir secoue
ses clochettes
sur le pré

les pavots ensanglantés
ondoient
un cri dans la nuit,

un papillon jaune
tourne en rêve
dans le ciel.

***
au creux de la mer,
une ville
s'enfonce

lentement
dans les brumes
du désespoir.

Poeme din volumul în manuscris
Cântecul mării în umbra cocorului.
Traducerea în limba franceză aparține autoarei.

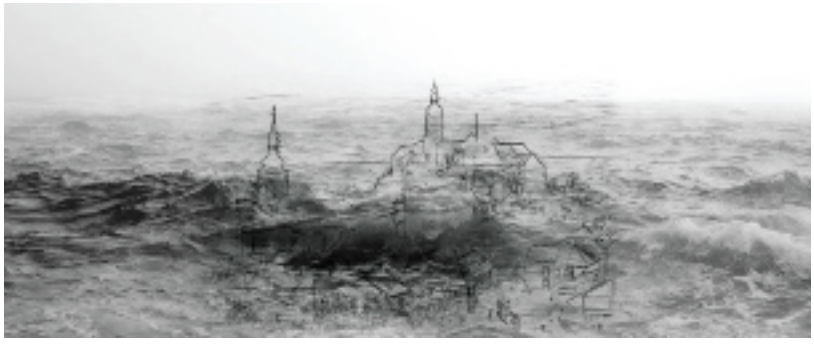

Victoria Milescu

Europoemul

La un pas de noi
poemul se zvârcolește
sfârtecat de bombe, otrăvit
poemul horcăie, dar nu-l auzim
noi nu ne ridicăm în picioare
noi dormim
trec nori grei, sulfuroși
noi dormim
la umbra păsărilor de pradă
soarele nostru a orbit
râul se spală pe mâini cu leșuri
cei bravi au căzut lângă noi
în fluviul cu grătarele înfundate
de visurile câtorva visători lucizi
noi nu ne ridicăm în picioare
noi dormim
și poemul doarme în noi...

Un măcelar de geniu

Eu cred
și în viermele mic
și în viermele mare
câtă risipă de sisteme solare
în câmpia din palmă
tăiată de acel măcelar de geniu –
destinul
taie o bucată, cântărește
tranșează, socotește, vinde
suntem clienții
ne cumpărăm și ne vindem
fără să știm prețul adevărat
cum plânge măcelarul
scoțând inima și ficatul încă aburind
și țeasta fragedă
peste ceea ce scriu
prea multă lumină
suntem săraci, mai stinge din stele
și taci
pregătește-mi ceva crud pentru cină.

ეუროპოემა

ჩვენიდან ერთ ნაბიჯში
პოემა წვალობს,
ბომბებით გახლეჩილი,
მოწამლული, პოემა ყვირის,
მაგრამ არ გვესმის.
ჩვენ ფეხზე ვერ ვდგებით,
ჩვენ გვძინავს.
მძიმე ღრუბლები მიმოდიან,
ჩვენ გვძინავს, ჩიტების ჩრდილში.
ჩვენი მზე დაბრმავდა.
მდინარე ხელებს იბანს.
სიბინძურისგან.
ვაჟკაცები დაეცნენ ჩვენს გვერდით.
მდინარე ვერ მიედინება ადვილად.
ზოგნი ოცნებობენ უიმედოთ
ჩვენ ფეხზე ვერ ვდგებით
ჩვენ გვძინავს.
და ჩვენში იძინებს პოემა...

გენიალური ყასაბი

მე მჯერა
პატარა ჭიაყელასი
დიდ ჭიაყელასი.
რამდენი მზის სისტემა
იხარჯება ხელის გულზე
დაჭრილი იმ გენიალური კასაპის მიერ –
რომელიც ბედს წყვეტს
მოჭერი პატარა ნაჭერი, აწონე
გაანაწილე, იანგარიშე, გაყიდე
შენი მუშტარი ვარ
ვყიდულობთ და ვყიდით
და არ ვიცი ნამდვილი ფასი.
როგორ ტირის კასაპი
როცა იღებს გულს
დვიძლს, ჯერ ცოცხალს,
ცოცხალ თავის ქალაზე,
რომელზედაც მე ვწერ.
ბევრი სინათლეა
ღარიბები ვართ, ყვავლებს მოაკელი სინათლე
და გაჩუმდი
ვახშამდე მომიმზადე რამე ცოცხალი.

Traducere în limba georgiană de Zaira Samrahadze.
Din volumul *Floarea vieții*,
București, Editura Rawex Coms SRL, 2010

Jurnal de călătorie

BRUXELLES, BRÂNCUȘI, BOZAR, BRAD

Brândușa Massion

Specialist IT la Bursa Germană
din Frankfurt, din 1986 până în prezent
Benevolat intens pentru două asociaţii
culturale româneşti, din 1997
până în prezent
ARO, Asociația Românilor din Frankfurt

– Brrrr, ce mizerie de vreme! – Bine că stăm la căldurică în tren. – V-ați uitat cum e vremea la Bruxelles?

– Se pare că doar mâine seară burează puțin, altfel e soare. – Ce chestie: doar la o aruncătură de băț e soare, iar aici la Frankfurt plouă. – Ce ne pasă nouă? Stăm comod trei ore, nu ne deranjăm pentru controale vamale sau de acte. – Nici nu trebuie să schimbăm bani sau să cumpărăm bilete la vreo coadă sau să căutăm hotel. – E bună la multe Europa noastră. – Dar internetul?

– Și acum, din Bruxelles Gare Centrale, încotro? – Stai să scot mobilul. – Mai bine ne uităm pe sus. – Uite săgeata spre BOZAR cu afișul Brâncuși. Au ales bine *Muza adormită*. – Cred că o măiastră ar fi fost mai actuală, adică mai… dinamică. – Poate mai comercială. – Dar muza e artistică, e fină, e oul, adică începutul, și e visul, trimiterea spre infinit. – Toate ale lui, post Rodin, sunt așa. – Ia te uită, pasajul comercial iese în față la Bozar. – Ce coadă e la bilete, bine că le-am cumpărat online. Parcă am fi la Van Gogh săptămâna trecută la Frankfurt. – Oare așteaptă toți la Brâncuși, acum, miercuri după-masa? – Mai au un afiș mare la fațadă, cu Keith Haring. – Nu am auzit. – Să nu te lauzi, pentru că e un nume mare în subcultura newyorkeză, ca Jean Michel Basquiat. – Nici de el nu am auzit. – A fost la Frankfurt anul trecut. Dar de Andy Wahrol? – Activistul pop-art? Da, mă rog.

– Ajungem și la Brâncuși, dar stai să o luăm de la început, cu istoria patriei, pe scurt, în trei limbi, flamandă, franceză și engleză. – Dacă îmi încordez bine germana, parcă înțeleg și flamanda. – Dar de ce au lipit paginile de manual școlar pe perete? – Ca să le citească lumea mai ușor. La nivelul ochilor, ca pe tablouri. – Dar informațiile astea nu sunt tablouri. Puteau să găsească un fel mai atractiv, acum când toți jonglează cu multimedia. – Ascultați la capitolul post-Unire 1859: „1866 Puterile europene îl înlocuiesc pe Cuza cu un prinț de origine germană, Carol I…" – Cum, cum? Îmi dă cultura generală peste cap: Nu l-au adus pe Carol elitele țării în frunte cu I. C. Brătianu? – Așa știam și eu, dar putem să mai căutăm pe google. – E bun finalul, cu Palme d'Or la Cannes în 2007 pentru Mungiu și cu Ursul de Aur la Berlin în 2018 pentru Adina Pintilie. – Măcar cu regizorii să ne lăudăm în prezent,

Palatul BOZAR, Bruxelles: Expoziția *Brâncuși. Sublimarea formei*,
2 octombrie 2019–12 ianuarie 2020, în cadrul Festivalului EUROPALIA.

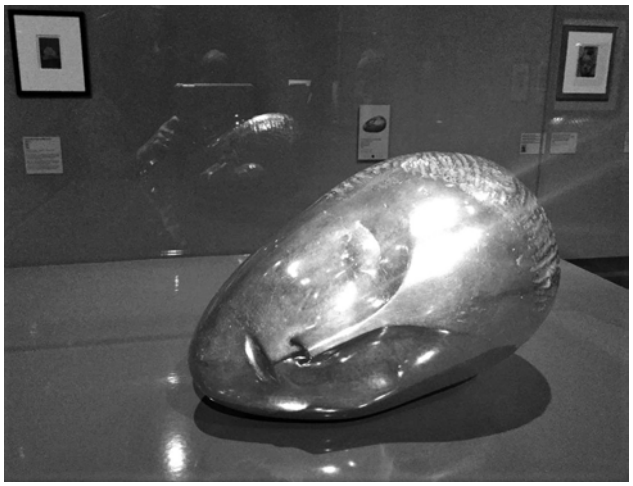

Imagine din expoziția de la Bruxelles: Constantin Brâncuși, *Muza adormită*, 1910. Centre Pompidou, Paris.

că din trecut nu i-au uitat pe Vlad Țepeș alias Dracula și pe Ceaușescu, că ai noștri sunt.

– Iată-ne în templul lui Brâncuși. Îmi place că e liniște, deși e destulă lume. – Mai bine mai rarefiat decât vânzoleala de la Van Gogh de săptămâna trecută. – Văd că și aici au mania panourilor scrise. – Ce te nemulțumește? Citește-le, pentru că sunt foarte bine gândite. – Corect, vezi cum trece din satul lui oltenesc la școala de meserii din Craiova, apoi la Belle-arte la București. La 28 de ani e la Paris, iar în 1907 face o ucenicie de o lună în umbra lui Rodin. – E bine pusă în valoare distanțarea de mușchii culturiști ai lui Rodin, Brâncuși zicea să te duci la restaurant dacă vrei biftec. – Cel mai bine e pus în valoare Brâncuși chiar de el însuși: uite cum învață de la Man Ray să își fotografieze singur lucrările. – Până aici toate lucrările sunt aduse din țară, de la București (*Rugăciunea*) și de la Craiova (*Sărutul*), pe lângă capetele de copii, deci nu cele emblematice. – Celebra *Cumințenie a pământului* vine tot din colecția Ionescu & Șerbănescu, pentru că statul român încă nu a putut să aloce și să adune cele 11 milioane de euro ca s-o cumpere. – Oare cum au asigurat-o proprietarii? Probabil că nu prin statul român sau prin ICR. – Nu cred că au reușit să asigure operele lui mari. – Aveți răbdare, expoziția e cronologică, am citit că au adus 25 din lucrările lui.

–Oh,la, la! Aici da strălucire. Începe să arate foarte bine, cu bronzurile poleite ca aurul. – De unde le-au adus? – *Primul strigăt* provine din colecție particulară, *M-mlle Pogany II* sau *Tânăra sofisticată* de la Universitatea Yale, *Pasărea de aur* de la Minneapolis, *Măiastra* de la Tate din Londra, *Torsul masculin* de la Washington, *Muza adormită*, cea de pe afiș, și *Leda*, lebăda împreună cu filmul lui Brâncuși cu *Leda* în mișcare rotativă, ca pe valuri, vin de la Centre Pompidou Paris. Mai e și oul neregulat din marmură perfect șlefuită sau *Începutul lumii*, care vine de la Dallas.

– De fapt orice muzeu american care se respectă are măcar un Brâncuși: MoMA, Guggenheim și Met din New York au mai multe, pe care le aranjează în instalații. Vin clase întregi cu profesorii lor de artă ca să le studieze. – Peggy Guggenheim l-a asaltat pe Brâncuși cu curtoazii intime ca să obțină de la el *Pasărea în spațiu*, ultima, aerodinamică. Până la urmă i-a vândut-o pe un preț bun (în război). Scrie ea în memorii că era pe jumătate țăran deștept (ceea ce el intenționat vroia să pară) și pe jumătate Dumnezeu. – Da, demiurg, uite-l cum se luptă în film cu blocul de marmură, cu fierăstrăul, cu ciocanul, cu dalta și cu tot corpul. Tăia direct în piatră, fără modele din lut sau ghips, ca ceilalți. – Trebuie că avea deja în cap sensul sculpturii, simbolul, și după aceea alegea materialul și-i dădea forma. Iar după aceea simplifica, elimina detaliile și finisa, lustruia la nesfârșit, fluidizând materia dură până la esențe, poate altele decât cele pe care le gândise inițial.

– Păcat că nu au pus și aici în spațiu instalații ca în muzeele mari, rezumând-se la relativ puține din lucrările lui celebre. – N-au ajuns banii de asigurare, cum nu reușesc să răscumpere nici *Cumințenia*. – În schimb îl prezintă bine în dialog cu contemporanii avangardiști celebri. E interesant că aceștia întorceau spatele reprezentării figurative sau „frumoase". Poate erau marcați de războaiele mondiale. Dar el, Brâncuși, în atelierul lui parizian, revela neabătut frumuseți, pe care le scotea din pietre și metale. – Inițial americanii i-au taxat la vamă lucrările ca marfă, și nu ca artă sosită pentru o expoziție la New York. Atunci Brâncuși a dat statul american în judecată iar, doi ani mai târziu, sentința a recunoscut lucrările lui ca opere de artă. Desigur, scandalul i-a sporit lui Brâncuși renumele de artist inclasabil, inovator.

– Hai și noi în atelierul ABC al lui Brâncuși! E o idee foarte bună, care atrage copiii și pe părinții lor deopotrivă. – Ați văzut teancurile cu materiale informative Brâncuși în patru limbi, în formatul mare al ziarelor din anii 1920. Textul e scris de experții de la Tate Modern Gallery din Londra. Pe toată

pagina I e portretul superb al lui Brâncuși în atelierul din Paris, unde îi crește din cap o coloană infinită de lemn negru, plasată în fundal. – Le putem lua și noi, nu numai copiii și părinții din atelier. Ce concentrați sunt cu toții pe lucru. – Cred și eu, au lego-urile marcă Brâncuși gata pregătite și modelele din papier mâché. – Dar mai încolo au și o bucată masivă de lemn cu câteva dălți, ca să vadă cât e de ușor să cioplești… sau de greu. – Și mie mi-ar plăcea să mă joc vreo două ore cu elemenți și materiale, dar se închide muzeul și afară ne așteaptă ex-colegii de liceu.

– Formidabil, ne-am regăsit, după atâția ani. V-a fost greu la început? – Normal. Vouă nu? Noi am intrat aici cu azil politic, la două zile după mineriadă. – Dar mai dădeau azil după căderea zidului? În Germania nu au mai dat la cei din est. – Nouă ne-au dat. Am avut și un avocat bun. –Pe mine m-au frecat în 1984 la Nürnberg o zi întreagă în interogatorii, iar după aproape zece luni de evaluare a acestora și a unor procese-verbale de la percheziţiile prin care trecusem în România, mi-au dat azilul; ca la nemți, *langsam aber sicher* (încet, dar sigur). – Și cum vă merge aici la capitală? – Foarte bine. În curând eu ies la pensie, de la aceeași firmă după 30 de ani. Dar ea mai lucrează puțin, pentru că a vrut să fie liber profesionistă. – Simțiți că sunteți în capitala Europei? – Da, se simte din plin, sunt foarte multe business-uri care din asta trăiesc. – Dar voi știți pe unde ne duceți acum la teatru? E în nord. – Fiți fără grijă, e în Schaerbeek, dar circulația e foarte densă la ora aceasta și trebuie să ocolesc puțin. – Aveți mulți biciclişti nebuni ca ăsta, care vă taie calea în noapte? – Trebuie să fii cu ochii-n patru, pentru că sunt foarte mulți și nu merg toți pe pistele lor. – O fi vreun contestatar, pentru că poartă vestă galbenă ca la Paris. Aveți și voi război civil aici? – Slavă Domnului, nu avem și așa ceva. – Dar ce aveți? – Adică ce nu avem. Nu avem guvern de un an. – Se poartă: în Germania a durat o jumătate de an după alegeri până au reușit să se înțeleagă în coaliție, în principal pe tema imigrării. – Și la noi se ceartă pe imigrare, dar în esență flamanzii vor o bucată mai groasă de prăjitură decât valonii. Se ceartă pe funcții și ministere.

– Dar Brâncuși cum v-a plăcut? – Părerile sunt împărțite, mie mi-ar fi plăcut să fie montată expoziția cu mijloace multimedia, tocmai pentru că nu au adus prea multe lucrări majore și pentru că Brâncuși a fost un deschizător de drumuri. – Dimpotrivă, a fost mai bine așa; au ales lucrări din fiecare temă esențială a lui, în gama bronzurilor, și le-au lăsat să strălucească singure, acum, la fel cum au strălucit și în epoca lor. Le-au însoțit de comentarii foarte bune. – Da, scrise pe panouri. Cine mai citește acum pagini întregi? – Noi și alții ca noi am citit. – În diagonală. Puteau să găsească niște filme mai noi, pe lângă cele ale lui Brâncuși însuși, de acum 100 de ani. Puteau să lase pe marii lui urmași în sculptură, pe japonezul Noguchi și pe americanul Richard Serra să comenteze. Serra e foarte bine cotat în US și el spune mereu că e marcat de opera lui Brâncuși. A avut și expoziții în dialog cu Brâncuși. Altă greutate are opera când un titan declară că înaintașul lui este titanul. – Și teatrul acesta unde mergem acum? – Silviu Purcărete și actorii din Sibiu reinterpretează în manieră actuală înscenările spectaculoase ale teatrului japonez kabuchi din secolul XIX. – Atunci vă dorim interpretare cu totul și cu totul specială.

– Începe interesant, cu o temă de actualitate foarte europeană: o dragoste nefericită homo. – Bine că au traducerea în franceză și în engleză pe banda digitală de deasupra, ca la operă, pentru că mi-ar fi greu să pricep tot ce aud în română. – Oricum, montarea e opulentă, cu tot felul de efecte tulbu-

Imagine din spectacolul *Povestea prințesei deocheate*, scenariul și regia artistică: Silviu Purcărete, Teatrul Național „Radu Stanca" din Sibiu, prezentat la Les Halles de Schaerbeek din Bruxelles, în cadrul Festivalului EUROPALIA.

rătoare. Ascultați și coloana sonoră. – Dar e totul live, sunt două fete și doi băieți în extrema dreaptă, îmbrăcați în negru, care fac toată muzica și scot toate sunetele. Vâjâie sau fâșâie ca vântul, acum toarnă apă cu găleata, că e furtună. – Minunat, gheișele poartă acele halate sau chimonouri înfoiate și se mișcă în ele ca adierea vântului prin cireșii înfloriți. – Ssssât!

– Nu văd eu bine? Toate gheișele sunt interpretate de bărbați? – Nu numai ele, toate rolurile de femei sunt interpretate de bărbați. Și viceversa. – Dar de ce? Că joacă bine cu toții și se mișcă foarte japonez, când iute, când stau stană în reculegere... Iar la mijloc e o dramă pasională, care ne-ar putea captiva. – Poate nu vrea să ne captiveze tradițional, ci doar să ne țină în suspense cu ghicitul care-i unul și care-i altul. – Poate e o parodie, dar a cui? – A lumii noastre, unde suntem toți și toate interșanjabili?... – Cred că nici noi nu rezistăm până la sfârșit. Hai mai bine să dăm o tură prin Piața Mare (La Grande Place).

– Ăsta da spectacol, feeric, tradițional, palpabil. – E grandioasă dantelăria barocă din piatră luminată a giorno. Nu lipsește nici bradul din mijloc, mare cât palatele de la 1690, iar localurile și-au scos mesele și umbrelele-calorifer în stradă și au dat muzica tare de răsună toată piața. – Iată și doamnele funcționare europence, suple și unduios coafate, sobre în costum de lucru, dar pe tocuri înalte-înalte și în pantofi cu talpă roșie. – Găsesc că e o destindere minunată să socializezi după lucru până târziu împreună cu colegii de instituție și să asculți muzică nostalgică din anii ’70. – Mai știți cuvintele melodiilor din tinerețea noastră? *„Pour un flirt avec toi, je ferais n’importe quoi”* (*”Aș da orice pentru un flirt cu tine”*) de Alain Barrière și *„Et si tu n’existais pas” („Dacă tu n-ai fi”)* de Joe Dassin. – Să le cântăm și noi împreună cu europenii și să bem cu ei vin fiert, ca să visăm frumos la noapte.

Decembrie 2019

Fotografii de Brândușa Massion

”Peggy Guggenheim
scrie în memorii
că Brâncuși
era pe jumătate țăran deștept
(ceea ce el intenționat
vroia să pară)
și pe jumătate Dumnezeu.
– Da, demiurg, uite-l cum se
luptă în film cu blocul
de marmură, cu fierăstrăul,
cu ciocanul,
cu dalta și cu tot corpul.
Tăia direct în piatră,
fără modele din lut
sau ghips, ca ceilalți.
– Trebuie că avea deja în cap
sensul sculpturii, simbolul,
și după aceea
alegea materialul
și-i dădea forma.”

Jurnal de călătorie

JURNAL EGIPTEAN

8–19 septembrie 2019

Florentina Loredana Dalian

Poetă, prozatoare
Membră a Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România

Ziua 1, duminică, 8 septembrie 2019, București–Zürich–Cairo

Astăzi e ziua Nașterii Fecioarei Maria, prima sărbătoare din anul bisericesc. Am avut timp să merg la biserica din B, apoi, la ora 14.00, am fost pe aeroport pentru întâlnirea cu ghidul agenției „Europa Travel". O cheamă Alina și mi-a făcut de la început o impresie bună, impresie care avea să se confirme pe toată perioada excursiei, timp de 11 zile. Alina este o profesionistă în adevăratul sens al cuvântului, întrunind toate calitățile necesare unui ghid: cunoștințe temeinice în zona de ghidaj, bun translator, foarte bună organizatoare, dând explicațiile despre ceea ce urmează, la timp și chiar de mai multe ori, răbdătoare cu oamenii până la Dumnezeu și – lucru rar – foarte modestă și amabilă, caldă și îngăduitoare cu toată lumea, chiar dacă noi ne comportam uneori de parcă am fi fost copii neajutorați, punând întrebări tâmpite sau făcând-o să repete până la epuizare anumite lucruri. Am început cu descrierea ei, pentru că, într-o excursie cu grupul și ghid însoțitor, de acesta depinde în mare parte reușita vacanței. Ceea ce, în cazul nostru (grup format din 24 de persoane, din localități diferite, din care am reținut: București, Constanța, Râmnicu Vâlcea, Petroșani, Călărași, Sighetu Marmației, Balotești, Slobozia – eu) chiar a fost o reușită. E adevărat că și grupul contează și a fost foarte important faptul că ne-am nimerit oameni civilizați și punctuali.

Zburăm cu Swiss Airlines, cu destinația Cairo, via Zürich. Toate cele patru zboruri (dus-întors) au decurs în deplină siguranță, fără nici cea mai mică emoție, iar ciocolata elvețiană, răsfăț nelipsit pe timpul zborului (pe lângă hrana și băuturile servite la bord) este, cum se știe, de cea mai bună calitate. Însoțitorii de bord, majoritatea băieți (nici stewardesele nu mai sunt ce-au fost!), sunt tineri și frumoși, amabili, zâmbitori și foarte eleganți, în costume negre și cu cravate la gât. Ocup un loc la fereastră, ceea ce mă ajută să mă bucur de priveliștea unică dată de înălțime.

Ora 18.45. La Zürich ploua când am coborât din avion și a continuat până la decolarea, la ora 22.00, spre Cairo. Dar angajații companiei au avut grijă să ne transporte numai prin burdufuri, astfel încât să nu ne ude ploaia. Am privit-o numai prin fereastră. Aeroportul nu e deloc aglomerat, e o atmosferă calmă, liniștită, cu lume civilizată. Cumpărăm o sticlă de alcool – *Campari Negro* – ce păcat că n-am crezut-o pe Alina, când ne-a explicat cum stă treaba cu alcoolul în Egipt. Fiind țară preponderent musulmană, acolo nu se consumă alcool și nici nu prea găsești de cumpărat decât la prețuri exorbitante. Dai pe un pahar de vin sau de *ouzo* cât pe o toaletă de nuntă. Așa că, dacă mergeți în Egipt și credeți că vi s-ar face „sete" la un moment dat, luați-vă damigeana, dar aveți grijă s-o puneți în bagajul de cală!

Despre lipsa consumului de alcool la musulmani aflăm ulterior de la ghidul local, Ahmed, care ne spune că, de fapt, deși religia interzice consumul, s-a ajuns progresiv la aceasta printr-un tertip al lui Mohamed care, vrând să-i determine să renunțe, i-a chemat de cinci ori pe zi la moschee, cu interdicția de a consuma alcool înainte și, astfel, nu prea mai aveai când să-l bei.

Pe aeroportul din Cairo, ne așteaptă reprezentantul local. Nicăieri nu ești lăsat de capul tău, nu știu dacă asta ține de ei sau de agenție, dar, în orice caz, ți se oferă o siguranță. Pe drumul spre hotel, vedem o imagine sinistră a orașului, cu blocuri neterminate, fără ferestre, cu puține apartamente locuite și acelea cu haine atârnate în afara balconului, destul de multă mizerie, mai ales pentru o capitală. Tot Ahmed ne-a explicat ulterior că aceasta se întâmplă din două

motive: unul ar fi că, dacă ai o casă neterminată, ești scutit de plata impozitelor, altul, că fiecare familie mai construiește câte un etaj pentru câte un copil, dar îl lasă așa, urmând ca respectivul copil să-l finiseze când va putea. Oricum, e o senzație de permanent provizorat, de sărăcie și mizerie, pe care nu te-ai aștepta să o ai într-o capitală. Am înțeles că guvernul egiptean a decis mutarea capitalei administrative la o oarecare distanță de actualul oraș, un fel de Noul Cairo, unde au început deja lucrările (am trecut și pe acolo) și unde ar urma să fie mutate toate ambasadele și instituțiile mai importante ale statului.

Ne cazăm spre ora 4.00 dimineața la Hotel „Cairo Pyramids", în zona Giza, tip *bungalow*, curat, elegant, liniștit. În Egipt, bagajele sunt cărate peste tot de hamali, care sunt deja plătiți, dar așteaptă și bacșișul (pe care cei mai mulți egipteni, indiferent de serviciul făcut, îl cer direct: „Bacșiș for me!". Alții, ceva mai subtili, umblă cu tertipuri, dar fiecare poveste la vremea ei). Ieșim pe terasa din fața camerei și savurăm din *Campari Negro*, într-o atmosferă zen și stăm până mai târziu, chiar dacă în ziua următoare (deja începută) programul este încărcat. Eu, când merg la plimbare, de dragul de a vedea cât mai mult, aș fi în stare să nici nu dorm, așa cum dorm oamenii, în pat, ci doar pe apucate, în autocar, tren sau vapor, ori pur și simplu rezemată de un stâlp, într-o pauză. Nu e doar o metaforă, mi-a dat Dumnezeu acest mare dar, pe care puțini îl au, de a mă putea odihni aproape în orice condiții. E drept că n-am încercat să dorm mergând, așa cum îmi povestea cineva din armată, că în timpul marșurilor de noapte, dormea mărșăluind, cu mâna sprijinită pe umărul celui din față, dar cred că, la nevoie, și asta mi-ar reuși. Evident, asta ar fi cu condiția să ai în față un umăr pe care să te poți baza.

Ziua 2, luni, 9 septembrie 2019, Cairo

După micul dejun, vizită la Muzeul de Egiptologie care găzduiește cea mai importantă colecție de obiecte istorice provenind din perioada faraonică. Sunt multe de văzut și de aflat, Ahmed, ghidul local, specialist în egiptologie, ajutat de Alina – translator, încearcă să ne familiarizeze cât mai mult cu istoria fabuloasă a acestui popor, ceea ce se va întâmpla și la numeroasele temple și la alte obiective vizitate. La etajul cu mumiile se achită o taxă (cea pentru muzeu fusese inclusă în prețul excursiei). Mă folosesc de prilej pentru a afla dacă legitimația mea de presă de la UZPR, care dă dreptul posesorului de a vizita gratuit orice muzeu din lume, este acceptată și aici. La Atena, pe Acropole, a funcționat. Ei, dar în Egipt, nu ești sigur de nimic. Totul se negociază, regulile se încalcă, cele mai încălcate reguli fiind cele de circulație. Alina îi arată omului de la bilete legitimația și întreabă dacă

Scribul, Muzeul de Egiptologie din Cairo

se poate intra cu ea. Acela, vădit surprins, ridică din umeri, se face că nu știe și strigă pe un altul, adresându-i întrebarea pe limba lor. Întrebatul răspunde direct în engleză: „Press? A half!" (Jumătate!). Tot ca să nu fie ei ca restul lumii. N-am făcut caz de asta, doar am luat notă, în fond mi-aș fi permis prețul care, chiar și întreg, nu era vreo avere, dar chiar n-aveam niciun chef să văd mândrețe de mumii, îmi ajunseseră cele două vizionate un etaj mai jos. Că, până la urmă, ce-ar putea avea diferit una față de alta? Mai târziu, am aflat și tehnica procesului de mumificare, dacă sunteți cuminți, v-o spun mai încolo.

După ce ne-am făcut tobă de egiptologie, am mers la o fabrică de papirus, acolo unde – ni se spune – papirusul se fabrică după rețeta originală. Ni se face o demonstrație, ni se dau explicații, ni se prezintă diverse papirusuri, ni se spală creierele în vederea cumpărării, ceea ce și facem unii dintre noi, printre care și eu. Și, deși Alina ne prevenise că în Egipt totul se negociază, eu tot nu m-am priceput, n-am știut niciodată să negociez cu nimeni, nimic. Și chiar atunci când am făcut-o, mai mult în joacă, sunt sigură că tot n-am ajuns la prețul corect. Îmi mai exersasem această strălucită calitate de negociator cu zece ani în urmă, în Turcia.

Urmează turul orașului Cairo. Ceea ce văzusem noaptea, la venire, s-a arătat acum ochilor noștri în lumina crudă a zilei. Nu, nu ne-am înșelat, capitala arată la fel de dezolant, cu mici excepții pe anumite zone. Revenim la hotel, unde avem program de voie, luăm masa la o terasă cochetă pe marginea piscinei, ne mai plimbăm prin curtea interioară, pe la

magazinuțele din hotel. La unul dintre ele, vânzătorul, simpatic și foarte volubil, le aburea pe trei dintre companioanele noastre cu uleiuri aromatice. Când am intrat eu, așa, să casc gura, m-a preluat urgent, m-a așezat cu forța pe un scaun și a început să mă înmiresmeze cu multe și de toate, dar mai ales cu un parfum afrodisiac, făcând glume și urându-mi de bine pentru noaptea următoare. L-am lăsat în compania în care-l găsisem, necumpărând nimic, i-am spus doar: „You are nice", la care mi-a răspuns: „I know". Nu se supără, îți zâmbesc oricum, le face plăcere să joace tot acest teatru al învăluirii clientului, am senzația că nici nu le-ar plăcea doar să intri, să iei și să plătești. Dar nici nu te uită. La peste o săptămână, când am revenit la același hotel, m-am rătăcit pe acolo și mi-a ieșit înainte: „Do you remember me?" Fantastică memorie! Eu, dacă l-aș fi întâlnit în altă parte, nu l-aș fi recunoscut. Am mai pățit așa cu un Mohamed, într-un bazar. Îi spusesem că n-am timp, că mergem la templu, mă pusese să-i promit că mă duc în magazinul lui la întoarcere, am promis, știind că mint, dar când m-am întors mi-a sărit înainte: „Do you remember? Mohamed!", încercând să-mi vândă o eșarfă despre al cărei model mi-a spus că e făcut de mama lui. Toți încearcă să-ți vândă ceva. Dar cel mai mult vând povești. Mi-ar fi plăcut să stau să le ascult poveștile. Scriitorul din mine s-a simțit tot timpul frustrat din pricina asta. Timpul era riguros calculat, în plus rigorile impuse grupului nu-ți permit să pierzi vremea aiurea. Da, mi-ar fi plăcut să stau cu toți mohamezii, ahmezii și houseinii, să le ascult poveștile, probabil aș fi scris un fel de *O mie și una de nopți*. Sau de zile, mă rog…

În schimb, am primit un cadou consolator, o mini-statuetă a scribului, că doar, deh, suntem neamuri. Aveam să constat pe parcursul întregii excursii că egiptenii (și nubienii) sunt prietenoși, calzi, glumeți, chiar cu simțul umorului. Nu știu dacă așa sunt toți sau doar cei întâlniți de mine. Că, slavă Domnului, sunt mulți! O sută de milioane în toată țara, din care 35 la Cairo și 20 la Alexandria. Mă așteptam la mai multă scorțoșenie, la priviri mai ostile, având în vedere că noi, turiștii, și mai ales turistele, trebuie să le fi părut niște dezmățați, cum umblam îmbrăcați lejer pe acolo, de multe ori cu luleaua în gură (ceea ce ei nu fac). Dar n-am simțit asta, probabil s-au obișnuit cu excentricitățile noastre și dacă mai și papă o pâine de pe urma lor, cu atât mai bine. Cu femeile am interacționat mai puțin, nu prea sunt multe prin servicii sau în public, dar chiar și atunci, sunt mai reținute. În ceea ce privește aspectul, mi s-au părut frumușei, atât copiii, cât și bărbații și femeile (atât cât am putut vedea din ele).

Oricum, sunt două lumi diferite aparent, dar, până la urmă, constați că dacă îndepărtezi stratul exterior, rămâne același om care la fel râde, la fel plânge, la fel se bucură, la fel se-ntristează.

Platoul Giza

Ziua 3, marți, 10 septembrie 2019, Cairo–Giza–Aswan

Mic dejun, apoi vizită la Giza, platoul celebrelor piramide. Facem un tur, oprim pentru fotografii, apoi o parte dintre noi, însoțiți de polițistul care a mers peste tot, coborâm în piramida regelui Kefren. Piramida lui Keops, aflată pe lista celor șapte minuni ale lumii, este deschisă vizitării, dar s-a optat pentru cea a lui Kefren, întrucât aceasta este mai puțin aglomerată și, fiind mai mică, necesita un efort fizic mai redus. Domnul polițist, în straie civile, vreau să spun costum negru, cămașă albă și cravată, semăna cu Obama, dar era mai frumos decât el. Ne conduce până în gura piramidei, ne așteaptă, apoi ne ținem după el până la autocar, ca puii după cloșcă. Nu ne scapă o clipă din ochi, probabil nu-și permit riscul de a alunga turiștii, din pricina unor eventuale probleme de securitate. La intrarea în piramidă, ne preia un altul, dintre cei care făceau de gardă în locul cu pricina. Coborâm cu spatele, aplecați, aproximativ 110 m (este o piramidă de dimensiuni mai mici). Trecem pe lângă camera reginei, care este încuiată, apoi, în capăt, dăm de camera regelui. Acolo, un loc gol, unde fusese sarcofagul. Nu prea ai ce să vezi, se simte și un iz de umezeală, însoțitorul nostru ne tot pune să ne pozăm, ba încă ne invită și în groapa ce slujise drept lăcaș sarcofagului, zicând că ne luăm putere de acolo, noi ne cam codim, unul singur are curaj să intre. Și pentru că a prins putere, el a fost cel atacat în drum spre ieșire cu deja obișnuitul „bacșiș for me?!" Puterea costă, deh!

În zona piramidelor, vânzătorii ambulanți sunt ca muștele, te atacă din toate părțile, „One dollar, one dollar!" e refrenul care mi-a zumzăit multă vreme în urechi, chiar și după ce m-am întors. Un ins în straie tradiționale mă înhață de-o aripă și-mi spune să fac poză cu faraonul. Eu mă amuz, fotograful nu se prea amuză, așa că prinde în poză doar o felie de faraon, pe lungime. Astfel, am ratat șansa de a mă imortaliza cu Tutankhamon.

Revenim la hotel, unde luăm masa la terasă, apoi, la ora 17.00, plecăm la gară, de unde vom lua trenul de noapte spre Aswan. Stăm destul de mult în gară, vreo oră și jumătate, întrucât plecaserăm cu un avans considerabil, din pricina incertitudinii duratei transferului cu autocarul până la gară. În Cairo, era oră de vârf, iar circulația infernală. Dar, dacă nu ești șofer și n-ai nicio treabă decât să privești, asta nu te deranjează defel. După ce hamalii ne-au depozitat bagajele lângă un zid, stăm și noi grupați prin zonă. *Obama* ne părăsise, dar aici eram în grija poliției turistice (îmbrăcați în alb). Un polițist a stat proțăpit tot timpul în fața noastră, cu spatele la noi, supraveghind zona. Undeva în lateral, era o cameră de rugăciune, unde bărbații mergeau să se roage. Vreo doi, trei indivizi au vrut să scurteze drumul trecând pe lângă noi, dar vigilentul le-a interzis, indicându-le varianta ocolitoare.

Studiez oamenii. Mulți par amărâți, obosiți, dar toți sunt amabili. Îmi atrăsese atenția o femeie care stătea jos și, lângă ea, un copil mic dormind pe o pătură. Ni s-au intersectat privirile de câteva ori. La plecare, mi-a zâmbit larg și a făcut cu mâna. Majoritatea sunt copilăroși, le place să facă cu mâna când văd autocare cu turiști, chiar mă amuzaseră câteva femei care erau într-o mașină pe care autocarul nostru o depășea din când în când, pentru ca apoi să rămână în urmă. Alina ne povestește despre plimbările ei, ne spune că e îndrăgostită de India. Ahmed ne povestește și el. Zice că Egiptul e o țară destul de tolerantă din punct de vedere religios, cu atât mai mult cu cât a avut și un trecut creștin. Că poți vedea alături moschee și biserică, zice că el, deși musulman, are și prieteni creștini etc. Instructajul pe teme religioase îl va relua cu amănunte în ultima zi, în autocar, în drumul spre/dinspre Alexandria.

Când mai vine câte un tren, asistăm la marea înghesuială. Se circulă și pe scări, și agățat de coada trenului. Nu e cazul nostru. Noi mergem cu vagon-cușetă de două persoane, din care mai întâi coboară un domn îmbrăcat frumos, să ne preia. Suntem repartizați în trei vagoane. Ahmed și asistentul său, Houssein, ne urcă, „nașul" ne preia, ne indică locurile, apoi destul de repede vine și ne servește cina. Călătoria a durat cam douăsprezece ore, somn la greu. În tren nu se fuma decât în vagonul-restaurant, așa că, înainte de a mă culca, îmi iau inima-n dinți și plec după el, la vreo două vagoane distanță. Pe holuri – nimeni, în zona tampoanelor e cam sinistru, dar ce nu face viciul din om! În sfârșit, ajung la vagonul căutat, în el se află numai bărbați, vreo cinci localnici, trec pe lângă bar, dau bună seara primului întâlnit și întreb – ca să spun ceva – dacă pot fuma o țigară. Mi se indică un loc la masă, aș bea un ceai, îmi luasem bani la mine, dar nu comand, asta ar fi însemnat să-l descânt mai mult și nu voiam să întind coarda, ori să las impresia că m-am dus în alte scopuri pe acolo. Dacă eram la noi, n-aș fi avut nici o problemă, dar acolo m-am simțit un pic stânjenită, pentru că nu știam dacă nu cumva încalc vreo regulă pe care n-o cunosc. Așa că m-am întors la patul meu, unde am dormit legănată până când însoțitorul de vagon ne-a trezit cu micul dejun.

De fapt, m-am trezit o singură dată, pentru că trenul, când pleca din vreo gară, se zgâlțâia de ziceai că se rupe. Până să adorm la loc, mi-a venit în minte imaginea femeii cu copilul, de pe peron și am compus un poem tanka: *Gară în Giza –/ o femeie își strânge/ pruncul la piept./ Deodată piramidele/ îmi par mai sighinașe*.

Ziua 4, miercuri, 11 septembrie 2019, Aswan, Insula Elephantine, Miss Sara

Pe la opt dimineața, zgâlțâitul nostru tren sosește în Gara Aswan. Ne îndreptăm spre autocar, cu hamalii și bagajele după noi. Facem o oprire la Templul Philae, dedicat zeiței Isis, soțului său, Osiris, și fiului lor, Horus. Se pare că, într-o perioadă, templul a fost utilizat și de creștini, fapt indicat de regăsirea simbolului Crucii în mai multe locuri, chiar și pe o piatră paralelipipedică imaginând un altar.

Oprire la fabrica de esențe de parfumuri „Cleopatra" din Abu Simbel, cu prezentare și cumpărături. Nu rezist la parfumuri, iau mai multe esențe pure și un parfum combinat: iasomie, lotus, *Secret of the desert* și eucalipt (acesta din urmă pentru întrebuințări mai mult medicale).

Ne îmbarcăm pe vasul de croazieră de 5 stele „Miss Sara", unde suntem întâmpinați peste tot de eleganță, zâmbete și confort. Pentru mine, croaziera de 3 zile pe Nil, de la Aswan la Luxor, a fost partea cea mai incitantă din excursie. Visam de mult o croazieră. All inclusive, 4 niveluri, pe puntea superioară (etajul 4) piscină și bar. Bineînțeles, cele trei zile n-au însemnat doar o simplă plutire, ci și opriri pentru alte

Felucă

vizite sau plimbări interesante. Cum a fost cea de azi, după ce ne-am cazat, la Grădina Botanică de pe Insula lui Kitchener, urmată de plimbarea cu feluca (bărcuță cu pânze manevrată de un desculț) în apropierea stâncilor Insulei Elephantine. La un moment dat, barca noastră ajunge într-o zonă absolut superbă, cu o liniște spartă numai de cântările deosebite ale unor păsări. Când ne retragem mai spre civilizație, vedem și hotelul „Old Cataract", unde se duc somitățile și capetele încoronate.

Locuitorii zonei sunt nubieni (nici egipteni, nici sudanezi). Sunt, parcă, ceva mai negri, dar la fel de amabili și zâmbitori. Sărăcie mare; ca și în Cairo, tabără ca roiul să-ți vândă nimicuri la 1 dolar sau 1 euro. Copiii, drăgălași, muncesc și ei. Unul, la vreo opt ani, voia să-mi vândă un crocodil din lemn. I-am spus: „You are a crocodile!" și ne-am împrietenit. Am făcut poză, m-a strâns în brațe zicând: „My mommy" (nu mummy!... sper). La despărțire, mi-a strigat „Habibi", vorba lor drăgăstoasă, atunci când vor să te alinte. Îl cheamă Ibrahim și vinde crocodili de lemn cu cinci dolari pe malul Nilului. Dacă-l vedeți, salutați-l din partea mea.

Copii câștigându-și pâinea pe Nil

În timp ce feluca noastră plutea dusă de vânt și condusă de sforar, alți doi copii s-au apropiat cu viteză, stând jos pe o placă de surf și manevrând-o cu dexteritate, vâslind aproape cu palmele. După ce ne-au interogat de unde suntem, ne-au cântat *Frère Jacques*, bineînțeles cu accent stâlcit. Ne-au amuzat, ne-au înduioșat și unii dintre noi le-au dat bani. Au mulțumit frumos, ne-au zâmbit, *Habibi*, apoi și-au văzut de vâslit spre alt obiectiv. Și dacă nu le-am fi dat nimic, ei tot ne-ar fi zâmbit. Zâmbetul face parte din copilărie, chiar și din cea petrecută pe o placă de surf, deasupra apelor adânci ale Nilului, în așteptarea unui ban de pâine, chiar și din aceea de pe aleile grădinii botanice, cu niște crocodili din lemn drept prieteni. Avea dreptate Mântuitorul spunând că nu vom dobândi Împărăția Cerurilor până când nu vom redeveni copii. Pe noi, lipsurile, răutatea oamenilor sau lipsa lor de reacție, de empatie ne supără, ne încrâncenează, ne aspresc. La copii, nu-i așa. Ei chiar par a fi din Împărăția Cerurilor.

La întoarcere, am urcat pe puntea superioară, cu șezlonguri, mese și piscină, de unde am admirat Nilul. Tarik îmi arătase drumul. Tarik e un barman simpatic, care mă obligase la conversație, când m-a întâlnit prima dată. Îi inspirasem ideea că aș fi din Polonia, sau poate doar nu știa cum să înceapă. Dacă-l vedeți, salutați-l și pe el.

Totuși, frumusețea acestei lumi nu-i o condiție *sine qua non* pentru fericire. Unii nu se pot bucura, pentru că sunt săraci și nu mai văd decât amărâtul de ban pe care l-ar putea smulge de la tine. În grădina botanică, un nubian mai în vârstă făcuse giumbușlucuri pe lângă mine, aducându-mi frunze și fructe dintr-un copac, apoi, la plecare, m-a întrebat: „Bacșiș for me?" Îmi spusese că are șase copii acasă, îmi arătase cât sunt de mari: unul mai așa, unul mai atâta..., precum și satul de peste Nil în care zicea că locuiește. Un copil mai mărișor se rugase de noi să-i schimbăm niște monede euro (monedele nu sunt primite la bancă și, deci, nu le sunt de folos). Cineva s-a hotărât să-i dea, când deja barca se depărtase de la mal. Era gata să sară în Nil după ei. Până la urmă, barcagiul a apropiat cumva o latură. Când a primit bancnota de cinci euro, în schimbul căreia dăduse monede, a pupat-o și era în culmea fericirii.

Alții nu se pot bucura pentru că nu sunt iubiți sau pentru că nu iubesc. Totuna. De frumusețea lumii, oriunde ar fi ea, te bucuri doar dacă ești în armonie cu tine, cu viața ta și cu cei de-a stânga și de-a dreapta.

Ziua 5, joi, 12 septembrie 2019, Kom Ombo – Edfu

Dimineață, după micul dejun, am urcat pe puntea superioară, la plajă și bălăceală în piscină. La ora 14.00, „Miss Sara" a început navigarea pe Nil. Superb! Ce senzație minunată această plutire pe ape! Pe malurile fluviului, mai întâi, peisajul e deșertic, apoi apare și vegetația. La 16.30, tot pe *upper-deck*, avem *tea time*. Savurăm ceaiul sau cafeaua în liniște, răsfățându-ne privirea cu liniștita curgere a apei. Nu pentru mult timp, căci la 17.00, acostăm pentru vizitarea Templului Kom Ombo, dedicat zeilor Horus și Sobek, pe care Ahmed ni-i prezintă ca fiind zeul bun și zeul rău. Alinei nu-i place acest „rău" și îl traduce prin „mai puțin bun", contrazicându-l pe Ahmed și zicând că poate nu era chiar așa de rău, de vreme ce existau oameni care se rugau și lui/îl venerau. Sobek era stăpânul apelor, zeul care irigă câmpurile, asociat și fertilității. A fost venerat din perioada imperiului vechi și până în perioada ptolemeică. Ahmed l-a făcut rău pentru că o legendă spune că Sobek a fost aliat al lui Seth. Însă

legenda nu a putut să îi știrbească importanța. Este un templu din perioada ptolemeică (greco-romană). Au fost doisprezece regi Ptolemei, Cleopatra, celebra regină a Egiptului, în fapt, Cleopatra a VII-a, fiind fiica celui de-al doisprezecelea. Aflăm că scrierea inițială era hieroglifică, vedem peste tot hieroglife, ne uimim de o astfel de abilitate extraordinară, mai întâi de a inventa și a învăța un astfel de alfabet, apoi de a-l descifra. Din prima tăbliță descoperită (a cărei copie am văzut-o la Muzeul de egiptologie), descoperită de Champollion, se pare că acesta a reușit să traducă, în 25 de ani, un biet cartuș. La acest templu (*tembel*, cum pronunță Ahmed, în hazul general), îl vedem reprezentat și pe zeul Imhotep, singurul dintre zei fără ascendență divină, dar care a fost zeificat datorită numeroaselor sale cunoștințe și abilități: a fost inginer și arhitect (a construit prima piramidă), a avut cunoștințe de medicină (de altfel, este considerat părintele medicinei), vizir și multe altele și a fost zeificat ca Zeu al Medicinei. Aflăm și despre tehnica mumificării: după ce se scoteau toate organele, în afară de inimă (aceasta era de folos mai târziu, la judecată, când, dacă nu erai cum trebuie, ți-o păpa nu știu care zeiță), cadavrul era ținut 40 de zile la soare, să se usuce bine.

Ni se prezintă un calendar din vremea faraonilor, când anul era împărțit în trei anotimpuri, corespunzătoare stadiilor Nilului; fiecare anotimp avea 4 luni, o lună – 3 săptămâni, iar săptămâna – 10 zile.

Am văzut și un *nilometru*, cu ajutorul căruia se urmărea nivelul Nilului, în vederea informațiilor privind recoltele și, implicit, impozitele care se stabileau în funcție de acestea. Nilometrul este un cilindru din piatră, cu înălțime mare, introdus în pământ, cu diametrul de aproximativ 3-4 m, cu scări în interior. Apoi vizităm un mic muzeu al crocodilului.

Poliția turistică e foarte activă. Cere acte de la ghizi peste tot și, chiar dacă sunt în regulă, uneori nu se lasă până nu capătă și ei un ciubuc. Un copil de vreo 3-4 ani ne atacă cerând „one dollar", insistă, îmi arată în portofel, știe exact ce vrea, refuză monedele că „no change!", face o gură mare de zici că-i tenor, poliția îl alungă, el se întoarce pe altă parte, secondat de un bărbat tânăr – tată sau frate – și repetă ca papagalul, deși acesta îi spune să se potolească. Îi dau șapca mea, o ia, dar nu și-o pune în cap și îi spune lui Ahmed pre limba lui că el vrea să-și păstreze tradiția. Personalitate, nu glumă! Dar șapca o ia și o duce doar el știe unde. Într-adevăr, „pițigoiul" era îmbrăcat într-un frumos costum tradițional, cu o cipilică pe cap.

Ne întoarcem pe vas, iar la ora 19.00, se reia navigarea. Am stat pe puntea superioară până târziu, când „Miss Sara" a acostat în Edfu. Lângă noi, a „parcat" un alt vas, de aceleași dimensiuni, lipit de-al nostru, încât marinarii de pe cele două vapoare și-au dat mâinile. M-a încântat să asist la manevrele de alipire, uimindu-mă de atâta precizie în manevrarea unor giganți. E noapte și tare plăcut afară, dar cobor, în cele din urmă, întrucât peisajul e dezolant. Dacă pe una dintre părți aveam vasul celălalt, latura opusă avea vedere la stradă. O stradă murdară, a cărei murdărie era luminată de câteva becuri, sub care se jucau cu o minge niște copii gălăgioși, printre gunoaie. Două lumi atât de aproape și totuși atât de diferite. Îmi limpezesc privirea de urâțenia străzii cu luxul și eleganța de pe vas. O fi adevărat că în lume, cu cât unii se îmbogățesc, cu atât alții sărăcesc? Și dacă da, care-i gradul de vinovăție pe care ar trebui să-l simțim fiecare dintre noi? N-am timp prea mult de reflecții, căci somnul trage cortina peste impresiile zilei.

Ziua 6, vineri, 13 septembrie 2019, Luxor

Suntem, așadar, ancorați de cu seară. Ne trezim foarte devreme, întrucât la ora 5.45 mergem să vizităm Templul regelui Horus (Templul Edfu), unul dintre cele mai bine păstrate în Egipt. De la vas până la templu, am fost transportați în calești, câte doi într-una. A noastră era trasă de iapa Aziza, condusă de căruțașul Ali. Ghidul ne spune că aceste curse sunt plătite, dar, dacă vrem, putem să le mai lăsăm oamenilor ceva. S-ar părea că e singura lor cursă în ziua respectivă. Sunt bine organizați și punctuali, la un moment dat una dintre calești e îndepărtată din rând, semn că nu avea „autorizație".

Aziza era un biet animal costeliv, slabă-leșinată, cu o coamă din care abia se mai vedea urmă de păr, cu un ham ros și care probabil o incomoda, întrucât ridica mereu capul spre dreapta, ca și când ceva nu i-ar fi convenit. La urcare, partenerul meu de caleașcă a făcut remarca: „Am fi putut să fim și noi mai slabi!", cu un soi de vinovăție pe care mi-a transmis-o și mie; în cazul acela, bietei Aziza, poate i-ar fi fost mai ușor cu noi. Ali se prezintă pe sine, apoi pe Aziza, caleașca o numește „Ferrari" (da, sunt plini de umor, în toată simplitatea și sărăcia lor!). Ne întreabă cum ne cheamă (au acest obicei) și dacă totul este în regulă. Protestăm numai când vrea s-o zorească pe Aziza, lovind-o cu hățurile. Îi spunem s-o lase mai moale, templul nu pleca nicăieri, vasul de croazieră nici el nu pleca fără noi. Pricepe, repetă, întorcându-se, să vedem că a înțeles – „Slowly, slowly!" – ne simte slăbiciunea pentru animal și o va exploata la momentul potrivit. Înainte de coborâre, se întoarce și întreabă: „Bacșiș for me?" „Of course!", i se răspunde. Dan îi dă 100 de lire egiptene (cam echivalentul a 7 dolari), mai mult decât spera, probabil. Pare mulțumit, ne urează cele bune, ne face fotografii. Eu îi explic, știind de ce bacșișul fusese așa mare (plimbarea a durat în total cam 15-20 de minute), că jumătate e pentru el și jumătate pentru Aziza. Atât i-a trebuit (lui nu-i venise ideea!), că a început să ceară și pentru ea.

Templul din Luxor

I-am explicat că trebuie să-i facă parte din ce a primit, dar el tot bătea… nu șaua, să priceapă iapa, bătea iapa (pe bot), să priceapă „calul" și ne striga: „For Aziza! Nothing for Aziza?!" Auzi, ce nenorociți și noi, să nu-i dai Azizei de-un fir de iarbă!

Până la puntea de acces către vas, ne-au asaltat iar copiii, ca muștele, cerșind „one dollar!", arătând la gură și la stomac… „for food!". Când am plecat din țară, nu mi-a dat prin cap să iau bomboane multe la mine. Dacă vă duceți în Egipt, faceți asta, umpleți-vă buzunarele cu bomboane la fiecare ieșire. Copiii sunt peste tot, rupți, nemâncați. Majoritatea nu cerșesc, ci oferă ceva contra cost, nimicuri la preț de nimic („two for one dollar"). Desigur, nu-i putem hrăni pe toți, dar măcar o bomboană ar fi o slabă și dulce consolare pentru copilăria lor amară.

La ora 8.00, am reluat navigarea către Luxor, trecând pe lângă Esna. Cabinierul ne-a făcut *„surprize!"* un crocodil. În ziua anterioară avusesem parte de o floare și o lebădă. Materialele folosite sunt prosoape, pături, cutia de șervețele și ce mai au la îndemână. Crocodilului îi pusese chiar niște ochelari de soare găsiți în cabină, astfel că arăta foarte șmecher. Sunt îndemânatici și inventivi și, bineînțeles, așteaptă răsplata.

După micul dejun, am mers pe puntea superioară, la plajă și relaxare. Am trecut printr-o ecluză. De acolo, de sus, am asistat la „spectacolul" oferit de localnici, un spectacol al sărăciei și disperării. Se legau cu barca de vas sau stăteau independenți la o oarecare distanță, calculată probabil cu destulă precizie, îți aruncau lucruri, negociau prețul, insistau, se aplecau din nou, luau alt articol și, de cele mai multe ori, după ce acestea erau studiate, le primeau înapoi. Am cumpărat, din milă și apreciere pentru eforturile lor, un prosop mare de care nu aveam nevoie, negociat la 7 dolari (de fapt, 5 dolari și 2 euro, cum am avut mărunt). Vasul aproape intrase în ecluză când am început să alerg după bani, de la etajul 4 până în cabina situată la etajul 1. Când m-am întors, prosopul era tot pe vas, dar omul se depărtase mult cu barca. Îl lăsasem la prora, iar acum era la pupa. M-am dus pe direcția lui, i-am făcut semn, m-a recunoscut și mi-a aruncat cu viteză un alt obiect într-o pungă, cu indicația precisă „Put my money here!". Am pescuit-o de sub o masă, unde nimerise, am desfăcut-o și am pus banii în grabă, cu mâinile tremurând, am legat punga la gură, dar acum urma cel mai greu lucru: să i-o trimit înapoi, astfel încât să-l mai și nimeresc. Deja vedeam punga aia plutind în apele Nilului, cu tot cu hanța și banii din ea. Am avut un moment de panică, dar mi-am amintit că jucasem ceva handbal în școala generală și că, de regulă, aveam țintă bună când voiam să nimeresc pe vreunul în cap. Am inspirat adânc și am aruncat fix în brațele lui. Bucuroși amândoi că totul se terminase cu bine, ne-am relaxat, m-a întrebat cum mă cheamă și, când i-am spus, a adăugat „Shakira!". Impresionante abilități dobândite de foame: să-și mențină echilibrul pe barcă, să arunce la fix obiectele de jos în sus, la o înălțime de aproximativ 10 m, să vorbească engleză, franceză, spaniolă, după cum te identifică. Și asta la niște oameni care se presupune că nu au cine știe ce școală (în Alexandria, unde viața nu pare așa de grea, în ditamai supermarket-ul, abia am identificat un ins care pricepea în engleză). Unul dintre ei, care nu vânduse nimic, a plecat deloc supărat, dimpotrivă, ne-a zâmbit, a făcut un semn la inimă și că ne îmbrățișează, a fluturat din mână în semn de „La revedere", după care ne-a spus că îl cheamă sau că este Maradona. Cu alte cuvinte, se considera un om bogat: pentru că avea o barcă, niște zdrențe de vânzare, deplină încredere în oameni (aruncase și el câteva pachete pe vas, riscând, cel puțin teoretic, să nu le mai primească), dar, mai ales, un zâmbet larg în fața vieții nu tocmai prielnice. Nu știu ce-i învață religia lor, dar oamenii ăștia mi-au creat impresia că se conformează cel mai bine îndemnului: „Mulțumește și zilei care nu ți-a dat nimic!".

Ora 17.00. Vizită la templul din Luxor. Magnificul obelisc ce marchează intrarea în templu este stingher din 1833, când Muhammad Ali, conducătorul Egiptului, i-a trimis fratele geamăn în Franța. O parte a templului a fost transformată în capelă creștină, se mai pot observa picturile, având culorile șterse. În zona sanctuarului ni se indică un cartuș scris cu hieroglife, ce pomenește numele lui Alexandru cel Mare. Undeva, în depărtare, se zărea o biserică creștină (catolică), veche de 500 de ani. Admirăm și aleea cu sfincși, mult mai veche, descoperită recent, după ce s-au dărâmat casele care fuseseră construite deasupra. Aleea este foarte lungă și duce până sub biserică. Guvernul egiptean are o mare dilemă: ca să descopere sfincșii, ar trebui dărâmată biserica, dar aceasta nu este o soluție viabilă; ghidul Ahmed ne spune că se dorește respectarea tuturor religiilor, de aceea încă nu s-a luat o decizie în acest sens.

Am vizitat apoi bazarul, plin de obiecte (ieftine, negociabile), dar nu prea îți vine să te oprești din pricina stilului inva-

Aleea cu sfincși, Templul din Luxor

ziv al vânzătorilor. Am mers la o cafenea unde ne-am răcorit cu o limonadă cu mentă. Cafeneaua poartă numele lui Oum Kalthoum, cea mai iubită cântăreață egipteană, supranumită Steaua Estului, ale cărei melodii le ascultăm savurându-ne limonada. Drumul de întoarcere până la vas a fost urât… lume multă, pestriță, sărmană, atmosferă sordidă.

După cină, am asistat pe vapor la un spectacol de dans: o domniță unduitoare care ne-a invitat și pe câteva dintre noi să ne unduim toate cele, apoi un egiptean care a executat dansul tradițional Tanura (sau tanoura), cu niște fuste învârtite care se și aprindeau la un moment dat. L-am privit doar din unghiul performanței sportive, dar ulterior mi-am făcut temele, aflând că, de fapt, mișcările au semnificații religioase.

Am mers apoi la aer, pe *upper-deck*, unde am mai schimbat câteva vorbe cu perechea de tineri, doamna cu nepoata și Alina. Seara, târziu – bagajul, mâine programul începe de dimineață.

Final de croazieră (nu și de excursie). Senzația de plutire pe Nil, pe care-l vedeam prin fereastra cât un perete a cabinei, a fost o experiență unică. Sunt lucruri care se termină prea repede. Sunt iubiri care încep spectaculos, dar care se termină – incredibil – și ele: unele brusc și neașteptat, altele se sting lent, un fel de moarte în chinuri. Cine să priceapă rostul?

Ziua 7, sâmbătă, 14 septembrie 2019, Luxor–Valea Regilor–Templul reginei Hatchepsut–Coloșii lui Memnon–Templul Karnak–Hurghada

Ziua Crucii. În bisericile noastre se fac slujbe, dar noi avem altă treabă. *Baba călătoare n-are sărbătoare*, spune un proverb. Dar noi îl purtăm pe Dumnezeu în suflet și ne rugăm cum/pe unde reușim. El știe asta și înțelege.

De dimineață, mic dejun și transfer cu barca și autocarul.

Valea Regilor e o zonă imensă deșertică pe care au transformat-o, neputând fi folosită la nimic, în cimitir de fițe. Să fiu iertată, dar asta-i senzația pe care o ai când intri într-un mormânt cât Casa Poporului. Mă rog, unele sunt mai mici, altele mai mari. De la autocar până la locul vizitei am fost transportați cu o troșcoletă, un fel de trenuleț deschis, pe roți. La recomandarea lui Ahmed, am vizitat mormintele nr. 6, 8 și 11 (numerele sunt date în ordinea descoperirii lor), grupate în jurul mormântului lui Tutankhamon, pe care l-am văzut doar pe dinafară. Se coboară scări, multe scări, iar înăuntru, se zărește urma destul de bine păstrată a picturilor de pe pereți. Impresia generală pe care mi-au lăsat-o: grandioase și inutile. Desigur, și templele sunt impresionante prin dimensiuni, dar măcar acelea aveau o utilitate practică pentru niște oameni vii.

Vizităm apoi templul reginei Hatchepsut, singura femeie faraon din istoria Egiptului, apoi facem o scurtă oprire pentru fotografii la Coloșii lui Memnon. Hatchepsut a avut o viață, dar și o posteritate cam triste. Singura sa fiică a decedat la o vârstă fragedă, înaintea mamei sale. Templul a fost ridicat de tatăl fetei, în memoria lui Hatchepsut. Informațiile spun că nepotul de frate al acesteia (moștenitorul) a stricat foarte mult din ceea ce a construit mătușa sa. *Sic transit gloria mundi*...

Revenim pe vasul ancorat, ne cumpărăm E-uri de la McDonald's (da, au ajuns și în Egipt) și luăm masa la bar. Tarik apare și dispare, așa că nu ne luăm la revedere. Mă rog, un fel de a zice „revedere". Ne aburcăm în autocar și continuăm excursia la templele de pe malul estic al Nilului, printre care și Karnak, dedicat zeului Amon-Ra. Acesta ne impresionează prin cele 134 de coloane înalte (de 21, respectiv 10 metri). Unii spun chiar 24 m. Vedem și lacul sfânt al lui Amon-Ra, unde se purifica Marele Preot și statuia scarabeului, în jurul căreia ne-am învârtit de șapte ori, precum copiii de grădiniță, ca să ne poarte noroc. Nu dați, că eram în excursie și aveam voie să ne prostim! În rest, suntem oameni serioși, cu toată

Coloșii lui Memnon

Atelier de prelucrare a alabastrului

țigla pe casă. Dar trebuie să v-o mai spun și pe asta: scarabeul este considerat sfânt în Egipt, întrucât zice-se că e mama lui Ra. Să nu mă întrebați cum poate un scarabeu de sex masculin să fie mamă! Habar n-aveți! Scarabeul este și fată și băiat, iar partea aceea care e fată a devenit mamă prin autofecundare. Tot n-ați priceput? Nici eu! Dar neștiute sunt căile Domnului.

Vizită la atelierul cu vânzare de obiecte din alabastru și onix. La intrare, în dreapta, doi cioplitori în straie tradiționale se fac că muncesc, precum Mircea la revoluție. De fapt, când au văzut autocarul oprind, au început să pilească la piatra aia, ca să vedem noi prima fază de prelucrare. Un personaj local ne explică tot procesul, inclusiv cum să ne dăm seama de diferența dintre alabastru și alte materiale „fake". Privim, admirăm, ei ne servesc cu ceai, ne lasă cu țigările înăuntru, orice numai să cumpărăm. Sunt câțiva cumpărători, apoi ne urcăm în autocar, cu destinația Hurghada. La ieșire, unul dintre cei doi meșterică mi-a întins niște bucăți de alabastru – „as a gift" – și după ce am luat „ghiftul", m-a informat cât face în dolari. Am zis „thank you" și i le-am lăsat jos. Prețul nu era mare, desigur, un ciubuc acolo, chit că nu aveam ce face cu bucățile alea, dar nu suport să fiu mințită, amăgită și, de regulă, în astfel de situații reacționez violent. Acum, moleșită de căldură, am reacționat pașnic.

În drum spre Hurghada, mai facem o oprire într-un loc de unde se puteau cumpăra niște mărunțișuri și unde apăruseră niște beduine cu măgăruși, animale care mi-au stârnit mila, văzând cât erau de slabe și nemâncate. Bănuiesc că nici oamenii nu erau departe. Dan cumpără niște biscuiți și Alina le împarte tuturor, oameni și animale. Mai sărim cu câte un bănuț, în special uneia care ținea și un copil în brațe. Dacă văd că le dăm, acceptă să facă poze cu noi. Sunt îmbrobodite de sus până jos și li se văd numai ochii. În timpul fotografiatului, mama își acoperă complet copilul. Un măgăruș mănâncă nisip și se repede la o cutie cartonată de suc, goală. Beduina insistă să i-o scoată din botic, altfel ar fi mâncat-o. Când îmi amintesc, am în gură un gust amar și simt nisipul scrâșnind printre dinți.

Până la Hurghada mergem câteva ore bune, numai prin deșert, dar pe niște șosele impecabile. Remarcăm preocuparea țării de a crea condiții optime pentru turism. Când ajungem, ni se arată un oraș-stațiune frumos, elegant, curat, total diferit de Cairo și restul localităților. Are cam 1-2 milioane de locuitori, însă majoritatea sezonieri, veniți să lucreze în turism. Complexul la care suntem cazați (iertare că nu folosesc termenul la modă, dar la mine, *resort* înseamnă arc), „Sea Star", de 5 stele, unde avem *all inclusive*, este impresionant, plin de zone de relaxare și sport, piscine, SPA, precum și ieșire cu plajă la Marea Roșie. Camera noastră e foarte bine situată, cu vedere la mare și terasă înconjurată numai de verdeață, cu un palmier care-și unduiește tulpina elastică în adierea ușoară a vântului. În rest, nu vedem și nu auzim pe nimeni. Dacă mergeți acolo, întrebați-mă numărul camerei. Ca să vi-l dau, prețul e negociabil, că doar am învățat ceva din Egipt.

Mâine ne așteaptă o aventură frumoasă, croazieră și plajă la Marea Roșie, cu *snorkeling*. Deocamdată, ne bucurăm de condițiile luxoase de cazare și divertisment oferite de „Sea Star", savurând câte un *cocktail* pe marginea piscinei, sub cerul liber.

Ziua 8, duminică, 15 septembrie 2019, Hurghada – Insula Gifton

Azi a fost plimbarea cu vaporașul pe Marea Roșie, în Insula Gifton, în lumea coralilor și peștilor frumos colorați. Am navigat cu vaporul „Miss Alibaba". La uimirea mea, ghidul local îmi explică: „He had a wife!". Am observat că pe cele mai multe vase le cheamă „Miss *cumva*". Am trecut pe la un centru de închirieri echipament de *snorkeling*, de unde ne-am preluat lăbuțele de înot și măștile pentru respirat sub apă. Pe primele le-am cărat degeaba, am fost sfătuiți de către instructor să nu ni le punem dacă nu am mai folosit până acum, că mai mult ne-ar încurca. Am învățat cât de cât să folosesc masca și tubul de respirat, dar, la momentul *snorkeling*, nu m-am putut bucura pe deplin de toată frumusețea subacvatică. Teama de apă m-a împiedicat, în ciuda faptului că eram echipată cu vestă de salvare. Am stat mai mult pe lângă colac, ori aproape de scara vaporului. Cei curajoși s-au delectat cu un spectacol de culori, însoțind ghidul-instructor în zonele unde se aflau mai mulți corali. Un sfat: dacă vă duceți la *snorkeling* (înot la suprafață,

cu capul în/sub apă), luați-vă măști speciale, din acelea care permit și respirația subacvatică pe nas. Cineva binevoitor și bine echipat mi-a dat să testez una și am putut observa diferența. Noi am avut din cele cu tub, prin care puteai respira doar pe gură (nasul era bine strâns într-o menghină). La teama de apă, gândind că sub mine erau câțiva metri buni, la mine se mai adăuga și teama că aș putea scăpa dintre dinți tubul acela aducător de oxigen. În schimb, m-am bucurat de plaja și bălăceala de pe fâșia de nisip pe care am mers, de frumusețea apei Mării Roșii, extrem de limpede, caldă și minunat colorată în *turquoise* sau albastru clar. De la vapor până la plajă am mers cu bărcuța cu motor.

Reveniți în complexul „Sea Star", ne-am răsfățat la *tea time*, după care am tras o scurtă bălăceală în apropierea hotelului (chiar a camerei). Întrucât începuse să se înșereze, paznicul plajei (care părea a fi tot de la poliția turistică), apărut dintre boscheți, ne-a atenționat: *„Only five minuts!"* și chiar a venit pe mal după cinci minute să asiste cum ne extrăgeam, nemulțumiți, dar resemnați, din mare. Iar masă (pe cea de prânz o servisem pe vas), iar relaxare la terasă și apoi am asistat la un spectacol în care se întreceau două echipe, din Olanda și Polonia, care trebuia să recunoască, pe rând, melodia, interpretul, filmul, la trei serii a câte 10 cântece. Aștept cu nerăbdare distracția de mâine: jeep-safari.

Ziua 9, luni, 16 septembrie 2019, Hurghada–Jeep-safari

De dimineață, plajă lângă hotel, la mare. Lângă noi, venite separat, două doamne din Târgu Jiu. Una dintre ele îl cunoscuse pe Ion Cănăvoiu și chiar îi dedicase o epigramă. Ce mică-i lumea!

Un bărbat frumos, îmbrăcat în alb, se plimbă printre noi și ne tentează cu un masaj. Bănuiesc că el e doar momeala și mă aștept să mă maseze vreo îmbrobodită (ceea ce s-a și întâmplat), dar îl las pe Dan să-și facă damblaua, să negocieze pentru mine (că eu nu mă pricep deloc) și astfel ajung la SPA, pe o masă de masaj unde o tânără înfășată din cap până în picioare omoară la mine și mai zice din când în când: *„Here... broblem!"* Da, știu și eu că acolo e un „problem", că doare de îmi vine să țip. Dar nu o fac, sunt o tipă decentă. Măcar de m-ar fi „omorât" frumușelul, dar ăla are cu totul altă treabă, *time is money*, deh! În fine, scap din mâinile asasinei, încă îi mai las și ciubuc și mă pregătesc de alte hurducăieli, la jeep-safari, după ce mai întâi luăm masa, ca să aibă ce ni se întoarce înapoi.

Ne urcăm în trei jeep-uri și dă-i zdrăngăneală. Șoferul nostru ne pune muzică, bate din palme pentru antren, apoi rămâne nemișcat ca o mumie pe tot drumul, luându-și meseria foarte în serios. Intenționat ne mai sperie, urcând și coborând câte o colină, luând-o pe unde-i drumul mai rău.

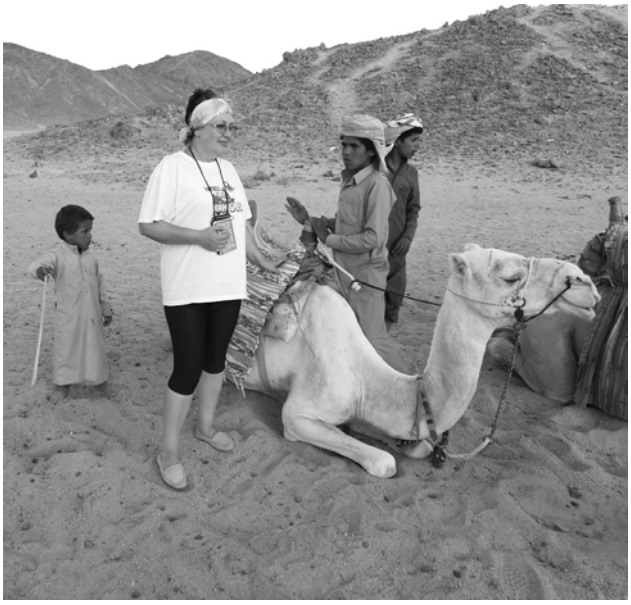

Noi ne amuzăm, cu centurile legate, să nu dăm cu capul în tavan. Facem o oprire pentru poze, apoi urcăm și coborâm un deal de nisip, mașinile ne așteaptă dincolo de el. Într-un sat de beduini, aceștia veniseră cu cămilele și, bineînțeles, nu ratăm ocazia să facem o tură. Nici n-am avut timp să mă bucur, că beduina m-a și dat jos. Și la asta *time is money*. Dar abia târziu am realizat că eu nu m-am suit niciodată nici pe cal, nici pe măgar, era prima dată când călăream sau, cum ar spune prietenul Norea, *cămileam*. Alți beduini ne arată cum se face pâinea, de fapt un fel de turtă, tăvălită pe jos. Majoritatea gustă, eu – nu, mulțumesc! Și, în sfârșit, satul în care eram așteptați cu apă, ceai, mâncare și narghilea (șișa). Trag de zor (pentru prima dată), ni se aduc mușțiucuri de unică folosință, asta m-a convins, îmi place mirosul aromat de ce-o fi. Între timp, se lasă înserarea. Înserarea în deșert e altfel, are o notă mai gravă, ca și cum asta mai lipsește peste atâta întindere de nisip. Ne întoarcem iar cu jeep-ul când deja era noapte și ne minunăm de abilitățile șoferului (al nostru era cap de coloană, farul conducător, probabil cel mai experimentat dintre ei), de cum nimerește drumul, când toate cărările alea sunt la fel și te poți atât de ușor rătăci. Acum nu mai are chef de hurducăieli, doar de vreo două ori de ne mai așază unii peste alții, apoi conduce mai cuminte.

Seara, asistăm la un spectacol cu fachiri, pe scena instalată în aer liber. Ce să zic, nu mă dau în vânt după fachiri, dar nici asta nu mai văzusem. După aceea, vreo două ore, mă tot scuturam de cuie. Ziua nu s-a terminat, mergem la discotecă, unde ne zbănțuim puțin, îi cântăm unei doamne din grup „Mulți ani trăiască!" de ziua ei, apoi abandonăm și ne rătăcim pe la o masă de ping-pong. În cele din urmă, mergem și la somn. Mâine: *back* to Cairo.

Ziua 10, marți, 17 septembrie 2019, Hurghada–Cairo

Program de voie până la 13.30, când plecăm, în autocar, spre Cairo. Privim pe fereastră, mai primim informații de la ghizi. Mergem pe țărmul Mării Roșii, pe care o admirăm în dreapta, în toată splendoarea ei. Trecem pe lângă niște fabrici de ciment, iar undeva, în stânga, văd un complex de îngrășăminte, Agri-Chem.

În localitatea Sokhna se escavează la greu, Alina ne spune că în câțiva ani vom vedea acolo „resorturi" în genul celor din Hurghada și Sharm El Sheik. Din nou ni se relevă, așadar, preocuparea pentru dezvoltarea turismului, un lucru bun pentru o țară care a înțeles să exploateze bunul său cel mai de preț: istoria și așezarea la mare (mări). Se extinde în primul rând portul Sokhna, aflat la 55 km de Suez și 120 km de Cairo, deci într-o poziție strategică deosebită.

Oprim o singură dată, facem și mici cumpărături în mare viteză, cu negocieri cu tot. „This price is only for you" – îmi spune tuciuriul simpatic care-mi vinde rochia roșie, după ce m-a cântărit din ochi să-mi ghicească la fix mărimea. „Don't tell anyone!" *Of course*, *dear*, la nimeni nu mai spun, dar cuiva tot am spus, drept care m-am întors să mai cumpăr una.

Facem cam șase ore pe drum (inițial fusesem pregătiți că vom călători vreo 7) și ne cazăm la același Hotel „Cairo Pyramids". Chelnerii de la terasă deja ne știu, ne zâmbesc amabili, ca de altfel și prima dată, când nu ne știau. Vă atrag din nou atenția să nu vă cumpărați alcool la pahar, că vă ardeți. Nu pe gât, la buzunar. Mai zăbovim pe terasa din fața camerei, apoi iar bagajul, că mâine e ultima zi, o zi lungă, aproape cât două, cu tot cu drum. Dar nu s-a terminat, mai avem de văzut Alexandria.

Marea Roșie

Hurghada

Ziua 11–12, miercuri, 18–joi, 19 septembrie 2019, Cairo–Alexandria–Cairo–București, via Zürich

Așadar, înainte să plecăm spre aeroport, unde trebuie să fim în jurul orei 24.00 (miercuri spre joi), avem o zi întreagă la dispoziție, în care vizităm o parte din Alexandria, oraș port la Marea Mediterană: muzeu (Muzeul Național), amfiteatru roman, bibliotecă (cea nouă, cea veche e scufundată în Mediterana), fortăreață, picnic în grădinile regale Montaza, după ce ne aprovizionăm de la un super-market. Revenire la Cairo și program de voie până la plecare spre aeroport. Am trecut și prin așa-zisul „smart city", orașul în care sunt concentrate reprezentanțe ale firmelor de telefonie și IT, printre care și „Microsoft".

Pe drumul spre Alexandria, care a durat ceva, Ahmed ne ține o lecție despre islam. Alina traduce, noi ascultăm, iar eu notez și o redau aici, așa cum am primit-o. Fără comentarii.

„Egiptul, spune Ahmed, *este o țară foarte tolerantă din punct de vedere religios. Dacă vrei să devii musulman, trebuie să faci o mărturisire de credință, să spui: «Mărturisesc că nu există alt dumnezeu în afară de Allah – iar Mohamed este trimisul Său.» Coranul amintește de Moise și Iisus, care sunt considerați profeți.*

Religia musulmană se bazează pe relația personală dintre om și Allah. Dacă în creștinism preotul mijlocește relația om-Dumnezeu, în islam, însă, se pune accent pe relația directă om-Dumnezeu. Imamul nu are în totalitate funcția preotului, ci doar anumite atribuții comune, este, mai degrabă, un fel de consilier religios care ajută comunitatea, dă ritmul citirii, al prosternărilor etc.

Rugăciunea zilnică: sunt cinci rugăciuni obligatorii, două de zi și trei de noapte. Cele de zi se fac în liniște, cu fața spre Mecca. Toate rugăciunile se fac cu fața spre Mecca. Dar la cele de zi

muezinul nu cheamă la rugăciune din minaret, iar musulmanul alege singur ce vrea să citească (ce sure/versete). Noaptea, rugăciunile se realizează cu voce tare, la chemarea imamului. Imam înseamnă «cel care stă în față». Cea mai importantă rugăciune este cea colectivă, realizată vinerea la moschee. Este foarte important ca toată familia să vină la moschee". Întrebat ce face dacă se află în timpul ghidajului, atunci când vine ora de rugăciune, Ahmed a spus că își face rugăciunea în gând sau înainte. De altfel, l-am observat la un moment dat, după ce am vizitat un templu, auzind chemarea la rugăciune, cum se ruga în liniște, în picioare, cu fața la noi (probabil acolo era Mecca), dar a fost deranjat la un moment dat de cineva care nu și-a dat seama ce făcea el. Am apreciat faptul că a pus pe primul loc responsabilitățile de ghid, dar mi-a părut rău pentru el. Rugăciunea cuiva, indiferent de religia lui, nu ar trebui întreruptă.

„Înainte de rugăciune, se face curățirea trupului: se spală pe mâini, ochi, urechi, gură, aceasta fiind o spălare simbolică, prin atingerea cu mâinile. Mâinile și picioarele se spală.

Pelerinajul la Mecca este o obligație morală, spirituală a oricărui musulman. Este destul de costisitor, dar există comunități care ajută (sponsorizează), astfel încât orice musulman să poată ajunge la Mecca o dată în viață. După întoarcerea de la Mecca, are loc sacrificarea oii, simbolistica acestui fapt fiind legată de episodul din Vechiul Testament, când Abraham este ispitit să-și sacrifice fiul, pentru a fi încercat de Dumnezeu, iar în ultima clipă, Acesta îl oprește și îl pune să sacrifice o oaie. Sacrificiul se face în locul în care omul locuiește. Se dă o petrecere, la care musulmanii îi invită și pe creștini. (Când Ahmed a rostit această frază, mi-am amintit de piesa *Take, Ianke și Cadâr*). *Înainte de plecarea la Mecca, are loc o pregătire spirituală, pelerinajul semnificând spălarea tuturor păcatelor. Bărbații își rad părul de pe cap, iar femeile își taie unghiile înainte să se întoarcă acasă. Întorși acasă, povestesc celorlalți.*

Postul din perioada Ramadanului, obligatoriu pentru toți musulmanii, reprezintă unul din cei cinci «stâlpi» ai Islamului. Se întinde pe o perioadă de 30 de zile, timp în care nu se mănâncă nimic și nu se bea apă până la apusul soarelui. După apus, se mănâncă cina. Ramadanul se calculează după calendarul lunar." (De prin 2000 a picat vara. Dar poate să pice și în decembrie, se schimbă luna o dată la 2-3 ani).

Nu-mi imaginez cum se poate rezista fără să bei apă la călduri de peste 35 de grade Celsius. Dar, uite că se poate. Aviz creștinilor care se smiorcăie, că nu pot sta fără să mănânce carne.

„Cei care, din diferite motive nu pot ține postul (femei însărcinate, oameni bolnavi etc.), au posibilitatea să li se prelungească perioada, cu atâtea zile cu câte au avut nevoie pentru recuperare.

Dania anuală (zakatul) se calculează, în funcție de venitul lunar, ca o contribuție pentru comunitate (milostenie). Ajutorul se acordă săracilor, nevoiașilor (în arabă «meschin») și celor aflați la drum (musulmanii sunt obligați să ajute călătorii, de unde renumita lor ospitalitate, zice Ahmed).

Despre hâra religioasă dintre șiiți și suniți, cele două curente islamice care au alimentat de-a lungul timpului conflicte religioase și politice, în ciuda faptului că cei mai mulți trăiesc în pace, existând chiar familii mixte. Aceasta a pornit de la faptul că Mohamed, care moare în anul 632, nu a lăsat urmași. O parte dintre musulmani (suniții) l-au considerat ca urmaș al lui Mohamed pe Abu Bakr, tovarășul acestuia, iar cealaltă parte (șiiții), pe Ali, vărul și ginerele. Suniții sunt cei mai mulți, iar codul etic de comportament – Suna – îl consideră pe Mohamed ultimul profet. Șiiții, în schimb, încă mai așteaptă un profet. Ei au avut până acum 11 imami, urmând ca al doisprezecelea să apară. Mohamed este singurul profet pentru toți, doar că șiiții cred în 12 imami, descendenți ai lui Ali. Pe al 12-lea îl așteaptă pentru izbăvire. Din cauza acestor diferențe de formă între concepțiile celor două grupări, uneori, între acestea apar conflicte."

Mai aflăm că în Egipt nu se produce vin. Este viță de vie, dar numai pentru struguri care se și exportă. În perioada Ramadanului se consumă 5 curmale pe zi și stafide, care sunt foarte hrănitoare. Activitățile principale sunt pescuitul și creșterea peștilor, mâncarea de bază.

Canalul de Suez. Lung de 163 km și lat de 300 m în cel mai îngust punct, este situat între două orașe-port la Marea Mediterană, respectiv Marea Roșie. Construirea lui și deschiderea în anul 1869 a permis trecerea navelor în ambele direcții între Europa și Asia, fără a mai fi necesar înconjurul Africii pe la Vest. El a fost construit de fratele unei franțuzoaice de care s-a îndrăgostit Ismail Pașa și care a fost a treia dintre cele patru neveste ale sale (un musulman are voie să aibă până la patru soții, cu condiția să le acorde aceeași atenție și aceleași bunuri fiecăreia. Greu de ei!).

Călătorim, așadar, spre Alexandria, cu Nilul în partea stângă și cu Mediterana în dreapta. Tot în stânga, începem să zărim orașul Alexandria. Există un amestec cultural și arhitectural aici și poți vedea clădiri de acum 150 de ani în stil european, dar și clădiri care îmbină stilurile european și oriental. Locuitorii au culoarea pielii mai albă decât cei din restul teritoriului. Diferențele apar și la îmbrăcăminte, aici femeile pot purta ce doresc. Am văzut și ținute moderne, în special în zona universitară, dar și amestecuri, de genul *jeans* și basma pe cap. Taxiurile sunt colorate în galben/negru și sunt toate marca… „Lada". În Cairo și Alexandria există și taxi Uber, dar în Alexandria e mai puțin preferat. Ahmed spune că orașul Alexandria e foarte iubit de egipteni, care preferă să își petreacă aici vacanța, nu în stațiunile preferate de străini,

Hurghada și Sharm El Sheikh. Din autocar, mai zărim un cimitir creștin, colegiul de inginerie (Politehnica) și alte facultăți ale Universității din Alexandria.

Vizităm muzeul, care găzduiește exponate din perioada faraonică, cea greco-romană, musulmană și chiar creștină (foarte puține obiecte din această perioadă). Multe au fost descoperite cu ocazia săpăturilor arheologice subacvatice, dar se pare că destule statui încă zac pe fundul mării, din lipsă de fonduri alocate în acest scop.

„Haideț să merjem!", ne îndeamnă Ahmed, care ne distrează folosind expresii românești, deprinse de la Alina. Aflând că și-a propus să învețe și limba română, eu, care sunt mai ageră la mers și nu prea suport lălăiala altora, l-am instruit să adreseze grupului îndemnul „Mai cu viață!". *Merjem*, așadar, mai cu viață, mai fără, sub căldura toropitoare, la amfiteatrul roman, descoperit din întâmplare, datorită curiozității unui măgăruș care a început să scurme cu copita. Era, desigur, un măgăruș-arheolog.

Numele de Alexandria, după cum se știe, vine de la Alexandru cel Mare. Despre venirea romanilor în Egipt, legenda spune că ultimul Ptolemeu din dinastia celor doisprezece ar fi pierdut jumătate din Egipt la un joc de noroc cu un roman.

În Alexandria, nu există televiziune, ci numai radiodifuziune. Ahmed vine uneori ca invitat la emisiuni de radio cu subiecte turistice.

Omul mai și mănâncă. Ne aprovizionăm dintr-un magazin, luăm pizza care se coace (cam greu) sub ochii noștri. Ceea ce m-a surprins în Alexandria, față de restul Egiptului, e faptul că aici n-am prea găsit vorbitori de engleză printre oamenii de rând (deși m-aș fi așteptat la contrariu). Până la urmă, explicația rezidă tot în faptul că sărăcia e cel mai bun învățător. Aceștia de aici nu aveau nevoie de engleză. În fine, luăm pachetele cu ce a cumpărat fiecare și mergem la grădinile regale (Palatul regelui Farouk), deschise publicului din anul 2011. O construcție absolut superbă, cu o așezare minunată la mare, cu o vegetație care te lasă mut. Ahmed zice că în trecut erau încă și mai frumoase. Mâncăm înșirați pe pietre, pe iarbă, în picioare, pe jos, hrănim și pisicile cerșetoare care apar din senin. M-a impresionat o pisică care ducea puilor ei, ascunși mai departe, toată mâncarea pe care o primea. Cără și revenea la cerșit. Iar cără, iar revenea. Mai văzusem asta la câini, de multe ori, dar la pisici niciodată. Ce forță le-a dat Dumnezeu mamelor!

În fine, biblioteca cea nouă din Alexandria, construită acum zece ani, în apropiere de locul pe care a fost vechea bibliotecă, ce zace acum undeva, în dreapta, sub apele Mediteranei. Biblioteca are un fond de aproximativ 3 milioane de cărți.

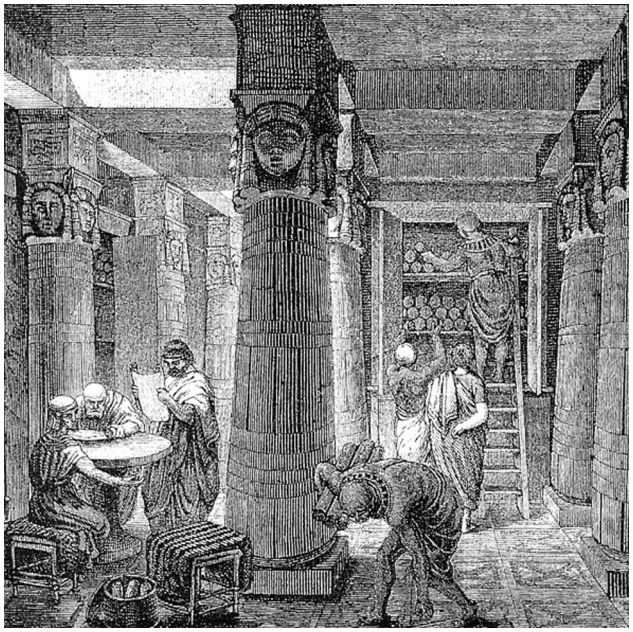

O. von Corven, *Biblioteca din Alexandria*

Ne mai plimbăm puțin prin zonă, cumpărăm înghețată, bem suc de trestie preparat pe loc. Domnul polițist e cu ochii pe noi ca pe butelie. Mai ales că unii localnici țin morțiș să se pozeze cu unii dintre noi, în special cu femeile blonde, care pentru ei reprezintă o adevărată ciudățenie. Pe Diana, o frumoasă tânără blondă cu ochi albaștri, au întors-o realmente vreo trei fete, după ce urcase în autobuz, insistând să facă o fotografie împreună. Bineînțeles că ea a acceptat. Și noi ne-am pozat cu beduinele lor, tot pentru că erau exotice. Doar că ele voiau bani.

Cam aici se termină jurnalul egiptean. Îmbarcarea și călătoria spre țară nu mai prezintă mare interes. Totul a mers în regulă, deși au fost multe ore, important este că am ajuns cu bine pe pământul nostru drag.

De-abia acum realizez că, din pricina programului aglomerat, a emoțiilor călătoriei și atâtor impresii, nu mi-a dat prin cap să-l întreb pe Ahmed despre literatura egipteană, lucru care m-ar fi interesat și care venea direct de la sursă. Am încercat, ulterior, împreună cu Alina, să aflăm câte ceva despre literatura contemporană, m-a impresionat că am primit prin ea câteva informații de la un egiptean pe care Alina îl ajuta în excursie să vândă eșarfe. Semn că omul nu era doar un simplu vânzător de eșarfe. Despre Ahmed Khaled Tawfik spune „This is an amazing writer", de unde am dedus că îl și citise. Dar nu ne-am asumat niciuna dintre noi greaua misie a traducerii literare. Și, întrucât subiectul e vast și ar merita o abordare separată, mă mulțumesc să închei doar cu câteva versuri pe care le-am găsit în traducerea poetului și filosofului Lucian Blaga, într-o antologie de poezie universală (*Patru milenii de*

poezie în tălmăcirea lui Lucian Blaga, ediție îngrijită de Dorli Blaga, București, Humanitas, 2012). Într-o notă asupra unei ediții anterioare, din anul 1956, apărută la Cluj, Lucian Blaga menționează în final: *„Căci m-am ostenit numai cu poezii ce mi-au stârnit încântarea și care, prin tălmăcire, puteau să devină într-un fel ale mele, ale noastre, ale românilor"*.

„Timpul în scrum se prefăcu. /Eu sunt pasărea mare/ care cântărește ce a fost și ce este./ Eu sunt ziua de ieri și ziua de mâne./ La cearta zeilor privesc/ fără rânduială./ Am părăsit cetatea,/ eu sunt în patria mea,/ la tatăl meu eu sunt de-acum pentru totdeauna./ Obrazul răului s-a stins./ Păcatul nu este însușirea mea –/ îl lăsai pe pământ./ Eu merg pe drumul nou,/ atât de cunoscut mie, în patria cerului." (*Cântecul de triumf al sufletului în poarta cerului*", Din poezia egipteană a secolelor XVI–XIV î. Hr.).

Punct aici acestui jurnal prea modest pentru fabuloasa civilizație egipteană de cândva, oarecum decăzută, oarecum dispărută, dar totuși prezentă. Punct și multe semne de întrebare…

Egipt, Slobozia, 8 septembrie–5 noiembrie 2019

*Mulțumesc domnișoarei **Alina Berceanu** și domnului **Dan Blebea** pentru revizuirea acestui material și corectarea micilor mele scăpări ori efectuarea de adăugiri, pentru conformitate!*

Fotografiile de la paginile 52, 54, 55, 59, 61 aparțin autoarei.

„Totuși, frumusețea acestei lumi nu-i o condiție sine qua non pentru fericire. Unii nu se pot bucura, pentru că sunt săraci și nu mai văd decât amărâtul de ban pe care l-ar putea smulge de la tine. Alții nu se pot bucura pentru că nu sunt iubiți sau pentru că nu iubesc. Totuna. De frumusețea lumii, oriunde ar fi ea, te bucuri doar dacă ești în armonie cu tine, cu viața ta și cu cei de-a stânga și de-a dreapta."

Jurnal de călătorie

ÎN INTERIORUL CERCULUI POLAR (2)

Florentin Smarandache

Profesor universitar doctor,
Universitatea din New Mexico, SUA,
Departamentul de Matematică
Scriitor
Membru al International Writers Association, al Academiei Oamenilor de Știință din România şi al Modern Language Association (USA)

În rada portului Ilulissat, aisberguri de mărimi diferite plutind pe mare.

În Ilulissat (Goenlanda)

Groenlanda, care în 1814 devenise colonie daneză, iar în 1953 făcea parte din Regatul Danez, și-a obținut autodeterminarea în 1979, în urma mișcării de independență din anii 1970, iar în 2008, prin referendum – autonomia. Este responsabilă pentru administrația interioară, însă relațiile externe au rămas în sarcina Danemarcei. Din cauza legislației pescuitului, Groenlanda s-a retras din Comunitatea Economică Europeană.

Margrette II, regina daneză, este și șefa statului groenlandez.

*

Conform legendei, vikingii, prin Eric cel Roșu, s-au așezat aici în secolul al X-lea și au numit această insulă Tărâmul Verde (Grøn = verde, Land = pământ, țară; în engleză Green-land). Deși peste 80% din suprafață este... albă!

Insula fusese vizitată pentru interese clericale și mercantile, de o expediție englezo-norvegiană încă din anul 1721, la vremea când Danemarca și Norvegia erau unite. Dar, după desfacerea uniunii în 1814 și-n urma Tratatului de la Kiel și a Curții Internaționale de Justiție (1933), Groenlanda rămâne sub control danez.

17.05.2018

Zborul GL 500, mai în nord, Kangerlussuaq–Ilulissat, 10.35–11.20.

Pasagerii nu mai trec prin zona de securitate și control ca în celelalte aeroporturi.

Pare ciudat, însă la 100 km în interiorul Groenlandei dinspre vest, suntem izolați ca pe o insulă-oraș. Nu există nici un drum care să conecteze Kangerlussuaq-ul cu altă localitate groenlandeză, iar sosirea și plecarea de aici se face numai aerian.

Se văd și râuri albăstruie printre fiorduri.

S-a mai luminat, s-a dus ceața. Apare din nou.

Piloții conduc cu ușa cabinei (cockpit) deschisă complet. Se vede clar bordul de comandă.

Deasupra unei regiuni nelocuite, inospitaliere, cu creste ninse, lacuri albe și ceață. Totul e înspumat-gri.

Avionul nu poate ateriza din cauza vitezei vântului și tot dă târcoale în jurul aeroportului din Ilulissat.

Umbra neagră a avionului se vede ca o gâză mare pe oglinda apei. De vreo oră ne învârtim pe loc! În sfârșit, pilotul își ia inima în dinți și aterizează...

Într-adevăr, vânt rece în Ilulissat, simțim afară. De la aeroport reprezen-

tantul hotelului m-a dus direct la Hotel Icefiord, unde aveam rezervare, camera 108, cu vedere spre ocean și ghețari. Minunat!

Seara și noaptea cu atâta lumină afarăăă... nici nu-ți vine și nici nu poți să te culci!

La gura Fiordului de Gheață Kangia, lung de 60 km, se află orașul Ilulissat.

4600 locuitori în Ilulissat (ice-berg).

2500 de turiști pe an vin aici.

Qaa Tamassa = Bine ați venit (în inuită).

Banca. Sanawttarfix (atelier de artă).

Clădirea colonială a Managerului.

Fostul Tribunal. Tâmplăria construită în anul 1739.

Centrul orașului.

Cantina pescarilor.

Peștii cei mai importanți: halibutul negru, codul, crevetele.

Pescuitul este mare industrie, dar pentru prinderea de balene și foci îți trebuie licență. La fel pentru animalele mari de pe uscat.

Compania Royal Greenland, pentru comerțul cu carne de balene, 5 miliarde de krone profit.

Fabrica de conserve de pește.

Firma Hallibot Greenland – pentru reglementarea vânzătorilor de piață.

Spitalul: 5 doctori și 23 surori medicale – pentru 139 pacienți.

Denumirea locală a fiordului din Ilulissat este Sermeq Kujalleq. 80 km lungime, 8 km lărgime, cu un ghețar în vârf.

Caiacele groenlandeze se construiesc pe mărimea fiecărei persoane.

Colibă de eschimoși.

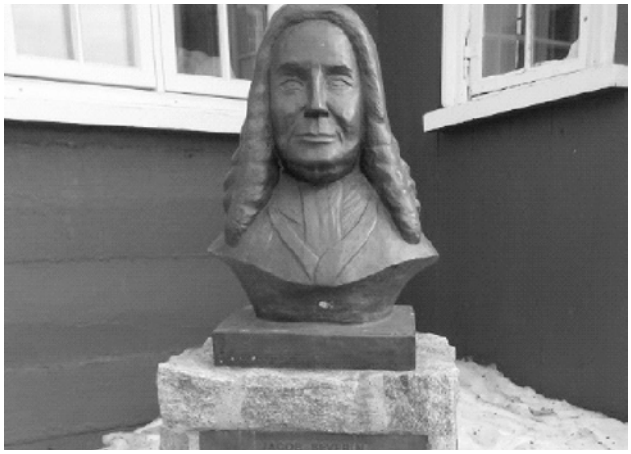

Jacob Sørensen Severin (1691–1753), comerciant danez, care a deținut monopol comercial pe Groenlanda între 1733 și 1749; a fost primul afacerist care a ajuns în Ilulissat și a făcut negoț cu localnicii. De aceea, orașul fusese numit inițial Jakobshavns.

Prin Ilulissat și Sermermiut (Groenlanda)

18.05.2018

Când m-am sculat de dimineață, aisbergurile se apropiau de țărm, lângă fereastra camerei mele. Plutesc acum liniștite pe apa din Golful Disco.

Astă-noapte, la ora douăsprezece, fotografiam soarele strălucind deasupra aisbergurilor: ca-n miezul zilei!

Bărci cu motor șerpuiesc printre ghețari ca la un spectacol sportiv.

Micul dejun între 7.00–9.30 la Hotel IceFiord, dimineața; inclus în preț.

Au o pâine pușcoace deosebită, care-mi place, cu semințe prin ea, prăjită, cafenie, crocantă, călduță.

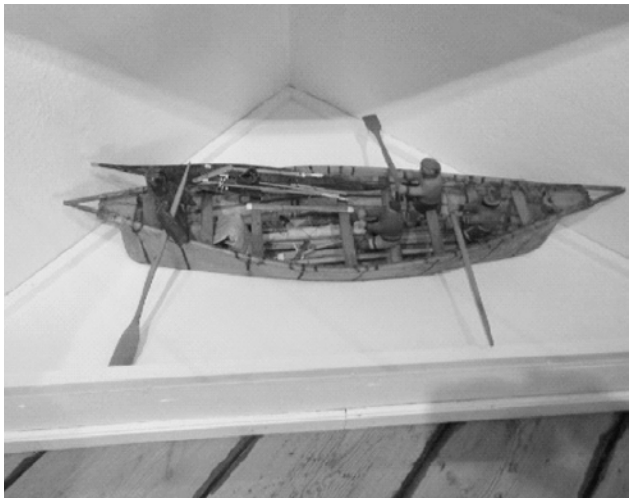

Exponat din Muzeul Ilulissat

60 de coroane pentru vizitarea a două muzee: acesta, Muzeul Ilullisat și cel de artă.

Încalț cipicii albaștri de plastic peste bocanci.

Omul s-a luptat cu natura de când se știe, i s-a adaptat (iar în timpuri moderne a adaptat-o) cum a putut.

Muzeul este dedicat expedițiilor arctice ale lui Knud Rasmussen.

*

Toți câinii din Cercul Polar trebuie să fie folosiți la sănii. De la vârsta de 5 luni, câinii sunt puși în lanț. Dacă un câine a fost dus în sud de Cercul Polar, nu se mai poate încadra la condițiile polare. Câinii slobozi pot fi împușcați.

*

Colonia Jakobshavn (actualul Ilulissat) s-a fondat în anul 1741 de către Compania Regală Groenlandeză de Afaceri, care cumpăra petrol și blănuri de la inuiți și vindea tabac, cafea, făină și pistoale.

La etaj, expoziție de la cursele de sănii trase de câini din perioada 1985–2009 și un video despre întreținerea și repararea săniilor și folosirea lor de către vânători.

*

Când mă întorc la hotel, sunt roșu la față de frig, vânt și soare – după colindat ore în șir prin Ilulissat. Lumină puternică în Groenlanda, fiindcă este reflectată de gheață și zăpadă.

În interiorul Groenlandei ținutul e perma-frost (înghețat permanent: iarna și vara).

*

Triburile de eschimoși inuiți trăiesc în Alaska (incluzând și Insulele Aleuntine), Canada, Siberia și Groenlanda. Sunt circa 100.000 de vorbitori, dar dialectele atât de diferite, încât nu se înțeleg între ei. Limba oficială națională a fost declarată groenlandeza. În Groenlanda trăiesc peste 50.000 de inuiți, care vorbesc trei dialecte principale: groenlandez vestic, groenlandez estic și dialectul Thule (în nordul-vestul Groenlandei).

În prezent, în Groenlanda: 70% vorbesc limba groenlandeză (așa se numesc împreună toate dialectele inuite de aici), 15% sunt bilingvi (daneză și groenlandeză) și 15% daneză, conform lingvistului danez Karen Langgård (2001).

Knud Rasmussen, explorator polar danez, s-a născut la Ilulissat în anul 1879, în casa devenită muzeu Era fiul preotului Chr. V. Rasmussen și al Sofiei Rasmussen.

Knud Rasmussen cunoștea ambele limbi (daneză și inuită din Groelanda vestică) și a fost lider în câteva din cele șapte expediții arctice ale sale. A efectuat studii de etnografie în Danemarca. A colaborat la ziare și a scris cărți, descriind expedițiile sale.

În 1902 a participat împreună cu Ludvig Mylius-Erichsen, Harald Viggo Moltke și Jørgen Brønlund la „Expediția Literară", care vizita eschimoșii groenlandezi din Thule, culegând informații despre miturile, credințele și modul lor de viață. A vizitat inuiții din toată lumea (Groenlanda, Canada, Alaska și Siberia) și a studiat migrația lor. Din Siberia a fost deportat de regimul sovietic, dar culesese deja informațiile etnografice necesare.

A decedat în anul 1933, în urma unei gastrite acute, la vârsta de 54 de ani.

*

În 1846 și 1847 s-au construit case în orașele Jakobshavn (toponim danez), renumit Ilulissat (toponim inuit) și respectiv Godthåb, toponim danez, renumit Nuuk (toponim inuit) care să adăpostească seminarii pentru studenți catehiști.

În Groenlanda seminarul pentru catehiști era numit Ajoqersuivissuaq și s-a deschis în anul 1848, selectând în special băieți ca studenți. Iar printre primii preoți groenlandezi s-a numărat Tobias Mørch.

Cu Cecilie (ghida de la agenția mea „World of Greenland" – în dreapta) și Ida, ambele daneze, mergem la Așezământul numit Sermermiut la 1,5 km de Ilulissat, la Ghețarul Sermeq Kujalleq.

19.05.2018

În funcție de climatul global, Ghețarul Kujalleq se mișcă într-o parte sau alta și se sparge în bucăți, eliberând 35 km3 de gheață.

4000 km – suprafața de gheață a fiordului.

Sermermiut a fost o așezare de eschimoși („oameni de gheață") care au locuit aici începând din anii 2500 î.Hr. În prezent nu se mai află decât țăruși marcând locurile unde se găseau colibe. Eschimoșii inuiți erau vânători nomazi. Iarna se adăposteau în colibe, iar vara în corturi.

*

Trei culturi inuite s-au succedat în această așezare:

1) Cultura inuită Saqqaq (2500–1000 î.Hr.). Eschimoșii vânau cu arcuri și săgeți focile de pe țărm. Și aveau câini, dar nu sănii.

2) Cultura inuită Dorset (500 î.Hr.–200 d.Hr). Vânau foci și morse pe gheață. Nu aveau câini, dar foloseau sănii la transport.

3) Cultura inuită Thule (1000–1750 d.Hr.). Vânau foci, morse, balene, păsări și pescuiau. Utilizau sănii trase de câini.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când condițiile de vânat și pescuit s-au înrăutățit din cauza gheții avansate, Așezământul Sermermiut a fost abandonat.

*

Cecilie ne-a dat „tălpici" să-i punem sub bocanci ca să nu ne afundăm în zăpadă.

Cu toate astea, am alunecat, am căzut, iar eu m-am împotmolit în zăpadă și apă până la genunchi, de nu mai puteam să ies! M-au tras, Cecilie de-o mână, Ida de alta!...

Ud complet, abia am așteptat să ajung la hotel să mă schimb.

Inuiții

Inuiții respectă mormintele predecesorilor, le consideră sacre.

În culturile inuite vechi, femeile bătrâne – ca să nu rămână povară pentru familie – se aruncau de pe stânci… iar bărbații bătrâni se duceau în sălbăticie, izolați și rămâneau acolo până mureau. (Total opus civilizației occidentale…)

*

Caiac, harpon, hanorac sunt obiecte și cuvinte de proveniență eschimosă achiziționate în viața și limbile contemporane.

Caiacul este considerat cea mai bună barcă pentru o singură persoană, inventat de bărbații eschimoși pentru a-l folosi la vânat.

Femeile eschimose utilizau pentru transportul întregii familii o barcă largă, dar ușoară, numită umiaq, cu pânză pentru propulsie și cu vâsle. În prezent, umiaq-urile au fost înlocuite de bărcile cu motor – mai practice.

Ca și în Alaska, inuiții din Groenlanda întrebuințau un cuțit special, numit ulu, pentru tăierea cărnii de animale, și ace de cusut haine, plus piei de animale pentru încălțăminte (așa cum erau făcute opincile românești din piele de porc).

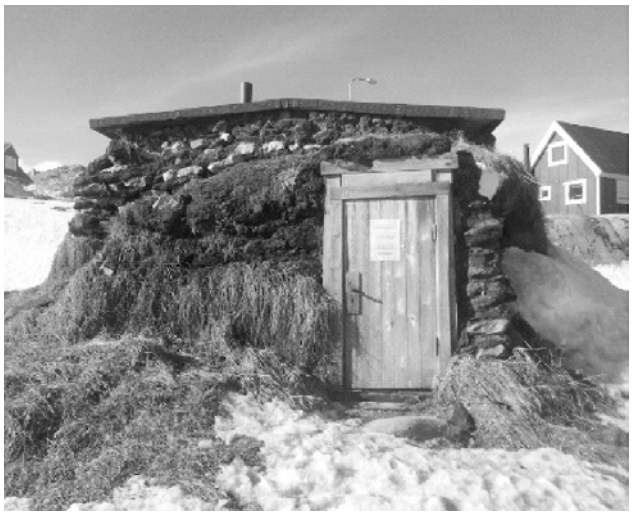

Inuiții aveau două case: una de iarnă și alta de vară.

Casa de iarnă adăpostea 30-40 de persoane, formate din 5-10 grupuri (familii sau persoane singure) diferite. Construiau din staturi de pietre alternând cu brazde de iarbă de 10-15 metri lungime și 4-5 metri lățime. La ferestre, în loc de geam, puneau intestine de focă, prin care nu se vedea afară, dar lumina pătrundea înăuntru. Am văzut intrarea în casă: în spatele ușii era un coridor, lung de 7-8 metri, săpat în pământ (ca un beci), sub nivelul podelei casei, deoarece aerul rece, fiind mai greu decât cel cald, curge pe jos.

Era și un horn, pentru fum, pe care-l închideau sau deschideau. Oală de urinat, lampă din piatră moale, funcționând cu ulei din grăsime de focă și de alte animale marine.

Dormeau toți pe platformă în camera cea largă. Pieile de focă separau grupurile de oameni în casă. Un bărbat avea mai multe neveste și o droaie de copii.

Astăzi lămpile inuite se găsesc doar ca simbol de căldură și decor în case.

Când venea vara, acoperișul casei de iarnă era scos pentru aerisire și curățire a încăperilor. Inuiții se mutau apoi în corturi (case de vară).

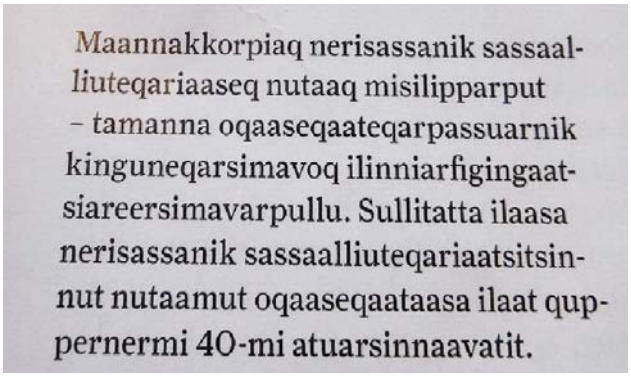
Maannakkorpiaq nerisassanik sassaal-
liuteqariaaseq nutaaq misilipparput
– tamanna oqaaseqaateqarpassuarnik
kinguneqarsimavoq ilinniarfigingaat-
siareersimavarpullu. Sullitatta ilaasa
nerisassanik sassaalliuteqariaatsitsin-
nut nutaamut oqaaseqaataasa ilaat qup-
pernermi 40-mi atuarsinnaavatit.

Scrierea inuită, cu litere latine,
are cuvinte lungi și foarte lungi.

Inuiții credeau în amulete: obiecte (pene, pietre, mărgele etc.) care le aduceau noroc (îndepărtau spiritele rele sau atrăgeau spiritele bune). Amuletele erau obiecte secrete pe care inuiții le purtau cu ei.

Pe lângă amulete, inuiții făceau sculpturi denumite tupilaq, reprezentând creaturi mistice ori spirite grotești, pe care le descântau șamanii, făceau farmece (precum vrăjitoarele la noi), apoi le aruncau în mare și le trimiteau să ucidă dușmanii.

Șamanii, denumiți în Groenlanda *an-gakkoq*, oameni cu preocupări de medicină (care erau un fel de vraci), jucau un rol important pentru inuiți.

*

Săniile cu câini sunt și astăzi folosite la vânat, transport și turism, deși săniile cu motor (snow mobiles) le concurează puternic. Funiile cu care sunt legați câinii pot fi de aceeași lungime sau de lungimi diferite. Iar numărul de câini depinde de tipul saniei și încărcătura ei. Când funiile au lungimi inegale, cu funia cea mai lungă este legat câinele cel mai obedient, care va deveni lider (cel mai în față), dând direcția de mers. Sania cu câini este prevăzută și cu o frână solidă de picior, în cazul în care alunecă pe coaste abrupte și nu mai poate fi controlată de câini.

Muzeul de Artă din Ilulissat

Muzeul de Artă din Ilulissat este dedicat pictorilor groenlandezi.

Emanuel A. Petersen (1894–1948), născut în Frederiksberg, Copenhaga, a călătorit în Groenlanda de douăsprezece ori în perioada 1925–1946. A studiat arta cu profesorul Ejler Sørensen. Zeci de picturi de-ale sale sunt expuse.

Alți pictori groenlandezi: Hans Jaconi, Aka Hoegh, Peter Rosing, Harald Moltke, Ossian Elgstrøm etc.

O expoziție a Studiourilor Kinngait din Cape Dorset, Canada. Au expus: Cee Pootoogook, Itee Pootoogook, Kakulu Saggiaktok, Malaija Pootoogook, Mayoreak Ashoona, Ningeokuluk Teevee, Ohotaq Mikkigak, Papiara Tukiki, Pitaloosie Saila, Qavavau Manumie, Saimaiyu Akesuk, Shuvinai Ashoona, Siassie Kenneally, Tim Pitsiulak.

Am răsfoit *Guide to Cape Dorset Artists* de Kyra Vladykov Eisher, cu fotografii de Jerry Riley, tipărit de municipalitatea din Cape Dorset, Canada, în anul 2008. *Biografii și interviuri ale artiștilor inuiți: o sută la număr, din Cape Dorset.*

Artiști groenlandezi: Aka Heegh, Arnannguaq Hoegh, Camilla Nielson, Kari Kristoffersen, Inuk Silis Heegh, Ivalo Abelsen, Ivan Burkal, Ivinguak Stork Heegh, Jannie Jergensen, Julia Pars, Julie Edel Hardenberg, Kristine Spore Kreutzmann, Linda T.H. Milne, Lisa Kreutzmann, Lisbeth Karline Poulsen, Maria P. Kjaerulff, Miki Jacobsen, Mike Lynge, Naja Rosing-Asvid, și Pierre Auzias.

În albumul *Eskimo Art* de Cottie Burland, publicat în 1973, predomină elementele arctice: caiacul, soarele (atât de dorit!), schiurile, peștii, câinii pentru sănii, măștile, hanoracul, vasele, toba, animalele mitologice eschimose, păsările arctice, ursul polar etc.

Ultimul tur groenlandez

Capitala Groenlandei este orașul numit Nuuk din 1979 (în daneză Godthåb), care înseamnă Buna Speranță, fondat de guvernatorul Claus Paarss în anul 1728. Cu o populație de 17.000 locuitori, este cea mai mare așezare groenlandeză. Guvernatorul Paarss a început colonizarea cu prostituate și pușcăriași, ca în majoritatea coloniilor.

*

Între orele 22.00–0.30, în noaptea albă de 19 spre 20 mai 2018, cu vaporul spre ghețarii din Fiordul Ilulissat, care este de 80 km lungime și 8 km lățime.

83% din suprafața sa e acoperită cu gheață. Adâncimea medie a apei: 1000 metri. În rada portului: 250 metri.

Soarele și Luna – amândouă pe cer în același timp, la distanță mică între ele! Ce imagine, parcă fantastică!

Directorul Muzeului de Artă Ilulissat, Ole Gamst-Pedersen, aflând că mâine plec în Danemarca, mă sfătuiește să vizitez Muzeul „Louisiana" din Humlebaek, în nordul Copenhagăi, unde este o expoziție de ceramică a lui Picasso.

Ghețarii se fisurează și se sparg. Împinși de Curentul Labrador, ei scapă în Ocean Atlantic prin Golful Disco.

Dârele mai albastre înghețate desemnează locul unde gheața se topește, apoi se fisurează și se sparge.

Ghida ne-a arătat două feluri de gheață: transparentă (de vezi prin ea, tare, cu densitate ridicată) și alburie (ca laptele; nu vezi prin ea și se sparge ușor – are densitate redusă).

*

În lunile decembrie și ianuarie, când soarele nu se arată, pe orizont se văd Luminile Nordice (Northern Lights), ca dâre verzi, purpurii, galbene sau roz. E frumos: poetic, artistic. Te fac să visezi la necunoscutul cosmic…

Străzile sunt iluminate artificial tot timpul, iar în case se aprind așa-numitele Lămpi Fericite, a căror intensitate luminiscentă crește automat începând de dimineața până la prânz, apoi scade automat spre seară, imitând lumina naturală din timpul verii.

*

Pe mare e mai frig ca pe uscat. Din peste 30 de turiști pe vapor, doar doi eram ne-danezi – eu și o austriacă. M-am întors la hotel după unu noaptea.

21.05.2018

Cu ambarcațiunea IceCap spre Ilimanaq. Căpitan: Arne. Ghidă: Zita.

Există dispute actuale pentru mica Insulă Hens, nelocuită, între Canada și Danemarca. Insula poate avea resurse naturale în jur.

*

Se împlinește un deceniu de la Conferința din anul 2008 privind gestionarea (divizarea) resurselor naturale din regiunea Polului Nord și cele cinci țări: Statele Unite, Rusia, Canada, Norvegia și Danemarca.

Se marchează evenimentul printr-o nouă întâlnire chiar aici, începută ieri în Ilulissat și continuată azi în Ilmanaq.

*

În fiecare an, pe 13 ianuarie, la ora 12.47 (13 minute până la ora 13.00), inuiții se urcă pe Dealul Holms, din Ilulissat, să vadă Soarele, pentru numai 5 minute, făcând un mic arc de cerc deasupra orizontului.

În decembrie și ianuarie e noapte continuă (Zile Negre) în această parte de lume.

*

Avem un șlep (spărgător de gheață) în față și căpitanul nostru se ține după el.

Din cauza gheții nu am putut ajunge la țărmul așezării de pescari, cu 56 de locuitori, Ilimanaq, și ne-am întors prin Fiordul Kangia la Ilulissat.

Informațiile sunt în daneză, dar îmi traduce Zita, traducătoarea blondă cu ochi albaștri.

*

Se aud zguduituri când vaporul se izbește de ghețuri mici, plutitoare. Trecem pe lângă aisberguri și de o sută de metri înălțime (deasupra apei).

Vin danezi care lucrează temporar în Groenlanda (pe timpul verii), apoi se întorc în Danemarca, și alții care s-au stabilit aici.

*

În Danemarca se plătesc taxe mari (până la 40-50%) din salariu, însă cetățenii au asigurare medicală și învățământ gratuite la toate nivelurile.

*

Ilulissat conține cabine echipate cu panouri solare (pentru electricitate, căldură).

*

În era digitală, Groenlanda a construit un cablu subacvatic pentru internet de circa 4.600 km, conectându-se cu Canada și Islanda în anul 2009, iar din 2017 încearcă extinderea cablului în zona arctică interioară (așezările Maniitsoq, Aasiaat și Sisimiut).

Pe lângă cabluri marine se folosesc și unde radio, plus legături prin satelit pentru a îmbunătăți comunicațiile. Similar, în consultații medicale și educație la distanță (prin Internet).

Pentru generarea de „energie verde" se vor construi, pe lângă hidrocentrale, solare și eoliene. Sectorul minier se va dezvolta (Groenlanda dispunând de resurse uriașe). Se va baza pe principiul de auto-susținere (sustenabilitate).

*

Aparatele de zbor Air Greenland, dar și unele vapoare sunt vopsite în roșu. De ce? În caz de accident, vor fi ușor distinse din albul zăpezii.

*

Mari proiecte de extracții minerale în Groenlanda: aur, zinc, fier, plumb, nichel, cupru, calciu, feldspat (anortozit), folosit la fibre de sticlă și la vopsit, corindon, fluorină, elemente terestre rare, tantalum, niobium, zirconium, uraniu, titaniu.

22.05.2018

Ziua plecării. Tot cu Air Greenland.

Ziare bilingve (groenlandeză–daneză) primite în avion: "Atuagagdliutit / Grønlandsposten)" și „Sermitsiaq".

*

Soarele strălucește în miezul nopții.
La noii eschimoși...
Nopțile sunt albe & zilele negre
La Cercul Polar...
Ghețarii lucind ca focul sub razele solare...
Marea înghețată...
Permafrost.
Cuvântul dezghețat.

Fotografiile aparțin autorului.

„Conform legendei, vikingii, prin Eric cel Roșu, s-au așezat aici în secolul al X-lea și au numit această insulă Tărâmul Verde (Grøn = verde, Land = pământ, țară; în engleză Green-land). Deși peste 80% din suprafață este... albă!"

Eseu

PLEDOARIE PENTRU MIRACOL

Claudiu Neacșu

Prozator

Există foarte mulți oameni care nu cred în miracole. Și, dacă stăm să ne gândim mai bine, nu putem să îi învinuim. Trăim toți într-o realitate care ne obligă să o luăm în seamă. Suntem dotați cu filtrul rațiunii, iar prin acest filtru trece zilnic fiecare experiență de viață, fiecare informație despre obiectele, lucrurile și ființele care ne înconjoară.

Rațiunea este ca o voce care ne șoptește în fiecare clipă: „Vezi că asta nu are corespondent în lumea reală. Dar despre celălalt lucru te pot asigura că e totul în regulă."

Dacă cineva ar trăi izolat într-un spațiu în care noțiunea de „zăpadă", de exemplu, ar fi doar un simplu cuvânt tipărit într-o carte sau un simplu desen imprimat pe un tricou, ar fi sortită eșecului orice încercare de a-l convinge pe acel cineva că zăpada este ceva real și nu doar rodul imaginației. Persoana respectivă nu a atins niciodată un fulg de zăpadă și nu a văzut cum arată o pârtie pe care copiii se dau cu sania. Asta înseamnă că, la fiecare întâlnire cu cuvântul „zăpadă", vocea rațiunii îi șoptește cu îngâmfare: „Te asigur eu că zăpada este ceva care a existat cândva în mintea înfierbântată a cuiva. Ai văzut tu vreodată zăpadă? Nu ai văzut. Prin urmare, zăpada nu există. Ea e doar un miracol, o poveste frumoasă și atât."

Filtrul rațiunii își face extrem de bine treaba. Se comportă ca un gardian atent la tot ceea ce mișcă în jurul său, gata să atace cu armamentul din dotare orice fel de intrus care nu corespunde standardelor sale. Acest „gardian" are ca misiune principală separarea miracolului de realitate. În final, el trebuie să impună în mintea fiecărui adult ideea că realitatea este aici, prezentă și palpabilă, iar miracolul este acolo, în universul gândurilor și al imaginației. Și reușește cu brio să se achite de această sarcină.

Totuși, gardianul numit „rațiune" este lipsit de putere în cazul copiilor neajunși încă la vârsta la care ei să înceapă să preia câte ceva din apucăturile adulților. Poți să faci oricând încercări de tip test cu acești copii, povestindu-le, de exemplu, despre un moș care trăiește undeva la Polul Nord și, o dată pe an, vine acasă la toți copiii cuminți, cu un sac plin de daruri. Vei observa uimirea cu care acești copii îți sorb cuvintele. Pentru ei, miracolul echivalează cu realitatea. Cu cât le povestești mai multe despre moșul cel darnic, cu atât te vor asculta cu atenție mai mare. Fiecare cuvânt care vine de la tine le construiește lor o nouă realitate, un miracol în care ei chiar cred, o existență care nu generează niciun fel de conflict cu lumea palpabilă din jurul lor. Ei știu, nu doar cred, că moșul care locuiește la Polul Nord îi supraveghează în fiecare zi din an, apoi, după ce a făcut lista cu cei mai cuminți copii, urcă în sania lui trasă de reni, zboară peste foarte multe țări și zări și coboară pe hornul casei fiecărui copil care merită darurile lui. Dimineață, după o noapte liniștită, indiferent dacă în timpul anului au fost sau nu cuminți, copiii descoperă cu surpriză și bucurie imensă darurile pe care moșul cel bun și darnic le-a adus pentru ei. Moșul le-a adus, nu tatăl sau mama lor.

Dacă încerci să le spui acestor copii că moșul venit de la Polul Nord nu există, vei primi de la ei reacții de frustrare și de respingere a îndrăznelii tale de a le zdruncina miracolul așa de frumos. Pentru copiii neatinși de molima rațiunii, miracolul Moș Crăciun este o realitate acceptată și îmbrățișată cu dragoste. Tu, dacă vrei să le distrugi această realitate, nu faci altceva decât să ocupi locul personajului cel rău, al omului care posedă o înțelegere foarte limitată a lumii. Și este inutil să încerci să demontezi din mintea acestor copii realitatea alternativă pe care au asimilat-o în modul cel mai natural. Lor le lipsește „gardianul" rațiunii, astfel că miracolul este liber să se identifice cu realitatea, după bunul lui plac. Acesta este un fapt pe care adulții nu îl pot modifica, ci numai trecerea timpului și accederea vârstei care face posibilă existența filtrului rațiunii.

Îmi amintesc cu drag un episod din viața fiicei mele. Pe vremea când ea încă

nu știa să citească, o dusesem la patinoarul din parc, într-o seară de iarnă. La întoarcerea din parc am trecut pe lângă o casă la colțul căreia stătea un bărbat costumat în Moș Crăciun, cu un sac în spate, pregătindu-se să intre în camera copiilor lui și să le facă surpriza cea mare. Am profitat imediat de ocazie și i-am spus fiicei mele, după ce m-am asigurat că a văzut și ea ceea ce văzusem eu: „Uite, Moș Crăciun a început să vină cu darurile. Acum intră în casa asta, la un copil care tot timpul anului a fost cuminte și nu i-a supărat pe părinții săi, apoi va veni și la tine, să îți aducă un cadou. Dar va veni numai dacă în seara asta mergi cuminte și devreme la culcare." Cuvintele mele au declanșat miracolul. Eu și soția mea ne-am mirat după ce am observat cum fiica noastră s-a urcat în patul ei și s-a culcat fără să mai spună nimic, convinsă că cel pe care îl văzuse la colțul acelei case era Moș Crăciun, dornic să vină și la ea acasă, dacă va fi cuminte. Doar câteva cuvinte au reușit să construiască un miracol, fiindcă nu s-au lovit de bariera rațiunii. Și cum să ai inima să demolezi acest miracol? Mereu ne încântă inocența copiilor și ne determină să îi iubim și mai mult.

Copilăria are farmecul ei incontestabil, iar pe noi, adulții, ne încearcă uneori un sentiment de regret că nu mai putem să ne întoarcem la zilele în care magia era realitate, că nu mai putem să retrăim perioada jocurilor nevinovate, timpurile clipelor de uimire fără rezerve, bucuriile sufletelor neîmpovărate de grijile rezervate doar părinților și bunicilor noștri. S-ar părea că ni s-a răpit pentru totdeauna fericirea de a ști că minunile pot face parte din viața noastră cea adevărată.

Și totuși…, toți adulții ar trebui să știe că posibilitatea de a gusta din plăcerea trăirii miracolelor nu le-a fost smulsă din preajma sufletului nici măcar pentru un timp limitat. Chiar dacă ei sunt convinși că Moș Crăciun sau zânele cele bune sunt doar plăsmuiri ale imaginației, se mai pot înfrupta din dulceața unor miracole care le pot umple minute bune din existența marcată cu tot felul de griji și obligații cotidiene. Evident, nici măcar cel mai convingător om din lume nu le poate readuce realitatea unui moș care urcă voios în sania trasă de reni și le aduce în dar un automobil de lux. Pentru ei, filtrul rațiunii s-a instalat bine pe poziții și veghează strașnic. Cuvintele se lovesc de acest paznic nemilos și renunță îndată la toate încercările de a crea un univers al magiei. Pentru adulți, partea bună este că străjerul de la porțile sufletului nu știe că undeva se află o fisură, mică, ce e drept, dar care poate fi suficientă pentru ca „intrușii" imaginației să pătrundă în locul mult râvnit, iar acolo să înceapă să zidească porțiuni din ce în ce mai mari de vrajă și realitate. Hai să vedem care este acea fisură.

Imaginează-ți că eu scriu pe un bilețel exact această propoziție: „Toate taxiurile din București zboară ca avioanele." Sunt doar șapte cuvinte în această propoziție. Dacă îți pun bilețelul în față și îți cer să citești ceea ce scrie pe el, este foarte posibil să te amuze înțelesul conținut în cele șapte cuvinte. Te amuză și atât. În niciun caz nu vei spune: „Ce tare! Tocmai am aflat că toate taxiurile din București zboară ca avioanele. Trebuie să ajung repede afară și să văd și eu taxiurile astea care zboară. O să-mi anunț toți prietenii, să urmărească și ei pe cer spectacolul aviatic al taxiurilor."

Cele șapte cuvinte pe care eu le-am scris nu vor reuși niciodată să treacă de filtrul rațiunii tale, astfel că miracolul taxiurilor care zboară nu se va putea construi în mintea ta. „Gardianul" a luat imediat la control cele șapte cuvinte și le-a pus la respect, adică le-a plasat în sertarul cu eticheta „Imaginație". Și acolo vor rămâne, pentru totdeauna.

M-a frământat cândva această întrebare: „Cum de reușește filtrul rațiunii să obțină mereu controlul asupra acestor cuvinte cu care eu încerc să produc un cât de mic miracol?" Singurul răspuns pe care l-am putut găsi a fost faptul că filtrul rațiunii are putere doar asupra unor porțiuni mici de mesaj scris, așa cum cu privirea nu putem surprinde întreg mediul înconjurător dintr-o dată, ci doar zone limitate și aflate în raza noastră vizuală. Șapte cuvinte reprezintă un număr mic, astfel că filtrul rațiunii reușește fără prea mare efort să își exercite asupra lor bucățica de putere și să nu le dea nici cea mai mică șansă de a se transforma într-un miracol, în ceva ce poate fi considerat drept realitate uimitoare, dar credibilă.

Însă această mică putere a filtrului rațiunii poate deveni pentru rațiune, în anumite condiții, un handicap destul de serios. Astfel, dacă vei avea în fața ta un text care depășește limita de șapte cuvinte, cu cât acel text este mai lung, cu atât puterea filtrului rațiunii slăbește. Și nu este vorba despre un text oarecare, ci despre calea sau fisura prin care vigilența filtrului rațiunii să poată fi înfrântă.

Există meșteșugari ai cuvintelor care au pus la punct o adevărată artă a ocolirii „gardianului" care decide ce este realitate și ce este miracol. Mai exact, este vorba despre romancieri, despre acei oameni dotați cu harul de a crea povești, folosind mijloace artistice capabile să producă transformări de ordin mental și sufletesc în rândul cititorilor.

Atunci când lecturezi o mini-poveste formată din șapte sau zece cuvinte, este foarte ușor să îți menții spiritul critic și să știi în fiecare moment că acea mini-poveste ilustrează sau nu ceea ce este real. Însă asta nu se mai întâmplă atunci când decizi să parcurgi textul unui roman a cărui lungime ajunge chiar la o sută de mii de cuvinte. Oricât de mult te-ai strădui, nu vei reuși să menții în funcțiune filtrul rațiunii pe toată durata lecturării celor o sută de mii de cuvinte. Da, este posibil ca în unele momente să îți spui că ceea ce citești în acel roman este doar rodul imaginației autorului. Dar este

imposibil să faci așa ceva pe tot parcursul celor o sută de mii de cuvinte sau mai multe. Vor exista destule clipe în care povestea conținută în roman va trece de bariera gândirii tale conștiente și va pătrunde în zona subconștientului, acolo unde vigilența „gardianului" nu mai are putere. Și, atunci când se întâmplă asta, miracolul deja s-a produs. Nu doar lecturezi un roman, ci trăiești alături de personaje și te emoționezi la fel ca ele. Te îngrijorează sau te bucură fiecare eveniment despre care citești, ca și cum ar fi real.

Ar fi foarte interesant să poți face următorul experiment. Într-o încăpere se află trei cititori care știu că trebuie să rămână acolo timp de câteva ore. Misiunea lor este să citească un roman întreg, de cel puțin trei sute de pagini. Cei trei cititori nu știu că într-un colț al încăperii se află instalată o cameră video care înregistrează tot ceea ce fac ei în cele câteva ore de lectură. După ce se încheie experimentul, iar lectura romanului ia sfârșit, cei trei cititori sunt puși să vizioneze înregistrarea video. Se vor vedea pe ecran și se vor mira, fiindcă vor observa reacțiile pe care le-au afișat în timpul lecturării romanului. Dacă la început, în timp ce citeau primele pagini, mimica de pe chipurile lor era oarecum neutră, expresiile faciale li se schimbau și treceau printr-un registru destul de larg, după ce parcurgeau alte și alte pagini. Emoțiile se puteau citi pe fizionomiile celor trei cititori. În unele momente erau surprinși, în altele erau triști, uimiți, încordați, bucuroși, contrariați sau nerăbdători, în funcție de scena sau secvența pe care o parcurgeau în textul romanului. Reacțiile lor emoționale erau sincere, exact ca atunci când ar fi asistat la scene reale, desfășurate în viața reală, nu în paginile unui roman. Dacă filtrul rațiunii lor ar fi funcționat în acele momente, astfel de afișări ale emoțiilor nu ar fi fost posibile. Însă povestea din roman a reușit să înfrângă vigilența „gardianului". Miracolele s-au produs. Fiecare expresie de bucurie sau de tristețe de pe chipurile cititorilor reprezintă rezultatul unui miracol, respectiv a unei realități alternative, cu durata a câteva momente sau minute.

Miracolul se întâmplă atunci când trăiești ceva ca și cum ar fi adevărat. Copiii care știu că Moș Crăciun există și le va aduce cadouri trăiesc un miracol. Adulții nu mai cred că Moș Crăciun există și, prin urmare, și-au pierdut dreptul de a se bucura de această magie. Însă, din fericire, pentru adulți există alte căi de a se detașa de realitatea vieții de zi cu zi și de a gusta fericirea trăirii unor mici miracole. Romanele reprezintă una dintre aceste căi.

Chiar dacă ai face cele mai mari eforturi pentru a-ți menține spiritul critic (respectiv puterea filtrului rațiunii) în tot timpul lecturării unei povești cu lungimea de cel puțin o sută de mii de cuvinte, nu vei reuși să faci asta. Poate că vei reuși în unele frânturi de lectură să conștientizezi că ai de-a face numai cu ceva inexistent, dar nu vei reuși tot timpul. Inevitabil vei trăi momente în care știi că ceea ce citești în roman este real, nu doar imaginație. De fapt, nici măcar nu îți mai pui întrebarea dacă ceea ce se întâmplă în acea poveste este realitate sau închipuire. Pur și simplu trăiești realitatea despre care citești în roman.

Meșteșugul romancierilor este extrem de greu. Cei care scriu romane depun o muncă titanică pentru a construi cu migală un edificiu al cuvintelor, dar nu oricum, ci în așa fel încât povestea din roman să reușească să treacă de bariera gândirii conștiente și raționale a cititorilor și să le producă emoții de intensitate egală cu cea a emoțiilor trăite în viața reală. Romancierii sunt dispuși să facă această muncă infernală, deoarece poartă în ei o putere de care nu sunt întotdeauna conștienți. Dorința lor fierbinte este ca povestea pe care au creat-o să genereze miracole pentru fiecare cititor. Și chiar reușesc să facă asta, nu doar fiindcă aplică o rețetă cu succes garantat. Aceasta este puterea lor, puterea de a depăși bariera disponibilității critice a oamenilor și de a-i ghida cu măiestrie pe calea acceptării unui nou adevăr.

Puterea romancierilor există, este un fapt incontestabil. Ea este așa de reală încât, cu foarte mulți ani în urmă, a atras atenția unui mare gânditor, pe nume Platon. Acesta i-a sfătuit pe conducătorii Atenei să îi exileze pe povestitori și pe poeți. Convingerea lui Platon era că poeții și povestitorii reprezintă o adevărată amenințare, un pericol pentru societate. Ce anume stătea la baza acestei convingeri? Spre deosebire de învățații și savanții care își prezintă ideile într-o manieră deschisă, cu adresabilitate doar rațiunii, povestitorii, prin excelență romancierii, știu cum să îmbrace aceste idei într-un eșafodaj al emoțiilor, într-o țesătură care, în final, să fie pe deplin convingătoare. Puterea romancierilor stă în capacitatea lor de a impune cu titlu de adevăr o idee, dar nu printr-o acțiune

directă și ineficientă, ci prin intermediul unei povești care să declanșeze emoțiile cititorilor. Altfel spus, romancierii pot reuși acolo unde un discurs rațional și plin de argumente se dovedește a fi total neputincios și lipsit de rezultate pentru cei care îl utilizează.

Voi da aici un singur exemplu: romanul *Doctor Jivago*. Boris Pasternak, autorul acestui roman, a avut un dinte împotriva a ceea ce a reprezentat Revoluția din Octombrie. Bineînțeles, dacă și-ar fi exprimat sub o formă argumentată și rațională această opoziție, ar fi fost totul fără efectul scontat. Prin urmare, a scris romanul *Doctor Jivago*, adică a creat povestea care, folosindu-se de impactul emoțiilor, putea impune în mințile cititorilor ideea lui. Ca și cum ar fi ascultat sfatul lui Platon, cei care ar fi putut să publice acest roman au refuzat să o facă. Dacă Boris Pasternak ar fi decis să își pună puterea de romancier în slujba celor care atunci conduceau Uniunea Sovietică și să creeze o poveste pe placul deținătorilor puterii politice din țara lui, manuscrisul romanului *Doctor Jivago* nu ar mai fi fost transportat ilegal la Milano, adică nu ar mai fi urmat calea unei forme de exil și ar fi avut o cu totul altă soartă.

Cert este că puterea romancierilor poate fi așa de mare, încât cei ajunși vremelnic în poziții de putere politică să o ia în modul cel mai serios în considerare. Istoria ne-a demonstrat că este foarte posibil așa ceva. Un politician abil ar putea chiar să se alieze cu un romancier mai pragmatic și care să clădească, așa cum numai el știe să facă, acel „vehicul" capabil să îi pună în inferioritate pe adversarii politici. Romancierii dețin toate mijloacele prin care să reușească să clatine și chiar să contribuie la anihilarea unor sisteme întregi de guvernare. De multe ori, pana se poate dovedi a fi o armă mai puternică decât sabia.

Oricum, îndemnul meu către toți oamenii este să se aplece cu încredere asupra fiecărui roman care le ajunge în mâini și să îl citească. În spatele acelui roman, indiferent dacă el conține o poveste mai reușită sau mai puțin reușită, sigur se află sute de ore de muncă. Creatorul romanului respectiv, trudind aplecat asupra foii care trebuia umplută cu cuvinte, s-a gândit tot timpul la tine, la cel care va evada pentru un timp din realitatea așa de bine cunoscută tuturor și va pătrunde fascinat într-o lume a miracolelor.

Te îndemn să profiți fără ezitare de această cale de a te întoarce la cel care erai cândva copilul capabil să rămână uluit în fața miracolului petrecut chiar sub ochii săi. Romanul este o experiență desfătătoare, un tărâm în care orice este posibil, un mijloc de a trăi bucuria magiei devenită realitate. Citește cât mai mult și savurează cât mai multe miracole!

„Există foarte mulți oameni care nu cred în miracole. Și, dacă stăm să ne gândim mai bine, nu putem să îi învinuim. Trăim toți într-o realitate care ne obligă să o luăm în seamă. Suntem dotați cu filtrul rațiunii, iar prin acest filtru trece zilnic fiecare experiență de viață, fiecare informație despre obiectele, lucrurile și ființele care ne înconjoară. Rațiunea este ca o voce care ne șoptește în fiecare clipă: «Vezi că asta nu are corespondent în lumea reală. Dar despre celălalt lucru te pot asigura că e totul în regulă.»"

Eseu

CÂTEVA REPERE PRIVIND IMAGINEA ȚĂRANILOR ÎN LITERATURA ROMÂNĂ

Daniela Șontică

Poetă, ziaristă
Membră a Uniunii Scriitorilor
din România

La începutul veacului trecut, Răscoala de la 1907 a fost doar punctul culminant al mai vechii probleme țărănești, însă a constituit un moment de reală trezire a intelectualilor români, care au început să fie mai atenţi la viaţa şi la problemele lumii satului, propunându-şi să nu mai ocolească această tematică atât de generoasă. Au apărut astfel curente ideologice şi literare, precum Sămănătorismul, Poporanismul şi Gândirismul care au cultivat, după un anume program estetic, interesul faţă de lumea țărănească. Nici un autor nu s-a încadrat într-un singur program estetic, depăşindu-se graniţele propuse, cum era şi firesc. Dintre numeroasele opere care au în centru portrete, vieţi, destine şi istorii inspirate din lumea rurală, am ales câteva scrieri ale autorilor noştri cu atât mai interesante cu cât propun fie pagini memorialistice despre oamenii întâlniţi în călătoriile lor, fie fragmente din proza şi poezia unor scriitori care au făcut din locurile natale adevărate centre ale universului. Alăturarea poate fi bizară, chiar nepotrivită, dar mozaicul întreg, veţi remarca, nu distonează: Alexandru Vlahuţă, Ion Pillat, Ştefan Bănulescu, Pavel Dan.

Vlahuţă, despre ţăranii din Vâlcea şi Novaci

Prin lucrarea *România pitorească* (1901) Alexandru Vlahuţă se situează la loc de cinste între reprezentanţii Sămănătorismului şi chiar promotorul curentului, Nicolae Iorga, o consideră emblematică în acest sens. Lucrarea premiată de Academia Română (1902) este o enciclopedie subiectivă, cu valoare documentară, un fel de atlas geografic, istoric şi pe alocuri etnografic al României de acum peste 100 de ani. Rezultat al unei îndelungate călătorii prin ţară, despre care Dumitru Micu spunea că este un *„atlas geografic comentat, traversat de o caldă iubire de țară”*. Frumuseţea locurilor este comunicată cititorului cu o caldă însufleţire.

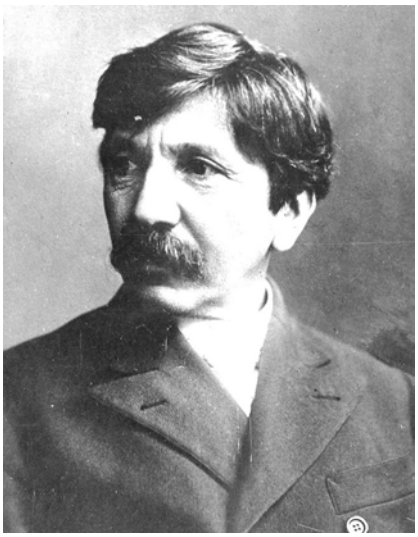

Alexandru Vlahuță

Vlahuţă scrie despre locuri şi oameni întâlniţi într-o călătorie de la Porţile de Fier până la Sulina, trecând prin câmpii şi prin munţi, descriind astfel Ţara Românească şi Moldova.

Autentic şi deosebit de viu este potretul ţăranului vâlcean: *„Darurile şi frumuseţile acestui pământ binecuvântat au croit o fire mai deosebită ţăranului de aici. În privirea lui deşteaptă, în portul lui îngrijit, în umbletul lui semeţ, cu pieptul înainte şi cu fruntea sus, în vorba lui cumpănită şi dezgheţată şi-n felul cum te întâmpină şi te ospătează în cei patru pereţi ai lui are ceva din măreţia blândă a naturii care-l încunjoară, din dărnicia largă a pământului pe care trăieşte, din aerul curat şi sănătos pe care-l respiră. De la cea dintâi vorbă, de cum îţi zice «bună ziua», simţi că ai de-a face c-un om de ispravă, gata să-ţi dea un sfat bun, o mână de ajutor, dacă e nevoie, şi asta fără socoteli negustoreşti, fără nici un gând de răsplată, mulţumit că i-ai adus prilej să*

facă şi el un bine. Şi câtă plăcere simţi să vezi cum îşi iubeşte ţăranul vâlcean toate lucruşoarele gospodăriei lui, cum caută să le înfrumuseţeze, şi în tot ce face să puie ceva din sufletul lui, din gustul şi priceperea lui, din darul mâinilor lui meştere şi răbdătoare. Mă oprisem la o casă ţărănească de pe valea Cernei şi mă uitam cu drag la poarta ogrăzii – o poartă grea de stejar, lucrată toată în sculpturi migăloase, cum se lucrau în vremile vechi şi bune uşile sfintelor biserici".

Vreţi să ştiţi cum era acum mai mult de un veac o horă la Novaci, judeţul Gorj? Aflăm de la Vlahuţă: *„Seara, târziu, ajungem osteniţi în Novaci. A doua zi, duminică, e horă mare la cârciuma din mijlocul satului. Ce chipuri rumene şi frumoase au novăcenii, şi ce curat se poartă, şi câtă cuviinţă e în vorba, în privirea, în mişcările lor! Pe aici n-au putut răzbate nici dresurile, nici stămburile oraşelor. Cămăşile albe, cusute cu arnici şi cu fluturi, maramele-nvârstate de borangic, scurteicile-nflorite şi sumăieşele cu ciucuri, vâlnicele de lână negre, vărgate cu roşu, betelele-nguste, cusute cu mărgele, iţarii de dimie albă – toate sunt ţesute şi lucrate-n casă. [...] Nevestele se piaptănă cu conci şi se-mbrobodesc cu ştergare lungi. De obicei ele nu joacă, ci stau deoparte, în picioare, şi privesc. Fetele-şi împletesc în cozi panglicuţe şi flori de câmp, la gât poartă şiraguri de mărgele colorate, şi la brâu busuioc – floarea dragostei.*

În picioare, doi ţărani tineri, novăceni, zic unul din scripcă şi altul din cobză. În jurul lor, în roată largă, se mişcă încet, în dulce legănare, strămoşasca horă, joc potolit, tacticos, în care se prind şi oamenii mai în vârstă, uneori moşi cu barba albă, ca să-şi mai aduc-aminte de când erau şi ei tineri. La ţară hora e temeiul jocului. Ea înfăţişează, în închipuirea poporului, ca şi în cântecele poeţilor, împăcarea, frăţia, unirea tuturora într-un singur cuget – e veche, de la întemeierea neamului nostru, ş-aceeaşi a rămas în toate părţile locuite de români. Celelalte jocuri (brâul, sârba, căzăceasca, ţâitura, joiana, bătuta, învârtita, ca la Breaza ş.a.) se mai amestecă, se mai schimbă după locuri. Unele sunt vijelioase, cu mişcări repezi şi smâncite, cu încleştări de braţe şi-nvârtejiri ameţitoare, ce parc-ar da să-nchipuie o luptă, o răpire, o rupere de fugă. Un farmec deosebit au «chiotele» sau «strigătele» pe care le rostesc, în tactul jocului, cu glas trăgănat, jumătate vorbă, jumătate cântec, flăcăii cei mai deştepţi din sat".

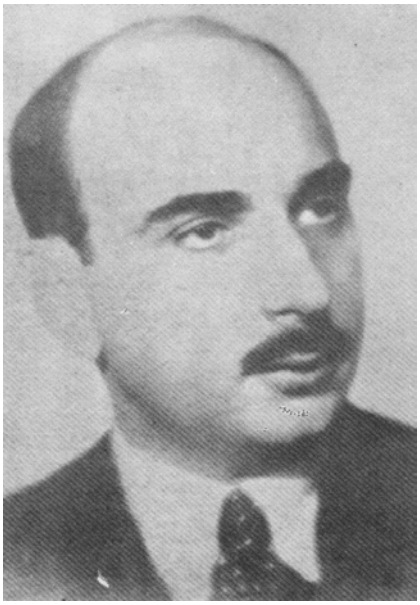

Ion Pillat

Sătenii din Miorcanii lui Ion Pillat

Când spui Miorcani, spui Ion Pillat şi opera acestui mare poet tradiţionalist care a trăit între anii 1891–1945. Ca fiu al proprietarului de pământ Ion N. Pillat, care deţinea moşia de la Miorcani, judeţul Botoşani, scriitorul şi-a petrecut copilăria în frumosul sat pe care l-a descris mai târziu în câteva cărţi: *Satul meu, Seară la Miorcani, Casa dintre ziduri, Jurnal de călătorii*. La fel de legat a fost şi de satul Florica din judeţul Argeş, unde se aflau bunicii dinspre mamă: omul politic Ion C. Brătianu şi soţia sa, Pia.

Volumul *Satul meu*, publicat în anul 1925 la Editura Fundaţiei Culturale „Principele Carol", cuprinde poezii dedicate oamenilor, clădirilor şi unor întâmplări din Miorcani. Uliţa satului este *„un drum de care mi-a dat brânci în sat/ Şi am pornit să văd pe-aici cum este"*, iar *„Căruţele îmi svârlă prafu-n nas/ Dar mă iubesc purceii şi cucoşii"*. Oamenii satului l-au inspirat pe tradiţionalistul Ion Pillat, care i-a portretizat în poezii. Primul care apare zugrăvit în versuri este Moş Gheorghe Jitarul, care se roagă de Sân Petre să-l primească în rai. Conştient de vremurile aflate în schimbare, bătrânul spune: *„Cu mine lumea şi-a pierdut hotarul,/ Boierii-s duşi şi satu-i fără câini"*. Cinstea omului simplu şi acceptarea propriei sorţi se citesc în versurile despre Vlad Plugarul: *„Sunt un plugar, mă cheamă Vlad Nicoară,/ Am faţa aspră şi tăiată-n lemn,/ De satul meu mă leagă strâns o sfoară,/ De ţarină şi sapa mea de lemn"*. Ilie Baciu, un alt sătean pe care ni-l înfăţişează Ion Pillat, este un cioban meditativ care crede că şi bolta înstelată cuprinde, undeva, un oier care *„Îşi mulge toate oile în strungă,/ De curge Calea Laptelui pe cer"*.

Vasile Bultoc este gospodar în satul său şi ni se prezintă ca un om care poate trece cu vederea vreo rânduială, dar fiind atât de sărac, consideră o mare nădejde că are un bou bun în grajdul său. Între ţăranii Miorcanilor se află şi pescarul Ion: *„Eu mulg undind cu undiţa mea gârla/ Şi ştiu povestea mrenei pe de rost"*. În sat trăieşte şi un evreu, Ştrul Leiba, care aşteaptă sabatul pentru a se simţi *„sub cedrii din Edom"*.

Pe secretarul primăriei, Pillat ni-l descrie drept un om născut în sat dar care, după ce a fost *„trimes în târg la şcoală"*, nu mai este în stare să înţeleagă oamenii dintre care a plecat. Există la Miorcani şi un herghelegiu, pe nume Florea. Apare şi o femeie, Ilinca lui Ion, femeie necăjită pentru că omul ei e beţiv în ultima vreme, are viţica bolnavă, iar *„pe cel mic, de Paşti l-am îngropat"*. O

tânără fată, Anisia, oftează după norocul său pierdut și după boierul cel tânăr.

Accente de critică socială apar în poemele despre Joldea Contrabasistul și Popa Breazu, în timp ce este lăudată viața sfântă și smerită a bătrânului preot Niculai. Baba Vișa este chemată să spele morții din sat, să le prepare coliva și să-i plângă. Orbul satului se numește Iliuț, iar ochii lui *„te țintesc cu milă”*. Moșul Toader, deși se trage din neam de oieri, în anii din urmă a luat mistria și clădește locuințe sărăcăcioase pentru oamenii din sat, orice casă apărând ca o *„Mioriță a satului: căsuță albă”*.

În poeziile lui Ion Pillat despre Miorcani apar și casa boierească a bunicilor și parcul, iar copacii sunt comparați cu oamenii. La *„Sân-Mării când clopotele sună”*, copilul se urcă în turn și vede oile cum pasc ierburi asemenea anilor care pasc oamenii. Cimitirul este *„satul cel adevărat”*, nu sunt uitate nici crâșma și nici hanul *„cu lăutari și sfat de cărăuși”*. Iazul, morile de vânt, pădurea de la Stânca, valurile domoale ale Prutului, pârâul, precum și stâlpii de telegraf și rândunelele sunt tot atâtea motive de inspirație pentru poeziile de numai două strofe pe care Ion Pillat le-a adunat în cartea amintită.

Iată și un fel de definiție a Miorcanilor: *„Amestec fără seamăn: cer și glie,/ Iubiri, dureri și chiot și blestem –/ Tot universul strâns într-o moșie.../ O doamne, fă să-l deapăn ca pe-un ghem!”*.

Acest volum care ne poartă literar în lumea veche de aproape un veac a satului Miorcani a fost republicat de curând exact ca în ediția princeps, împreună cu gravurile lui Ion Theodorescu-Sion.

Ștefan Bănulescu și oamenii Bărăganului

Scriitorul Ștefan Bănulescu, considerat de unii critici cel mai valoros prozator al generației ’60, în ciuda faptului că a scris foarte puțin, este în același timp unul dintre autorii fascinați de viața celor care locuiesc la câmpie. Bănulescu s-a născut la Făcăieni, în plin Bărăgan ialomițean, în 1926, ca al optulea fiu din cei 11 copii ai unor țărani plugari. A absolvit Facultatea de Litere la București. Primul său volum, *Drum în câmpie*, publicat în 1960, avea o linie destul de conformă cu cerințele politice ale vremii.

Ștefan Bănulescu

Cartea cu care s-a afirmat și a pătruns definitiv pe firmamentul literar este *Iarna bărbaților*, povestiri, publicată în 1965. Această colecție de nuvele este o capodoperă a literaturii noastre și a fost tradusă în mai multe limbi. În povestirea *Mistreții erau blânzi* Ștefan Bănulescu evocă, în mod suprinzător, rupt de contextul general al cărții, universul Deltei Dunării, creionând portretele memorabile ale unor femei care caută un loc de îngropare pe un grind, între apele umflate și pline de sloiuri de gheață ale Dunării. Altă nuvelă remarcabilă este *Dropia*, în care scriitorul propune o metaforă a păsării ce viețuia cândva în Bărăgan, metafora fiind aceea a iluziei, întrucât oamenii povestesc despre dropie, caută locul unde știau că ar găsi pasărea, dar aceasta nu se arată, fiind un fel de ideal, ceva de neatins.

În povestirile sale totul este enigmatic, oamenii sunt mai mereu supuși unor întâmplări pe care nu le pot controla și vor să recupereze tradiții ancestrale.

Despre Bănulescu s-a spus că a creat realismul magic de Bărăgan. Scriitura și universul lui amintesc de proza unor scriitori precum Panait Istrati, Fănuș Neagu, Vasile Voiculescu și Mircea Eliade. Cu toate acestea, există un stil extrem de original la Bănulescu, ce nu poate fi regăsit niciunde la confrații săi.

Născut în plină câmpie, autorul care este familiarizat cu fenomenele naturale, cu animalele, cu clima, dar mai ales cu caracterele locuitorilor, produce prin scrisul său o „mitologizare artistică” a Câmpiei Române. Sunt impresionante asprimea vieții oamenilor Bărăgnului, modul lor arhaic de a supraviețui soarelui arzător pe timp de vară, vânturilor necontenite, iernilor grozav de aspre, dar și războiului, morții sau unor întâmplări inexplicabile.

În romanul *Cartea de la Metopolis* i s-au găsit lui Bănulescu afinități cu Faulkner, cu Márquez, dar și cu Borges. Mai ales cu ultimul are ceva în comun, întrucât, la sfârșitul anilor ’80, la întoarcerea dintr-o lungă bursă germană, scriitorul român a orbit, la fel ca Jorge Luis Borges, dar și-a revenit în mod miraculos.

A scris și versuri, publicând în 1968 volumul *Cântece de câmpie*. Poezia bănulesciană are asumate trimiteri folclorice, fiind străbătută de umbrele unor personaje din *Iarna bărbaților*.

Ultima carte a lui Ștefan Bănulescu, *Elegii la sfârșit de secol*, cu caracter memorialistic, a apărut 1988. Acesta este și anul în care a murit cel care a dedicat Bărăganului majoritatea scrierilor sale, aducând în prim-plan oamenii satelor de câmpie.

Pavel Dan

Pavel Dan, un scriitor al ţăranilor transilvani

Supranumit prozatorul câmpiei transilvane, Pavel Dan este un scriitor care a fost comparat cu Slavici, Rebreanu şi Coşbuc.

S-a născut în 1907, în familia unor ţărani din Clapa, judeţul Cluj, şi a studiat Literele la Universitatea din Cluj-Napoca. A fost câţiva ani profesor la Liceul de Băieţi din Blaj, dar viaţa i-a fost curmată la numai 30 de ani de cancer. S-a afirmat ca un prozator cu un stil aparte, manifestând un interes deosebit pentru subiecte din viaţa aspră a ţăranului român, fiind considerat un reprezentant de seamă al ardelenismului în literatura română. După moartea sa, în 1937, i s-au publicat mai multe nuvele în volumul *Urcan Bătrânul*.

Arşavir Acterian scria despre el în cartea sa de portrete: *„Cel ce vrea să cunoască sufletul transilvan în toată complexitatea şi adâncimea lui şi caută cărţi în acest scop, trebuie să citească, pe lângă Slavici şi Rebreanu, pe acest Pavel Dan, care în volumul de nuvele* ***Urcan Bătrânul****, reconstituie în toată complexitatea şi esenţa ei, viaţa ţăranului român din Câmpia Turzii. Măreţia şi jalea vieţii satului, plăcerile, durerile şi spaimele ţăranului, traiul eroilor anonimi, cu toate dimensiunile lor, ce, în esenţă constituie permanenţa neamului, tot ce pendulează între real şi fantastic se luminează în scrisul acestui literat ardelean pentru care într-adevăr orice vorbă are un conţinut revelator".*

În posteritate, renumele scriitorului a crescut, de curând fiindu-i publicat jurnalul şi o ediţie critică a operei sale. În Timişoara, un cenaclu literar poartă numnele lui Pavel Dan, iar în Turda o stradă aminteşte de el.

Nicolae Grigorescu, *Studiu pentru* ***La izvor****,* cunoscut și ca *Studiu pentru Alene*, între 1886 și 1895

„La începutul veacului trecut, Răscoala de la 1907 a fost doar punctul culminant al mai vechii probleme ţărăneşti, însă a constituit un moment de reală trezire a intelectualilor români, care au început să fie mai atenţi la viaţa şi la problemele lumii satului, propunându-şi să nu mai ocolească această tematică atât de generoasă."

Arte vizuale

MARIE-ANNE COLLOT, FEMEIE SCULPTOR
Umbră albastră în Secolul Luminilor

Paula Romanescu

Poetă, eseistă, traducătoare
Membră a Uniunii Scriitorilor
din România
Fotografie de Vasile Blendea

Am ajuns şi eu prin Uniunea Sovietică, cu trecere prin Kiev–Moscova–Leningrad, prin anii aceia când, pentru a călători peste hotare, cu precădere spre Est, de unde ne ajungea ţiţă, tocmai din Piaţa Roşie a Kremlinului, lumina aceea orbitoare şi pârjolitoare ca o pălălaie înălţată peste lumea noastră, trebuia mai întâi să treci prin furcile caudine ale „tovarăşilor" tăi de muncă aliniaţi (strâmb) cu toţii la politica Partidului care-şi băga nasul şi coada în toate, inclusiv în viaţa noastră intimă, planificându-ne-o ştiinţific, dialectic şi istoric, pentru un viitor ipotetic, neapărat de aur, deşi eram săraci-lipiţi pământului.

Dar, Doamne, ce bogată eram! Eram tânără şi mi se spunea de cei apropiaţi Liudmila Savelieva deoarece, li se părea lor (!) că semănam puţin cu interpreta Nataşei Rostova din filmul *Război şi pace,* în regia marelui (şi actor!) Serghei Bondarciuc. O splendoare cinematografică! Nu i-am contrazis. Te pui cu unanimitatea votului!...

Pe atunci învăţam limba rusă... cântând, blestemând (ştiam noi de ce şi pe cine!), dar citind fermecaţi Tolstoi, Dostoievski, Cehov, Şolohov, Gorki, Esenin, Arbuzov, mergând des la concerte, la operă, la teatru, la cinema. O, mă înfioară şi acum emblema aceea colosală a *Mosfilmului*, gigantica sculptură a Verei Muhina – *Muncitorul şi colhoznica*, năvălind spre noi cu secera şi ciocanul, ca o zvastică a puterii comuniste ameninţătoare. Dar filmele erau chiar de artă, *Simfonia Leningradului* de Dmitri Şostakovici – răscolitoare, Ceaikovski, Haciaturiam, Musorgski, Oistrah... Să tot evadezi cu sufletul în armonii de sfere fără frontiere! Privind în urmă cu mintea de acum, socotesc că acea ofertă cultural-artistică nu numai că nu era rea deloc, ba chiar era o comoară de frumuseţi binefăcătoare pentru sufletul omenesc, de certă calitate, în comparaţie cu oferta americănească de acum, care se reduce la pistol-sex-droguri-crimă-dragoste altfel, adică obsedant alternativă şi cumplit de corectă politic, de nu poţi nici măcar strâmba un pic din nas de atâta diversitate amoroasă, agrementată cu violenţă-poliţie-tribunal-închisoare-discriminare din pricină de culoare-corectare a strâmbilor prin legi drepte (şi-nţelepte, naşă, naşă!)...

De ce nu s-or concura marile puteri doar prin artă, prin cultură, prin descoperiri ştiinţifice puse în slujba omului! Ce minţi bolnave declanşează războaie de distrugere, trimiţând la moarte oameni nevinovaţi care nu vor decât să-şi trăiască în linişte şi aşa prea scurta lor viaţă! Era prin acestea şi propagandă comunistă? Era! Dar cine să o şi ia în seamă!

*

Oraşul lui Petru cel Mare, de pe Neva, m-a fermecat.

Am adăstat clipe bune în faţa *Călăreţului de aramă*, monument realizat din porunca ţarinei Ecaterina cea Mare, ascultând explicaţiile ghidului, punându-i şi întrebări (cum o mai făcusem şi până atunci), până când o „tovarăşă" din grupul nostru, care ne observa vigilent, ca o bufniţă împăiată, m-a tras de mânecă discret şi mi-a recomandat „prietineşte", în şoaptă, *să nu mai angajez discuţii cu străinii...* Am liniştit-o, răspunzându-i la rândul meu cu toată candoarea că nu mă abat de la cele recomandate încă din ţară turiştilor care suntem, întrucât *străini* suntem noi, pe când ghidul e de-al locului.

Mi-a rămas în minte de atunci doar numele artistului sculptor care a realizat *Călăreţul de aramă:* **Étienne-Maurice Falconet** (1716–1791). Apoi, peste amintirea aceea s-a aşternut uitare. Sau alte informaţii mai mult sau mai puţin culturale.

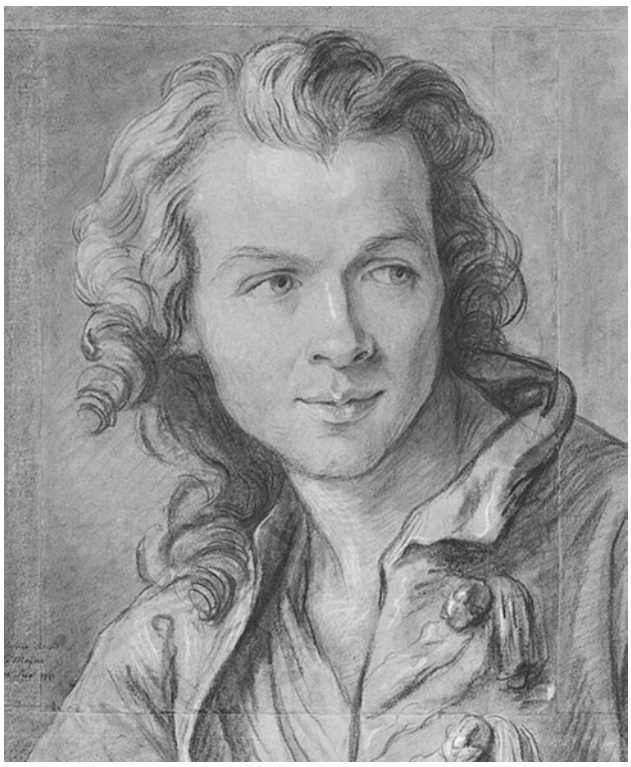

Jean-Baptiste Lemoyne (1704–1778), Portretul sculptorului Étienne-Maurice Falconet, 1741

La Ermitaj m-am întâlnit cu Diderot, cu Voltaire – prieteni vechi (ei nu mă ştiau!), invitaţi de marcă ai Ecaterinei a II-a, cea care ar fi vrut să-l determine pe Diderot să publice la imprimeria ei *Enciclopedia franceză* când în Franţa editarea acesteia s-a împotmolit la volumul al VII-lea din pricina banilor, mai exact a lipsei lor. Avea să le cumpere totuşi, oferind un preţ imperial iluminaţilor ei prieteni, vastele lor biblioteci şi văduvind astfel Franţa de nişte comori deloc de ignorat. *Diderot* în marmură – sobru. *Voltaire* – surâzând maliţios. *Ecaterina a II-a* – imperială. Autorul sculptor – **M.-A. Collot**. Numele nu-mi spunea nimic. De ce l-aş fi reţinut!?

*

Călătorind acum prin Uniunea Europeană, cu/fără dezlegare de la partidele apărute după devălmăşia din Decembre ’89, când cu explodarea mămăligii în iarna vrajbei noastre, am descoperit la Luvru o lucrare în marmură – bust, sub care scria: *Sculptorul Falconet,* autor **Marie-Anne Collot** (1748–1821). Să fi fost M.A. Collot de la Ermitaj?! Şi, dacă da, era femeie?! Curioasă cum am rămas (femeie şi eu, de!), am pornit la căutare de date despre aceasta. Cine să fi fost acea Camille Claudel *avant la lettre*? Şi-am aflat. Am aflat din *scripta* care tot *manent* pentru cine mai şi citeşte.

V-o spun acum şi vouă.

Ce poveste de viaţă tulburătoare! Cât talent artistic şi câtă dăruire sufletească la această femeie modestă, trăitoare în Secolul Luminilor, apropiată de Diderot şi de mai toţi enciclopediştii francezi, dăruită de viaţă cu talent pentru sculptură, dar şi cu o nestăvilită putere de muncă şi voinţă de perfecţionare! Rămasă din copilărie fără mamă şi neglijată de un tată mai mult absent, a crescut în armonie cu natura, ca orice necuvântătoare liberă şi a nimerit pe la vârsta înmuguririi în atelierul profesorului sculptor Jean-Baptiste Lemoyne de la Academia de Arte Frumoase din Paris, mai întâi ca slujnică, apoi, foarte curând, ca ucenic vrăjitor gata să „fure” meserie de la maestru. Lucra pe ascuns. Natura avusese grijă s-o înzestreze cu talent pentru sculptură.

La 16 ani ajunge în atelierul sculptorului Étienne-Maurice Falconet. Nu va mai pleca niciodată de lângă el. El îi era *Dieu et maître/Domn şi stăpân*.

Măsurabilă în timp, distanţa între maestru şi ucenica lui – 32 de ani.

Falconet, care făcea prototipuri miniaturale de sculpturi pentru atelierele de porţelan de Sèvres, a umplut casele francezilor de statuete-bibelouri, obiecte decorative asemănătoare şi nu prea cu peştele de sticlă pe care-l puneau pe la noi gospodinele pe televizorul în alb/negru care difuza de la opt la zece seara episoade din activitatea cotidiană a *tovarăşului şi-a lui consoartă ADI* – academician-doctor-inginer, specialistă în polimeri şi poliperi (mai greu cu poligutuii şi poliprunii care i-au rămas lui Dobrin din Trivale să-i preschimbe el şi-ai lui, la cazanul de aramă, în licoare de viaţa curată, adevărată!).

Ucenicind alături de Falconet, Marie-Anne Collot îşi desăvârşea arta portretului în sculptură, uimind cunoscătorii. Dintre primii contemporani care i-au pozat – Denis Diderot, în pauza dintre două capitole sau volume ale *Enciclopediei* la alcătuirea căreia se înhămase fără arme, dar cu toate bagajele de cunoaştere ale timpului său, bagaje purtate şi de alte minţi luminate. A urmat realizarea sculpturii după actorul Préville (în costumul purtat de acesta în rolul lui Sganarelle), prinţul Dimitri Alexeevici Galiţîn, ambasador al Imperiului Ţarist la Paris (în propriu-i rol!), Voltaire, Sully, Henric al IV-lea, Ecaterina a II-a în mai multe reprezentări, fiindcă, în anul 1766, Falconet a fost invitat la Sankt-Petersburg de Ecaterina a II-a cea pusă (şi) pe fapte artistice gigantice, pe măsura imperiului pe care-l conducea, ca să facă el un monument închinat lui Petru cel Mare, demn de măritul ţar – dulgherul acela zdravăn, care măsura 2,04 metri şi nu se codea să pună mâna pe rindea când era nevoie (şi era mai mereu!) pentru ca oraşul visat de el să poată într-o zi străluci, înălţat pe smârcurile puturoase ale Nevei. Pentru aceasta au fost scoşi din temniţele Rusiei (şi erau destule!) toţi ocnaşii ajunşi acolo

din varii pricini şi puşi la cărat pietre cu poala rubaşcăi şi cu spinarea, pentru asanarea mlaştinilor. Că au mai şi murit unii dintre ei de epuizare şi boli, adevărat este, dar ce s-a făcut vreodată pe lume fără sacrificii! De Meşterul Manole veţi fi auzit, desigur! De Canalul Dunăre–Marea Neagră mai bine n-am fi auzit niciodată! Acolo, în cimitire fără cruci şi *fără nici o liturghie* au rămas în obsedantul deceniu oasele atâtor români vinovaţi fără vină peste care creşte iarba *care-a fost odată trupul cine ştie al cărui fiu, cine ştie al cărui tată*... (A se vedea Andrei Ciurunga, *Canalul!)*.

Umbră cuminte şi fidelă, Marie-Anne Collot şi-a urmat zeul.

Ecaterina cea Mare a observat că fătuca avea talent cu carul şi, un an mai târziu după venirea acesteia în Rusia, a făcut-o membră a Academiei Imperiale de Arte Frumoase de la Sankt-Petersburg. Ei da! *La valeur n'attend pas le nombre des années/Valoarea nu aşteaptă numărul anilor,* rezon, coane Corneille!

Maestrul Falconet, bărbat liber ca pasărea cerului, avea şi vreo patru copii ieşiţi cu toţii din câmp de flori fără zăvoare, pe care-i adusese sub soare o oarecare Suzanne Moulin. I-a lăsat pe toţi în grija mamei. Cam cum făcuse şi Rousseau cel cu *Contractul social* care să răstoarne legile constrângătoare şi aberante care nu-l lasă pe om să fie liber să trăiască în natură şi *de nimeni să nu depande*... Dar ce-o fi vrut să insinueze Voltaire când i-a „comentat" *Contractul,* cu acel surâs subţire ca tăişul de bisturiu: *„Maestre, citindu-ţi opera, mă simt tentat să merg în patru labe!"* Amabilităţi iluministe iluminate!

Între copiii flori de pripas semănate de Etienne-Maurice în câmpul primitor şi roditor al Suzannei, era şi Pierre-Étienne Falconet (1741–1791), ajuns pictor. Avea 25 de ani când a decis să i se alăture tatălui său biologic şi să vină şi el la Sankt-Petersburg să împuşte rubla. Ceva talent avea. A găsit pe la curtea ţarinei şi amatori care să vrea să aibă un portret, fotografia nefiind pe atunci inventată. A pictat-o şi pe Marie-Anne şi, tot privindu-i chipul feciorelnic şi mândru, s-a îndrăgostit de ea până peste poate. Ea – nu.

Dintr-o scrisoare pe care Diderot i-a trimis-o prietenului său Maurice Falconet în Rusia, desprindem şi noi un fragment descumpănitor: *„Vous n'êtes point marié! Eh bien, tant pis pour vous, mon ami, car je connais bien la personne que vous eûssiez épousée. Il y a deux ans qu'on vous croit époux [...] Je veux que vous fassiez le bonheur de Mlle Collot, parce que vous êtes son maître, son ami, son appui, son bienfaiteur surtout. [...] Mon ami, mon ami, ce n'est pas le jugement qui choisit une maîtresse et quand elle se résout à nous suivre au bout du monde, le moyen de l'en empêcher...* („Căsătorit nu eşti, deci cu atât mai bine pentru tine, prietene, căci eu cunosc foarte bine persoana cu care te-ai putea căsători. Sunt doi ani deja de când vă consider soţ şi soţie.

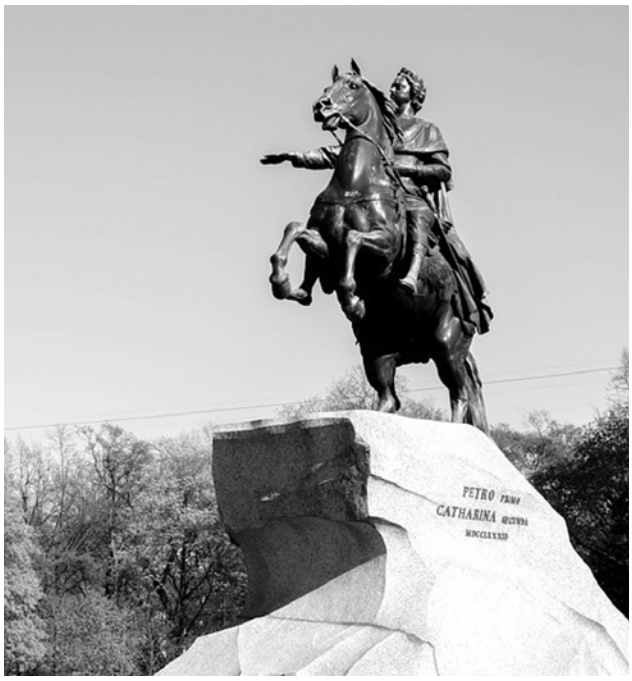

Călăreţul de aramă

[...] Aş vrea s-o faci fericită pe D-ra Collot, fiindcă-i eşti maestru, prieten, sprijin, binefăcător mai ales. [...] Prietene, prietene, nu cu raţiunea ne alegem o iubită, dar când aceasta este gata să te urmeze pân' la capătul pământului, de unde raţiune s-o poţi împiedica..." [1]*).*

Lucrurile par clare. Iubirea ei avea alt obiect. Dar „obiectul" o iubea pe ea? „Obiectul" meşterea de zor la monumentul *Călăreţul de aramă* şi tocmai se împotmolise la chipul ţarului Petru I. Atunci a intervenit Marie-Anne cu o serie de soluţii palpabile. Acestea au fost prezentate Ecaterinei. Ecaterina, care le ştia cam pe toate, a cerut totuşi părerea celor de la Academia de Arte şi astfel capul *Călăreţului de aramă* a fost realizat de tânăra sculptoriţă Collot. Doar şarpele adăugat sub copitele calului, ca soluţie de stabilitate tehnică a lucrării şi trimitere spirituală la Sfântul Gheorghe cel care a răpus cu suliţa balaurul (să fie Neva cea cuminţită de Petru Întâiul?) este şi el al lui Falconet. Şi calul. Şi trupul Călăreţului. Capul, nu!!! Când a văzut realizarea elevei sale, maestrul se zice că şi-ar fi făcut ţăndări modelul lui, nu de furie, ci în semn de mare admiraţie şi preţuire pentru talentul ei. *Chapeau bas, mademoiselle Collot!/Jos pălăria, domnişoară Collot!*

Aşa că, turişti-vizitatori care veţi trece pe malul Nevei, la Sankt-Petersburg priviţi cu atenţie statuia *Călăreţului de aramă*: este creaţia mestrului sculptor francez Falconet şi a studentei sale, Marie-Anne Collot! El cu masivitatea trupului, ea cu semeţia capului!

[1] Traducere de **Paula Romanescu**.

Omul Étienne-Maurice Falconet nu putea (sau nu vrea) să creadă că tânăra lui ucenică-studentă-sculptoriţă desăvârşită i-ar fi putut deveni soţie, diferenţa de vârstă dintre ei părându-i-se obstacol de netrecut şi simţul ridicolului îi ascuţea raţiunea.

Femeia a găsit atunci soluţia cea mai la îndemână să-i fie mereu alături şi să-i poarte şi numele: s-a căsătorit în 1777 cu fiul lui, Pierre, iar după trei luni, însărcinată fiind, i-a mărturisit că nu pe el îl iubeşte. Soţii se despart *de facto*. Pictorul soţ nefericit s-a înapoiat în Franţa, ea se duce în Olanda unde naşte o fetiţă – Maşenka. Între timp realizează acolo bustul lui Wilhelm de Orania şi al soţiei acestuia, Wilhemina de Prusia. În 1779 divorţează şi împreună cu fetiţa ei, se stabileşte în Franţa, la „socrul" ei. Continuă să lucreze cu spor. E liniştită. Se simte la locul ei, lângă omul care-i era cel mai drag pe lume.

Marie-Anne Collot, Portretul lui Petru cel Mare, studiu pentru *Călăreţul de aramă*, între 1768 și 1770, Muzeul de istorie din Sankt Petersburg

La Sankt-Petersburg, în ziua de 7 august 1782 este inaugurată statuia (monumentul) lui Petru cel Mare. Era aşezată pe un bloc de granit de 1500 de tone (cel mai mare bloc clintit vreodată de mâini de muritor!, transportat *numai* prin forţa braţelor omeneşti (câţi oameni vor fi fost, Doamne!), din Golful Finic, cu o barjă, până pe locul de amplasament ales. Pe acesta scrie: *Lui Petru I de la Ecaterina a II-a*. Atât!

Un an mai târziu, sculptorul Falconet paralizează. Marie-Anne Collot Falconet îi este alături, asistentă medicală, îngrijitoare, prietenă devotată, iubită statornică, sprijin, prezenţă alinătoare. Sculptura?! Niciun interes nu mai prezenta pentru ea. Continua să corespondeze cu Diderot şi alţi mari intelectuali din lumea bună a Franţei din Secolul Luminilor care o îndemnau să fie curajoasă. Era! Nu se plângea de nimic. Era împreună cu omul pe care-l adora. Din anul 1778, Voltaire şi Rousseau se mutaseră în umbră, să moară puţin. În 1784 a fost rândul lui Diderot să se adauge umbrelor. Şi-a fost anul 1791 când moartea şi-a trimis solia la sculptorul Falconet şi el a trebuit s-o urmeze. Era primăvară de început. Trei luni mai târziu s-a stins şi Pierre, tatăl Maşenkăi, soţul pentru trei luni ai Marie-Annei. După moartea lor, ea părăseşte casa unde a respirat omul ei drag, îşi cumpără o alta în Moselle, localitatea Bourdonnay şi se stabileşte acolo cu fiica ei adolescentă, până la sfârşitul vieţii, sfârşit care avea să fie în anul care marchează în istoria noastră Revoluţia lui Tudor Vladimirescu. Odihneşte în cimitirul din satul acela.

Fiica sa, Maşenka, devenită prin căsătorie baroanesă de Jancowici, a avut grijă să facă să dispară toate scrisorile pe care le vor fi schimbat între ei de-a lungul timpului mama, tatăl şi bunicul ei, legaţi/despărţiţi de acea poveste pe care doar inima lor o putea desluşi, poveste, şi frumoasă, şi mult prea tristă, a unor oameni care au trecut cum a fost să le fie menită trecerea prin valea plângerii şi care, ca artişti creatori de frumos, au lăsat fiecare în felul său urmă de trecere însemnată cu lumină în imperiul artei.

Ironia sorţii a făcut ca în cea mai mare parte lucrările sculptorului Falconet, în special cele de inspiraţie religioasă, care existau prin mai toate bisericile din Franţa, să fie distruse în timpul Revoluţiei din 1789, odată cu toate celelalte piese/odoare de cult care aminteau de creştinism şi de monarhie. Furia *cetăţenilor* revoluţionari care clamau *Libertate, Egalitate, Fraternitate,* s-a năpustit şi asupra osemintelor celor din morminte; bisericile au fost transformate în staule de vite, magazii de cereale, pensioane pentru tinerele fete care trebuia să înveţe şi ele cum se munceşte cetăţeneşte... Cu libertatea şi fraternitatea n-au rezolvat-o nici până astăzi. Egalitatea au încercat s-o „implementeze" prin tăişul ghilotinei. Greu şi aşa. Rămâne temă de dezbatere la masa viitoarelor negocieri-licitaţii de viaţă a celor mulţi, unde cei mari şi tari (cum se cred ei a fi!) îşi impun cu barda atomică punctul lor de vedere.

Din toată opera lui Falconet au mai rămas prin casele oamenilor obişniţi micuţele statuete de porţelan de Sèvres imaginate de sculptor şi la malul Nevei, ca să înfrunte veacurile, celebra statuie ecvestră a lui Petru cel Mare – *Călăreţul de aramă* în miezul căreia este turnată poate întru veşnicie şi iubirea a două suflete pereche pe care Creatorul, dintr-o infinitezimală eroare de calcul, le-a aruncat în univers la 32 de ani-lumină distanţă, atât cât să se sperie bărbatul (curajosul!) de prăpastia timpului pe care, de-ar fi trecut-o, ar fi putut fi fericit, ar fi putut fi fericiţi amândoi, împreună...

Lucrările Mariei-Anne Collot-Falconet se află astăzi prin mai multe muzee şi nu dintre cele obscure – Ermitaj, Luvru, Muzeul de Artă din Nancy sau prin cine mai ştie câte colecţii

particulare ale marilor magnați financiari care-și plasează arginții profitabil în arta care tot crește în valoare cu fiecare zi, pe cât de drastic numărate sunt zilele celor mulți și… fără dobândă.

Dacă ajungeți la Ermitaj (chiar cu voi vorbesc, cuminți călători grăbiți, că doar nu întru zadar scotocesc eu prin muzee și prin scrierile altora informații de acest fel!), căutați-o pe *Marea Ecaterina a II-a*. Nu aveți cum s-o ratați. O veți găsi în multe lucrări de pictură și în reprezentări sculpturale semnate (și) de franțuzoaica Marie-Anne Collot. Să nu vă mirați dacă pe lângă țarină se află și frumușelul prinț Grigori Orlov, înmarmorat tot de *Mademoiselle Collot*. Doar era și el unul dintre favoriții acelei nesățioase devoratoare de bărbați, ba o mai înzestrase și cu un prunc – Alexei, pe care ea îl va trimite departe de „casa părintească" din mica eroare că al ei consort legitim nu era și tatăl copilului… Dacă-l vedeți pe Voltaire, descifrați-i tăișul ironiei din surâs. Cât despre Diderot, felicitați-l că a rămas consecvent ideii de a publica *Enciclopedia franceză* în țara lui (cu toate dificultățile financiare ivite) și nu la Curtea țarinei aceleia a Marii Rusii – iluminata femeie care a fost o demnă continuatoare a operei de emancipare socială, politică, intelectuală și artistică a rușilor, începută de Petru cel Mare și continuată și astăzi din Baikonur până-n lună și-n stelele de toate nuanțele care dau ocol Terrei ca o portocală albastră pe care mulți înfometați de spațiu ar vrea s-o transforme-n pulberi…

Dar atâta vreme cât se mai știe de artă, e bine!

Étienne-Maurice Falconet, *Băiat șezând*, figurină din porțelan de Sèvres, Colecția Hyde – Glens Falls, New York

"Ce poveste de viaţă tulburătoare!
Cât talent artistic şi câtă dăruire sufletească
la această femeie modestă,
trăitoare în Secolul Luminilor, apropiată de Diderot
şi de mai toţi enciclopediştii francezi,
dăruită de viaţă cu talent pentru sculptură,
dar şi cu o nestăvilită putere de muncă
şi voinţă de perfecţionare!
Rămasă din copilărie fără mamă şi neglijată de un tată
mai mult absent, a crescut în armonie cu natura,
ca orice necuvântătoare liberă…"

Traditiones

HAREM
Lumea care nu trebuie știută

Urfet Șachir

1. Semnificația și scopul organizării haremului

„De era să rămân în acest oraș, trebuia să-mi construiesc un harem. Aveam să-mi pun dorințele departe de toată lumea; slăbiciunile mele, ambițiile mele, frustrările, inima mea. Eu aș fi fost aga acelui harem, sultanul și nu aș fi permis nimănui să intre și să vadă aceste laturi ascunse. Chiar și stăpânului meu..." – **Elif Șafak**, *Eu și stăpânul meu.* [1]

O dată deschise porțile Palatului Dolmabahçe din Istanbul, toate secretele păreau să mi se dezvăluie sub privirile-mi curioase și pline de uimiri. Dincolo de vechimea seraiului, istoria a șapte secole mi se derula frapant sub ochi ca o peliculă. În special când am pășit în grădinile haremului imperial, frumusețea aleilor cu flori și copacii înfloriți se reflectau în havuzul oval, înroșind sau înverzind pe-alocuri apa. Sub toată această uimire, erau inevitabile întrebări de tot felul: *„Ce fel de loc era haremul? Era haremul considerat spațiul privat al sultanului, o școală sau o casă de fecioare? Cine ar putea intra și ieși din harem? Cum au fost alese concubinele? Care era viața în harem? Concubinele au apărut dezbrăcate în fața sultanilor? Sunt reale descrierile erotice ale scriitorilor occidentali în privința haremului?"* Totul despre **Harem**... Toate acestea și încă altele, în cele ce urmează.

Fiecare națiune este proprietara unui patrimoniu istoric. O parte foarte importantă a acestui patrimoniu o constituie activele culturale, cum ar fi bibliotecile și antichitățile. Națiunea turcă deține în bogatul său patrimoniu un bun cultural sacrosanct: **haremul**. În studiile legate de harem sunt, practic, întâlnite două probleme. În primul rând, cei care au trăit în acest loc nu au lăsat nimic istoriei, nici oral, nici scris. Ceea ce întâlnim scris despre acest subiect sunt lucrările observatorilor europeni, așa cum au perceput ei viața otomanilor și operele fanteziste ale scriitorilor occidentali și ale pelerinilor. În al doilea rând, este foarte dificil a găsi surse otomane în special cu privire la viața din harem, acesta fiind o „zonă restrânsă", unde aveau acces doar anumite persoane. Prin urmare, cronicarii și istoricii otomani au fost lipsiți de posibilitatea de a obține informații despre acest loc, singurele surse credibile fiind cunoscuții și apropiații care au trăit în harem, dar chiar și așa, erau dezvăluite foarte puține lucruri și acestea în șoaptă. Cum se spune, toată lumea din harem avea lacăt la gură. Și exista și un motiv pentru aceasta. Puțin cunoscută în realitate, „lumea necunoscută" și-a menținut în mod constant misterul. Nu s-a putut stabili cu certitudine data când a început organizarea vieții de harem. S-a acceptat teoria că aceasta ar fi început o dată cu construirea Palatului Edirne și s-ar fi extins după cucerirea Constantinopolelui de către sultanul Mehmed Cuceritorul.

Harem înseamnă un loc protejat și sacru, unde nu are voie să pătrundă oricine. Etimologic, **„harem"** vine de la cuvântul arab **ḥarīm** (~ حرام) care înseamnă **„**interzis", „tabu", iar aici poartă sensul de „care trebuie să fie temut", „care este interzis" sau „lumea care nu trebuie să fie știută". ***Dicționarul Limbii Turce*** desemnează **haremul** ca fiind *„locul rezervat femeilor din palate și conace, un loc opus spațiului bărbaților (nâmahreme)"* sau *„locul unde trăiesc toate femeile"* și *„soție", „pereche"*. Cuvântul *„harem"* este folosit cu trei sensuri diferite: I. *„harem al sultanului"* („*Harem-i Hümayûn"*), adică familia lui; II. locul în care femeile și concubinele au trăit pentru a fi soțiile familiei sultanului, prinților și oficialilor de stat din Enderun („*Harem-i Yâr"*); III. între Mecca și Medina, *„vărsarea de sânge este interzisă în zona sacră" ("Harem-i Şerif")*. În sensul camerei

[1] Traducere de **Urfet Șachir**.

Franz Hermann, Hans Gemminger, Valentin Mueller, *O scenă în haremul turcesc,* 1654, Pera Museum, Istanbul

și locului păstrat în confidențialitate (*„nâmahreme"*), haremul este un loc special cu camere sau secțiuni în conace, palate și case, unde femeile din gospodărie erau împiedicate să se întâlnească cu bărbații străini și își puteau continua viața de zi cu zi. În sens extins, cuvântul *„harem"* este utilizat pentru a deosebi femeile care au trăit în haremul palatelor, conacelor sau vilelor. Faptul că femeile care au trăit aici s-a numit „harem" provine din islamul care interzice intrarea bărbaților (*„nâmahrem"*) în acest loc, cu excepția celor cu legături de sânge cu femeile. Termenul **Harem-i Hümâyûn** în organizația de stat otomană include atât haremul, cât și **Enderun**-ul. Enderun-ul cuprindea sultanul, palatul și bărbații care erau în slujba statului, pe când haremul era o instituție pentru pregătirea femeilor, precum și reședință. În această privință, haremul poate fi numit academia de nivel înalt pentru femei. Aici exista un sistem de promovare de la sclavă la maestru, de la concubină la stăpână, un aspect extrem de izbitor și interesant al haremului care, din păcate, a rămas întotdeauna în plan secund, nefiind evaluat în mod adecvat. Pe de altă parte, deși confidențialitatea haremului este cunoscută de toată lumea, relatările, în special ale scriitorilor occidentali, se bazează pe relațiile simple, deoarece este partea cea mai cunoscută a haremului, dar necunoscută de europeni. În felul acesta, toate ecranizările și piesele de teatru în care haremul apare, de altfel, ca o mare instituție, preiau, din păcate, informațiile din aceste romane, ignorând astfel adevărata funcție a haremului sau încercând să o facă uitată. În ultimii ani însă, oamenii de știință locali și străini au dezvăluit în lucrările lor haremul ca fiind o reședință a familiei sultanului și, totodată, o școală unică. Expertul american **Leslie Peirce,** care a pregătit o teză de doctorat bazată pe documente de arhivă, la sfârșitul unui studiu stăruitor de zece ani cu privire la Harem-i Hümâyûn, a declarat:

„...Noi, occidentalii, suntem moștenitorii unei vechi, dar puternice tradiții despre obsesia sexualității în societatea islamică. Este un simbol comun al informațiilor date despre scopul și organizarea haremului..."

„...Pentru membrii familiei dinastice, haremul era o reședință. Pentru slujitorii familiei sultanului, acesta ar putea fi descris ca o instituție de învățământ. Femeile tinere nu erau potrivite numai de concubine ale sultanului și de prietene pentru mama lui și pentru alte femei de harem dinaintea lor, ci și de soții potrivite pentru bărbații aflați aproape de vârful ierarhiei militare/ administrative. La fel cum Enderun pregătea bărbați în palat pentru serviciul personal al dinastiei din afara palatului, haremul pregătea femeile să-și asume rolul în lumea exterioară prin serviciul personal pentru sultan și mama sa..."

„...Modul de organizare și pregătire stabilit de gospodăria sultanului a fost înmulțit prin aceste căsătorii cu sclavi și au constituit baza socială și politică a clasei conducătoare otomane. Unul dintre obiectivele principale ale sistemului de învățământ al palatului – atât pentru bărbați, cât și pentru femei – a fost insuflarea loialității față de dinastia suverană. Întrucât relațiile care se legau cu elita imperială priveau atât bărbații, cât și femeile, accentul era pus asupra loialității elitei nu doar față de sultanul însuși, ci și față de femeile din familia sultanului, în ansamblul său." [2]

Era cel mai frumos răspuns dat despre scopul organizării haremului.

2. Originea haremului

Haremul înainte de islam. Existența în fiecare casă a unui loc special pentru femei face parte dintr-o veche tradiție. În vestul antic, în spatele casei, se afla o secțiune separată de cea bărbaților, numită de greci *„gynaikeion"*, de romani *„gynaeceum"* (*„care aparține femeilor"*). Unii termeni din *Vechiul*

[2] **https://www.tarihsayfasi.com/turk-sultanlari/harem-nedir.html.** Traducere de **Urfet Șachir.**

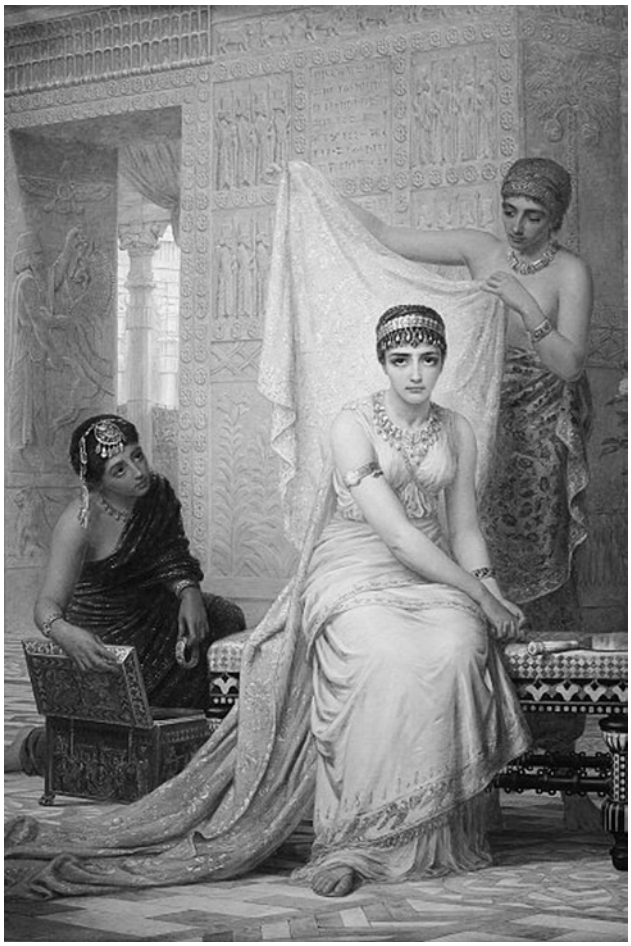

Edwin Long (1829–1891), *Regina Ester în harem*, 1878, National Gallery of Victoria, Melbourne

Testament demonstrează alocarea de secțiuni speciale („*corturi*") pentru stăpâne și roabe. (*Geneza*, 18/10; 31/33). Nici Cartea Sfântă, nici *Coranul* nu au văzut cu ochi buni privirile neplăcute ale bărbaților asupra femeilor altora. În *Tora*, una dintre cele zece porunci este cu privire la a nu pofti la soția sau roaba altuia (*Exodul*, 20/17). În *Noul Testament*, referindu-se la adulter și divorț este consemnat faptul că *„oricine se uită cu poftă la o femeie a și comis adulter cu ea în inima lui. Deci, dacă ochiul tău cel drept te face să păcătuiești, scoate-l afară și aruncă-l, căci este spre folosul tău să-ți pierzi unul din mădulare, decât să-ți fie aruncat în Gheenă tot trupul. Iar dacă mâna ta cea dreaptă te face să păcătuiești, taie-o și arunc-o, căci este spre folosul tău să-ți pierzi unul din mădulare, decât să-ți meargă în Gheenă tot trupul".* (*Matei,* 5/27–30).

În decursul timpului, femeia a ocupat poziții diferite în funcție de evoluția societății. În vechile civilizații (spre exemplu, sumeriană, egipteană sau greacă), cu sisteme prin excelență matriarhale, femeile ocupau poziții foarte importante din punct de vedere spiritual, având chiar acces la tronul zeilor. *„Studii arheologice au demonstrat existența unui harem în palatul regal din Persepolis (Parsa). Este posibil chiar să se fi obținut câteva informații din povestea lui Ester, fata evreică din Vechiul Testament și să se fi format unele opinii cu privire la organizarea haremului în palatul din Iran. Potrivit poveștii, suveranul Xerxes poruncește să se găsească cele mai frumoase fecioare din toate țările, pentru a alege o nouă regină în locul reginei Vaști care îl supărase. Printre fecioarele aduse la palat se afla și Ester. Timp de un an de zile, tinerele aduse sunt împodobite și parfumate cu smirnă și primesc educația conform normelor palatului. Apoi, fetele petrec, pe rând, câte o noapte cu suveranul, iar a doua zi merg la «a doua casă a femeilor» (haremul concubinelor). Dacă regele dă semne că i-ar fi plăcut vreo fată, ea nu mai poate intra la el până nu este chemată (Ester, 2/12–14). După o perioadă, Ester atrage atenția regelui și-și pune coroana de regină. De acum, ea are prieteni, iar eunucii sunt la dispoziția ei. (Ester, 4/4). După un timp, datorită influenței sale în palat și a iubirii regelui, ea îi va scăpa pe evrei de la un masacru".* [3]

Haremul după islam. Mecca, Medina și împrejurimile au fost declarate locuri sacre, interzise, locuri unde onoarea persoanei este apărată. Secțiuni ale caselor unde locuiau femeile și unde străinii nu aveau acces se numeau *„harem"* sau *„harim"*. În termeni de drept canonic islamic, cele două orașe sacre și împrejurimile, până la o anumită zonă, au fost desemnate *„harameyn"* sau *„haremân"* cu sensul de *„două regiuni de harem"*. Yavuz Sultan Selim a fost primul care a folosit titlul de *„Hâdimü'l-Haremeyn"* și însemna *„slujitorul celor două regiuni de harem"*. Unele zone din jurul Meccăi au fost numite *„Mekka Harem"* sau *„Harem-i Șerif"*, iar zona din interiorul locurilor de intrare a fost numită *„hıl"*. Regiunea Harem se întinde pe trei mile de la Mecca până la Medina, la șapte mile de Yemen, la șapte mile de Irak, la șapte mile de valea Nemire pe Taif și Arafat, la nouă mile de drumul Ci'râne și la zece mile de Jeddah. Aceste granițe i-au fost arătate profetului Avraam (Hz. Ibrahim) de profetul Gabriel (Hz. Cebrâil). Avraam a reînnoit aceleași granițe. Profetul Omar, profetul Osman și profetul Muâviye au jucat un rol în atingerea acestor puncte triangulare. În consecință, haremul din Mecca datează din cele mai vechi timpuri. Într-adevăr, când Mecca a fost cucerită, Profetul Muhammed a spus: : *„Acesta este Allah. El a făcut o zi interzisă în ziua în care a creat cerurile și pământul. Acest loc este interzis de Allah până în ziua Învierii"(Bukhari, Science*, 37*, Genaiz,* 76*, Hajj,* 43*, Sayd*, 8–10*, Buyuk',* 28, *Cizye*, 22, *Meghazi,* 51, 53; *Tirmidhi, Hajj*, 1, *Diyât,* 13*).* [4]

[3] *Türkiye Diyanet Vakfı-Islâm Ansiklopedisi, Harem*, p.133. Traducere de **Urfet Şachir**.

[4] **Prof. dr. Hamdi Döndüren**, *Delilleriyle İslâm İlmihali*. Traducere de **Urfet Şachir**.

Kaaba și Masjid al-Haram din Mecca constituie centrul regiunii haremului, prima *muazzama Ka'be-i* construită pe pământ, pentru ca oamenii să se închine. Aceasta se mai numește *Beyt-i Harâm* sau *Beytullah* (casa lui Allah). În islam, femeile au un loc și o poziție foarte importante. Ele sunt o parte integrantă a unui întreg. Versete din Coran subliniază importanța femeii. Iată unul din aceste versete:

„*Femeile au drepturi legitime la fel de mult ca și obligațiile lor. Există doar o diferență de grad între bărbați și femei. Allah este înălțat în putere, înțelept.*" (*Surat al-Baqara*, vers. 228). [5]

Religia islamică a eliminat abuzurile la care au fost supuse femeile de-a lungul istoriei, legile, obiceiurile și tradițiile împotriva femeilor, acordându-i toate drepturile.

Bibliografie:

Türkiye Dyanet Vakfı, *Islâm Ansiklopedisi, Harem*
Prof. dr. Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle İslâm İlmihali*
https://www.tarihsayfasi.com/turk-sultanlari/harem-nedir.html
https://islamansiklopedisi.org.tr/harem--kadinlar#3-turk-islam-mimarisinde-harem
https://islamansiklopedisi.org.tr/harem--kadinlar
https://sorularlaislamiyet.com/kaynak/harem-haremeyn

[5] *Surat al-Baqara*, vers. 228. Traducere de **Urfet Șachir**.

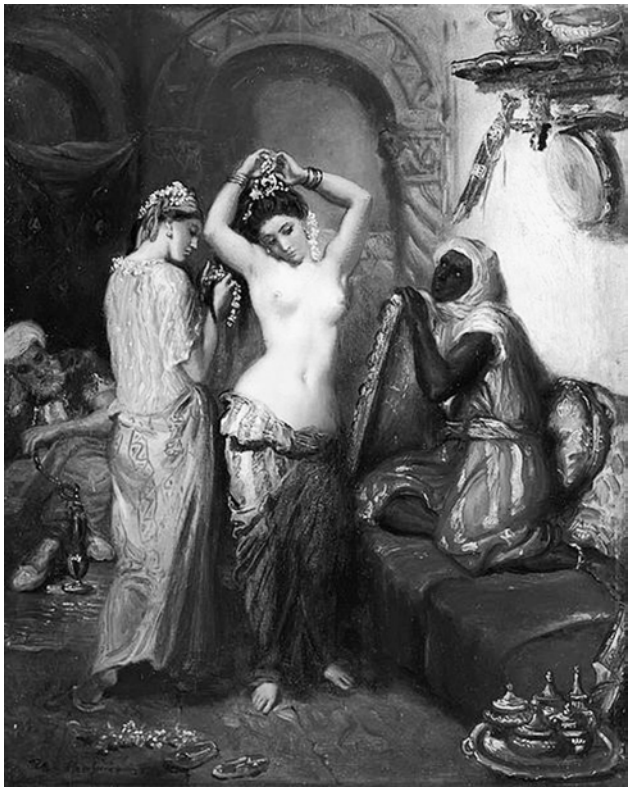

Théodore Chassériau (1819–1856), *Nud în harem*, 1850–1852

Mecca în 1910, în perioada otomană

„În studiile legate de harem sunt, practic, întâlnite două probleme. În primul rând, cei care au trăit în acest loc nu au lăsat nimic istoriei, nici oral, nici scris. Ceea ce întâlnim scris despre acest subiect sunt lucrările observatorilor europeni, așa cum au perceput ei viața otomanilor și operele fanteziste ale scriitorilor occidentali și ale pelerinilor. În al doilea rând, este foarte dificil a găsi surse otomane în special cu privire la viața din harem, acesta fiind o «zonă restrânsă», unde aveau acces doar anumite persoane."

Poesis

Nicolae Grigore Mărășanu

Poet, ziarist
Membru al Uniunii Scriitorilor din România

Călătorie în memoria Leviathan

1.
Te voi purta într-o călătorie,
în memoria Leviathan,
zise Leviathanul;
spune, ce vezi cu ochii tăi verzi?

Văd *ochiul* orbitor al Leviathanului
afluind viermișorii ce ies din oul memoriei,
înotând spre o zare a gloriei!

Sunt gândurile, zise Leviathanul.

Văd, văd gândurile, strig chitului zburător,
ard în concentrice fără-de-forme,
șerpi lungi, târâtoare anghile
vor să-mi pătrundă-n pupile!

Altele leapădă lipicioase, lungi zale
și vor să le cânt osanale!

2.
Apoi am pătruns pe sub bolți în mirificul Labirint.

Mă preumblam cu Tezeu prin Corint
și mă rugam de Ariadna să-mi ofere un fir,
pe care în urma mea să-l desfir,
să știu la întoarcere pe unde s-apuc,
să nu rătăcesc în labirintul poemului, de năluc!

Ostenit de atât alergat,
Leviathanul din nou m-a-ntrebat:
Ce mai vezi, om miop, prin lentilele tale?

Văd sub un tuf de hiacint,
șapte iele, scăldându-se goale,
și îmi cer să le cânt osanale!

Sunt ideile, zise Leviathanul de sub mine,
pe crupa căruia mă simțeam tot mai bine.

Văd, văd ideile, i-am strigat –
fetuși în placente de foc,
în flacără nemistuitoare,
în fără-de-cuvinte ard și lacome sorb
gândurile ieșite din oul memoriei arzătoare.

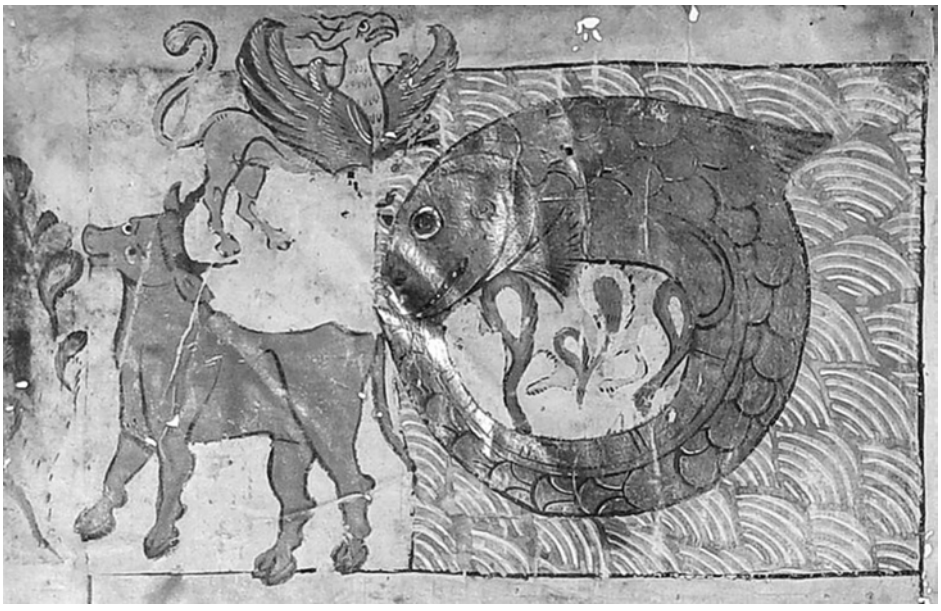

Leviathan, monstrul mării, cu Behemoth, monstrul terestru și Ziz, monstrul aerian. Reproducere din Biblia Ambrosiană, Ulm, 1238 – Biblioteca Ambrosiana, Milano.

Sunt cuvintele!,
Sunt cuvintele!, repetă Umbra purtătoare,
gâfâind sub povara trupului meu,
îngreunat de toate-văzutele.

Văd, văd cuvintele vorbitoare!,
în cercuri concentrice le văd zburând,
cuvântând ceea ce nu a fost cuvântat nici în gând!

Sunt cenușile, strigă Leviathanul din nou,
cu glas prefăcut în ecou.

Oarecum speriat,
oarecum circumscris,
ca în vis,
când ești înconjurat de ceata tâlhară
ce-ți smulge portmoneul pentru o para chioară,
cu care o zi abia de supraviețuiești.

Dar Leviathanul,
din neamul năzdrăvanilor pești,
mă-ntreabă din nou*: La ce mai privești?*

Văd, văd *cenușile*!, îi răspund,
în timp ce ne mai hodinim pe un prund.

Văd, da, văd, cenuși zburătoare,
zboară în stoluri, cântă în cor,
păsări de foc ieșite din pala focului orbitor!

3.
Am cârmit apoi spre Calea Lactee,
pe drum neumblat de bărbat, de femeie
și, drămuindu-și rostirea, Leviathanul îmi zise:

Ai cunoscut ce omul cunoaște cu privirea în vise;
de-acum înainte,
vei cunoaște ce poți cunoaște cu auzul.

Și am auzit șapte guri ale focului bubuind ca obuzul,
vuind, mistuind,
vorbind între ele cu slove de foc.

Și cuvintele celor șapte guri ale focului
se prelingeau de pe buzele mele,
ca untdelemnul se prelingeau de pe buzele mele,
de pe buzele poetului cuvântător!
Și m-am cutremurat,
văzând că toate ale logosului din mine izvorau:
gând,
idee,
cuvânt,
cenuși vorbitoare,
ca zăpada pură acopereau putreziciunea cărnii,
îmbrăcându-mă într-o hlamidă mistuitoare.

Și ajungând pe-ale timpului terase,
mănoase,
am înțeles că e vremea să împing barcazul în mare.

Să arunc năvoadele,
să aștept împăcat izbăvitul Leviathan,
astfel cum logosul meu îl crease!

Distrugerea Leviathanului, gravură de Gustave Doré, 1865

Frontispiciul cărții *Leviathan* de Thomas Hobbes,
gravură de Abraham Bosse, Londra, aprilie 1651

Gina Zaharia

Poetă, prozatoare
Membră a Uniunii Scriitorilor
din România

urma perlelor arse

nu te obosi
masa asta de piatră e de mult aici
am adus-o când flămând erai iar livezile promiteau roade cum n-au mai fost
și câmpiile se răsfățau în ploi magice
așază-te lângă mine am izgonit vântul
ne scotocea prin suflete mi se părea ursuz și grăbit
odată a vărsat cafeaua pe rochia mea roșie
era vară sau ianuarie pe la bobotează
și fericit a fost că nu i-am dat de urmă

nu m-am întristat am adus liniștea lângă fereastră
dar tu nu vezi că dincolo de noi e o cumpănă
pe care se odihnesc cocorii
lasă nu te obosi să aduni tot ruginiul acesta pe care l-am îmblânzit
pe drumul nostru nu trec negustori ci doar niște străini
pentru care gloria e un fluture de o zi
pe umărul unui elefant

țin minte povestea unui om bun
și zicea el:
dacă spargi întunericul auzi izvoarele plângând pe furiș
nu le da ascultare
te vor invita într-o piesă de teatru
unde curioșii aplaudă rolul tău bine ancorat la marginea pădurii fără niciun lup
curând vor veni zăpezi uriașe a mai zis
în care se vor îmbrățișa tăcerile de ieri și curajul de mâine
vor căuta mugurii unde-și vor fi clădit cuib păsări cântătoare
apoi a stins atent chiștocul din care se scursese povestea
și-a șters bocancul de marginea unei secunde
și a scuturat depărtările
acolo steaua noastră mai purta încă urma perlelor arse

eclipsă

ora unu după eclipsă

nu înțelegeam de unde a apărut nimic nu prevestise clipa în care umbrele
ar fi invadat soarele meu
a venit ca un torent odihnit nu știa unde să se așeze mai întâi
dar a găsit inima
ca o stea primenită de șoapte
avea ferestrele deschise fusese răsfățată și plimbată prin tot universul
acum stătea să plângă
i-am șters urmele de sare brumată
și i-am povestit
că sunt și eclipse boreale
asta ar fi una acum că tot a trecut pe la noi
am putea să-i spunem frumos că nu ne impresionează atât de tare
încât să devenim prieteni
apoi s-a dus

**

ora două după tăceri

era amiază era simfonie și câte alte gânduri n-ar fi devenit diamante
dacă șlefuitorul de stări n-ar fi aflat că
știm cum se prelucrează pietrele rare
dar mai ales
am descoperit locul lor preferat
atât de tainic
încât nici ele n-ar mai vrea să se întoarcă în matcă
la o izgonire din noi

***

ora trei și un pic

pluteau în aer păsări mari cu siguranță erau răpitoare
am întins brațele și am strigat la ele să plece
dar s-au făcut stoluri
păreau atât de flămânde încât s-au repezit să-mi strice bunele intenții
din ciocul lor curgea nectarul
pe care îl culesesem laolaltă cu fluturii
și alte gângănii simpatice

****

ora patru și atât

zic să punem deoparte aurul ăsta când vom avea nevoie să nu
căutăm pe prundișuri
suntem bogați și în stare să deosebim valorile incolore
de cele intens nuanțate
cui îi pasă dacă dragostea noastră e o copilă timidă
ori își croiește drum printre stânci
am avut grijă să păstrez chibritul acela pe care ți l-am cerut
pe la prânz
e bun de îmbărbătat greierii
în nopțile fără lună

orașul cu străzi neperechi

în ochiul șoimului ne-am adăpostit
de ger
noi și ghețarii dragostei
eu eram ziua ta polară
tu noaptea din orașul cu străzi neperechi
amândoi știam că cineva
încheie de zor
haina tăcerii
dar niciunul nu îndrăzneam să coborâm
de pe calul de lemn
unde ne urcase
demult
o mască frumoasă

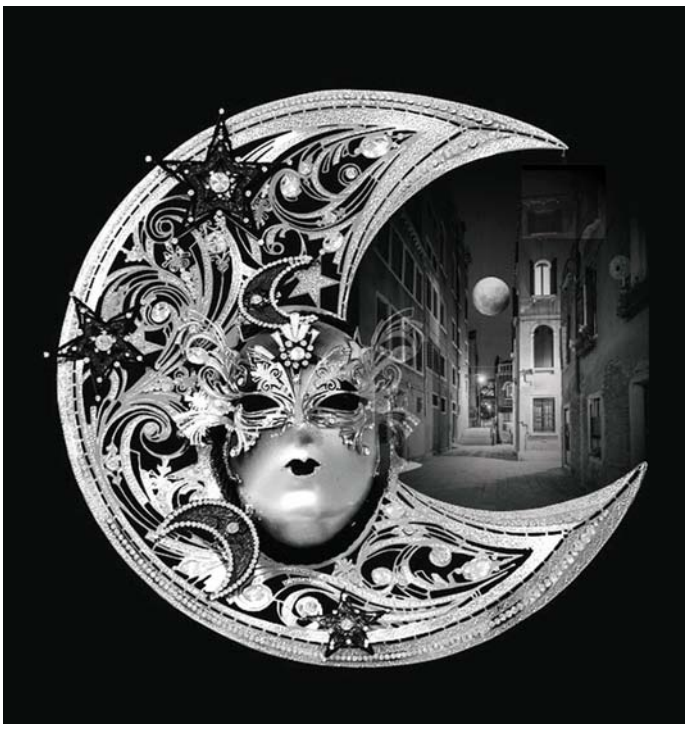

pat de povești

diminețile par somnoroase
te ating în treacăt ca o sabie de platină
pe frunze de pelin
mătură două-trei cioburi din felinarul carului mare
trimit un mesager la dunăre
să înece gândurile de ieri
apoi fiecare cu treaba ei

singur luceafărul
mușcă din timp
acoperă luna cu poeme de dragoste
îi spune că insomniile sunt viespi
în stupul zilei
și adoarme în locul nostru
ca-ntr-un pat
de povești

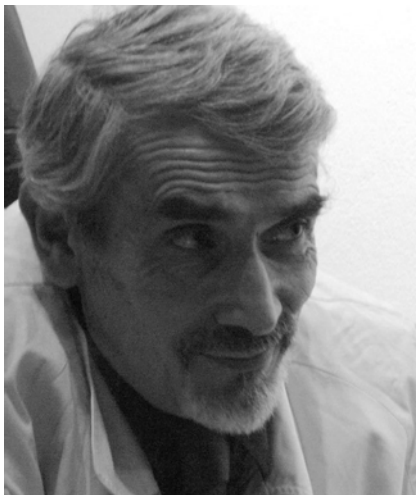

Mihail Ciupercescu

Poet

Colivia întunecată

în colivia mea nu vine vreodată cineva
n-ademenesc cu ode minciuni sau altceva
universul tot mi-e-n suflet și în gând
nu mă aude nimeni atunci când râd sau plâng

pe colivia mea nu las păsări să se-așeze
să nu le deprind zborul când stau ca să viseze
mă bântuie în schimb roi de țânțari și muște
din porii plini de sânge încercând să guste

din colivia mea las totuși să se-ntâmple
zmee de idei de gânduri și cuvinte
strigăte-n oceanul de tăceri târzii
ce se vor întoarce ecouri din pustii

colivia mea – o lumânare aprinsă
în gratii de-ntuneric și umbre este prinsă
nu are nevoie de apă sau de vânt
se stinge de la sine și-mi va fi mormânt

Anomalii

cum se îndepărtează toate
pe măsură ce de toate m-apropii
toate orizonturi sunt poate
poate că mintea-mi gândește în dodii

cum se apropie toate
pe măsură ce plec mai departe
constanta distanței e poate
legea care mă leagă de toate

că tare-s departe și tare-s aproape
le cobor mult și-apoi le ridic
distanța dintre vis și realitate
deși e uriașă este nimic

scântei de plenitudine și vid
în mine din mine țâșnesc
toate în juru-mi se-aprind și se sting
atât de firesc nefiresc

Al cui e timpul ăsta

al cui e timpul ăsta tânăr și frumos
ce m-a invadat și m-a întors pe dos
nu e al meu nu mi se potrivește
cineva l-a pierdut și poate nu-l găsește
sau l-a lăsat indiferent să treacă
și nu a fost în stare să îl placă
deși-i primăvăratic zănatic și sprințar
în timp ce timpul meu se scurge bacovian

dacă cineva în grabă timpul și-a pierdut
îl va găsi la mine-n arhiva de trecut

Exil în culise metafizice

gândul meu are refugii secrete în metafizic
acolo unde chinurile terestre nu au acces
unde timpul curent nu mai este năvalnic
unde cele pierdute se regăsesc în eres
și chiar dacă toate plutesc în părelnic
îmi refac laolaltă un întreg univers
lipsit de alarmele oricărui ceasornic
de pașii ce-mi măsoară distanțele-n mers

Când șterg oglinda aburită

atunci când șterg oglinda aburită
de respirația clipelor de gând
mâna mi-o ating de mâna oglindită
și-un fulger mă străbate din adânc

este chemarea unui strigăt mut
o ne-nțeleasă spaimă presimțită
aproape fiindu-mi și totuși de demult
inflexiune-n timpul care nu există

umbre vagi încep să se-ntrevadă
mă tai în vise cu cioburi de cuvânt
prin răni deschise picur în oglindă
amintiri uitate din mine sângerând

În liniștea iernii

Liniștea care în iarnă se-adună
clatină aerul în transparențe de ger
ca o vibrație țâșnind dintr-o strună
întinsă între vagi contururi de cer,
ca un licăr din lumina ce stă să apună,
ca mirajul unui tâlc învăluit în mister.

La fel e fundalul din suflet, doar valuri
de iarnă care ninge fulgi de tăceri
și gânduri ce sfărâmă statui de idealuri
cioplite în vraja luminii trecutelor veri
secate în albia de timp, între maluri
de atâtea visate dimineți și-nserări.

Fugiți

Sunt mai bătrân decât ziua de ieri
și decât toate zilele care mă ajung din urmă
sărind, ca și calul la șah, peste nopți,
pentru un mat sau o remiză cu sacrificii de tură.

Prind fiecare secundă-n timpan,
dar se zbate printre acorduri de pian și îmi scapă;
fugiți, trăiți, mai este puțin,
neantu-i aproape, cu noi se adapă.

Sunt mai bătrân ca noaptea trecută,
jocul de șah va mai dura;
se scuturǎ pătratele albe și negre,
apoi partida cu timpul va continua.

Biblioteca gândurilor

este haos de nedescris în biblioteca gândurilor mele
abia reușesc să le așez ordonat pe rafturi
că ele își și schimbă locul
le găsesc împrăștiate prin minte
deschise la o anumită pagină
sau cu susul în jos
răsfoindu-se de parcă ar trece un vânt prin ele
cu pagini rupte sau mototolite
aruncate de-a lungul amintirilor și uitărilor

asta se întâmplă de când le-am permis
tânăr fiind
ca un gest de reciprocitate recunoscătoare
la început doar să mă răsfoiască
mai apoi să mă citească
iar în cele din urmă să facă însemnări pe marginea mea
să mă contrazică
chiar să mă modifice

Gongul timpului

pendulă suspendată de cer
inima bate în cadranul trupului
clipe irepetabile de mâine și ieri
bate zănatic gongul timpului
răsunând de frumos și mister
ecoul sângelui

Contur

conturul meu e din ceea ce nu sunt
cioplit egocentric cu dălți de lumină retardă
așchie de timp, ferment infim, pasager amănunt
propriei muriri avangardă
căutare de sine în carul cu fân
răsturnat în drumul de seară

Între realități

realitatea mi se desenează detaliu peste detaliu
perpetuu aceeași infinit diferită
nu mi-o pot însuși și mi se pare straniu
că-mi pleacă și-mi vine în secvențe de-o clipă
când mă exclude sau mă adoptă ingenuu
atât în ea cât și dincolo de întinsa-i aripă

Înscris

Pe plaje de pagini, la Marea de Gânduri,
din nisipoase cuvinte castele se-nalță.
Vizitează-le azi, prin labirintul de rânduri,
cât încă se văd, la efemeră distanță,
înotând, în vacarmul de clipe în valuri,
între-a fi și-a nu fi, mereu în balanță.

Noaptea, miriapod cu picioare de umbre

miriapod cu picioare de umbre
noaptea se lasă din orizonturi
niciodată n-am mai văzut-o coborând de la ceruri
cu mine a fost totdeauna discretă
și apărea fără trâmbiți și surle
iar cu dantelele-i negre o vedeam chiar cochetă

mi-o imaginam deci timidă și plină de farmec
tăcerea ei calmă mă seducea
misterul și formele ei îmi păreau un amestec
de senzual și matern de pământ și de stea

dar în ultimul timp o văd tot mai altfel
e lipsită de viață cu privirile sumbre
emite și-un sunet de țânțar anofel
iar întunericul ei în mine pătrunde
stingându-mi pe rând luminile-n suflet

n-am mai văzut-o coborând de la ceruri
miriapod cu picioare de vise
închizând de jur împrejur orizonturi
înnoptându-mă-n ferestre de sumbre abise

Postfață

cum să-mi netezesc din nou trecutu'
când l-am mototolit ades în pumn
răzbunând culori polarizate între alb și negru
între ce am fost și nu mai sunt
decât o consecință întrupată-n spectru
un prezent al unei poze de demult
ticăit al unui cronometru
o piatră a unui munte o ramură de ulm
și postfața unui manuscris deloc celebru
ce va mai arde încă până se face scrum

Mircea Teculescu

Inginer, publicist

iluminare

mai întâi vine clipa
când metroul de noapte își susură fericirea
aspirând din vitrine manechinele fosforescente
deversându-le apoi în șuvoaie
pe odihnitele străzi ale dimineții

strivit de soare
te ascunzi atunci
în umbra marelui copac
auzi cântecul unor păsări și
viața ta se atinge de viața lor

singur străbați orașul plin cu singurătăți
lamele bisturielor maculează undeva trupuri
pe care brațele vinovate ale asistentelor
montează apoi branule
la timp
viața fiecăruia se va scurge într-o altă viață

aproape de apus descoperi în sfârșit
ce câmp de luptă poate fi dragostea
cum munca de erotizare a vieții dusă
de neobositul metrou de noapte
își arată în sfârșit roadele

iată clipa
când ea se așază
lângă tine
și nimicul continuu
capătă sens

descoperire

ieșind
din acel întuneric
de proastă calitate
în care se poate sta o viață
el a descoperit că
ea
dragostea prezentului său
conține în ființa sa greșeli
cuvinte rupte
și tot felul de multe
alte nedorite înfățișări

mai apoi
fiind sigur că viața lui
nu mai exista
doar în inima ei
inventarie toată tăcerea
pe care orice bărbat serios
o are strânsă în secret
lângă miresme de armă
pentru fiecare realitate
pentru fiece dragoste de calitate

cu ochi de sticlă
privi spre ea
pășind totodată cu grijă
pe firul ce trăgea soarele
din întunericul
cum deja am spus
de proastă calitate
cuprinsul norilor era acum o carte
de un fel aparte
în care scria simplu

până când tu nu vei ieși din tine
fiecare vesel anotimp tot cu ea va începe

uite îngerii

uite îngerii cum planează,
sori peste munții de sare,
în curând or să se pogoare
pe-o ceratică, albă rază;

uite îngerii cum vin
deși ochii deloc nu-i văd,
se adună pașnic norod
luminând cerul senin;

uite îngerii cum păzesc
trupul Tău răstignit în mine,
glasul lor Îți aparține
umbre-cuțite îi lovesc;

uite îngerii cum ard
în pereți de biserici uitate,
par făclii puse aproape
pentru toți cei care cad;

Cristian Boroș

Medic scriitor

Sincron

în imediatul acestei răsuflări
ești la o nesfârșită
adâncime de mine
și, totuși, sunt atât de aproape
de membrana timpanului dintre noi
vibrând de răsuflarea inimii...

inspir și aștept să inspiri cu mine
și niciodată fără suspin
nu las expirului
firescul său purces
până când iară și iară
aștept să inspir
cât mai aproape de tine
în imediatul unei răsuflări...

Îți scriu

gândurile mele zburând
dau zării tale textura
unei coli de hârtie generoase
și delicate.
ți-aș scrie acum.
cu alte gânduri și cu aripile lor
înmuiate în struguri
proaspăt zdrobiți
și cu tăcerea aceea în care
ai găsit dimineața oglindindu-se
în mai multe picături de rouă.
îți scriu,
dar nu căuta să înțelegi
cu gândurile cu care de obicei pășești,
ci cu starea pasului în sine
care face din punerea piciorului
pe pământ
într-adevăr o desfacere de aripi.

În adâncimea gândului

intrasem cu tot cu orbită
în adâncimea gândului tău
și-ți vedeam rădăcina oaselor
fiecărei palpitări de gând
și înlăuntrul ei
seva susurătoare a vieții.
cu ea mi-am oblojit rănile ochiului
și-am început
în adâncimea gândului meu
să văd nepătrunsul
așa cum era
cu tine plimbându-mă de mână...

Primăvara gândului meu

fă-ți cuib în primăvara gândului meu
și nu mă întreba nimic;
scutură-ți aripile înainte să intri
și așază-te blând pe cea mai netedă parte
a tâmplei mele –
mă crezi că aș zbura cu tine în zori?...
nu trebuie să-mi răspunzi,
ia-mă sub aripa ta
și încălzește-mi pleoapele
să mi se deschidă dimineață
doi nuferi ciripind...

Îndeajuns

sunt la o aruncătură de gând de tine...
întotdeauna am fost, însă suficient de la distanță
cât să-ți întinzi îndeajunsul inimii spre mine și să mă atingi,
să mă saluți,
să te apropii îndeajuns de bine
cât să te pot privi în întregime,
îndeajuns.

întotdeauna am fost la o aruncătură de gând de tine...
și te aștept să facem din întâlnirea noastră
o unire apropiind îndeajuns cu îndeajuns
suficient de bine
ca-nvecinândele noastre să regăsim depline...

Roman

IARNĂ NEBUNĂ

fragment

Letiția Vladislav

Prozatoare, poetă

Mă uit la el și nu-mi vine să cred. Daniel, liniștitul Daniel, stă în vană acoperit de spuma parfumată, are ochii închiși, fața destinsă, chiar fericită, de parcă ar aștepta ceva, acel ceva pe care eu nu i-l puteam da niciodată. Este frumos, așa gol, plin de spuma rozalie. M-am îndepărtat de ușă. Era ora lui, nu a mea. O merita. La urma urmei aducea banii în casă, îmi accepta toanele de femeie care nu apucase să se coacă, uneori mai copil decât copiii, geloasă până la epuizare, pentru că niciodată nu am fost sigură dacă mă iubește cu adevărat ori nu vrea să-și piardă urmașii în cazul unui divorț. Soacră-mea vorbea zilnic de divorțul secolului, eu nu eram cea visată, numai copiii aveau un preț, zicea, iar ei, cu ajutorul capitaliștilor de la Hamburg, mă puteau cumpăra la nevoie. Numai că eu nu mă vindeam pentru bucuria neamului, Daniel era prea comod să înceapă un război intern, se mai spera la o eventuală sarcină a cumnatei, deci așteptau lună de lună și făceau planuri de viitor din ce în ce mai utopice.

– Gata, aud vocea lui DD, mă simt ca o grădină de trandafiri.

– Fain, răspund, ai și spini?

– Nu, zice, numai în cazul în care trebuie să mă apăr.

– Bine, zic, du-te, Mica o fi înghețat, așteptându-te.

– Are ceva de făcut, răspunde, ne vedem pe la cinci.

– Ah, zic, cu o voce acidă, după cinci seara se lucrează în institutul ăla…

– Nu, zice, mergem la Nunu, el se pricepe mai bine decât mine…

Nu continuă. Se îmbracă în toată liniștea.

– Te aștept cu masa de seară?

– Nu, zice, Mica vrea să mergem la restaurantul nou, ți-am povestit de el, mai fusesem acolo cu Mihai, zice, au chiar de toate…

– Fain, zic, vezi să nu vă muște un rechinaș, dacă la BIG se vinde carne de rechin, trebuie să fie și la restaurantul ăsta, zic, așa că aveți grijă…

– Lasă-ți veninul pentru mai târziu, zice.

Pupicel pe față, ciao drago, nu mă aștepta, ușa se trântește cu putere, aud liftul, urcă fluierând, fug la fereastră, Mica era jos cu un taxi, urcă, pleacă și dau colțul. Sună telefonul. Credeam că este nebuna de la Fetești și eram pregătită să-i arunc în cap toate păcatele pământului. Nu era ea.

– Marilena, aud o voce de bărbat, cam speriat ori agitat, ești tu, Marilena?

– Nu, mă reped în el, nu sunt Marilena, ați greșit numărul.

– Nu închide, te rog, am o mare problemă și am nevoie de ajutor.

– Și crezi că eu te pot ajuta?

– Da, zice, îmi salvezi viața.

– Ești beat?

– Nu, zice, doamnă…

– Ești drogat?

– Da' de unde, zice, sunt într-un apartament, la etajul zece, în Berceni.

– Fain, zic, eu sunt la etajul cinci, în Ferentari.

– Doamnă, notează un număr de telefon, zice, sună acolo și roagă să mă ajute.

– Nu poți ieși din casă?

– Nu, zice, bărbatul iubitei mele este la ușă.

Încep să râd. Fantastic, mă gândesc, asta se aude mult mai puternic decât toanta de la Fetești, asta-i o adevărată bombă. Notez telefonul și îl rog să și-l noteze și el pe al meu. Altfel nu mai putem comunica.

– Cine ești ?, aud o voce de femeie trecută.

– O vecină de peste drum, mint, pilotul m-a rugat să vă sun…

– Ah, zice, omul ăsta face numai tâmpenii, sunt prietenă cu mama lui și mereu trebuie să-l scot din căcat.

– Este la etajul zece, zic, ușa este închisă și bărbatul doamnei vrea s-o spargă.

– Ce?, zice, asta este altă lunatică, marinarul nu-i destul, acum vrea să zboare.

– Puteți să-l aduceți pe marinar la dumneavoastră, apoi mă sunați și-mi spuneți că au hârtie igienică la BIG, zic, iar eu îl sun pe pilot…

– Bine, zice, dar ce să mint?

– Că nefericita a cerut o pastilă de dormit și acum nu se poate trezi.

– Maică, dar nici cu tine nu mi-e rușine.

– Mergeți sus, vă rog, ăla sparge ușa.

Închide. Și aștept. Se înserează. Mai miroase a trandafiri pe holul mare. Sună telefonul.

– Vecinico, aud, dă fuga la BIG, au hârtie igienică.

Avea o voce veselă. Deci era bine. Sun la pilot. Răspunde iubita.

– Dă-mi-l pe zburătorul din Berceni, zic, este serios.

Vine, vorbește agitat, frica stă în gâtul lui ca mărul otrăvit.

– Ești îmbrăcat, zic, ia liftul și fugi la mașină. Ești salvat. Iar ea să spună că a luat o pastilă de dormit, că-i e frică de hoți când el nu este acasă, indiferent ce, eu trebuie să sun din nou la madama de jos.

– M-ai salvat, zice, te sun cum ajung acasă la mine.

– Bine, zic, te aștept cu o cafea fierbinte și un calmant. Am un vecin nebun, zic, el are așa ceva.

O sun din nou pe femeia de jos.

– Am cumpărat, zic, acum ne putem ușura toată săptămâna.

Râde în hohote.

– Bine, zice, mulțumesc.

Aprind becul de la veioză, deschid televizorul, mă lungesc pe sofa și mă gândesc pe unde o umbla Daniel, ce face Mica, ora la care bătrâna îmi aduce copiii acasă, ce pun pe masă, dacă mai este vin ori trebuie să mă reped la magazinul de jos, întrebări normale într-o casă de om. Bătrânul dement de la apartamentul din mijloc țipă ca scos din minți, lovind peretele cu bastonul. Iar l-au lăsat singur acasă. Pun televizorul la maxim să nu-i mai aud urletele. Mă dor. De fiecare dată când țipă, mă apucă o frică nebună. Este bătrân și bolnav, nu urlă de plăcere. Azilul nu are locuri ori costă mult, casa trebuie plătită, cei trei copii trebuie hrăniți, femeia merge la dializă, mă și mir cum de rezistă la așa o viață aspră.

– Dă televizorul mai încet, strigă celălalt vecin la ușă, parcă suntem la Spitalul 9.

– Mă distanțasem de bătrân, urlu la el, mereu te bagi unde nu te doare.

– Ba mă doare, zice, a mea are un amant.

Deschid ușa. Omul arată groaznic. Nebărbierit, cu hainele șifonate.

– Ai dormit îmbrăcat?, întreb, puți al dracului a stătut…

– Ce importă, zice, Valeria are un amant.

– De unde știi?

– Mi-a spus-o chiar ea. Este sătulă de mine.

– Liniștește-te, zic, poate voia să te enerveze.

– A reușit, zice, merg să iau un calmant înainte să închidă farmacia.

– Nu cred că are un amant, zic, nu am văzut nicio schimbare pe fața ei.

Coboară scările ca un sportiv. Intru și mă lungesc din nou pe sofa. Deschid fereastra în camera copiilor. Și acolo miroase a trandafiri. Aerul rece inundă încăperea. Vecinul iese din farmacie și îmi face cu mâna. Nevastă-sa vine de la stația de tramvai încărcată ca un măgăruș. N-o vede. Își aprinde o țigară și intră în bloc.

– Vasile, o aud țipând, așteaptă-mă, omule.

În casă au intrat împreună. Ea a deschis ușa. El avea pungile grele de cumpărături. Sună din nou telefonul. Este pilotul.

– Iartă-mă, zice, am făcut o baie, transpirasem de frică, dacă nu mă ajutai, o buleam rău de tot…

– Dacă nu greșeai numărul, erai acum la spitalul de urgență.

– Am mașină, zice, pot veni la tine să bem o cafea?

– Poți, zic, și-i dau adresa.

Bătrâna vine cu copiii. De data asta nu vrea să rămână. Cică va trebui să-i facă ceva de mâncare Micăi, pentru că este la spital, minte, Gigi a avut din nou un atac de râs. Îmi vine să-i spun că este cu Daniel, dar nu știu de ce am impresia că știe. O las să plece și le dau copiilor să mănânce.

– Ne putem uita la televizor?

– OK, zic, până vine papa…

Pilotul sună la ușă. Este înalt, arătos, elegant. Are și o sticlă de vin cu el. Ceva bun, nu porcăriile pe care le cumpăr eu la alimentara.

– Mamma mia, zic, se vede că vii de pe alte coclauri.

– Te referi la vin?

– Da, zic, ceva de clasă, nu apă chioară.

– Norocul meseriei, zice și intră pe hol.

Copiii râd, el își vâră capul pe ușa bucătăriei, îi salută vesel și intră în sufragerie.

– Deci ai un bărbat, zice, după voce te credeam o puștoaică. Cum te cheamă?

– Lady, zic, numai Lady.

Îi dau ceva să deschidă sticla prețioasă, iau cele mai bune pahare pe care le găsesc, eliberez măsuța de desenele copiilor, el toarnă cu eleganță vinul, așa încet, de parcă ar depăna o poveste, are degete lungi ca un pianist.

– Noroc, zic, pe viitor să te ferești de asemenea aventuri sentimentale.

– Ești o fată faină, zice.

– Cum te cheamă?

– Daniel. Și Popescu. Pilot la TAROM.

– Fain, zic, încă un Daniel în drumul meu…

– Ai mai cunoscut azi unul?

– Nu, zic, bărbatul meu este tot un Daniel.

Copiii intră și trebuie să le caut programul cu filmul de copii. Repede. Sunt numai trei programe. Și unul bulgăresc, instalat ilegal de către un vecin ce repară televizoarele la o firmă. Nu înțelegi nimic, dar mai vezi altceva.

– Încă mai sunt cu bătăi de inimă, zice pilotul, va trebui să mă culc, zice, mâine am un zbor la Viena.

– Zbori de-adevăratelea, întreabă copiii în cor, chiar zbori cu un avion?

– Da, răspunde, sunt pilot.

– Mamă, zice cel mic, vreau și eu să zbor.

– La vară, zic, acum vezi filmul.

Bem vinul în liniște. Nu mai avem ce ne spune. Eu, că nu știu ce i-aș putea înșira acestui Don Juan din Berceni, el, că mi-a spus istoria la telefon și o alta nu mai are. Bătrânul urlă din nou și izbește peretele.

– Ce-i asta?, întreabă.

– Un vecin dement.

– Doamne, zice, mi se face părul măciucă.

– Și mie, zic, mereu mă gândesc cum ar fi să fiu în pielea lui.

– Exact, zice. Atunci plec.

Băusem tot vinul. Cafeaua s-a răcit pe masă.

– Altădată, zice, arătând spre ceșcuțele chinezești.

Mă reped să-i deschid ușa.

– Îți plac filmele?, întreabă, poate mergem într-o zi la cinema.

– Nu știu, zic, sunt destul de ocupată.

– O zi, numai o zi, zice, mi-ar plăcea să te mai văd.

Aș vrea să-i spun că și mie mi-ar plăcea, dar tac. Vecinii se ceartă groaznic.

– Altă dramă, zic, este un gelos.

– Ne vedem?

– Nu cred, zic, uite, tocmai am încheiat o aventură cu un bărbat…

Mă trage înapoi pe hol și închide ușa.

– Să nu audă vecinii, zice, fii atentă.

– Deci, zic, am avut o aventură. Trei luni și patru zile. Finito.

– A fost așa de rău?

– Nu, zic, am făcut un pariu, m-am culcat cu el și am simțit că mă îndrăgostesc, am terminat și acum îmi ling rănile între cei patru pereți.

– Bărbatul știe?

– Nu. Dar va trebui să-i spun. Nu pot trăi cu acest păcat ascuns în mine.

– Ești formidabilă, zice, cu tine aș putea muta munții, simt…

– Lasă-i acolo unde sunt, zic, nu cred că ar fi bine s-o faci.

– Te sun, zice.

Chem liftul, îmi sărută mâna, intră, coboară, fug la fereastra bucătăriei să-l mai văd o dată, deschide ușa mașinii negre, urcă, pornește motorul, claxonează de două ori scurt, pentru că mă vede, pleacă. Daniel nu vine. Nici nu sună. Copiii sunt obosiți și se cuibăresc în pătuțurile lor. Inventez o poveste. Este vie. Ascultă ca înțepeniți. Zâna bună îi salvează pe toți din avionul avariat. Și pilotul Daniel se poate întoarce din nou la casa lui. Bătrânul s-a liniștit. I-a venit fiul de la fabrică. Miroase a ciorbă de fasole cu carne afumată. Închid televizorul și mă lungesc pe sofa. Daniel a venit spre dimineață. Mirosea a Chanel. Trandafirii îi pierduse pe drum.

Murcia, Spania

„La urma urmei Daniel aducea banii în casă, îmi accepta toanele de femeie care nu apucase să se coacă, uneori mai copil decât copiii, geloasă până la epuizare…”

Cronică literară

CUSĂTOREASA DE VREMURI

Ani Bradea

Poetă, prozatoare, ziaristă

De **Cristina Struțeanu** mă leagă o întâmplare care, la început de 2020, împlinește exact un an. În ianuarie 2019, doamna Struțeanu a devenit colaboratoarea Revistei „Tribuna", publicând număr de număr apoi, la rubrica „Reportaj literar", o serie de povești culese din colțuri îndepărtate de țară, transpuneri în text ale emisiunilor etnologice pe care le-a realizat, în urmă cu mai mulți ani, pentru Televiziunea Română. Cunoștința a fost posibilă prin intermediul unui prieten comun și, trebuie să recunosc, ceea ce mi-a stârnit curiozitatea, înainte de a-i fi citit poveștile, a fost descendența doamnei, care, surprinzător, se leagă de istoria „Tribunei". Pentru că, peste ani, s-a făcut o punte, de la Ioan Slavici, fondatorul „Tribunei", la Cristina Struțeanu, colaborator de-acum al revistei, strănepoată, pe linie paternă, a marelui scriitor. Despre legătura de sânge cu Slavici, despre oameni cu existențe incredibile, intelectuali de marcă supuși umilințelor regimului comunist, despre mărturii salvate din generație în generație, dar și despre propria poveste ca verigă a unui lanț ce continuă să se construiască și în zilele noastre, vorbește Cristina Struțeanu în ***Clepsidră. Cei plecați/Cei veniți***, volum de memorii (i-am putea spune), apărut la Editura Eikon în 2017.

De la început, dedicația „Maicăi, cu sfială", scrisă chiar așa, sfios, cu litere mărunțele în mijlocul imensului alb al paginii goale, m-a tulburat profund. Emoția mea se referă la acel nume, *Maica*, atât de familiar (!), dar din pricini de istorie personală, care nu au nici o legătură, firește, cu cartea despre care vorbesc aici.

Pentru că *Maica* din povestea Cristinei Struțeanu este nimeni alta decât Fulvia Slavici, fiica scriitorului Ioan Slavici, personajul în jurul căruia se țese întreaga istorie și pe care nepoata sa (Cristina) o zugrăvește ca pe o ființă aproape fantastică, așa cum numai acele ființe marcatoare de destine, în viața fiecăruia (de regulă bunicile), pot fi: *„Maica, Fulvia, fiică de scriitor clasic, Ioan Slavici, de-l învățam la școală [...] era o povestitoare nemaipomenită, unică, de neegalat. Interpreta toate personajele, își prefăcea vocea. În ochi îi jucau luminițe pline de viață. Râdea cu lacrimi. Fără nici un sunet însă. Pe înecatelea. O priveai, iar ea lumina. Te absorbea. [...] Citea nu numai ziua, ci și noaptea. La lumina felinarului*

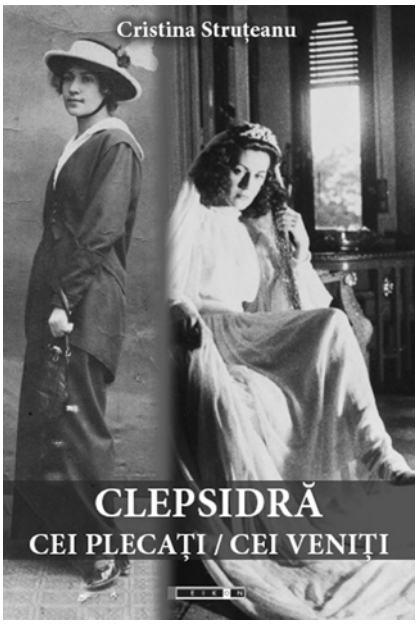

din stradă. Ridica binișor jaluzelele și se așeza cu cartea și lupa lângă geam. Pentru trecătorii întârziați trebuie să fi fost o scenă mortală. Teatru. Film. De epocă."

Prin *Maica*, prin poveștile ei spuse nepoatei Cristina, prinde viață o lume fabuloasă, o lume din care răzbat întâmplări din viața privată a scriitorilor, acum clasici, și este absolut un miracol să mai existe în zilele noastre o legătură atât de apropiată în timp de aceștia, prin care să mai putem afla episoade, încă, inedite. *„Curgeau povești-amintiri atât de vii despre Topârceanu, Camil Petrescu – «vrăbioiul», Rebreanu, Minulescu și fularul său, Perpessicius cel îndrăgostit, Bacovia și Agatha lui, prietenii ei sau Caragiale, desigur, mai mare. [...] Povestea ei cea mai nostimă era cu damen-tangoul la Societatea Scriitorilor. Purta mască și s-a apropiat de-o anume masă, unde se afla altminteri și soțul ei. Cu vocea schimbată se adresase lui Rebreanu: «Maestre, am comandat orchestrei o **Ciuleandră** și vă invit s-o jucăm împreună.» Ștefania, soția*

maestrului, a sărit ca arsă. «Numai dacă-ți scoți masca!» Și i-a smuls-o. «Fanny ești o proastă, mi-ai stricat seara!», s-a răsucit bunica pe călcâie spre alt dans."

În același fel aflăm și detalii din viața de familie a lui Ioan Slavici, pe care Cristina le aude tot din gura bunicii: *„Mă chestiona uneori Maica mea, cam așa: Dacă povestești toate alea, ce vrei și ce nu vrei, când ești întrebată la școală despre Slavici, tata, ce spui oare? Că scria cu pene de gâscă, ai spus? Că și le ascuțea singur, da? Scâârț, scâârț... Și că mama, auzind, ne zicea: «Șșșt, liniște, atenție, tata lucrează!...» Iar el deschidea deodată ușa și făcea: «Da' vorbiți tare, vă rog! Nu mai șopocăiți, că mă faceți să trag cu urechea și nu mă pot concentra.»"*

Ioan Slavici cu întâiul nepot, Mircică

Cartea, chiar dacă e scrisă ca o cronică de familie, se distanțează categoric de alte volume de acest fel. Îndeosebi pentru că istoria familiei Strușteanu, descendentă din Slavici, tocmai din acest motiv, al celebrei descendențe, nu poate fi catalogată ca o simplă poveste de viață personală. Ies la iveală, odată cu acest volum, întâmplări care, în mod obișnuit, nu figurează într-o monografie de scriitor, alcătuită, în cazul de față, de un cunoscător al operei și personalității lui Slavici. Sunt detalii necunoscute, care țin de viața privată, cărora li se adaugă, la final, un capitol de fotografii inedite, păstrate în arhiva personală a autoarei. Apoi, nu mai puțin important, în acest volum este evocată o lume care s-a dus, o lume imperios necesară pentru definirea identității noastre culturale de astăzi, dar despre care, fără astfel de dovezi tezaurizate, nu se va ști prea mult în viitor. Cu adevărat autoarea are un rol de clepsidră, cum îi place să se autodefinească, prin care informația din timpuri străvechi se scurge până la noi, dar care nu uită să lase la vedere urmele „nisipului" pentru cei ce va să vină. Imaginea pe care o am eu însă despre Cristina Strușteanu, citindu-i cartea, este aceea de *țesătoare*, sau mai bine zis de *cusătoreasă* a timpului. Ea coase vremurile trecute de cele prezente, asigurând continuitatea și predând, pe mai departe, rolul acesta fiilor săi, *Cei veniți*. Cu siguranță nu întâmplător doi dintre ei sunt scriitori.

Și pentru ca datoria aceasta să fie dusă cu bine la capăt, autoarea se sacrifică de bună voie. Precum Ana care intră în zid pentru a garanta trăinicia operei, Cristina Strușteanu alege să locuiască în carte, asumându-și și un rol de personaj pe lângă cel de povestitor. Doar că în acest caz zidul este transparent, ca o vitrină, și *„să locuiești într-o carte e greu. Al naibii de greu."* Aflăm astfel, reconstituit din povestiri, un arbore genealogic pe linie paternă care, plecând din trunchiul numit Cristina Strușteanu spre rădăcini, s-ar putea schița astfel: Cristina, fiica lui Mircea Strușteanu, care este fiul lui Bebe, profesorul Scarlat Strușteanu și al Fulviei, născută Slavici, fiica lui Ioan Slavici. Desigur rădăcinile sunt mult mai multe, interesante și pe linia maternă, dar pentru a sublinia legătura cu marele scriitor am amintit doar această ramură.

Personajul central însă, așa cum spuneam, este *Maica* și ea rămâne în carte chiar și după moarte, ca o umbră care veghează, ca o promisiune, ca o speranță, și o dorință nestrămutată totodată, a unei întâlniri în astral cu nepoata sa, cândva... Puternic personaj feminin, demn de scrierile tatălui său, Fulvia Slavici nu este doar femeia extrem de cultivată, care stă numai cu nasul în cărți, ea este și mama care îndură umilințe zilnice pentru a-i putea trimite unuia dintre fiii săi, aflat la „reeducare" la Canal, pachetul obișnuit în care țigaretele, atât de cerute de acesta, erau reconstituite din chiștoacele pe care, împreună cu nepoata Cristina, le aduna de pe caldarâm, de sub tălpile trecătorilor. *„Și Maica, pe stradă, îmi arăta din ochi câte un chiștoc, muc de țigară. Unul, ici. Altul, colea. Le adunam. Făceam pachete cu ele. [...] Iar pachetele Maicăi ajungeau la Canal. Fratele tatei cel mic, nașul meu, era închis. Bunica, văduvă, fără pensie. Lucrurile mai bune, precum s-a văzut, luaseră drumul Talciocului. De unde bani pentru țigări?"*

O altă latură a personalității puternice a *Maicăi*, demnă de a fi evocată, transpare din următoarea întâmplare, povestită de asemenea nepoatei: *„Teribilă și povestea cu Iorga, la care, sigur, n-am fost martoră, însă o știu chiar de la ea. Cochetă, pe bulevard, cu tata mic de mână, cu toculețe și voaletă, a prins privirea marelui istoric spre ea. Educația nu-i permitea să i se adreseze, cu atât mai mult să-l apostrofeze. A spus însă, tare, copilului: «Mircică, îl vezi pe domnul cu barbă? Atunci când vei fi mare, să i-o smulgi fir cu fir, că l-a jignit pe bunicul tău...» (!!) Nicolae Iorga scrisese în presă: «Slavici, ia-ți nădragii ancestrali și treci munții, în Ardeal...» Precum se știe, scriitorul fusese închis în Transilvania, ca filo-român și admirator al Bucureștiului. Iar în regat, ca partizan al Vienei, de care nu credea că e bine să ne*

Fulvia Slavici (Maica), n. 1891

lipsim, devenind acoliți ai Europei de Est, nu de Mijloc… Istoricul nu gusta opinia asta. Maica i-a repetat, tot tare, celui mic, în ce fel îi fusese jignit bunicul. Să se știe. A plecat grăbită, cu nasul cam pe sus, târâindu-l pe Mircică, care mârâia, împiedicându-se. Tusea savantului a răsunat îndelung."

Multe, mult mai multe sunt poveștile, și fascinante, dar, desigur, nu toate pot fi amintite aici, volumul *Clepsidră…* al Cristinei Struțeanu fiind un document de arhivă, înainte de toate, care nu ar trebui să fie trecut cu vederea, deși, din câte știu eu, nu s-au înghesuit criticii să-i semnaleze apariția, încă o dovadă că, în enorma producție editorială a unui an, multe scrieri de valoare se pierd. Între timp autoarea, cu scrisul său zvâcnit, tăios, dintr-o bucată i-aș spune, care nu are timp și interes pentru înfloriturile stilistice inutile, care spune lucrurilor pe nume, a căutat și salvat, dincolo de această carte, alte destine, de data asta neștiute, din colțuri de țară unde greu ajungea picior de scriitor, cu atât mai greu un echipaj de televiziune, cu camerele de filmat enorme din acele vremuri, care trebuiau cărate în spate. Și atunci „a locuit" în povestirile culese: *„Da, locuiam în emisiunile alea. Magie. A mea cu mine. Fără s-o vreau, fără s-o știu. O capsulă de viață, alta, paralelă."* Cartea tocmai a apărut, la finele anului trecut, ***Chiotitul*** se numește, tot la Editura Eikon. *Cusătoreasa de vremuri* a adăugat și poveștile acelea pânzei timpului său, făcând-o și mai trainică. Și nu sunt singurele. În 2016, Editura Adenium i-a publicat ***Cai verzi – Povești firoscoase pentru copilul din fiecare, mic sau mare***, cu ilustrații de Lucia Martin Niță, iar în 2018, la Eikon, i-a apărut ***Ananda Veranda***, cărți deloc puține la număr dacă ne gândim că autoarea lor a debutat editorial la peste șaptezeci de ani.

Maica (Fulvia Slavici) și nepoata (Cristina Struțeanu) cândva…
Poză pe peretele casei din Piatra Craiului.
Fotografii din arhiva familiei Struțeanu,
reproduse în volumul ***Clepsidră. Cei plecați/Cei veniți***.

„Maica din povestea Cristinei Struțeanu este nimeni alta decât Fulvia Slavici, fiica scriitorului Ioan Slavici, personajul în jurul căruia se țese întreaga istorie și pe care nepoata sa (Cristina) o zugrăvește ca pe o ființă aproape fantastică, așa cum numai acele ființe marcatoare de destine, în viața fiecăruia (de regulă bunicile), pot fi."

Cronică literară

CÂND SE SPARGE COERENȚA LUMII

Valeria Manta Tăicuțu

Poetă, prozatoare, critic literar
Membră a Uniunii Scriitorilor din România

În opinia unanimă a criticilor literari, **Ion Tudor Iovian** este un poet cu adevărat remarcabil, care știe să dezvolte corpul textual, să-i dea nu numai amploare, ci și profunzime, într-o încercare – pe alocuri – disperată de catharsis prin scris.

Recentul volum, ***și omul n-a mai scos niciun cuvânt*** [1], este unul al interacțiunii dintre sine și un alter ego prezent în discursul poetic din motive care țin de condiția poetului într-o lume care-ți întreține starea de panică, de frică, de confuzie/incertitudine. În universul re-creat de Ion Tudor Iovian, *„cuvintele noastre de toate zilele sângeră”*, devin materiale greoaie, dacă le scrijelești, sub poleiala lor nu există decât un strat amorf, semn că toată povestea acestei lumi este o sumbră irealitate, ca pasărea aceea pedepsitoare, cu apariție obsesivă în texte, ca mierla neagră a lui Georg Trakl: *„pasărea aceea/ care a venit din asfințit astă vară și avea culoarea lunii/ va fi azi/ mai neagră ca pământul și mai grea ca el/ și va intra/ în carne/ tot mai adânc/ și se va hrăni/ din țesuturile luminiscente/ ale textului care nu vrea să sfârșească”* (pag. 23).

Dacă unele poeme pornesc aproape cuminte/cuviincios, ca în *ești o scrisoare făcută ghemotoc* (*„chiar dacă a venit de la marginea lumii să te vadă/ nu mai încape în viața ta”*), altele – adică majoritatea – au de la început tonul în răspăr, rebel, de poet damnat (aș duce asemănarea spre Rimbaud, nu spre Baudelaire, cum face dl. Nicolae Manolescu): *„și ea/ mica vicioasă poezia/ mă trage de mânecă își apropie buzele umede/ în flăcări deja/ de lobul urechii”* (*și ea mica vicioasă mă trage de mânecă*). Scrierea unui poem seamănă cu construirea unui *„paradis artificial tu/ ca-n filmul acela sud-american/ din oscioare de pitulice și puf de păpădie și/ rouă din stele și gângurit de copii fără somn/ și raze de asparagus/ un paradis tu/ în care plouă cu soare în dormitor”* (pag. 25).

Ion Tudor Iovian se numără printre puținii noștri poeți contemporani (vorbim de cei autentici) capabili să compună un discurs poetic de mari dimensiuni, care-ți taie respirația prin amploare, inventivitate și bagaj lingvistic. Impudic, încrâncenat și capabil de derapaje subtil-erotice, textul pleacă de la *„realul cu o mie de intrări și nicio ieșire”* (*„azi nu va mai coborî draga de ea absconsa de ea **trimbulinda**”*), sancționează, eventual, *„metaforele strepezite/ din anii șaizeci/ trase cu forcepsul dintr-un ovar de suferință”* și, după un *„ingambament poetic trasat cu gheara”*, umblă prin cotloanele unei realități putrede, în speranța unui liman care înseamnă, de fapt, *„texte fără pată/ fără îndreptări fără omisiuni/ texte în libertate/ care dau emoții și adrenalină poetică la 220 de volți”* (pag. 56).

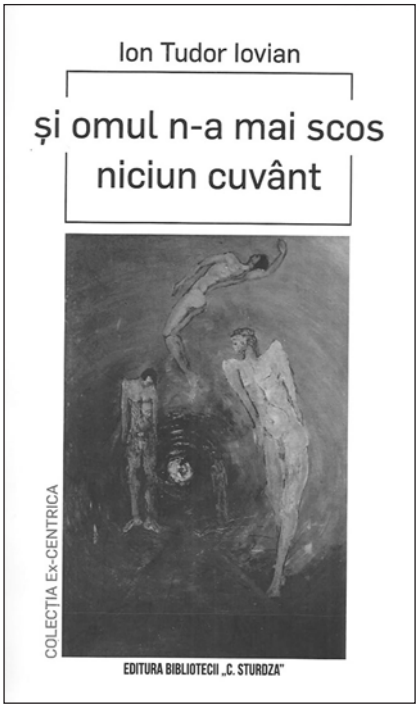

Ca să scape de *„umbra foarte rece a tristeții”*, poetul se vede în ipostaza de luptător lucid (*„ce vei face/ când marea strânsă toată în ghețuri sub osul frunții/ va lovi cu picamere grele/ până va crăpa de sus până jos/ cerul lăuntric bătând în albastru vinețiu” – albastrul acela vinețiu*), hoinărește prin mahalale, prin mocirla cuvintelor uzate, prin „praful radioactiv” al unei realități urâte, pentru a găsi „puțină iubire”, „puțină îndurare” (*„dar eu n-am vrut să deschid toate ușile fără*

[1] **Ion Tudor Iovian**, *și omul n-a mai scos niciun cuvânt*, Bacău, Editura Bibliotecii „C. Sturdza”, colecția „Ex-centrica”, 2018.

Tine”) și poezia, *„ticăloasa și draga de ea”*, care *„risipește așa în transă descheiată la capot/ ambră prin odăile nefericirii fluturi de zăpadă nouă”* (*și ea ticăloasa și draga de ea mica vicioasă poezia*).

Conștient că singurătatea autoimpusă îi face și mai dificilă ieșirea din tenebrele condiției umane, Ion Tudor Iovian n-are cum să renunțe la pornirile mizantrope, la sancționarea *„poezelelor de turtă dulce pentru inimi de turtă dulce”*, la statutul de poet blestemat să aibă ochi și să vadă, să aibă gură și să strige în pustiu, chiar știind că prietenii imaginari și trimiterile livrești, și răfuiala cu lumea n-ar trebui să fie notele definitorii ale unui creator: *„pleacă – disperarea îți va fi tovarăș/ ba nu –/ îmi voi lua tovarăș pe/ Omul de tinichea pe/* ***omul sfârșit*** *al lui Papini/ pe* ***omul recent*** *cu coadă de șobolan/ pe prințul Mîșkin/ aici și acum/ în țara nenorocului în anii urii/ ai decapitării frumuseții/ pe marginea șanțului/ în piața constituției/ în cabaretul Voltaire”* (*să nu te lași prins dragule*).

Poet care-și asumă condiția tragică, Ion Tudor Iovian nu transfigurează realitatea pentru a o face suportabilă/ locuibilă, nici nu transformă, arghezian, bubele, mucigaiul și noroiul în frumusețe. Haosul existențial este simetric celui textual, acolo unde cuvintele sângerează, sunt violate, suferă, își spitalizează rănile și, ca în *fanteziile unei fetițe speriate, I*, se zbate în „infranegru” și *„nu-și mai recapătă aripile pe care Dumnezeu/ și-a pus iscălitura”*.

Suntem, prin lectură, mai aproape de *Toamna patriarhului* decât de postmoderniști: *„în mijlocul șoselei/ o flacără de toamnă care dă să se stingă/ dar nu se stinge/ de parcă ar fi fost acolo de o mie de ani/ un scâncet peste măsură de îndurerat care se/ târăște pe asfalt/ inundă/ verdele posomorât de pe câmp inundă sufletul/ cerul înalt în prăvălire lentă peste câmpul de sticlă pisată/ adie vântul sărat dinspre suburbiile cu miros de pește/ și cocaină”* (*albastru cu picățele vinețiu și moarte*). Ne situăm, odată cu poetul, *„într-o țară în care nu poți nici să mori, nici să trăiești”*, dar în care, în sertar, pui alături de stilou și cuțitul, pentru orice eventualitate, poate unul ca al băieților asasini de cartier, poate un bisturiu, cu care să faci disecție în corpul măcinat de cancer al realului și apoi să scrii – despre cartier, despre cuțit/bisturiu, despre disecție și despre cât de mult iubești poezia, în ciuda furiei cu care ai vrea s-o omori, despre cât de mult iubești moartea, *„nefericita de ea știrba de ea urâta și strâmba și/ borțoasa de ea gata să fete omuleți care nu lasă/ umbră nici sânge nici nume”* (pag. 131), despre cât de mult ți-ai dori să scapi de „ruleta rusească” și să-l găsești pe Dumnezeu, să te agăți de El cu disperarea înecatului și să-ți imaginezi că te poate salva. Deși… *„Te uiți Doamne în oglinda acestei lumi și nu-Ți vezi chipul și nu te recunoști”: ”unde s-a rupt Doamne coerența lumii/ când au sărit lacătele paradisului Tău și-n grădinile/ Tale au năvălit/ furii cu foarfecele și șfacul/ și rock'n' roll-ul ploilor acide/ și oamenii-căpcâni dați prin sare și piper radioactiv/ și oamenii-gâlme care caută umbra umedă și merdul afrodiziac/ și oamenii-de-câlți pe care calcă trufaș Căpcânul-șef/ și oamenii-intestin gata oricând/ să mistuie gunoaiele și istoriile nimicului cu scârț”* (pag. 145).

”Recentul volum al lui Ion Tudor Iovian, «și omul n-a mai scos niciun cuvânt», este unul al interacțiunii dintre sine și un alter ego prezent în discursul poetic din motive care țin de condiția poetului într-o lume care-ți întreține starea de panică, de frică, de confuzie/incertitudine.”

Cronică literară

POEȚI SUEDEZI ÎN VIZIUNEA UNUI POET ROMÂN

Victoria Milescu

Poetă, prozatoare
Membră a Uniunii Scriitorilor
din România
Fotografie de Ion Lazu

Daniel Onaca s-a născut la Reșița, în 1954 și, după terminarea liceului din localitatea natală, fuge din țară în 1984, luând-o *per pedes*, după cum mărturisește într-o prezentare, spre fosta Iugoslavie. De acolo, a ajuns în Suedia, unde a repetat studiile liceale, continuând cu cele de nivel universitar. Stabilit de mulți ani în țara de adopție, locuind în Malmö, Daniel Onaca nu și-a uitat țara de origine, nici limba și literatura română, pentru care și-a manifestat pasiunea încă din tinerețe, de când participa la ședințele Cenaclului „Semenicul" din Reșița. În Suedia, a scris și publicat în limba suedeză poeme proprii, a scris eseuri despre poeți suedezi, pe unii dintre aceștia i-a tradus în limba română. Ținând legătura cu România și având o bună și constantă colaborare cu Editura Coresi, Daniel Onaca publică în 2019 volumul de eseuri critice ***Alți zece poeți suedezi moderni și contemporani***, venind în continuarea cărții sale din 2016, ***Șapte poeți suedezi moderni și contemporani***, publicată la aceeași editură bucureșteană. Noua carte familiarizează publicul cititor român cu nume importante din literatura suedeză contemporană, prin viziunea proprie a unui poet care privește cu empatie viața și opera altor poeți, pe fundalul socio-politic al lumii în care trăim. Fiecare poet beneficiază de date biobibliografice succinte, dar semnificative, referitoare la viața personală, studii, călătorii, cărți importante, premii etc. Opera acestora e analizată în corelație cu mediul în care s-au format, cu viața personală, de cele mai multe ori dramatică, reflectată tulburător în poemele lor. Fragmentele din poeme sunt traduse de Daniel Onaca, având alături tipărit și textul suedez. Autorul cărții face analize comparatiste, stabilește legături și filiații între poeții suedezi și poeți europeni, între poeții suedezi și poeți români. Lui Jacques Werup din Malmö, poet și cântăreț de jazz, îi găsește unele similitudini de ton cu Adrian Păunescu, suedezul fiind considerat în același timp un Bob Dylan local. Poetei Brigitta Lillpers, moartă destul de tânără de cancer, având credința că poezia s-a născut din muzică, îi găsește asemănări cu Cezar Ivănescu, prin melosul versurilor. Analizele sunt acompaniate de remarcile autorului privind evenimentele social-politice contemporane, care pot influența decisiv demersul poeziei, cum ar fi Brexitul, globalismul etc.

Poetul cap de serie al cărții recente este Paul Andersson, comparat prin geniul precoce dar și prin viața tragică și sfârșitul prematur cu Arthur Rimbaud, dar și cu alți poeți europeni, fiind exponentul modernismului timpuriu în Suedia. El are o copilărie chinuită, într-un orfelinat, unde este abuzat, fapt ce-l va marca pe viață, o viață petrecută în mizerie, boală, singurătate, cu droguri, tentative de suicid, delincvență etc. Poemul său reprezentativ, *Elegie pentru o vară pierdută*, de 450 de versuri, i-a adus un succes fulminant, dar și nefericirea specifică geniilor timpurii ce sfârșesc la fel de timpuriu. Daniel Onaca stabilește

o interesantă legătură între numele poetei Tua Forsström, cea mai importantă scriitoare de limbă suedeză din Finlanda (fors = torent, ström = curent) și creația sa, unde predomină elementul apă. Este o autoare tradusă în 30 de limbi, nu însă și în română. Un autor tradus în limba română este Pär Lagerkvist, ale cărui romane: *Piticul*, *Barabas*, *Căluțul*, au fost traduse la noi, în 1980. În 1951, acesta primește Premiul Nobel pentru Literatură, fiind considerat o figură importantă a modernismului suedez. Un alt poet al cărui nume se leagă de România este Kjell Espmark care, în 2018, a primit din partea Institutului Cultural Român din Stockholm Premiul „Marin Sorescu". Poetul, criticul și istoricul literar suedez l-a cunoscut personal pe Marin Sorescu declarând la ceremonia de acordare a premiului: *„Am apreciat foarte mult poezia lui, remarcabilă prin suprarealismul de factură personală, subtil și cu mult umor"*.

Un alt poet interesant este Werner Aspenström, cu o poezie despre simplitatea existenței umane ce nu exclude însă misterul. A fost ales, în 1981, membru al Academiei Suedeze, cu scaunul numărul 12, dar în 1989 a renunțat de bună voie la această demnitate, nefiind de acord cu poziția Academiei în privința lui Salman Rushdie, caz destul de mediatizat la acea vreme. Considerată un clasic în viață, membră a Academiei Suedeze, poeta Kristina Lugn are o poezie alambicată, cu un vocabular bogat, acoperind diverse domenii de activitate, dar și cu o muzicalitate specială.

Mai puțin cunoscută în țara sa natală, pentru că a trăit mai mult în Franța, Greta Knutson (1899–1983) este o personalitate pe care autorul cărții o consideră demnă de a fi prezentată publicului din România, pentru că a fost căsătorită cu Tristan Tzara, cu care a avut un copil, Christophe. Casa celor doi din Paris a fost un timp locul de întâlnire al multor pictori și poeți suprarealiști. Greta Knutson avea toate calitățile, după cum spune autorul: frumusețe, cultură, noblețe sufletească, talent artistic, independență financiară. Vorbea fluent franceza și germana. Picta și scria poezii, romane, cronici teatrale. Ca probă de caracter, autorul amintește de refuzul scriitoarei de a primi Legiunea de onoare oferită de Charles de Gaule, pe motiv că nu avea vreun merit deosebit. A divorțat de Tristan Tzara, iar în 1983, și-a pus capăt zilelor, pe fondul unei depresii cauzate de furtul valizei în care își ținea manuscrisele de-o viață.

Recenta carte a lui Daniel Onaca, ce îmbină analiza operei cu analiza vieții poeților, se citește ca un roman, cu personaje având destine și trasee imprevizibile, unde gloria și mizeria se află într-o alternanță misterioasă. O lume în care splendoarea și tragismul coexistă într-un mod fascinant.

Anders Zorn, pictor, gravor și sculptor suedez (1860–1920), *Maja von Heijne*, gravură, 1911

„Noua carte a lui Daniel Onaca, «Alți zece poeți suedezi moderni și contemporani» familiarizează publicul cititor român cu nume importante din literatura suedeză contemporană, prin viziunea proprie a unui poet care privește cu empatie viața și opera altor poeți, pe fundalul socio-politic al lumii în care trăim."

Cronică literară

SUB SEMNUL LUI ABSINTOS

Antoaneta Turda

Critic literar

Volumul de debut ***Țipătul lăncii*** al tinerei scriitoare **Ionela Diaconu Ablai** (apărut la sfârșitul lui 2018 la Editura Ars Longa din Iași) surprinde, din primul moment, prin forța epică cu care descrie viața.

Autoarea propune spre lectură și meditație proze scurte, incitante prin relevarea durerosului mister existențial.

Absolventă a Facultății de Sociologie (unde are și un Master) și de Filologie, Ionela Diaconu Ablai își face apariția în peisajul literar autohton cu aplombul specific doar spiritelor înalte prin erudiție, oferind cititorului avizat adevărate clipe de răsfăț intelectual, în ciuda tonului aspru, asemeni unei lame de cuțit, ce disecă viața, fără menajamente.

Așezându-și gândurile și trăirile sub o întâmplătoare schemă alfabetică, nu face altceva decât să graviteze constant în spațiu și timp, între avântul amoros și lamentarea ființei trădate în iubire, între dorință și împlinire. Conștientă de forța inevitabilă a destinului, străbate viața cu un fascinant realism și cu multă încredere în forțele proprii, bine marcate în *Roagă-te să bată vântul*: *„M-am ambiționat cu orice preț să văd ce vreau eu. Am reușit câteva clipe să modelez natura, dar în epicul meu scenariu nu am prevăzut un singur detaliu și acela mi-a ruinat viziunea: Vântul! Adică ceva ce nu-mi aparține."* Dorința continuă de reinventariere, de ieșire din marasmul existențial, de a desluși unele semne divine ce apar pe firul vieții, duc cu gândul la steaua rătăcitoare Absintos. Acesteia i se dedică al doilea text, ca o cheie ce explică travestiul tinerei ce-și schimbă cu o dexteritate năucitoare măștile, de la cea de copil obsedat de amintirea tatălui la cea a femeii însetate de iubire, renăscând parcă după fiecare dezintegrare dată de loviturile destinului. Bine ancorată într-o lume urâtă ce duce cu gândul la imagini suprarealiste, pășește prin viață cu o nonșalanță zdrobitoare, sufletul său absorbind tot, trecerea dezinvoltă de la confesiunea ce poartă pecetea masculină la cea feminină, fiind un strigăt al martorului vieții. Găsim aici, printre filele cărții, patosul artistului obsedat de enigmele vieții și ale naturii, bine marcat în *Mov-indigo*: *„Îngerul mă atinge și refuz să-mi crească aripi, tăindu-le neîncetat. Hainele miros a iubire zăcută într-o carne tăcută, pierdută în letargie. Gândesc poeme și zvârlu cu litere prin*

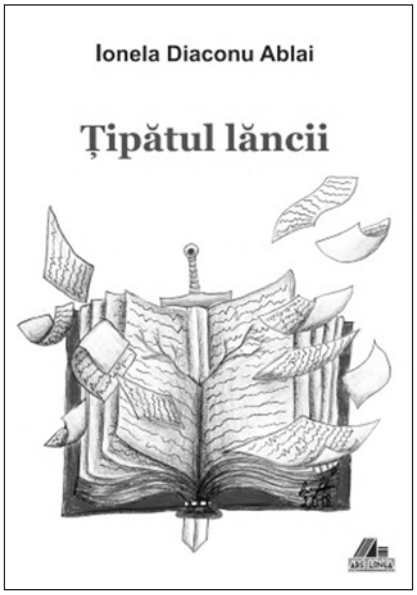

corpul ăsta gol, încrucișez cuvinte și-mi las nervurile să scrie printre pietre. Nu mi-e frică de tine! Aici nimeni nu câștigă, nimeni nu pierde."

Îngemănate, viața și creația se văd la Ionela Diaconu Ablai ca un dar al lui Dumnezeu și pentru Dumnezeu Atotputernic Veșnic, dar și enigmatic deopotrivă, monologul din *Sala de așteptare* fiind relevant. Misterul divin face ca relația Om–Dumnezeu să fie una complicată, pe muchie de lance, căci zbuciumul vieții stârnește întrebări neliniștitoare, la fel ca și moartea care este privită cu spaimă, nu cu pace sufletească: *„Vopseaua icoanelor se prelinge încet, ușor, pe pereți, ca să se poată întoarce în pământ. Sfinții mutilați își îndreaptă inima spre cupolă – cer îndurare acolo unde rugăciunea însăși nu mai vrea să-și asculte șoapta. Și iată că hidosul a ajuns sus ca să tremure din clopote, iar dacă acum el suspină, o face doar de dragul cioclilor cu mănuși albe. În jur e doar îngemănarea durerilor"*, constată în *Maniacilor le plac ferestrele.*

Copleșitoarea povară a vieții, disecată și simțită pe propria piele, este prezentă în carte de la un capăt la altul, aducându-ne aminte de marii săi predecesori pe care îi evocă în ultimul poem, *Zuniasha*. Ei sunt: Cehov, Dostoievski și Goncearov. Așadar, lectura tihnită a volumului explică, la sfârșit, de ce lipsesc artificiile stilistice, frumoasele vorbe ademenitoare și ideile utopice. Aici totul este frust, viața palpabilă, resemnarea și revolta, deznădejdea și speranța formând un melanj ce se vrea descifrat fără menajamente și prejudecăți. Aici, din noianul urâtului, se înalță vocea autoarei ca un strigăt care vrea să-i oblojească rănile sale și ale omenirii. Vocea interioară, distinctă, aparținând unei ființe ce vrea să-și depășească condiția, este mereu în stare de veghe pentru a se racorda la ceea ce este în exterior, luciditatea fiind punctul forte a tot ce este cuprins în cele 55 de poeme în proză.

Lectura deloc ușoară a cărții, aduce, totuși, la sfârșit, două mari satisfacții: triumful împăcării cu cele ce ne sunt date să le trăim, în ciuda tuturor dificultăților și faptul că există o salvare în aspirația noastră spre nemurire, și anume, actul creator.

Carte tipic feminină și feministă totodată, prin profunzime și atenție la detalii, *Țipătul lăncii* apare în peisajul literar românesc ca o splendidă și convingătoare demonstrație a condiției umane: pendularea *„între Rai și Iad, între sens și nonsens, între tot și nimic."*

„Volumul de debut «Țipătul lăncii» al tinerei scriitoare Ionela Diaconu Ablai (apărut la sfârșitul lui 2018 la Editura Ars Longa din Iași) surprinde, din primul moment, prin forța epică cu care descrie viața. Autoarea propune spre lectură și meditație proze scurte, incitante prin relevarea durerosului mister existențial."

Frederick Sandys, pictor și ilustrator englez (1829–1904), *Cap de femeie*, studiu

Apariții recente la Editura Ars Longa

Christian Tămaș, *Le Chevalier noir*, roman, traducere în limba franceză de Gabriel Mardare, colecția „Perseide"

Horia Liman, *L'Écheance/Scadența*, roman, ediție bilingvă, franceză–română, traducere în limba română și postfață: Rodica Gabriela Chira; prefață de Adrian Liman, colecția „Perseide"

Marilyne Bertoncini et **Wanda Mihuleac, *Sable/Nisip***, ediție bilingvă, franceză–română, traducere în limba română și prefață de Sonia Elvireanu, colecția „Perseide"

Sergiu Botezatu, *À un pas de soi* (poèmes), traduction en français: Christian Tămaș. Illustrations: Vasile Botnaru. Colecția „Perseide"

Christian Tămaș, ***Un nume pe nisip,*** roman

***** *Ce s-a întâmplat? Asta nu-i haina leului!***, ediție îngrijită de Christian Tămaș, traducere din limba arabă de Alexandra Pintilii, Ana-Maria Rotaru și Robert Tofan. Ilustrații de Nicoleta Bida-Șurubaru

www.arslonga.ro. Comenzi: email: ars.longa@live.com, http://arslonga.ro/comenzi.html. Tel. & fax: 0232 215078, mobil: 0724516581

Note de lectură

Éric-Emmanuel Schmitt, *Jurnalul unei dragoste pierdute*, Paris, Éditions Albin Michel 2019

Veronica Pavel Lerner

Poetă, prozatorare

Am citit pe nerăsuflate recenta carte a lui **Éric-Emmanuel Schmitt,** ***Journal d'un amour perdu*** (Paris, Éditions Albin Michel, 2019), care nu cred că a fost încă tradusă în limba română, dar cu siguranță va fi. Am aflat de apariția cărții din emisiunea săptămânală *La grande librairie*, transmisă duminica dimineața în Canada pe TV5 Monde, emisiune la care sunt invitați autori să-și prezintă ultimele cărți. La emisiunile lui François Busnel, discuțiile continuă tradiția începută cu ani în urmă de cunoscutul jurnalist Bernard Pivot în fostele emisiuni *Brouillon de culture* sau *Apostrophe*, cuprinzând dialoguri de neuitat cu mari personalități ale culturii franceze și nu numai.

Éric-Emmanuel Schmitt, scriitor francez, membru al Academiei Goncourt, tradus în 46 de limbi, ale cărui piese de teatru sunt jucate în peste 50 de țări, este cunoscut și în România datorită numeroaselor traduceri ale cărților lui. Invitat recent la emisiunea *La grande librairie*, autorul a vorbit despre felul în care a luat naștere ultima lui carte: jurnalul pe care l-a ținut timp de doi ani după pierderea mamei sale, cu care a avut o relație foarte apropiată. În cadrul emisiunii, el a explicat nu numai succesiunea evenimentelor legate de dispariția mamei lui, dar a dat și alte detalii interesante, fără a intra în amănunte. Spunea, de exemplu, că toată viața a trăit cu impresia că el este numai fiul mamei și că tatăl lui este altcineva, nu soțul mamei. Temerile lui apar și în carte, le aflăm citind-o. Prezentarea lui Éric-Emmanuel Schmitt m-a fascinat și am comandat imediat cartea în franceză, pe *Amazon*.

Relatarea este reală, scriitorul are obiceiul de a scrie des în jurnalul său. Moartea mamei sale l-a întristat atât de mult, încât a crezut că nu-și va reveni niciodată din cumplitul doliu pe care l-a început din momentul aflării neașteptatei vești. A continuat să-și țină jurnalul obișnuit, iar noi, cititorii, suntem martori ai trăirilor lui pe parcursul a doi ani. Aflăm amănunte despre sora lui, despre cei trei câini – prieteni nedespărțiți și fideli ai scriitorului, care nu reușesc să-l consoleze, despre activitățile lui literare și despre reprezentațiile pieselor lui din acest timp.

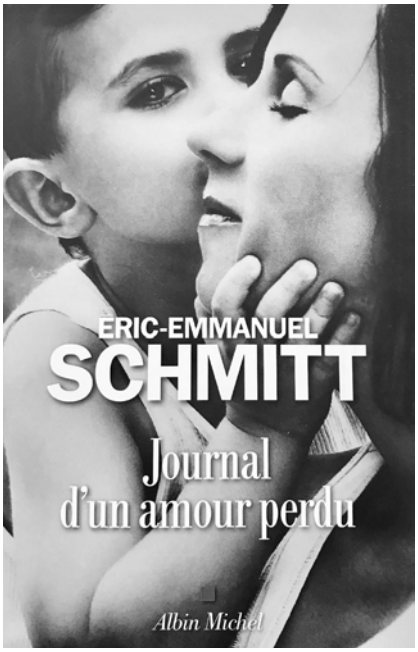

Însemnările nu sunt împărțite pe capitole, nici datele nu sunt consemnate. Fragmentele de text, mai multe în aceeași zi, sunt despărțite între ele doar printr-un asterix central între paragrafe. Trăirile autorului sunt intense, iar în momentele imediat următoare despărțirii, i se pare că el însuși a încetat să trăiască. Lovitura pe care a primit-o l-a afectat profund: *„Într-o zi ca toate celelalte, totul devine diferit. Ni se anunță o moarte, o naștere, și din acel moment nimic nu va mai fi ca înainte."* (pag. 10) [1].

Cititorul participă, împreună cu autorul și cu sora lui, Florence, la toate demersurile administrative în urma unui deces. Suntem la înmormântare, autorul ne duce cu el peste tot, povestind detaliat momentele dificile prin care a trecut. Pare satisfăcut totuși că poate scrie. De fapt, e nevoit, a fost sfătuit s-o facă.

[1] Traducerea citatelor, **Veronica Pavel Lerner**.

Rafael, Studiu de cap, *Mama și copilul*, 1509–1511

„«Tăcerea întreține traumatismul. Individul nu depășește traumatismul decât atunci când îl exprimă în cuvinte». Am scris aceste rânduri în Elveția, într-un colocviu despre psihiatria post-traumatică. […] Notez aici sfârșitul Mamei, deși îmi exagerez rolul." (pag. 35).

Amănuntele pe care autorul le consemnează sunt copleșitoare. Scrie aproape tot ce gândește. Își reproșează că nu *simțise* că se întâmplă ceva când i s-a telefonat și a aflat că ea murise. Reies din însemnările lui, nu numai suferința despărțirii, dar și imposibilitatea de a se acomoda cu ideea. Reflectează asupra fenomenului morții subite: *„O moarte bruscă e miere pentru cel care se retrage, o otravă pentru cei care rămân."* (pag. 45).

Suferința continuă: *„Zilele se acumulează. Fără ea [*mama, *n.n.], ele seamănă."* (pag. 50).

Singurul lucru care-l scoate din starea de profundă tristețe e scrisul, când nu mai e singur, ci cu personajele din literatura lui. Timp de doi ani, autorul își continuă însemnările, observând cu atenție evoluția propriei suferințe.

„Moartea unei ființe iubite lasă o mare tăcere și niște urme. Unde sunt urmele în acest moment?" (pag. 75).

„Lipsa va cântări întotdeauna mai greu decât plinul?" (pag. 75).

Nici călătoriile, nici cei trei câini credincioși nu-i alină tristețea. Și totuși, încetul cu încetul, pe măsură ce înaintează în timp, autorul începe să accepte inevitabilul vid lăsat de dispariția ființei iubite, *Mama*. Când unul din cei trei câini moare, însemnările lui sunt cele ale unui om lovit a doua oară, dar care, deja, pare mai resemnat, nu mai refuză evidența despărțirilor, dorește să le traverseze.

Povestea lui Éric-Emmanul Schmitt continuă într-un mod palpitant: autorul începe, după o perioadă de zilnice tânguieli, să scrie amintiri despre mama lui, consemnează anii copilăriei, aflăm despre misterul pe care nu și-l putea explica, acela al identității tatălui, deși între părinți a existat întotdeuna o mare și statornică dragoste. Citim istoria începutului carierei lui ca autor de piese de teatru și suntem conduși în continuare, cu o mare măiestrie literară, prin toate evenimentele devenirii și împlinirii lui ca scriitor.

Finalul cărții este o emoționantă transformare a unei experiențe de adâncă suferință provocată de moarte, într-o superbă lecție de viață. Deși mama lui a murit, ea trăiește acum în el și, în sfârșit, se poate bucura de existența ei chiar și după moarte. A reușit în doi ani să transfome tristețea doliului în fericirea de a fi avut o mamă pe care a iubit-o ca pe nimeni altul.

De o rară frumusețe, cartea se citește pe nerăsuflate și, după ultima filă, cititorul rămâne cuprins de o puternică, binefăcătoare și profundă emoție umană.

Mississauga, Ontario, Canada

„Éric-Emmanuel Schmitt spunea că toată viața a trăit cu impresia că el este numai fiul mamei și că tatăl lui este altcineva, nu soțul mamei. Temerile apar și în recenta lui carte, «Journal d'un amour perdu».”

Teatru

ȘASE SCHIȚE UMORISTICE
Scenariu radiofonic de Costin Tuchilă

Costin Tuchilă

Critic literar și muzical, ziarist
Membru al Uniunii Scriitorilor
din România

Nu mă ocup eu!

Personajele:

Domnul Popescu
Prima funcționară
A doua funcționară
A treia funcționară
A patra funcționară
A cincea funcționară

Sediul unui instituții. Ușă care se deschide.

Domnul Popescu *(timid)*: Bună ziua, adică, scuzați, sărut mâna!

Prima funcționară: Da, haide domnule, repede, las-o p-asta…

Domnul Popescu: Aici e camera 312?

Prima funcționară: Scrie pe ușă!

Domnul Popescu: Da, scuzați, mă gândeam… nu am ochelarii la mine…

Prima funcționară: Hai, dom'le, că n-am timp de pierdut cu dumneata…

Domnul Popescu: Știți… eu am lăsat o cerere acum două săptămâni și portarul mi-a spus că aici…

Prima funcționară: Cerere?… Nu mă ocup eu!

Domnul Popescu: Dar cine…

Prima funcționară: Pe coridor, a patra ușă pe stânga!

Domnul Popescu: Mulțumesc, sărut mâna…

Scurtă trecere muzicală.

A doua funcționară: Dumneata nu știi să bați la ușă?

Domnul Popescu: Mă scuzați, de la camera 312… am fost trimis… să…

A doua funcționară: Trimis la mine?

Domnul Popescu: Nu știu, a patra ușă pe stânga…

A doua funcționară: Pe stânga, pe dreapta, lasă-mă… spune repede ce dorești!

Domnul Popescu: Știți… eu am lăsat o cerere acum două săptămâni și de la camera 312…

A doua funcționară: Greșit! Aia de la 312 e angajată de două zile… nu știe nimic!

Domnul Popescu: Scuzați, voiam să… adică…

A doua funcționară: De cereri nu mă ocup eu! Mergi mata la etajul patru, prima de la lift în dreapta…

Domnul Popescu: Mulțumesc, scuzați…

Scurtă trecere muzicală. Clopoțel de lift.

Domnul Popescu: Bună ziua, scuzați… Am fost trimis…

A treia funcționară *(aparte)*: Altul, trimis… *(Tușește.)* Trimis cu ce?

Domnul Popescu: Nu… adică… eu…

A treia funcționară *(enervată)*: Domnule, eu ți-am vorbit românește! Trimis cu ce și de cine?

Domnul Popescu: Mă scuzați… eu am lăsat o cerere acum două săptămâni…

A treia funcționară *(și mai enervată)*: Ce fel de cerere? Vorbește românește!

Domnul Popescu: O cerere, scuzați, ca să mi se elibereze un…

A treia funcționară: Eliberări? Nu mă ocup eu!

Domnul Popescu: Nu… ziceam că un…

A treia funcționară *(tot mai enervată)*: Dom'le, dumneata nu-nțelegi românește? Eliberări, etajul doi, a cincea pe dreapta!

Grafică CD de Ion Andrei Puican

Scurtă trecere muzicală. Clopoțel de lift. Ușă care se deschide.

Domnul Popescu *(ferm)*: Sunteți etajul doi, a cincea pe dreapta?

A patra funcționară *(izbucnește într-un râs isteric)*: Etajul doi… ha-ha-ha… suntem la etajul doi! Da! *(Același râs.)*. Cum ai zis? A cincea…

Domnul Popescu: Pe dreapta…

A patra funcționară *(râs):* Hai, că ești bine… Păi depinde de unde numeri… De la lift, din capătul ălălalt… Acum, fiindcă-mi ești simpatic, zi, dom'le, de ce m-ai deranjat…

Domnul Popescu: Știți, doamnă…

A patra funcționară *(dură)*: Domnișoară! Și nu accept!…

Domnul Popescu: Scuzați…

A patra funcționară: Las-o p-asta, scuzați în sus, scuzați în jos… N-am timp de scuze! Eu muncesc!

Domnul Popescu: Am venit pentru… eliberări… știți… eu am lăsat o cerere de acum două săptămâni…

A patra funcționară: Pentru ce, mă rog, ai lăsat dumneata cerere?

Domnul Popescu: Pentru un certificat…

A patra funcționară: Eliberări certificate nu mă ocup eu!

Domnul Popescu: Așa mi s-a…

A patra funcționară *(dură)*: Ți s-a… greșit! Greșit! Nașteri – decese, parter, camera 6!

Domnul Popescu: Nu… nu e cu nașteri– decese… e certificat ca să… mașina… adică…

A patra funcționară: Toate la parter! Întrebi acolo! Și mașina tot acolo e! Întrebi! Aici eliberăm altfel de certificate! Auzi… domnul a lăsat o cerere… *(Râde isteric.)*

Scurtă trecere muzicală. Clopoțel de lift. Rumoare.

Domnul Popescu *(complet zăpăcit)*: Parter… *(Deschide ușa.)* Scuzați… aici e camera… eliberări… nașteri – decese…

A cincea funcționară: Poftim?!

Domnul Popescu: Nu… asta… certificat… adică mașina…

A cincea funcționară: Domnule, nu-ți bate joc de mine, hotărăște-te! Nașteri – decese sau mașini?

Domnul Popescu: Mașini! Mașini! Mașini!

A cincea funcționară: Când ai depus cererea?

Domnul Popescu: Acum două săptămâni, ca să zic așa... am...

A cincea funcționară: Numărul de înregistrare!

Domnul Popescu: Uitați... *(Foșnet de hârtie.)*

A cincea funcționară: Da! Ai răbdare... să caut în calculator... *(Zgomot de tastatură.)* Mda... ar fi... da... numărul...

Domnul Popescu *(epuizat)*: În... sfârșit... Pot să... puțină apă de la aparatul ăsta...

A cincea funcționară: Dozator se numește!

Domnul Popescu: Așa... nu-mi venea... Pot să...

A cincea funcționară: Dozatorul nu e public, stimate domn, e pentru salariații instituției! Mă rog, să fac o excepție... bea, poftim...

Domnul Popescu: Da... *(Bea.)* Sărut mâna!

A cincea funcționară: Nu săruți nimic! Și termină cu chestiile astea...

Domnul Popescu: Scuzați... *(Bea.)* Certificatul... adică... decese... nu, asta... pentru mașină...

A cincea funcționară: Cererea dumitale este înregistrată... desigur... Numai că de cererile de acum două, ba chiar trei săptămani, nu mă ocup eu! Se ocupă colegul!

Domnul Popescu: Păi da, desigur... nu vă... dumneavoastră.

A cincea funcționară: Co-le-gul!

Domnul Popescu: Am înțeles... co...

A cincea funcționară: Așa e. Dar aici e o problemă!

Domnul Popescu: Problemă?

A cincea funcționară: Da, ce te miri? E o problemă: colegul e în concediu!

Domnul Popescu: Conce...

A cincea funcționară: Da, în con-ce-diu! Pre și postnatal, are dreptul!

Domnul Popescu *(bâlbâindu-se)*: Colegul... prenatal... Adică...

A cincea funcționară: Adică ce? Ți-am mai spus, foarte clar ți-am spus. Repet: de cererile de acum două, ba chiar trei săptămani, nu mă ocup eu! Colegul!

Domnul Popescu: ...pre... na... asta... Și nu-i ține nimeni locul?

A cincea funcționară: Auzi dom'le, da' știi că ești obraznic? Nu ne faci dumneata regulile în instituție!

Domnul Popescu *(în pragul nebuniei, începe sa cânte)*: Co-le-gul... la-la-la... pre... na... la-la-la... ma-și-na... la-la-la, cu ce-re-rea... tra-la-la-la... *(Pe mai multe tonuri.)* Nu mă ocup eu... Nu mă ocup eu... Nu mă ocup eu... Nu mă ocup eu...

Muzică de final.

Criticul Parpalac

Personajele:

Criticul Parpalac
Poetul
Un comesean
Prozatorul
Voci

Atmosferă de cafenea, rumoare. Câteva claxoane pe stradă, în plan secund.

Poetul: Ei, și cum vă spuneam, nu-mi mai rămâne decât... Aaaa, ia uitați-vă cine vine! Vă zic altădată cum a fost cu editura asta, că e lungă povestea... El e, dom'le! Tânărul nostru prieten... Criticul Parpalac!

Criticul Parpalac: Hai, salut! *(Rumoare: „Salut, salut! Ne bucurăm să te vedem! Bine-ai venit! Ia loc la masă cu noi!")*

Poetul: Ce vânt te-aduce? Că tu parcă nu veneai pe la cafeneaua asta… Voi, criticii…

Criticul Parpalac: A, da, poete… da… păi, nu… eu nu prea le am cu cafenelele… timpul, cum să vă spun…

Poetul: Așa e… voi criticii… Mi-amintesc ce ne zicea dom' profesor… *(schimbă tonul)*… na, că i-am uitat numele… lapsus!

Criticul Parpalac: Nu contează, dragul meu! Nu-i putem ține minte pe toți…

Poetul: Asta ziceam și eu… Mă rog, ăla zicea ceva de genul că… ăsta… criticul, săracul, nu mai citește de plăcere, el cu creionul în mână… nasol, nu?

Criticul Parpalac *(simțindu-se flatat)*: Chiar foarte… Păi să vedeți… cum e… Recitind eu deunăzi ***Mantaua***, am început să înțeleg spaimele lui Dostoievski și…

Un comesean *(întrerupându-l)*: Stai, stai ușor, amice! Ăla cu ***Mantaua*** e Gogol, de unde-ai scos-o cu Dostoievski?!

Poetul: Gogol, mă, Nikolai Vasilievici!

Criticul Parpalac: Ei, da, da, mă rog… Nikolai și cum i-ai mai zis…

Poetul: Păi, nu i-am zis eu, Parpalac, așa îl cheamă…

Criticul Parpalac: Ești obraznic, chiar o-braz-nic… Vezi tu pe dracu' când ți-o apărea cartea!… *(Furios.)* Și obraznic și stalinist pe deasupra, le-ai făcut fișa de cadre la toți!

Rumoare, râsete.

Criticul Parpalac: Ce… ce… oameni… Salut! *(Aparte.)* Poeți și scriitori, niște ăia… E clar, n-am ce căuta între ei… niște staliniști mizerabili… Ăștia… ăștia… Îi rad pe toți! *(Rumoare, discuții în plan secund.)* Dar dacă tot am pierdut timpul… e-eee… Ia uite… *(Rumoare, se deslușesc voci: „Problema romanului rămâne astăzi fundamentală! Funda... Post... Numai postmodern... Azi nu se mai poate scrie așa... tineretul, dragă...")* Ăia din colț vorbesc despre roman… Nu-i rău… adică romanul postmodern… *(Bucuros.)* Excelent, de asta mă ocup în ultimul timp! Chestia cu Nikolai… Lasă-i în durerea lor… Ăștia măcar cred că mi-au citit ultimele articole, teoretice, și cronicile… că acolo… problema romanului, dacă ăla cât cărămida se mai citește azi… tocmai asta… *(Rumoarea crește. Criticul se apropie de cei care vorbesc despre roman.)*

Prozatorul: Oooo, ce surpriză! Parpalac! Tu erai?

Criticul Parpalac *(din plan îndepărtat)*: Eu! Mă bucur să…

Prozatorul: Parpalac! Tu erai, specialistule! Ce bine că te văd, tu ești în carne și oase! Ia loc, dragă!

Criticul Parpalac: Iau, mulțumesc… Onorat…

Prozatorul: Ce bine, chiar aveam nevoie de tine, să ne scoți din dilemă…

Criticul Parpalac *(aparte)*: În sfârșit, oameni normali care știu să-mi recunoască valoarea… *(Tare.)* Da, la dispoziția voastră, spuneți… care era dilema…

Prozatorul: Îți spunem, îți spunem… Dar stai un pic, că mi-am adus aminte… *(Rumoare. Schimbă tonul.)* Dragă, dar tu chiar ai citit romanul despre care ai scris acum trei zile?

Criticul Parpalac *(după o pauză)*: Cu creionul în mână, dragilor, cu creionul… și-ați observat și voi ce construcție defectuoasă are!

Prozatorul: Cu creionul, cu pixul, mă rog, despre construcția defectuoasă mai vorbim, da' până una-alta, să știi că personajul principal e acolo o femeie, Eugenia, dragă! Tu în cronică ai scris negru pe alb că e un bărbat între două vârste, Eugen, și-ai dezvoltat o întreagă istorie a numelui, asta să nu-mi spui mie că e greșeală de tipar!

Muzică de final.

Dialog contemporan

Personajele:

Doamna
Domnul

Atmosferă de stradă, zgomote în fundal. Sună telefonul.

Doamna *(nervoasă, la telefon)*: Alo, unde umbli, domnule? Ce, erai prin vecini? Ți-am spus că vin repede și să nu te miști din casă? Sau mă lași să sun, că n-ai chef să răspunzi? Ce? Ce se aude acolo? Aha, televizorul, meciuri! Nu ți-e rușine să te uiți la meci și să nu răspunzi?

Domnul *(împăciuitor)*: Draga mea, ai zis ca vii într-o oră și au trecut trei. Am dat drumul la televizor, că mă plictisesc singur acasă! Hai, nu fi supărată, că am făcut curat, am dat cu aspiratorul, am făcut mâncare… *(Închide telefonul.)* M-a înnebunit femeia asta! Nu mai știu cum să-i fac pe plac. E nervoasă și nu știu de ce. Încerc să-i fac pe plac, o las să-și cumpere toate porcăriile, se îmbracă precum o sorcovă și eu o mint spunând că-i șade bine, numai să mă lase în pace. Să pun masa până vine, ca să nu mai țipe. *(Zgomote casnice.)* Așa, e bine! Florile, am uitat florile! *(Pauză.)* Mai bine nu le pun în vază, că-mi aruncă cu ele în cap și-mi mai face și cucui… De parcă ar fi prima dată! De data asta, dacă nu se potolește, o pun la punct de-i merg fulgii. *(Furios.)* Ei, drăcia-dracului, am tolerat prea multe! O să vadă ea ce-i fac!

Accent muzical. Atmosferă de stradă

Doamna *(pe stradă, gâfâind)*: Am să mă reped în el, că prea și-a luat nasul la purtare. Bărbatul trebuie ținut strâns, să nu creadă că face doar ce vrea el. *(Râde.)* Am să-i fac un tărăboi, de nu mai dă drumul la televizor decât atunci când îi spun eu. *(Râde.)* Aproape că am ajuns, trebuie să schimb foaia, că dacă mă vede râzând, prinde curaj. *(Sonerie, pași.)*

Domnul *(foarte afectuos)*: Imediat, draga mea, vin imediat. *(Încet.)* Acum începe circul. Nici nu știu ce să fac! În sfârșit, mă descurc. *(Tare.)* Draga mea, bine că ai venit! Uite, am pus masa…

Doamna (*cu voce aspră, metalică)*: Putem vorbi un minut?

Domnul *(calm)*: Desigur. Te ascult cu atenție!

Doamna: Așteaptă, lasă-mă să spun. Nu mă contrazice!

Domnul: Păi, n-am… *(încet)* zis nimic…

Doamna: Ai zis „desigur”. *(Scrâșnind.)* Deci nici nu vrei să mă asculți!

Domnul: Adică am răspuns că ascult…

Doamna: N-ai răspuns nimic și nu aștepți să spun!

Domnul: Ăăă… Păi, eu doar…

Doamna: Niciun „ă”!! *(După o pauză.)* Putem vorbi?

Domnul: Da… Desigur, ascult…

Doamna: Fals, nu asculți, vorbești cu subînțeles și nu mă lași să spun!

Domnul: Păi, n-ai intrat încă în subiect…

Doamna: În subiect? Ce, suntem la ora de gramatică, la școala primară?

Domnul: Adică, voiam să… doar să… *(încet)* știu despre ce e vorba… atât…

Doamna: Nu voiai nimic!!

Domnul: Nu… adică… da… cum vrei tu…

Doamna: Am trei lucruri să-ți spun. *(Pauză.)* Da, stai… Primul era… Am uitat care era…

Domnul: Treci la al doilea… mai bine la al doilea…

Doamna: Pentru că mă contrazici, de-aia am uitat, mă contrazici și ești nepoliticos!

Domnul: Cum adică, n-ai spus nimic, cum să te contrazic?

Doamna: Mă contrazici în principiu și n-ai pic de eleganță față de mine! Al doilea era legat de primul.

Domnul: Care primul? Că pe primul nu l-ai spus… nici pe…

Doamna *(foarte enervată)*: Ești îngrozitor, nu poate omul să-ți spună ceva că sari imediat! *(Răcnind.)* Ești îngrozitor de enervant! Nu mă mai înțeleg cu tine!

Domnul *(nedumerit)*: Bine… dar nici nu știu despre ce e vorba… eu vreau să te ascult… da, să ascult…

Doamna: Nu vrei să știi, m-ai înfruntat de la început, îți bați joc de mine, o biată femeie!

Domnul *(nedumerit)*: Eu?… Tu, biată femeie? De când… biată fe-me-ie… Eu te respect… uite… flori… pentru tine…

Doamna: Ce flori, care flori? Vrei să mă prostești cu florile tale. *(Îi dă cu florile în cap – zgomot.)* Na, altădată să știi să iei flori! Niște buruieni!

Domnul: Era să-mi scoți ochii, femeie! *(Aparte.)* Bine că nu le-am pus în vază, că acum eram plin de sânge! *(Tare)*. Draga mea, ai zis că-mi spui trei lucruri importante și n-am aflat nici măcar subiectul…

Doamna: Nu de subiect era vorba aicea, ci de atitudinea incalificabilă, mârlănească față de o doamnă care îți vorbește! *(Trântind ușa.)* Cu tine nu se poate dialoga, ești un om imposibil!!

Domnul: Eu imposibil? Dar ea? Doamne, a făcut praf florile! Dar unde o fi plecat? Săraca, era foarte supărată!… Și eu, da… *(râzând)* uneori sunt imposibil!

Muzică de final.

Ciobolanu

Personajele:

Un om curios
Subalternul

Muzică. Atmosferă de stradă.

Un om curios: Bre, dar de ce-i ziceți Șobolanu?

Subalternul: Nu-i zicem, așa îl cheamă.

Un om curios *(nedumerit)*: Așa… îl…

Subalternul: Ce curios ești, dragă… *(După o pauză.)* Stai, stai un pic. Cum i-ai spus?

Un om curios: Ce, nu mai auzi bine? Șobolanu. Șeful tău!

Subalternul: Ei, vezi, ce ușor e de confundat? Ce repede se naște porecla… Nu, dragă, unii ca tine i-au zis așa, după ureche. Nu, nu cu **ș**, ai vrea tu…

Un om curios: Dar cum?

Subalternul: Cu **ci**. Ciobolanu. Așa sunteți voi, ăștia, vă bateți joc de oamenii onești și cu idei. Faceți bășcălie din orice.

Un om curios: Ciobolanu ai zis?

Subalternul: Exact.

Un om curios: Și de unde vine numele ăsta, Ciobolanu? Că nu prea-i găsesc…

Subalternul: Și ce, trebuie neapărat să-i găsești tu?

Un om curios: Mă rog, mă rog, întrebam și eu… *(Schimbă tonul.)* Tu, care lucrezi cu el, în fine, îi ești, ca să zic așa, subaltern.

Subalternul: Ca să zici așa… Da, îi sunt!

Un om curios: Umblă vorba prin târg că omul are gânduri mari…

Subalternul *(serios)*: Mari, mari de tot, într-adevăr!

Un om curios *(și mai curios)*: Spune-mi și mie, măcar așa în linii generale…

Subalternul: Ei, dragă, e greu de spus în câteva cuvinte. *(Jubilând.)* E vorba, dragă, de o adevărată reformă, o nouă concepție asupra acestei instituții.

Un om curios *(același joc)*: O nouă…

Subalternul: Reformă, chiar e o reformă. Vezi, dacă nu urmărești presa, nu te uiți la televizor… Omul…

Un om curios: Ciobolanu, adică…

Subalternul *(foarte serios)*: Da, dragă, Ciobolanu a expus în mai multe rânduri esența acestei reforme, dar voi nu sunteți atenți… faceți băşcălie etcaetera… etcaetera… Esența reformei sale este sintetizată într-o nouă organigramă, o schemă vizionară…

Un om curios: Stai, stai, parcă îmi amintesc… *(Având o revelație.)* Da, da! Am văzut la televizor, Ciobolanu arăta o planșă în culori…

Subalternul: Sigur că da, așa pe scurt, pentru publicul larg… Pe planșa aia e configurată organizarea instituției după cerințe cu adevărat moderne, revoluționare, aș putea spune, după toate cerințele economiei de piață… *(Apăsat.)* Cerere și ofertă, dragă. Cerere și ofertă!

Un om curios *(mirat)*: Nu înțeleg. Cum adică cerere și ofertă? Asta e la piață… mă rog, în economie… Voi parcă erați o instituție de cultură…

Subalternul *(nervos)*: Nu mă întrerupe! Aceste cerințe, clar formulate și pe planșa pe care ai văzut-o, reprezintă adevărata… cum să-i spun… adevărata dinamică a reformei, ca formă de integrare plenară și modernă! E unitatea superioară care conferă elasticitate, putere de adaptare, adică răspunsul optim la cerințe, îndreptat cu claritate către beneficiar.

Un om curios: Stai că nu-nțeleg…

Subalternul *(și mai nervos)*: Nu mă întrerupe! *(În crescendo.)* Beneficiarul va deveni el însuși, în această concepție dinamică, parte integrantă a procesului implementat, va fi partener activ, ne va canaliza eforturile!!

Un om curios: Da, da, acum înțeleg.

Subalternul *(răsuflând ușurat)*: În sfârșit…

Un om curios: Da… Dar spune-mi și mie, cum realizați voi practic toate acestea?

Subalternul *(după o pauză; solemn)*: Printr-o revizuire radicală a întregii activități și printr-o schimbare de mentalitate! Ne întâlnim des pentru a realiza, pe baze noi, comunicarea interdepartamentală.

Un om curios *(mirat)*: Inter… de… zici…

Subalternul: E o dinamică nouă, modernă! Prima ședință are loc la ora 9. Durează trei sferturi de oră. La 11 fără un sfert, ne pregătim pentru a doua ședință, care nu mai e de analiză a programului zilei, ci operativă. Ea durează doar 30 de minute. La ora 13, avem o altă ședință, pentru a repara din mers greșelile făcute. La ora 14, ne întâlnim toți pentru concluzii preliminare, exprimate operativ, în 10-15 minute. Cu aceste concluzii, la care medităm adânc, ne prezentăm la ședința de la ora 15, pentru a exprima eventuale nedumeriri, repet, după ce am meditat adânc.

Un om curios: Aha, la ora 15, da…

Subalternul: Taci! Nu mă întrerupe! *(Și mai solemn.)* La ora 16, fără nici o întârziere, este ședința supremă, de sinteză a activității și propuneri constructive. Propunerile sunt notate, apoi analizate minuțios de echipa operativă. Ultima ședință, de sinteză finală, este fixată, fără abatere, la ora 18. Aceasta este adevărata reformă, acesta este răspunsul nostru responsabil, dinamic, eficient la cerințe!

Muzică de final.

Multilateral și postmodern

Personajele:

Scarlat Popângescu
Realizatoarea
Voce în cască
Regizorul de platou

Într-un studio tv.

Regizorul de platou: Atenție, vă rog, în 30 de secunde intrăm în emisie. La camera 4, vă rog, priviți în cameră. Mulțumesc! Atenție! Gata!

Voce de generic pe muzică: Cu cărțile la vedere. Literatura de astăzi. *(Muzica se filează.)*

Voce în casca realizatoarei: Vezi fată, cercelul din urechea stângă, că ți-a căzut pe masă!

Realizatoarea *(își drege glasul)*: Bun găsit, dragi prieteni. *(Zgomot.)* Știu că ne așteptați cu nerăbdare în casele dvs.

Voce în casca realizatoarei: Aoleu, fată, nu mai da cu pixul în masă, că se vede în cadru!

Realizatoarea *(fâstâcită)*: Și astăzi… adică pentru astăzi… Invitatul nostru la… emisiunea noastră… este cunoscutul profesor doctor în litere Scarlat Popângescu, căruia îi spunem… din nou… bun venit!

Scarlat Popângescu: Bine te-am găsit, adică v-am… cum se zice… Da! Mulțumesc de invitație!

Realizatoarea *(chicotind)*: Da, adică nu, noi mulțumim, ne onorați mereu. Și vă mărturisesc, înainte de a intra în emisiune, în fine, în emisie, când dvs. erați la machiaj, am aflat că audiența emisiunii noastre este de trei săptămâni în ur… în… scuzați, asta, în creștere…

Scarlat Popângescu: Normal, normal că e… Păi…

Voce în casca realizatoarei: Uită-te la cameră, fată, nu pe sub masă! Și lasă dracului pixul ăla!

Realizatoarea *(galeșă)*: Domnule profesor doctor critic literar…

Scarlat Popângescu *(furios)*: Critic ajunge!

Realizatoarea *(fâstâcită)*: Mă scuzați… adică… știam că sunteți și profesor… adică asta… cum îi zice… doctor…

Scarlat Popângescu *(și mai furios)*: Critic ajunge, am zis! Că sunt multilateral, scriu despre toată cultura, chiar și despre muzica metalistă și tradiționalistă!

Realizatoarea *(îngânându-l)*: Multilateral… da, adică cultura, mă scuzați. Telespectatorii noștri, tot mai mulți, cum vă ziceam, abia așteaptă să vadă despre ce cărți… adică… în emisiunea de azi… ce le recomandați…

Scarlat Popângescu: A… don'șoară, da, da, azi, da, multilaterale avem… Mai întâi să le arăt la cameră așa, pe toate… Unde e, scuzați, camera?

Voce în casca realizatoarei: Spune-i, fată, camera 4, că ăsta e năuc!

Realizatoarea: Camera 4, vă rog! Așa, vă rog. Acum se vede. Deci azi, poeți și scriitori români, înțeleg…

Scarlat Popângescu: A, sigur că da, vedeți, avem… la camera 4…

Realizatoarea: Înțeleg…

Voce în casca realizatoarei: Nu te mai bâțâi, fată, pe scaun… vezi că e fragil…

Realizatoarea *(fâstâcită)*: Înțeleg… adică…

Scarlat Popângescu: Sigur că înțelegi, dar stai să vezi, don'șoară, că înainte să încep, dacă mi se permite, numai dacă… așa… io aș vrea…

Realizatoarea: Chiar vă rog.

Scarlat Popângescu: Să spun că…

Realizatoarea *(fâstâcită)*: Că… da, pardon…

Scarlat Popângescu: Că io acum am în lucru câteva esee, care o să spargă…

Realizatoarea: Aha, da… Da' ce-o să spargă?

Scarlat Popângescu: Cum ce-o să spargă? Sparge, piața o s-o sparge… ăsta… spargă… și încă…

Realizatoarea: A, s-o… mă scuzați că vă întrerup… Dar înainte de a intra în emisie mi-a spus un coleg de la, cum îi zice… economic, astea, finanțe-bănci, că o să se-ntoarcă criza, că azi e, cum se cheamă… ciclic… criza…

Scarlat Popângescu: Păi, io ce ziceam? Păi, aia o să spargă eseele mele, don'șoară, o să spargă criza!

Realizatoarea *(pe gânduri)*: Acum înțeleg… Sunt economice?

Scarlat Popângescu: Sunt și economice, că cultura noastră trece prin economie de douășcinci de ani, de piață, vreau să zic…

Realizatoarea: Da', mă scuzați, de piață… dar eu tot nu-nțeleg cum o sparge…

Scarlat Popângescu *(furios)*: Cum adică? O sparge, uite-așa și gata! Dacă io spun c-o sparge, o sparge!

Realizatoarea: Pe criză adică, ziceam… că spunea colegul de la economic că nu e a noastră.

Scarlat Popângescu: Ei, nu e, da' a cui să fie? A lor? Asta era pe vremea comuniștilor, când io, la liceu, nu puteam să mă manifestez, că nu era voie cu perciuni.

Realizatoarea: Desigur… dar cred că telespectatorii noștri și vă mărturisesc că și eu personal, în fine, adică…

Voce în casca realizatoarei: Fată, vezi că ți-a căzut și cercelul din urechea dreaptă… să nu calci pe el când ieșim din emisie…

Realizatoarea *(fâstâcită)*: Știți… domnule profesor, asta, critic… adică am vrea să știm măcar un titlu de la aceste esee…

Scarlat Popângescu: Bineînțeles!

Realizatoarea: Până intrăm în subiectul emisiunii, cu poeți și scriitori de azi, cărți adică…

Scarlat Popângescu *(tandru)*: Bineînțeles! Scot acuma *(foșnet de hârtie)*, că e lung, un titlu lung și esențial… La cameră! Camera! Aicea…

Realizatoarea: Oi, vai, domnule profesor multilateral, pardon, vroiam să zic critic multi… așadar… Dar așa se intitulează! Nu credeam că… Dragi telespectatori, vedeți?

Voce în casca realizatoarei: Nu s-a văzut, fată, nimic, pune-l să citească!

Realizatoarea *(fâstâcită)*: Știți, domnule Scarlat Popângescu, e bine să repetăm, să… adică… titlul…

Scarlat Popângescu *(tandru)*: Bineînțeles! Titlul este așa: „Eseu multilateral despre interdependența specială și prospectivă dintre structurile macroeconomice postmoderniste ale planetei și reverberația lor coercitivo-educaționalo-artistică în literatura viitorului, ca argument întru negarea decisivă a tradiționalismului învechit".

Realizatoarea *(fascinată)*: Într-adevăr, domnule multilateral, sunteți multilateral, acum înțeleg de ce sparge.

Scarlat Popângescu: Da, don'șoară, păi, io v-am zis dă ieri, la telefon, că am ceva care sparge, e cu economic, e cu dă toate, cum e azi, postmodern adică, audiența la care visează toți acuma, sparge! Adică să mă chemați și poimâine că mai am două esee aproape gata, adică le termin, sunt despre infraliteratura inconștientului subcolectiv, acolo o să vedeți că am și o analiză subtextualo-ironică la raportul filosofic al comisiei!

O reclamă mixată cu muzică de final.

Implementarea reformei

Personajele:

Mărețul
Trei reprezentanți ai organului abilitat

Primul reprezentant: Bună ziua! Doamna secretară ne-a spus că ne puteți primi…

Mărețul: Secretară?! Șefă de cabinet…

Al doilea reprezentant: Așa, scuzați…

Mărețul: Da, vă rog să vă prezentați!

Al treilea reprezentant: Noi suntem reprezentanții…

Mărețul: Ai cui, mă rog?

Primul reprezentant: Păi, uitați legitimațiile.

Al doilea reprezentant: Suntem de la organul abilitat…

Al treilea reprezentant: …cu controlul instituției dvs., știți…

Primul reprezentant: …conform legii, noi nu…

Mărețul *(enervat)*: Prea lungă introducerea! Intrați, vă rog, în subiect…

Al doilea reprezentant: Știți, noi n-am vrea… dar suntem obligați…

Mărețul *(enervat)*: Legea! Am înțeles.

Primul reprezentant: Adică s-a primit o reclamație…

Mărețul: Și?

Al treilea reprezentant: Noi suntem obligați să verificăm, știți, legea…

Mărețul: Hai, dom'le, nu mă mai fierbe, zi! Ce reclamație?

Al doilea reprezentant: Mai multe aspecte…

Primul reprezentant: …știți… legate de reformarea instituției dvs…

Mărețul: Aaaa… de-alde ăștia de pe-aici… că n-am apucat să-i dau afară… Ăștia care mă poreclesc Mărețul…

Al treilea reprezentant *(sfios)*: N-am vrut să vă spunem, așa scrie, adică vă dă numele și în paranteză pune Mărețul…

Mărețul: Prost crescuți, dom'le, n-am apucat…

Al doilea reprezentant: …să-i dați afară…

Mărețul: Dom'le, ce să mai lungim vorba… Vă rog să mă însoțiți, ca să vedeți cu ochii dvs.!

Primul reprezentant: Noi, sigur, asta și vroiam… adică… să vedem…

Mărețul: Imaginea, domnilor, imaginea e grăitoare! *(Pași, ușă.)*

Scurtă trecere muzicală.

Mărețul: Domnilor, până ajungem la parter, vreau să vă spun că noi aici am implementat reforma și se știe de când lumea că reforma e costisitoare mai ales când e implementată.

Reprezentanții *(în cor)*: Aaaa… implementat, aaaa…

Mărețul: Este un efort conjugat care se va vedea că…

Reprezentanții: Aaaa… da… înțelegem… scuzați că v-am întrerupt…

Mărețul: Întrerupeți, întrerupeți, nu mă supăr! *(După o pauză.)* Vedeți, poate n-ați observat de când coborâm pe scări… Am pus un covoraș pe scări…

Reprezentanții: Frumos, într-adevăr.

Mărețul: Mulțumesc! Dar mai ales util. S-a constatat, de-a lungul anilor, că scările sunt foarte alunecoase, au fost chiar și accidente nedorite. Nedorite, într-adevăr, ele au totuși meritul că au grăbit reforma.

Reprezentanții: Asta e limpede!

Mărețul: Da, dar vă rog să observați, covorașul nu e unul oarecare, supus rapidei degradări, ci adus din cealaltă parte a continentului, după o îndelungată chibzuială.

Reprezentanții: Păi da, da… scria și în reclamație…

Mărețul: Cred că scria! Vedeți dvs., covorașul pare scump așa, la prima vedere, dar calitățile sale sunt deosebite, mai ales că are culoarea prafului și nu mai trebuie șters.

Primul reprezentant: E d-ăla, cum îi zice…

Al doilea reprezentant: Autolavabil.

Mărețul: Ei, nu știu exact, nu le pot ști pe toate, auto cum o fi, dar să continuăm, să vă prezint reforma. Mai ales că am ajuns la parter. Priviți! Un semn distinctiv al reformei este și celălalt covoraș pus în fața ușii de la intrarea în încăperea – scuzați – respectivă.

Reprezentanții: Aha!

Mărețul *(continuând imperturbabil)*: Dacă despre covorașul de pe scări nu dețin exact amănunte, despre acesta vă pot spune sigur că e absorbant.

Al treilea reprezentant *(mirat)*: Auto?

Mărețul: Nu, nu auto, absorbant. S-a constatat, printr-o experiență seculară, că aici existau uneori scurgeri de apă din încăperea – scuzați – respectivă, care apă devenea periculoasă, se putea aluneca și atunci s-a impus.

Reprezentanții: Clar, s-a impus!

Mărețul: Acest covoraș a fost adus din țările calde și umede, e conceput special. Dar să pășim pe hol și să vă arăt... e alt semn limpede al implementării reformei în instituția noastră. M-am consultat cu specialiști de renume și am ajuns la concluzia că e bine să scriu chiar pe aceste plăci de gresie de la intrare numele instituției. Mi s-a recomandat să scriu cu litere mov și așa am indicat să se scrie, domnilor!

Al treilea reprezentant: Da, cu mov e, am remarcat și noi...

Al doilea reprezentant: Dar, ne scuzați de întrebare... E mai mult o curiozitate, n-o luați în nume de rău!

Mărețul: Niciodată nu iau în numele de rău întrebările organului abilitat! Întrebați.

Primul reprezentant: Mulțumim! Așa, păi, cum să spunem noi, când trec pe aici, angajații calcă pe numele instituției?

Mărețul: Nu calcă, cum să calce? Ocolesc. Au învățat, la cursurile de reformă, să ocolească.

Reprezentanții: Aaaa... da....

Mărețul: Noi am organizat și organizăm în continuare cursuri de reformă pentru toți angajații, fără excepție. Iar la aceste cursuri, bineînțeles, învață să ocolească.

Reprezentanții: Da, acum înțelegem...

Mărețul: Domnilor, vă invit la lift, să ne întoarcem în biroul meu, poate mai aveți întrebări.

Reprezentanții: La lift, da, la lift. *(Pași. Accent muzical.)*

Mărețul: Acesta e. Un lift de nouă generație. Și el, imagine elocventă a implementării reformei în instituția noastră.

Reprezentanții: Da, chiar, ce lift modern aveți!

Mărețul *(foarte serios)*: Nu numai că e foarte modern, dar acest lift nu circulă așa de capul lui, ca să consume. Circulă cu program bine stabilit, la intervale regulate, „la fără zece" și „la și-un sfert". Așa a hotărât firma care a făcut studiul de fezabilitate, o companie de mare prestigiu. Nu circulă însă vinerea și desigur în week-end, pentru că – a constatat cealaltă firmă, care a făcut un studiu psiho-sociologic – vinerea angajații preferă mersul pe scări, pentru a se antrena în vederea zilelor libere din week-end. Și aceste constatări reformatoare au fost, iată, implementate.

Muzică de final.

Spectacolul a fost difuzat în premieră absolută luni, 23 ianuarie 2017, la ora 23.05, la Radio România Actualități. Regia artistică: Vasile Manta. Distribuția: ***Nu mă ocup eu!*** – Virgil Ogășanu (Domnul Popescu), Liliana Pană (Prima funcționară), Oana Răsuceanu (A doua funcționară), Ioana Calotă (A treia funcționară), Daniela Ioniță-Marcu (A patra funcționară), Adriana Trandafir (A cincea funcționară); ***Criticul Parpalac*** – Eugen Cristea (Criticul Parpalac), Mircea Constantinescu (Poetul), Ștefan Velniciuc (Prozatorul), Cristian Simion (Un comesean); ***Dialog contemporan*** – Virgil Ogășanu (Domnul), Adriana Trandafir (Doamna); ***Ciobolanu*** – Mircea Constantinescu (Un om curios), Eugen Cristea (Subalternul); ***Multilateral și postmodern*** – Virgil Ogășanu (Scarlat Popângescu), Liliana Pană (Realizatoarea), Daniela Ioniță-Marcu (Voce în cască), Cristian Simion (Regizorul de platou); ***Implementarea reformei*** – Alexandru Georgescu (Mărețul), Eugen Cristea (Primul reprezentant al organului abilitat), Ștefan Velniciuc (Al doilea reprezentant al organului abilitat), Mircea Constantinescu (Al treilea reprezentant al organului abilitat). Regia de studio: Janina Dicu. Regia de montaj: Mirela Anton și Radu Verdeș. Coloana sonoră: Vasile Manta.

Cronicar de teatru

CE FEL DE ARTĂ E REGIA DE TEATRU

Gheorghe Miletineanu

Regizor, profesor, critic de teatru

În ziua de azi sunt mulți regizori care au debutat ca actori. După ce și-au exercitat o vreme profesiunea dintâi, ei și-au descoperit chemarea pentru regie și au adus în noua lor meserie toată experiența lor de actori, precum și idei despre teatru verificate în cursul acestei experiențe. Procesul pare legitim și a produs nu o dată regizori de calitate.

Sunt și mulți regizori care și-au ales din capul locului profesiunea asta, regia de teatru, și au studiat ca viitori regizori trei ani de zile (pe alte meleaguri patru ani), așa cum actorii învață trei ani actorie. Din categoria asta fac parte și oameni care au studiat arhitectură sau filologie și, deci, aduc cu ei, atunci când sunt primiți la facultatea de regie, cunoștințe aprofundate în acele domenii. Ce învață vreme de trei ani toți acești oameni, înainte de a trece printr-o etapă de verificare profesională, cu prilejul primei lor puneri în scenă ca lucrare de diplomă?

Viitorii regizori învață, bineînțeles, istoria teatrului și istoria literaturii, istoria artelor plastice și istoria muzicii, fiindcă se consideră, și cu temei, că în felul acesta ei dobândesc cunoștințe fără de care nu vor putea mai târziu să se confrunte cu marea literatură dramatică a lumii. Înainte de orice, ei nu vor ști să aleagă, din această vastă literatură, piesele cele mai valoroase și cele mai actuale, dar și cele mai necesare epocii în care trăiesc. Ei nu vor avea habar de tradițiile punerii în scenă a acestor piese și, deci, nu vor ști ce principii scenice omologate în secole de practică teatrală se cer respectate și ce principii scenice străvechi se cer sfărâmate. Ei nu vor fi în stare să situeze exact în timp și spațiu textele pe care le montează, nu vor cunoaște lumea pe care o zugrăvesc aceste texte. De câte ori n-am văzut, cu părere de rău, spectacole despre care autorii lor pretindeau că au fost puse în scenă în spiritul *commediei dell'arte* fără ca ei să știe ce a fost, de fapt, *commedia dell'arte*, așa încât punerile lor în scenă nu erau, de fapt, decât teatru de estradă prost.

Studiul regiei presupune însă și un număr considerabil de exerciții în care regizorul este considerat un autor de sine stătător, în care el este autorul care urmează să fie pus în scenă. În această calitate i se cere să inventeze situații în care se dezvoltă un anumit conflict și să prelucreze scenic acest conflict, ca un veritabil dramaturg. Săptămâni întregi m-am chinuit în primul meu semestru la Institutul de teatru să născocesc subiectul unui asemenea studiu și, până la urmă, pentru ca propunerea mea să fie acceptată, m-am lăsat inspirat de o splendidă povestire a lui Radu Cosașu. N-o fi fost corect din partea mea, dar exercițiul a reușit peste orice așteptări. În semestrul următor a trebuit să pun în scenă o situație care să conducă la o mizanscenă preluată dintr-un cunoscut tablou de gen. Am găsit, nu mai știu cum, reproducerea unui tablou sovietic – realist, vezi, Doamne!, și educativ (un fiu rău crescut, răsfățat, se întoarce acasă abțiguit spre stupoarea părinților lui) – un tablou care mi-a permis construirea studiului cerut, dar am încasat de la cunoscători observația că regia mea o fi îndeplinit scopul pentru care se cerea acest exercițiu, dar tabloul ales era de joasă calitate artistică – ceea ce, de altfel, știam. Numai că, dacă m-aș fi îndărătnicit să găsesc un tablou cu adevărat izbutit care să se preteze la dramatizarea „preistoriei lui", probabil că n-aș fi izbutit niciodată să fac dramatizarea asta cum trebuie; încercarea de a construi un exercițiu regizoral care să ducă la situația descrisă în tabloul lui Repin, *Ivan cel Groaznic și fiul său*, un tată care la mânie își ucide fiul, s-a dovedit sortită eșecului (situația redată în tablou e o situație-limită, numai un foarte mare și versat scriitor ar putea-o exprima dramatic și i-ar trebui cel puțin un act întreg, nu un exercițiu de câteva minute ca să izbutească asta); iar colegul care a imaginat ultimele momente înainte de cel fixat în tabloul cândva foarte popu-

lar al caricaturiștilor Kukrîniksî, *Sfârșitul*, tabloul care încerca să înfățișeze ultimele clipe ale comandamentului german în buncărul lui Hitler, foarte cu greu și-a îndeplinit misiunea; până la urmă s-a putut constata că toată regia pe care a putut-o exersa a fost coordonarea mișcărilor din scenă cu exploziile care se auzeau de afară. Abia după ce s-au antrenat în diverse proiecte de acest fel, studenții de la facultățile de regie sunt invitați să pună în scenă mai întîi fragmente scurte din piese gata scrise, iar apoi tablouri întregi din asemenea piese.

De ce oare li se cere viitorilor regizori să se pună în situația de dramaturgi, situație în care, teoretic, nu se vor afla niciodată de-a lungul întregii lor cariere viitoare? Ca să știe să deosebească o construcție dramatică validă de una imperfectă. Ca să poată aprecia construcția marilor capodopere ale dramaturgiei lumii. Ca să știe să le prețuiască. Ca să fie în stare să dea o mână de ajutor unui dramaturg începător. Ca să nu se lase amăgiți de diavol și să nu vrea să-i dreagă pe Ibsen sau pe Shaw.

Atunci când încep să lucreze ca viitori regizori texte cunoscute din istoria teatrului, cum li se explică viitorilor regizori ce au ei de făcut? Li se spune, în toate modurile posibile, că ei trebuie să înțeleagă în profunzime ce a vrut să spună dramaturgul, autorul piesei, fiindcă în principiu asta e ideea pe care spectacolul lor urmează s-o transmită publicului. Începând din acest moment, posibilitățile studentului de a inventa liber ceea ce pune în scenă se restrâng aproape total și singurele libertăți de care mai beneficiază țin de *interpretarea* materialului literar pe care îl pun în scenă. Regizorul n-are dreptul să polemizeze cu autorul piesei. Dacă a acceptat să-l urce pe scenă, el trebuie să i se supună, să-l slujească necondiționat și să-și subordoneze toată capacitatea de invenție, toate mijloacele de expresie de care dispune, ideilor autorului.

Acum nu mult peste o sută de ani mișcările de avangardă din epocă au încercat să-l elibereze pe regizor de această subordonare obligatorie față de textul dramaturgului. Experimentele care s-au făcut atunci au îmbogățit fără îndoială arta spectacolului, mai cu seamă prin importul de mijloace de expresie din domeniul pantomimei, al circului, al cabaretului, al teatrului de păpuși. Teatrul a depășit un moment de stagnare în naturalism. Numai că, încetul cu încetul, s-a constatat că prin câștigul acesta teatrul a ajuns din nou într-un impas și, treptat, echilibrul dintre respectul bigot față de text și capacitatea regizorului de a-l tălmăci în chip original s-a restabilit.

Interpretarea poate și ideal e să fie *creatoare*. Ăsta nu e un joc gratuit de cuvinte. Regizorul poate să descifreze taine încă nepătrunse ale textului, poate să dispună în spectacol accentele în așa fel, încât publicul să se vadă în situația de a regândi un text cunoscut. În unele cazuri demersul acesta e aproape inevitabil – Maxim Gorki a scris piese de teatru admirabile, dar pentru a le pune în scenă azi ele trebuie abil dezbărate de ceea ce în multe dintre ele sună propagandistic.

În studenție vedeam cât mai multe puteam dintre spectacolele importante de pe afiș și apoi dezbăteam împreună cu profesorii noștri interpretarea – inovatoare sau tradițională, izbutită sau eșuată – pe care regizorii contemporani le dădeau textelor pe care le montau. Așa am învățat să descifrez semnele scenice dintr-un spectacol (pe atunci nimeni nu se gargarisea cu semiotică, dar de discutat discutam semne teatrale). Așa am realizat modul în care Gheorghi Tovstonogov a tălmăcit neașteptat o piesă precum *Prea multă minte strică*, ce se studiază la liceu și a cărei interpretare tradițională elevii o știu pe dinafară, ca și jumătate din textul în versuri al comediei. Da, erau acolo soluții scenice de neuitat precum cea inventată de regizor pentru intrarea în scenă a lui Ceațki – înaintând aproape în goană printr-o anfiladă de uși instalate pe turnanta care se învârtea în sens contrar înaintării lui, Serghei Iurski își azvârlea în dreapta și în stânga hainele, pe măsură ce se apropia de Sofia. Primul vers al personajului căpăta forța unei performanțe fizice – *„Abia s-a luminat, și eu – la picioarele dumitale”*. La fel de impresionantă era și plecarea

Edwin Landseer (1802–1873), *Titania și Bottom*, scenă din *Visul unei nopți de vară* de William Shakespeare, 1841–1851

lui Ceațki, zdrobit, în finalul comediei – *„O caleașcă pentru mine, o caleașcă”*. Personajul lui Molcealin, care, tradițional, e doar un imbecil lingușitor, era supus și el în spectacol unei reinterpetări totale – jucat de Kirill Lavrov, Molcealin era o canalie arivistă inteligentă care-și calcula abil atitudinile oportuniste pentru ca să parvină. O noutate uluitoare! Cum de nu observasem mai înainte că personajul poate fi înțeles și așa?

Despre recitirea celor *Trei surori* cehoviene în spectacolul din 1964 am scris la timpul său și revista „Teatrul” mi-a publicat o prezentare amănunțită a montării.

Cele două montări cu care Teatrul de la Cité de Villeurbanne, condus de Roger Planchon a venit în turneu au făcut obiectul a numeroase discuții în contradictoriu. Nu toată lumea a apreciat sarcasmul cu care spectacolul preciza modul în care soții Sotenville exploatează poziția de țăran înstărit a lui George Dandin, plecând din casa ginerelui cu paporniţele pline ochi cu de-ale gurii (detaliu naturalist), și nici accentele tragice care însoțeau în acel spectacol destinul eroului titular. Iar distribuirea în rolul lui Tartuffe a unui actor cu o înfățișare atrăgătoare – Michel Auclair, ca și ideea că în încrederea oarbă a lui Orgon în Tartuffe se ascunde un strop de atracție homosexuală a stăpânului casei față de protejatul lui a indignat nu puțini spectatori.

Visul unei nopți de vară al lui Peter Brook, astăzi o montare clasică în teatrul modern, a cerut și ea, odinioară, multe explicații ale criticilor partizani pentru a-i împăca pe spectatorii unei alte epoci, ai unei epoci trecute, cu ideea că lectura regizorală tinerească a piesei e întru totul justificată, fiindcă piesa marelui Will nu e o feerie pentru copii, ci vorbește despre forța instinctelor omenești. Trimiterile politice din *Regele Lear* al aceluiași imens regizor n-au indignat, dar au surprins destul de multă lume, fiindcă păreau din cale-afară de actuale.

Montarea *D'ale carnavalului* a lui Lucian Pintilie proceda, în esență, la fel cu piesa lui Caragiale – Pintilie n-a modificat un cuvânt din text, dar inspirația i-a fost stârnită de un sordid hotel din Craiova; regizorul a scos comedia de sub razele multicolore ale reflectoarelor unui voios carnaval și a pus-o sub lumina palidă și murdară a unei realități meschine și urâte, ridicole și triste.

Vorbesc aici despre foarte mari regizori care nu s-au lăsat tentați să brodeze liber pe marginea marilor texte pe care le-au pus în scenă, nu s-au ambiționat să fie mai buni dramaturgi decât Shakespeare, Molière, Griboiedov, Cehov, Caragiale, ci s-au mulțumit să reinterpreteze opere cunoscute și răscunoscute, aruncând asupra lor o privire proaspătă. Așa s-au născut marile lor spectacole, creatoare de noi tradiții.

Regia de teatru este, în esența ei inalienabilă, ***o artă de interpretare***. Niciunui muzician nu i-ar trece prin minte să schimbe o notă, fie și numai o șaisprezecime, dintr-o sonată de Beethoven, dintr-o baladă de Chopin sau dintr-o simfonie de Mahler. Da, se practică uneori mici omisiuni de repetări, dar orice adaosuri sunt interzise și la fel orice modificări. Și în teatru se admit tăieturi din texte, pentru a putea reprezenta anumite piese, din cale afară de stufoase, într-un interval de timp rezonabil. *Intrigă și iubire* e o piesă genială, foarte dramatică și foarte prezentă în repertorii, dar e cu neputință de jucat în secolul nostru fără tăieturi. Dacă marii instrumentiști,

marii cântăreți, marii dirijori nu modifică nici o iotă din muzica pe care o interpretează, întrebarea care se pune este de ce ținem să ascultăm anumite opere cântate de Maria Callas și o preferăm pe Callas chiar și Renatei Tebaldi, care era o soprană extraordinară? De ce considerăm că anumite interpretări ale lui Sviatoslav Richter sau ale lui Arthur Rubinstein sunt mai captivante decât ale altor pianiști, unii dintre ei foarte buni și virtuozi eminenți? Originalitatea unei interpretări nu se lasă cuantificată. Dar e evident că Richter sau Callas aduc în interpretările lor o ardere interioară care lipsește din alte interpretări, chiar și impecabile sub raport tehnic.

Mai e încă un punct important asupra căruia trebuie să mă opresc în încercarea mea de a defini specificul artei regizorale, natura ei ca artă. Pentru a da răvășitoarele lui interpretări muzicale în sonatele lui Beethoven sau mazurcile lui Chopin, Richter nu trebuia să se pună de acord cu nimeni. Maria Callas însă, ca să interpreteze un rol dintr-o operă, trebuia să se pună cumva de acord cu regizorul ei muzical, cu dirijorul și, prin acesta, cu partenerii ei. În teatru, care este o artă colectivă, regizorul trebuie să facă în așa fel, încât jocul fiecărui actor să concorde cu jocul restului distribuției și cu interpretarea regizorală a textului. Iar asta înseamnă că el trebuie să știe să lucreze cu actorii, să fie un bun pedagog, indiferent dacă a debutat ca actor sau nu. Priceperea lucrului cu actorii este ceva ce se poate învăța. M-a impresionat în mod deosebit remarca unui confrate care mi-a scris că a avut anumite rezerve față de niște spectacole ale lui Lev Dodin, dar că strălucirea lucrului lui Dodin cu actorii compensează cu prisosință toate erorile care se puteau remarca pe alte planuri ale acelor spectacole. Lev Dodin a fost elevul profesorului Boris Sohn, unul dintre cei mai mari pedagogi de teatru pe care i-a avut Rusia. Țin minte cum repeta profesorul, dar știu și cum lucra elevul lui, foarte tânăr pe atunci, și mă întreb cum ar reacționa la stilul de lucru al lui Dodin actori care n-au fost formați de el însuși. Faimoasa școală a lui Sohn este foarte sensibilă la anumite aspecte ale jocului actoricesc, înainte de orice altceva la măsura de adevăr de viață din acest joc și, cel puțin în aparență, absolut indiferentă la alte aspecte, pentru regizori din alte părți importante – ca, de pildă, caracterizarea personajelor în rolurile așa-numite „de compoziție".

Eu nutresc bănuiala mârșavă că ambiția multor regizori de astăzi – printre ei unii chiar foarte cunoscuți – de a fi demiurgi teatrali, convingerea lor că au tot dreptul să rescrie textele pe care le pun în scenă și să facă asta invocând rațiuni estetice superioare pentru prelucrările la care îi supun pe marii clasici, ambiția asta bolnavă a lor izvorăște dintr-un elan despotic alimentat de complexe de inferioritate. De ce să fie *numai* interpreți? La urma urmei, dacă regizorul poate da actorilor orice dispoziții dorește, iar aceștia, *volens nolens,* trebuie să execute indicațiile primite, atunci de ce regizorul să nu fie socotit creator deplin al operei teatrale?

În ziua de azi nu se mai consideră o blasfemie să pocești un text clasic pentru ca, pasămite, să-l apropii de mentalitatea publicului. Rezultatul e că spectatorilor li se oferă jalnice caricaturi ale marilor texte clasice sub pretextul aducerii lor la zi. Cei care se pamează după aceste caricaturi și-l pot oare imagina pe Claudio Abbado dirijând o simfonie *compusă nefiresc de liber după Mahler*? Sau pe Sviatoslav Richter cântând *Appassionata de Sviatoslav Richter după Beethoven*? Sau pe Maria Callas în *aria „Casta Diva" din opera „Norma" de Maria Callas pe motive din Vincenzo Bellini*?

Tel Aviv, Israel

„Regia de teatru este,
în esența ei inalienabilă,
o artă de interpretare.
Niciunui muzician
nu i-ar trece prin minte
să schimbe o notă,
fie și numai
o șaisprezecime,
dintr-o sonată de Beethoven,
dintr-o baladă de Chopin
sau dintr-o simfonie
de Mahler.
Da, se practică
uneori mici omisiuni
de repetări,
dar orice adaosuri
sunt interzise
și la fel
orice modificări."

Interviu

FASCINAȚIA TEATRULUI RADIOFONIC
Interviu cu regizorul Mihai Lungeanu

Mihai Lungeanu (n. 29 ianuarie 1953), regizor de teatru, scenograf, scenarist, publicist, profesor universitar, realizator de emisiuni radiofonice, formator, inițiator de proiecte/programe culturale și artistice, naționale și internaționale. Peste 100 de spectacole de teatru și peste 150 de montări de teatru radiofonic. Realizator de spectacole de muzică și poezie, spectacole de teatru-lectură, inițiator al unor emisiuni radiofonice dedicate festivalurilor de teatru de la Sibiu, Timișoara, Buzău, Teatrul „Nottara". Participări în jurii internaționale, la festivalurile de teatru radiofonic de la Bled (Slovenia), Anvers (Belgia), Hvar (Croația), Prix Europa (Berlin) și Grand Prix Nova (România), participări în jurii naționale, interviuri radio și TV, colocvii, autor de articole de specialitate, prefețe și postfețe**. 4 premii UNITER** acordate pentru **cel mai bun spectacol radiofonic** (1994, 1999, 2002, 2009).

Directorat într-o instituție de stat (Teatrul „Maria Filotti" din Brăila); director al Teatrului Municipal „Eugen Ionescu" Slatina; înființarea unei companii private (Teatrul Portabil), inițierea unor proiecte culturale dedicate copiilor; activitate pedagogică universitară (Universitatea de Artă Teatrală Târgu Mureș); îndrumător de activități teatrale independente cu trupe de artiști neprofesioniști (Slatina – 30 ani, Focșani – 12 ani, Pitești – 9 ani, Deva – 5 ani). A organizat festivaluri de teatru (Slatina, Vatra Dornei, Focșani, Pitești, Buzău), colocvii, workshop-uri, evenimente stradale (Slatina, Focșani, ARCUB, Teatrul „Nottara" din București). Experiență profesională în scenaristică (scenarii originale, dramatizări, adaptări), scenografie (concepție și realizare – construcție decoruri, concepție și realizare costume), ecleraj (light-design), sonorizare (ilustrații muzicale, sound-design).

Pușa Roth

Dramaturg, ziaristă
Membră a Uniunii Scriitorilor
din România

Pușa Roth: *M-am gândit ca la rubrica Interviu din nr. 1/2020 al Revistei Culturale Leviathan să îl avem ca invitat pe regizorul **Mihai Lungeanu**. Aș putea spune că de regizorul Mihai Lungeanu mă leagă aproape o viață de om, o viață de radio și, aș putea adăuga, fără să greșesc, că am cam îmbătrânit împreună sau, mai bine spus, suntem în a doua tinerețe. Mihai, îți mulțumesc pentru că mi-ai dat posibilitatea să stăm de vorbă, să depănăm amintiri, mai ales că aici, în Radio, ne-am trăit parte din viață, am realizat fiecare câte ceva, am visat și, uneori, am transformat visele în realitate.*

Mihai Lungeanu: Și eu îți mulțumesc pentru acest interviu.

P. R.: *Aș vrea să începem, fiindcă suntem în casa Radio și aici am muncit, am râs, am plâns atâția ani de zile, fiecare în felul său, dar pentru o cauză frumoasă, aș vrea să începem cu activitatea ta la Radio. Când ai ajuns la Radio, de ce ai ajuns la Radio, dar nu te întreb de ce nu ai plecat de la Radio, pentru că nimeni nu mai pleacă după ce a prins adevăratul gust de radio.*

M. L.: Dovadă că nici noi nu am plecat. E cumva simplu, fără prea multe complicații. Pe de o parte a fost un concurs de împrejurări, că așa se spune, deși eu cred că nimic nu e întâmplător în viață. Rațiunile pentru care eu am călcat în acest studio țin de… scenă. Am realizat la Kahul, în Moldova vecină, un spectacol bazat pe textul lui Matei Vișniec, *Țara lui Gufi*, și acest spectacol a venit în turneu la Brăila unde, în perioada respectivă, îndeplineam și funcția de director, asta însemnând anii 1990–1992. La spectacolul dat de cei din Kahul pe scena Teatrului „Maria Filotti", a participat și regizorul Dan Puican, pe care eu îl știam numai din auzite, din ceea ce memoria ascultătorului reține la final de spectacol radiofonic, adică distribuția.

Domnia-sa, după ce i-a auzit pe actorii moldoveni vorbind într-o limbă românească foarte curată și expresivă (pentru care chiar mă străduisem în timpul repetițiilor), m-a întrebat dacă nu vreau ca a doua zi să vin la Radio cu toată trupa și să înregistrăm spectacolul. Mi s-a părut provocatoare și insolită această invitație, i-am întrebat pe actori dacă sunt de acord și ei au ales să meargă a doua zi la Radio. La ora 9.30 am ajuns la Radiodifuziunea Română, ei au rămas în studioul pe care nici ei, nici eu nu-l mai văzusem până atunci, iar eu mi-am luat locul lângă domnul Puican, în fața pupitrului din regie. Astfel, am văzut cum se înregistrează un text pe care eu îl știam foarte bine, cu intenții pe care eu le știam foarte bune pentru scenă, dar care acum nu mai erau valabile și trebuiau înlocuite cu alte intenții, fiindcă la microfon, vorbele trebuiau să vizualizeze și intenția, și starea, și mișcarea. Această „ucenicie" de câteva ore mi-a produs un fel de curiozitate, mi-a atins un punct sensibil, mi-a descoperit plăcerea de a-mi imagina diverse situații, de a lăsa imaginația să „vagabondeze"... cu atât mai mult cu cât nu prea agream nici rigorile și nici restricțiile. Tot atunci am avut ocazia să-l cunosc pe regizorul Cristian Munteanu, redactor-șef al redacției de Teatru la acea vreme, care ne-a însoțit în povestea cu înregistrarea și care, la puțin timp după, m-a întrebat dacă nu sunt tentat să mă „joc" și eu de-a teatrul radiofonic. Evident că am zis da și, incitat, am propus un text semnat de Jean Giraudoux, intitulat *Adaos la călătoria lui Cook*. Era un text complicat, cu o călătorie pe mare, cu pirați, cu corăbii, cu insule, cu indigeni, cu foarte multă lume, foarte vizual, foarte cinematografic, care cu greu ar fi putut fi pus pe scenă... Când i-am prezentat domnului Munteanu propunerea, a venit vorba și despre distribuție, iar eu am descoperit că nu avem deloc informații despre vocile actorilor, despre importanța vocii... Îmi aduc aminte că rolul principal i-a fost distribuit domnului Virgil Ogășanu, care mi-a fost „naș", ca să spun așa. Cu îndrumarea de rigoare și cu ajutorul regretatului nostru coleg Vasile Manta, care era atunci stăpânul pupitrului tehnic și care mă făcea atent la intensități, la pauze, la suprapuneri, la ritmuri și zgomote... și cu îndemnurile stilistice pe care compozitorul George Marcu, ilustrator muzical la vremea respectivă, mi le oferea cu prietenie, „acordându-mă" cu tot ceea ce se poate întâmpla într-un studio... ușor-ușor, pas cu pas, am dus la capăt această primă experiență.

P. R.: *Eu cred că întâmplarea joacă un rol esențial în viața unui om. Te-ai întâlnit din întâmplare cu maestrul Dan Puican și așa ai ajuns la Radio. Ce înseamnă fascinația Radioului, până la urmă?*

M. L.: Fascinație! Asta voiam să spun și eu! A fost o îmbolnăvire, cu ghilimelele de rigoare și cu sens pozitiv, o afecțiune care a rămas intactă și astăzi, când deși pensia vine lunar, mintea nu se dezleagă încă de fascinația pe care o reprezintă microfonul și creația pe care vocea actorului poate să o facă prin microfon... pentru că asta am descoperit în cei peste 25 de ani de teatru radiofonic.

P. R.: *Vocea se valorizează la radio mai mult decât pe scenă, nu-i așa?*

M. L.: Exact. E alt fel de a juca teatru, de a interpreta... e o distanță foarte mare între interpretarea de pe scenă (care beneficiază și de celelalte instrumente ale teatrului: lumină, costum, muzică, mișcare, mască etc.) și interpretarea la microfon, unde singurul instrument valid este ***vocea,*** cu nuanțele ei, cu sensibilitatea ei, cu timbrul ei, cu toate caratele ei, pe care, de multe ori, actorul nici nu știe că le are.

P. R.: *Ceea ce am observat eu, dragă Mihai, și vin de vreo 20 de ani prin acest studio T1, am observat că vin foarte rar actori noi, unii mărturisind că au o anume teamă de teatrul radiofonic, alții gândindu-se la valențele vocilor, dacă pot face alte voci, altfel decât cele de pe scenă, și mă gândeam la câte voci ai descoperit la actori, mă refer la nuanțe sau la carate, cum frumos ai spus. Că, până la urmă, vocea, timbrul ei, definește personalitatea artistului, vocea îl face recognoscibil, mai ales la radio.*

M. L.: Nu mi-am făcut un repertoar în sensul acesta, dar am avut bucuria să primesc de la actori recunoașterea faptului că, în lucrul împreună, ei și-au descoperit noi valențe ale vocilor sau chiar identități vocale noi. Cu majoritatea actorilor cu care am colaborat, am avut șansa să lucrez în mod creativ și nu repetitiv. E adevărat că de multe ori am distribuit un actor pentru vocea pe care o știam, dar am făcut acest lucru în ideea de a-l provoca să și-o dezvolte, să și-o schimbe, să și-o transforme, să-i găsească o nouă definiție sonoră... Am avut multe confirmări, dar nu le-am trecut într-un catastif anume...

P. R.: *...în catastiful sufletului...*

M. L.: Da, în catastiful sufletului am fost întotdeauna bucuros când actorii, indiferent că se numeau George Constantin sau Ștefan Iordache, sau Irina Petrescu, sau... câte alte minunate voci trecute în eter pentru *eter*-nitate, au răspuns la propuneri, au confirmat faptul că teatrul radiofonic rămâne un exercițiu pozitiv pentru ei și au afirmat că nu trebuie să facă ceea ce știu, dar fac ceea ce descoperă că trebuie făcut. După mine, este și una dintre tainele teatrului: în momentul în care te urci pe scenă știind ce ai de făcut, publicul are senzația că deja te știe, te cunoaște...

P. R.: *Că ești cu el acasă la tine, la o cafea...*

M. L.: Dacă tu, actor, ești în scenă în priză continuă, în mirare continuă, în stare continuă de cercetare, de descoperire, de capacitate de a dialoga, știind bine care este

ecuația dintre *situație, relație* și *motivație*, atunci și spectatorul vine după tine, te urmărește și merge cu tine în dezvoltarea personajului, indiferent dacă este un personaj negativ sau pozitiv, indiferent dacă este dramă sau comedie, melodramă sau tragedie. Spectatorul te creditează. Pentru că, la urma urmei, totul e doar sugestie. Nimeni nu moare, nimeni nu dispare. Teatrul radiofonic are acest atu extraordinar: fără să consume nimic, creează tot! Din imaginația, din cultura, din sensibilitatea, din creativitatea personală a fiecăruia dintre ascultători. La fel cum regizorul trebuie să scoată din actor ceea ce nici el nu știe că are, așa și vocea actorului provoacă în ascultător descoperirea a ceea ce nici ascultătorul nu știa că simte.

P. R.: *E un joc fantastic între ascultătorul de teatru radiofonic și actor. În fond, este alt actor, ideatic vorbind, altă personalitate, chiar dacă poartă același nume. Vocea recreează până și pe deținătorul ei. Ți-am ascultat foarte multe producții, Mihai, poate și pentru faptul că marea mea dragoste, în încercarea mea de a scrie teatru, rămâne teatrul, eu spun încercare, pentru că numai timpul știe și e marele alegător, unicul alegător și arbitru…*

M. L.: Noi toți încercăm…

P. R.: *…mă gândeam că nu te-ai ferit nici de comedie, nici de dramă etc., ai abordat în egală măsură toate genurile teatrale, sigur, cu aceeași seriozitate, dar cu „arme diferite”…*

M. L.: Da, asta e adevărat! În ceea ce spuneai stă ascunsă o subtilă întrebare, care anume dintre genuri mi s-ar potrivi mai mult… Eu am un răspuns care poate părea departe de ceea ce vorbim, dar cred că este foarte aproape… Sunt în acord cu vestitul adagiu care definește „luciditatea” ca fiind „cel mai cumplit martiriu”; și poezia, și tragedia, și comedia, și drama, dacă împletesc caracterul lucid cu schimbul de cuvinte ludic, sunt pe gustul meu. Îmi plac lucrurile care se dezvoltă din ceea ce se petrece. Nu-mi plac lucrurile statice, nu-mi plac lucrurile ușor de descifrat în evoluția lor… sunt de acord că nimic din ce este omenesc nu trebuie să ne fie străin, dar totul depinde de unghiul din care privești totul. Într-o sală de teatru există ***un*** public, format din 20, 200 sau 2000 de oameni… La radio, noi nu avem ***un*** public, în schimb, avem milioane de ***ascultători***…

P. R.: *Mihai, noi avem ascultători, adică urechi și inimi, o singură dimensiune se adresează celor două dimensiuni umane: urechea și inima. Și cum convingi?*

M. L.: Urechea activează funcții importante, cărora omul, în general, nu le dă valoarea cuvenită: anume *imaginația* și *creativitatea*. Noi facem omletă, pentru că am învățat să facem omletă, ne spălăm pe dinți, pentru că am învățat asta, sau ne îmbrăcăm de câteva ori pe zi altfel, în funcție de unde mergem… și astfel ne rămân foarte puține ocazii în care am putea să încercăm… să fim *creativi*.

P. R.: *Acestea se repetă și în timpul unei vieți. Suntem repetitivi în gesturile și faptele noastre.*

M. L.: Așa este, dar putem evada din repetiție atunci când ne acordăm o oră sau două pentru povestea pe care ***teatrul radiofonic*** ne-o strecoară în ureche și prin ureche în minte, și

prin minte în inimă. În imaginația și în creativitatea personală, inimitabilă și infinită. Nu e ca atunci când ne ducem la film, unde cei care l-au „făcut", au lucrat în locul nostru, adică ei au imaginat totul, iar noi stăm doar în fotoliu și consumăm rezultatul.

P. R.: *După părerea mea, cred că teatrul radiofonic este în strânsă legătură cu vizualul și spun asta, că atunci când omul ascultă teatrul radiofonic, cel al unicei dimensiuni, vede, construiește, își imaginează, în esență. Cred că asta este principala calitate a acestui gen de teatru: să construiască vizualul, cu condiția ca el să fie bine construit.*

M. L.: M-am jucat de multe ori cu afirmația că „teatrul radiofonic se vede cel mai bine cu ochii închiși"... și am provocat această experiență în grupuri de ascultători, și mici, și maturi... Într-adevăr, în secunda în care închizi ochii, se creează în întunericul virtual un soi de ecran interior pe care se derulează acțiunile pe care le descifrezi... dacă sunt bine construite, așa cum bine ai spus. Ele, imaginile, trebuie să fie bine gândite și țintite... și trebuie să aibă un dram de rost și de sens. Toate formele de teatru (inclusiv teatrul-lectură), în care cuvântul își păstrează un rol esențial, trebuie să construiască o anume legătură cu interesul meu de ascultător. Să pot asculta și *Frații Karamazov,* dar și *Frumoasa din pădurea adormită*, pentru că fiecare mă impresionează cumva, mă atinge undeva, îmi spune ceva.

P. R.: *Și, bineînțeles, îți creează imaginea de care ai nevoie. Pentru că ai vorbit de teatrul-lectură, o altă formă de exprimare teatrală, actorul citește, oricum, nu la prima vedere, dar el dezvoltă personajul, citind de față cu publicul. Este o situație mai complicată, mai delicată, fiindcă publicul ascultă, dar și vede actorul, dar nu pe scenă, ci așezat comod pe un scaun, în imediata lui apropiere. Cum ai defini această relație?*

M. L.: Aici apare iarăși ceva în plus. Uneori, mă mai joc cu studenții și le spun: partenerul vostru e microfonul, lui îi spuneți „te iubesc", nu partenerei din dreapta sau din stânga. Nu întoarceți capul spre persoana vie, ci descoperiți în microfon urechea dispusă să vă asculte: ei îi spuneți ceea ce gândiți, simțiți, doriți! Și nu e vorba doar de aspectul tehnic, ci de un raport subiectiv: cu cine vorbesc, cui mă adresez?! În forma de teatru-lectură există o altă relație, mai stresantă, mai complicată, cu doar 50-100 de participanți, prieteni, cunoscuți, toți și ascultători, dar și spectatori. Și atunci devine important cum te îmbraci, cum stai, ce expresie ai când citești, ce *alt-ceva* se mai întâmplă în jurul tău, ce *alt-ceva* mai vede ochiul în spatele tău... M-a preocupat și această formă de teatru, unde pe lângă faptul că interpretezi rolul exact ca la teatrul radiofonic, descoperi că nu numai vocea funcționează, și că ceea ce aude spectatorul se combină cu ceea ce vede și

Dramaturgi români contemporani
Cam târziu, domnule Godot!
Fantezie dramatică de Doru Moțoc
Adaptarea radiofonică și regia artistică: Mihai Lungeanu
Redactor și coordonator de proiect: Magda Duțu

trebuie să-l dirijezi cu atenție spre ceea ce vede, ca să nu se strice ceea ce aude...

P. R.: *Mă gândesc că în ierarhia realizării, e cea mai complicată dintre cele trei forme, fiind forma intermediară dintre teatrul radiofonic și cel de pe scena de scândură. La teatrul-lectură emoția „se lovește" de public...*

M. L.: ...dar se și hrănește cu ea. La teatrul radiofonic nu te hrănești decât cu propria ta emoție, fiindcă microfonul nu-ți dă nimic înapoi, din contră, îți cere și îți ia. La un moment dat, poate semăna cu jocul de tenis la perete: trebuie să lovești mingea în așa fel, încât să o poți prinde singur la înapoiere. Este un plus de fascinație, care vine și din faptul că nu știi ***cui*** te adresezi. Pot fi mii sau milioane, sau chiar miliarde de imagini ale ascultătorului căruia i te adresezi. Ori asta mi se pare un exercițiu foarte provocator pentru un actor – interpret de teatru radiofonic. Cu atât mai mult cu cât nu toate vocile sunt sau devin un bun material „radio-fonic".

P. R.: *Aceasta cred că este și regula selecției voastre, a regizorilor care fac teatru radiofonic.*

M. L.: Da, pentru că, în general, te bazezi pe ceea ce știi că poate să facă vocea respectivă... E ca un „material" despre care știi cum „cade", cum „strălucește" și atunci îl folosești, chiar dacă-i vorba numai de un „guler", sau de o „mânecă". Îți asiguri cea mai bună calitate a realizării propuse. Sigur că este necesară și experiența descoperirii „materialelor", a vocilor tinere, încă „needucate" radiofonic, cu ghilimelele de rigoare, a vocilor speciale sau stranii, sau asumarea unor soluții inedite, neașteptate în abordarea rolurilor. De exemplu, am avut o experiență care m-a învățat multe, în care intențiile mele au fost „date peste cap", pentru că, în acel

caz, mă bazam clar pe ceea ce puteau oferi vocile alese. A fost un text al lui Doru Moțoc, *Cam târziu, domnule Godot*, cu două personaje importante, dar „virtuale": Godot și Béranger. Personaje puternice create de Beckett și de Eugène Ionesco, dar și personaje ireale, fără biografie concretă. Și atunci m-am gândit să folosesc relația dintre o voce „clasică", recognoscibilă ușor, și o voce „nouă", mai puțin cunoscută radiofonic. Și am ales combinația dintre vocea inconfundabilă a maestrului Radu Beligan și vocea lui Dan Puric, care acum 13 ani abia începea experiența teatrului radiofonic. Toată lumea îi admira performanțele vizuale, dar pentru urechea radiofonică era încă o voce necunoscută, stranie. Și mi-am propus ca domnul Beligan să fie interpretul personajului Béranger, pe care l-a și jucat, iconic, în istoria carierei domniei-sale (un personaj cu o anumită atitudine, cu o anumită greutate, cu o anume ținută), iar Dan Puric să-l interpreteze pe acel Godot omniprezent, dar inexistent. Așa am gândit, așa mi s-a părut firesc, drept pentru care nici nu le-am mai comunicat interpreților distribuirea rolurilor, fiind convins că și domniile lor gândesc ca mine. Ca urmare, am trimis din timp actorilor textele, domniile lor au sosit în Studioul T2, dimineața, cu textele pregătite pentru prima lectură, eu fiind convins că vor citi rolurile așa cum mi se păruse mie potrivit. Dar surpriză: au început să citească rolurile „invers". Am oprit lectura și i-am întrebat dacă au hotărât împreună această abordare, dacă s-au întâlnit înainte sau dacă au stabilit asta telefonic… Maestrul Beligan a spus simplu: „Nu, dragă, dar așa mi se pare normal"… și Dan Puric a confirmat. În acea secundă am avut revelația că intuiția lor artistică a fost mai puternică, pentru că domnul Beligan a „citit" perfect personajul Godot care, deși venea de nu se știe unde, umplea spațiul sonor cu toată greutatea unor experiențe artistice exemplare, în timp ce Dan Puric oferea „flacăra" acelei patimi cu care personajul Béranger își apără demnitatea de om, având credibilitatea și forța unei voci care se opune rinocerizării și imbecilizării, și „absurdizării" vieții în care trăim. Fără să „se vorbească" între ei, interpreții își descoperiseră empatic, prin cuvintele personajelor (împletite exemplar de dramaturgul Doru Moțoc), expresia exactă a propriilor gânduri. Ceea ce s-a și simțit și în înregistrarea reținută pe „bandă"… și atunci am înțeles cât de important este ca actorul să facă priză ideatică cu ceea ce spune. La teatrul radiofonic nu poți să duci tava…

P. R.: *…duci vocea…*

M. L.: …să duci vocea și spui, neutru: „Bună seara, doamnă contesă!"

P. R.: *Aș dori să te întreb despre relația autor(text) – regizor – actor. Care să fie prioritățile, care să fie logica jocului, cum stau ele artistic, în ce relație?*

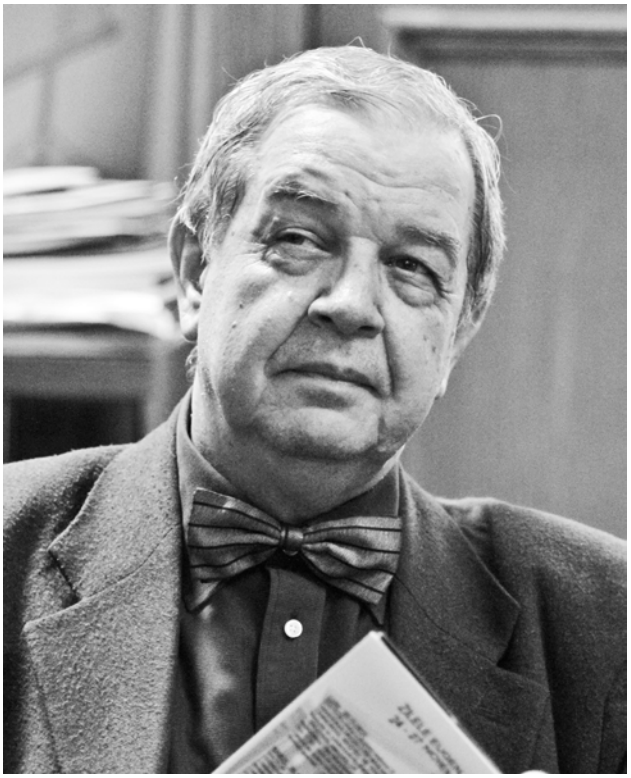

M. L.: Cred că imagistic, ele stau ca laturile unui triunghi echilateral. Ideal ar fi ca ele să se ridice în construcția unei prisme. Să se nască o linie verticală din intersectarea celor trei direcții: intențiile autorului, propunerile regizorului și capacitățile actorului de a pune în evidență aceste intenții și propuneri. Dacă apare o „concurență" între aceste puncte, produsul iese văduvit de armonie, complexitate și de strălucire. Ori actorul e mai puternic și nu-l ia în seamă nici pe autor, nici pe regizor… ori regizorul e mai puternic și-l forțează pe actor să spună cum vrea el, nu autorul… ori autorul este lipsit de generozitate și ține la orice amănunt de replică prin care dăunează creativității actorului. Așa cum se întâmplă când cineva vrea neapărat să fie „conducător"… Eu cred, și spun, că totul e *creator.* Și firul de iarbă, și lumina e creatoare. Scaunul cu cel mai bun echilibru este cel cu trei picioare. Informația principală vine de la autor, că de acolo primim cuvântul constructor, apoi regizorul realizează o „traducere" în semne teatrale a etajelor de semnificație aflate în text, adică în semnele specifice teatrului de scândură sau teatrului radiofonic, sau teatrului-lectură, sau teatrului de păpuși, sau chiar teatrului-dans (lipsit de cuvintele unui text, dar pe care, văzându-l, îl descifrăm tot cu ajutorul cuvintelor, de data asta însă cuvintele noastre)… Toate aceste semne specifice sunt „ascunse" în spatele cuvintelor aparent banale sau scrise cu ghilimele, pe care autorul le ordonează în creația lui… și trebuie făcută o muncă serioasă pentru a le descoperi…

P. R.: *În ordinea lui subiectivă, având logica lui care e posibil să nu corespundă în totalitate cu logica regizorului.*

M. L.: Auzind, trebuie să vedem… Citind, trebuie să vedem… citim schițe, nuvele, romane care sunt adevărate filme, gata realizate de imaginația noastră dar putem „vedea" respectivul spectacol chiar mai bun decât textul citit. Apoi vine actorul, care ia cuvântul trecut prin filtrul regizoral și îl modelează, așa cum se modelează sticla, în funcție de ceea ce am stabilit că facem: pahar, farfurie, sfeșnic… Actorul, după ce își asumă sensul descifrat, face în așa fel încât atunci când devine ***rostită,*** „vorba" domniei sale să cuprindă și intenția autorului, și descifrările regizorului, și amprenta sa personală… Asta cred că face regizorul: descifrează textul, îl deslușește. Mie îmi place enorm acest îndemn al lui Nenea Iancu: „Să ne deslușim!"…

P. R.: *Regizorul constructor, modelator…*

M. L.: Arhitectura înseamnă un plan, iar actorul este elementul esențial, care dă viață gândului și intenției, și formelor stabilite *împreună*. Să ne gândim că un actor nu se poate niciodată vedea din perspectiva sălii, nu se poate privi cu ochiul spectatorului… Așa și un actor de teatru radiofonic nu se poate auzi niciodată cu urechea ascultătorului, pentru că una este ceea *ce aude* el că spune (în fața microfonului) și alta este ceea *ce se aude* că a spus (în fața difuzorului)… Perioada audițiilor cu public, de la Majestic, la care ai participat și tu de nenumărate ori, mi-a oferit șansa unor reacții speciale. Au venit invitați actori mari și importanți… dar care nu se auziseră niciodată. Au interpretat multe roluri, au făcut multe înregistrări, dar nu au avut niciodată timp să se asculte… Acolo, în prezența ascultătorilor reali, își auzeau vocea (produsul finit) și se observa că descopereau, cu fascinație, cum te poți îndrăgosti de o voce sau cum poți intra într-o relație de comunicare reală cu o voce… conștientizând că vocea e importantă nu numai la momentul exprimării, dar mai ales la cel al receptării…

P. R.: *Mai ales, aș spune eu, că vocea de radio, ieșită din radio, e o altă voce, este suma vocilor noastre interioare. Mihai, aș dori să mai lămurim relația textului cu muzica, mai ales că la piesa de teatru radiofonic muzica e un personaj. Aș vrea să-mi detaliezi necesitatea muzicii pe cele două mari segmente teatrale: scena și radioul.*

M. L.: Cred că fără muzică, nu prea se poate… Îmi place să folosesc muzica… Mi-am permis să o folosesc și ca pe un instrument de expresie, ca personaj distinct, nu numai creator de culoare. În teatrul radiofonic, muzicile creează ambianța, devin decor… Compozitorul George Marcu devenea „scenograful" spectacolului de teatru radiofonic… el construia spațiile… culorile… umbrele…

P. R.: *…muzica la teatrul radiofonic are și rol decorativ… dar după părerea mea și, probabil, a multora, muzica este și un personaj. Revenim la decorativ.*

M. L.: Între muzică și spectacolul de teatru radiofonic este o legătură mai mare decât între muzică și teatrul de scândură, pentru că în fața unei lucrări muzicale sunt dispus (și determinat) să imaginez și să re-creez și sentimente, dar și spații. În fața unui text pe care-l citesc, pot vagabonda cu imaginația mea unde vreau. Am făcut experiența asta cu mai multe persoane care au ascultat „sonorizările noastre cele de toate zilele": vânt, ploaie, scârțâit, mieunat, lătrat… și am avut bucuria de a constata că dacă ar fi fost un milion de ascultători, s-ar fi auzit un milion de câini sau de pisici… Același sunet creează o infinitate de imagini. Și cu muzica se întâmplă la fel, cu atât mai mult cu cât ea împletește și componenta melodică și cea armonică, iar teatrul radiofonic se inspiră din această armonie. Muzica trebuie simțită că vine din tăceri sau din energiile cuvântului…

P. R.: *Rostul rostirii trebuie să fie același și pe scenă și la radio. Pentru că vorbim de energiile cuvântului, de puterea lui de a sensibiliza, de a fascina, aș vrea să te întreb un lucru foarte serios: am auzit actori rostind în șoaptă din fundul scenei, iar șoapta ajungea până în ultimul rând perfect inteligibil. Dar am auzit și actori rostind în prim-planul scenei și nu am reușit să înțeleg mare lucru, deși mă aflam în primele rânduri. Cum explici această stare de lucruri?*

M. L.: Cred că foarte simplu. Unii actori nu-și conștientizează capacitatea vocii de a transmite energie, nu numai de a se auzi… Teatrul radiofonic este un minunat exercițiu artistic, prin care poți descoperi și importanța șoaptei…

P. R.: *Faci parte din acea categorie de regizori, nu foarte mulți, care nu au renunțat la colaborarea cu teatrul de scenă. Sigur, aparent sunt două lumi diferite, evident cu același scop, dar modalitățile de exprimare scenică sunt total deosebite de teatrul singurei dimensiuni. Până la urmă sunt doi regizori în unul singur?*

M. L.: Socotesc că regizorul este și el un instrumentist, pentru că și el „cântă", adică interpretează o operă, o imaginează… în funcție de instrument…

P. R.: *Părerea mea este că el e un fel de dirijor, căci dirijează toată povestea de la șoaptă, la strigăt, la tot ceea ce se întâmplă pe scenă.*

M. L.: Adevărat, pentru că el trebuie să știe totul pe dinafară, să poată dirija și un concert de balalaici, dar și unul de orgă. Problema este, dacă acceptăm ideea de dirijor, că trebuie să cunosc (și să înțeleg) și balalaica, dar și orga… și să nu cer orgii să cânte precum balalaica sau invers, pentru că atunci nu primesc niciun răspuns. Poate mă alint, dar nu cred că există

doi regizori… poate doar un copil care se joacă cu câteva cuburi din care face sau o catedrală, sau un zid, sau un tunel, sau o casă… În cazul regizorului, instrumentele sunt aceleași: sunetul, cuvântul, semnificația, gândul, luciditatea fără de care nu se poate… Rostul, sensul… toate aceste „cuburi" sunt doar o materie de joc, indiferent că mă joc pe scenă și construiesc vizual și îl duc pe spectator în zona în care îl aștept (ca într-un muzeu, dar nu ca să îi arăt tot muzeul, ci doar o anumită lucrare)… sau e teatru radiofonic, sau e teatru cu copii, sau spectacol-lectură…

P. R.: *E foarte important de spus că unii regizori refuză să se mute, regizoral vorbind, dintr-o zonă în alta. Eu am considerat disponibilitatea de a crea aceste forme de teatru ca o posibilitate de a avea tot atâtea forme de creație, puse în niște căsuțe speciale, în care să deschizi ușile, dar să nu le confunzi. Așa am gândit eu.*

M. L.: Dacă muzica e aceeași, desigur că interpretările fac diferența… Dirijorul coordonează, prin funcția sa, ceea ce oferă instrumentele, indiferent dacă e vorba de vioară sau de tubă. Dar dirijorul poate să și creeze, în același timp, o interpretare hrănită din personalitatea sa. Eu nu mă pot „lupta" cu actorul din fața microfonului, ci mă străduiesc să-l fac să re-descopere el însuși sensurile pe care le-am găsit (împreună) în text sau pe care eu i le pot sugera…

P. R.: *Aș vrea să-ți imaginezi că în locul meu se află o clasă de copii, copii dornici de a afla cât mai multe despre teatru. Ce este teatrul pentru regizorul Mihai Lungeanu, așa ca unul sau mai mulți copii să te urmeze, azi sau mâine, metaforic vorbind?*

M. L.: Hmmm! Și aici ne putem juca mult și bine. Aș recomanda, în primul rând, o carte semnată de Matei Vișniec, în care scriitorul, poet și dramaturg, propune o sută de definiții ale teatrului, din care cel puțin 20 sunt memorabile. Am făcut un spectacol-exercițiu cu studenți, în care fiecare a interpretat o definiție pe care el însuși a ales-o. A ieșit un moment teatral foarte sensibil, adăugând încă o posibilă definiție celor existente. Teatrul este o formă de comunicare și de expresie… este totul, precum aerul sau apa, sau lumina… sau poate fi nimic, dacă ești orb și surd și trăiești ca o cârtiță, lipsit de aceste lucruri… Dar eu cred că, în primul rând, este *lumină*. Dacă nu ai lumină, nu vezi… dacă nu vezi, nu înțelegi… dacă nu înțelegi, nu răspunzi!… După ce e lumină, e *muzică*, pentru că trebuie să-ți cânte cuvântul, ideile, ritmurile, sensurile… După ce e lumină și muzică, este și *mișcare*, și *zbor*, și *dans*, și *joc*... alimentând dinamica scenei. Eu cred că în teatru nu se poate inventa nimic, totul trebuie descoperit. Regretatul regizor Radu Penciulescu, profesor eminent și artist plin de fantezie, ne-a oferit un răspuns minunat la întrebarea (de studenți în anul I) despre cum „se face" teatrul: „Dragă, eu nu sunt pus aici să vă spun cum *se face* teatru, eu sunt pus aici să vă învăț cum *nu se face* teatru. Cum se face, depinde de fiecare dintre voi, că de asta sunteți studenți la teatru și nu la chimie industrială"… Și atunci am înțeles responsabilitatea gândului, a gestului, a faptei, a răspunderii pentru ceea ce faci… Nu era vorba de orgoliu sau de nume, ci de *spiritul creator*…

P. R.: *Sigur, regizorul recreează trei lumi: cea a creatorului, autorului, lumea actorului și cea a ascultătorului sau a spectatorului.*

M. L.: Am construit un fel de „curs" pe care-l susțin de cinci ani cu câțiva elevi preocupați de scenă, pe care l-am numit „Teatrul ca disciplină de viață", unde îi ajut să descopere (și să înțeleagă) că noi, de când ne naștem și până închidem definitiv ochii, facem teatru… că ne orientăm, instinctiv și permanent, după legile teatrului.. că aplicăm, chiar fără să ne propunem, legile teatrului… Noi dialogăm, ne mișcăm, gândim, comunicăm, reacționăm… ca în teatru.

Adaptarea și regia artistică: Mihai Lungeanu, Teatrul Național Radiofonic. Data difuzării în premieră: 4 și 5 mai 2019.

P. R.: *Noi funcționăm după cele trei mari reguli ale teatrului: de loc, de timp și de acțiune.*

M. L.: Exact. Și este mai simplu să știi ceea ce faci, ca să folosești ceea ce faci în beneficiul tău, decât să fii surprins de fiecare dată că ți se întâmplă ceea ce era normal să ți se întâmple, dar tu nu ai fost atent. Copiii cu care am lucrat, sper că au plecat cu un „ce" în plus în viață… Există un prag psihologic în școală: clasa a patra. Primii patru ani de școală, copilul e „păstorit" de o singură învățătoare…

P. R.: *E într-un oușor…*

M. L.: Exact. Care devine cumva un substitut de familie. Toate materiile sunt predate de aceeași învățătoare… Totul este în raport cu dânsa, iar dânsa știe cine ești și ce e cu tine și, ca la pian, știe pe ce clape să apese ca să iasă melodia și armonia. Apoi, în clasa a cincea, elevul ținut în găoace se trezește brusc în fața a zece profesori, fiecare cu materia, cu

metodele și cu pretențiile sale… Și aici devine util teatrul: să te învețe despre personalitate, persoană și personaj, să te învețe cum să răspunzi, cum să te comporți, cum să comunici…

P. R.: *Mă gândeam că nu ar fi lipsit de interes ca o dată pe săptămână sau la două săptămâni să se predea și o lecție de teatru, fiindcă este o carte deschisă în care poți găsi „n" situații de viață, rezolvate sau rezolvabile. În teatru toată lumea propune, dar fiecare găsește o soluție.*

M. L.: Să nu uităm că definiția shakespeariană a teatrului, ca „oglindă a lumii" în care trăim, este foarte adevărată… Una dintre provocările cele mai stresante pentru om este atunci când se vede în oglindă și nu-i place ce vede: ce face?!… sparge oglinda în zeci de bucăți… dar se va vedea în toate bucățile, multiplicat!

P. R.: *Mihai, aș vrea să te întreb despre rolul și rostul festivalurilor de teatru, mai ales că ai participat atât ca regizor, cât și în diverse jurii. În economia acestei lumi, ce înseamnă festivalul pentru spectator, dar și pentru actor, regizor, autor?*

M. L.: Ar trebui să plecăm de la cuvânt: *festival* înseamnă festiv, sărbătoare, bucurie, ocazie deosebită… Concret, în aceste „ocazii", așteptările se schimbă.

P. R.: *Asta înseamnă scoaterea omului din obișnuitul cotidian?*

M. L.: Da. Dar dacă „festivitatea" asta se repetă prea des, nu mai e nimic festiv. Devine o plimbare de la unii la alții, din rațiuni care de multe ori nici nu sunt rațiuni artistice. Așa s-a creat confuzia dintre *concurență* și *competiție*. Apar „concurenți" premiați la Bacău sau la Buzău, sau la Craiova… și vin alții care spun: Da, dar eu am fost premiat la FNT sau la UNITER, sau la Sibiu… Tot premii sunt, desigur, dar depinde cine a mai participat, cine a jurizat… Noi suntem egal premianți, dar valoarea reală care stă în spatele premiului e diferită. Asta este o formă de concurență. „Eu sunt *acum* mai bun ca tine!" Ar trebui să fie numai o formă de competiție: „Eu sunt *acum* mai bun ca mine!"… Actorul care joacă un spectacol în mod curent, atunci când participă cu spectacolul la un festival, ar trebui să fie motivat interior, pentru a da un plus de valoare jocului său…

P. R.: *Fiindcă atunci e la masa festivă a teatrului.*

M. L.: Exact, așa ar trebui… dar s-au văzut și actori, și trupe care vin ca la o obligație. Joacă pentru că i-a pus cineva să joace… Am avut experiența primei participări la un festival, cu primul spectacol realizat după facultate… folosisem soluția de a-i pune pe actori în culise, pentru a fi văzuți prin niște oglinzi mari, aflate în mijlocul scenei… La festival, s-au „revoltat": „Păi, suntem la festival și *puștiul* ne ține în culise?"… Și-au părăsit culisele, ieșind în proscenium. Și atunci, în oglinzi s-au văzut doar… „fundurile" lor… O situație caraghioasă, de care nu aveau cum să-și dea seama. Metaforic vorbind, fața le-a întors spatele! Mereu există acest risc, de a dori să ieși în evidență cu orice preț… Or nu ei trebuiau să iasă în evidență, ci produsul lor, pe care l-au muncit, l-au șlefuit, pentru care au făcut sacrificii și pe care l-au ridicat la rangul de spectacol, de artă, și cu care fuseseră invitați să participe la un *festival*.

P. R.: *Dualitatea vieții de actor nu este cea mai ușoară cu putință. Sunt mulți actori care ies mai greu din pielea personajului, care trăiesc personajul mult după ultimul gong. Scena este, dacă ne gândim bine, o altă viață a ta ca actor.*

M. L.: Sună precum definiția lui Antonin Artaud: *Teatrul și dublul său (Le théâtre et son double)*.

P. R.: *În acest eseu publicat în 1938, la Gallimard, Artaud considera că teatrul nu trebuie să opteze pentru un anume limbaj, cuvinte scrise, muzică, lumini etc., ci să propună o reîntoarcere violentă la adevăratul limbaj, alcătuit din gesturi, atitudini, mimică, pantomimă, strigăte, onomatopee etc. Acest limbaj va duce la descoperirea dublului teatrului – „metafizica, ciuma, cruzimea, rezervorul de energii pe care-l constituie Miturile" (explicația pentru alegerea titlului, mărturisită într-o scrisoare către Jean Paulhan, în ianuarie 1936). Ei, bine, e o teorie, dar să revenim la o altă metafizică teatrală.*

M. L.: Teatrul, indiferent de limbajul sau instrumentele utilizate, trebuie să rămână o formă de trăire a frumuseții… și de frumusețe a trăirii…

P. R.: *Părerea mea, Mihai, este că teatrul este viață, este trăire…*

M. L.: Una dintre condițiile definitorii ale teatrului vine din latină, și spune: „hic et hunc", adică „aici și acum"… ceea ce înseamnă că doar prin trăire directă poți să participi la actul teatral… Filmul poți să-l oprești și să-l reiei, cartea o poți întrerupe, continuând-o altă dată… dar teatrul nu se poate întrerupe și nici nu se poate relua, pentru că nu poate fi re-trăit la aceeași intensitate. Chiar dacă joci același spectacol după două ore de pauză, este, de fapt, un alt spectacol. Tu, ca actor, ești altfel… ai alte energii. În cele două ore de pauză, ai trăit… bucurii, tristeți, dezamăgiri, speranțe… Chiar și spectatorul „îmbătrânește" în cele două ore… Nu e ca la Cinematograful „Timpuri Noi", când filmul se proiecta în reluare și puteai să-l vezi stând în sală de dimineața până seara… Scena fascinează, pentru că este vie, permanent… Iluzia se împletește cu realitatea… Și nimic nu poate fi repetat… Molière a murit pe scenă și publicul l-a aplaudat, crezând în iluzie și neștiind ce s-a întâmplat cu adevărat… Ne întoarcem la fascinația teatrului și, cu precădere, la cea pe care o produce teatrul radiofonic, unde, lipsindu-mi ajutorul formelor vizuale, trebuie să suplinesc totul prin singura dimensiune pe care o am la dispoziție: *sunetul*. Cuvântul rostit, muzica, șoapta, ploaia… Actorul vine în fața microfonului și, în câteva ore, trebuie să construiască, din textul primit, un personaj real și

convingător… care să rămână! La fel și ascultătorul: într-un minim de timp (o oră sau două) trebuie să trăiască la maximă intensitate spectacolul. Dacă nu, la teatru poți să adormi, iar la radio poți să schimbi postul…

P. R.: *Uite, am să-ți pun o întrebare mai puțin obișnuită: pe câte piese este așezată inima regizorului Mihai Lungeanu?*

M. L.: Ar însemna să fiu nedrept dacă n-aș spune: pe toate. La Radio cel puțin, nu țin minte să fi făcut ceva cu care să nu fiu de acord, spectacole pe care să nu le iubesc… Seamănă cu relația pe care cavalerii o aveau cu domnișoarele: dacă nu le iubeau, nu se apucau să le cânte serenade…

P. R.: *Adică ai făcut atât de multe, dar nu poți renunța la niciuna.*

M. L.: Exact… Toate experiențele mele au fost „neprețuite”… Creativitatea nu poate fi trădată, chiar dacă interesele, uneori, da… Cred că Goethe definea astfel: „Îi iert actorului toate defectele omului, dar omului nu-i iert nici un defect al actorului”… Este adevărat că scena și viața reprezintă două lumi diferite, în care valorile se amestecă de multe ori… dar ele nu se suplinesc.

P. R.: *Și nu sunt confundabile.*

M. L.: „Non, je ne regrette rien”… Le iubesc, respect și admir pe toate… Nu sunt ipocrit și nici nu mă laud… Mi-a făcut plăcere un lucru pe care l-am iubit cinstit, decât să sufăr pentru că mă mint… Toate câte le-am făcut, le-am făcut cu drag…

P. R.: *Ei, am ajuns și la proiecte. La ce te gândești, pornind de la premisa că regizorul nu are vârstă? Eu l-am despărțit pe creatorul Mihai Lungeanu de omul Mihai Lungeanu. În lumea despre care vorbim, vârsta biologică nu intră în ecuație.*

M. L.: Nu am proiecte, am doar vise. Visez să… Dacă se va realiza visul, voi fi fericit, dacă nu, visul mă bucură oricum, pentru că îl am în mine… Nu mai am proiecte concrete, dar îmi tot propun câte ceva… Încerc să mai urc „trepte”… trepte ale unei scări despre care nu vreau să știu când se va termina. Cineva m-a întrebat odată care este cel mai bun spectacol pe care l-am realizat, iar eu am răspuns sincer: următorul. Pentru că în următorul spectacol vreau să pun toată experiența și toată iubirea, toată credința și toată speranța…

P. R.: *Dar tot vei spune că aștepți următorul spectacol care, cu siguranță, va fi cel mai bun. Frumoasă profesiune, recunosc. Nu aș dori să încheiem înainte de a te întreba – folosindu-mă de celebrul motiv – dacă viața e vis?*

M. L.: Un vis lucid, dacă îmi permiți acest joc de cuvinte. E viață pentru că tu trăiești un parcurs real, propus (și produs) de informația genetică pe care o primești. E vis, dar unul lucid, pentru că tu îl trăiești, acum și aici, în realitate. Tu ești și autorul, și actorul, și regizorul… ești personajul propriei tale vieți. Un unchi, ofițer, medic de front, îi spunea înțelept tatălui meu, actorul Constantin Lungeanu: „Dragă Costică, n-ai ce-i face: asta-i piesa, ăsta-i rolul”. Tata spunea: „Uite cine-mi dă mie lecții de teatru”… Dar acesta este adevărul… Doctorul, pe front, nu-și mințea destinul: era acolo unde trebuia să fie!… La fel, și actorul!… Și eu îmi spun tot timpul: sunt acolo unde trebuie să fiu și (vreau să cred că…) fac ceea ce trebuie să fac… adică încerc să fac cât mai bine ceea ce știu eu să fac mai bine… Un chirurg bun nu te operează pe trei sferturi: el te salvează, indiferent că-i ești dușman sau prieten. El te face ***bine***. Ce faci ***tu*** cu binele primit, devine treaba ta. Talentul îl primești (sau nu), caracterul ți-l construiești (sau nu)… Dar, oricum ar fi, avem datoria să fim pregătiți să dăm seama pentru ceea ce facem și să găsim rostul lucrurilor pentru care suntem pe acest pământ.

„Teatrul radiofonic are acest atu extraordinar: fără să consume nimic, creează tot! Din imaginația, din cultura, din sensibilitatea, din creativitatea personală a fiecăruia dintre ascultători. La fel cum regizorul trebuie să scoată din actor ceea ce nici el nu știe că are, așa și vocea actorului provoacă în ascultător descoperirea a ceea ce nici ascultătorul nu știa că simte.”

Proză scurtă

ȘAPTEZECI ȘI CINCI DE CIOBURI DE OGLINDĂ

Cornelia Bartels

Poetă, prozatoare

Camera asta cumplită mă atrage și acum în mod deosebit, fără să-mi explic de ce. O port de o viață cu mine. Retrăiesc, în puținele momente de liniște, cele întâmplate atunci, de mult, acolo. Și pereții ei au auzit și au fost martorii multor destăinuiri. Multe amintiri au fost adunate și păstrate acolo, până în clipa în care am plecat. Poate de aceea mă gândesc mereu la ea. Cămara mea secretă. O cutie a Pandorei. Azi, în pragul celor șaptezeci și cinci de ani, simt nevoia să o golesc. Să o eliberez de încărcătura amintirilor adunate și înghesuite acolo. Vine un moment în care amintirile se cer răsfoite, retrăite, iertate, selectate și eliberate. Uneori sunt uitate. Acum a venit acel moment. Nu e ușor. Ne despărțim greu de unele și de altele care au aparținut tinereții.

Apăsători, pereții se unesc în unghiuri întunecate, copleșindu-mă. Nu avea nici o fereastră. Era, de fapt, cămara unui apartament cu trei camere, de la etajul trei al unui bloc înalt. Se afla între cele două dormitoare, despărțindu-le ușile cu multă discreție. Acolo te puteai ascunde, găsind liniștea aceea înfundată și întunecată care se sprijinea de pereții camerei din beton, reci și albi. Singurul fir de lumină se strecura pe sub ușa de lemn, ca o linie de graniță. Până aici. Dincoace de ea, dincoace de ușa închisă, eram eu, numai eu cu pereții albi și reci. Dincolo de ea, dincolo de ușa închisă erau ceilalți membri ai familiei. Împreună ne străduiam să conviețuim în armonie în acel apartament cu trei camere și două balcoane. Am ocupat cămara goală încă de la mutare. Îmi doream patru pereți numai pentru mine. O oglindă mare, grea, din cristal, era singurul obiect care a fost sprijinit cândva, acolo. Nimeni nu a îndrăznit să o agațe de pereții din beton, undeva în vreo altă cameră. Nici un cui nu se putea bate și ea avea nevoie de două piroane serioase ca să fie sigur că nu cade. Era grea, cu apele ei foarte adânci și luminoase. O oglindă minunată. În ea îmi revărsam ochii, ori de câte ori îmi era greu, îmi era dor de ceva frumos. Lăsam lacrimile și râsetele să se spele în apa ei de cristal. Era ca o fântână în care mă oglindeam, aplecându-mă până în străfunduri, fără să risc să cad în adâncul apei ei limpezi. Sindromul narcisiac se năștea atunci în mine. Devenise prietena mea. Era tăcută și discretă. Uneori, murmura ceva ocrotitor, încurajându-mă. Privindu-mă, mă regăseam, îmi făcea plăcere să mă văd, să mă cercetez, să mă observ. Toți ceilalți se împiedicaseră un timp de ea. Nu-i găsiseră locul potrivit. Se simțea stingheră și neiubită. Făcea parte din moștenirea mamei, primită de la o familie de boieri din București care au fost nevoiți să-și adune lucrurile de valoare, salvate din casa naționalizată, într-un mic apartament. Așa că ne-au dăruit-o și au fost bucuroși când au auzit că ne mutăm într-un apartament mai mare și că vom avea spațiu suficient. Era un obiect deosebit cu o istorie frumoasă și grea. Era ceva prețios. Așa că eram mereu avertizați de mama și de tata să fim atenți cu ea, să nu o spargem, să nu o atingem cu piciorul, să nu trântim ușa. Era așezată, la început, într-adevăr, undeva, după ușa de la sufragerie. Asta până în ziua când m-am decis să o târâi în cămara mea întunecată. Parcă mi-am adus cu ea o fereastră. Ne înțelegeam perfect. Apoi a venit un băiat tânăr, adus de tata, ca să zugrăvească pereții apartamentului. Era un băiat deosebit. Își făcuse singur rost de role cu modele decorative, frumoase, cu care să zugrăvească și să împodobească pereții aceia gri, din beton. Și, într-adevăr, chiar a reușit pentru fiecare cameră să potrivească modelul și culoarea tapetului. Galben-bej în sufragerie și pe hol, verde deschis în dormitorul părinților, albastru deschis, bleu la mine în dormitor… bucătăria a rămas albă. Sus, la marginea tavanului trăsese o dungă mai groasă și cu o culoare mai puternică. Oricum, reușise să o mulțumească pe mama care nu-și dorise mutarea într-un bloc atât de mare, situat la o margine de București și rămăsese lângă soba de teracotă din casa aflată în

Dămăroaia. Nu era deloc fericită să se știe în bloc, cu oameni unii peste alții. Nu o bucurau caloriferul, baia cu cadă. Nimic nu i se părea mai frumos ca în cartierul acela, la marginea Capitalei, cu nucul, părul și corcodușul din fața casei. Cu o curte plină de flori, cârciumărese, regina nopții, stânjenei, steluțe, cu un puț în mijlocul curții și cu un WC ascuns între copaci, undeva, în spatele casei. Era casa naționalizată a unora care plecaseră în Elveția și fusese împărțită pentru două familii, iar apartamentele erau despărțite de o ușă cu glasvand peste care tata lipise grijuliu niște cartoane groase ca să nu se audă nimic de la vecini. Acolo am trăit mulți ani. Primăverile, verile, toamnele erau minunate, dar iernile erau grele. Multe lemne au ars în soba de teracotă din singura cameră pe care o aveam. Și totuși, mama își dorea să rămână acolo cu pisica și cățelul curții și se încăpățâna să nu vină cu noi la bloc. Tata își pusese toată iscusința la bătaie și circula între o casă și alta, aducându-i argumente serioase mamei. „Ce fac copiii singuri acolo?" De fapt noi o duceam bine. Singuri, fără părinți. Dar, într-un târziu, a venit și mama. Nu putea să rămână mult timp fără noi. „Ce fac copiii?", întreba mereu. Nu aveam încă telefon, iar tata spunea ce vroia el și aducea cele mai tragice argumente ca să o convingă să părăsească locul acela. Așa că a venit și, după scurt timp, a venit și zugravul. Apartamentul începuse să arate așa cum își dorea mama. Numai cămara aceea întunecată și fără ferestre a rămas nezugrăvită. Inițial, era destinată să adune o parte din lucrurile care prisoseau și părinții nu acceptau să le arunce. Dar, spre norocul meu, părinții au fost de acord să renunțe la ea.

Am reușit să captez interesul zugravului, lăudându-i talentul artistic, așa că, odată, când eram numai noi doi singuri, mi-a adus luna și stelele în cămară. Încurajat de laudele mele s-a pus pe treabă, că doar i-am încredințat pereții din beton. S-a simțit măgulit și a încercat să-și arate și latura lui artistică, căci era cu adevărat un artist. Îl numisem Zugrăvică, neștiindu-i numele adevărat, iar Zugrăvică s-a dovedit a fi și un om cu suflet, asigurându-mă că pentru munca asta nu va cere bani în plus. O face pentru mine. Mă simțeam măgulită și îi arătam toată aprecierea mea. Era un băiat slab, foarte slab, cu nasul ascuțit și buzele subțiri. Numai ochii erau vii, adumbriți de niște cearcăne adânci. Muncea mult și fără pauze. Cânta în surdină, atunci când derula modelul decorului pe pereți. Cred că îmi făcea și puțină curte. Discret. Și, spre surprinderea mea, finalul a fost desăvârșit. Parcă îmi observase și descifrase gândul ascuns de a face ceva deosebit în acel spațiu, unde doream să-mi găsesc liniștea. A înțeles că adolescenta din fața lui tânjește după ceva al ei, unde să se retragă, unde să-și ascundă secretele tinereții. Pereții și tavanul erau vopsiți cu un var colorat puternic cu o vopsea grena, iar pe deasupra, pe tavan, erau luna, soarele și multe stele aurii. Câteva stele

erau aruncate ici-colo pe pereții laterali. Mă simțeam ca o Șeherezadă printre brocarduri și stele aurii, pregătită să-și trăiască cele 1001 de nopți în lumea ei. Acolo am început să-mi aștern primele gânduri pe hârtie, acolo mi-am plâns iubirile și dezamăgirile, tristețile și bucuriile, revoltele și toate câte au aparținut adolescenței, tinereții...

Făcusem rost de o masă mică din lemn și un scaun. Mai atârnasem, într-un colț, o candelă veche cu trei brațe din lanț, adunate într-un inel. Ca în biserică. O salvasem de la un unchi al meu, preot. Nu am aprins-o niciodată. Abia am reușit să o curăț de uleiul adunat în mulții ani cât a fost folosită și slujită în biserică. Dar îmi făcea bine să o știu acolo, mă însoțea, aducând ceva din puținul sfânt care îl mai păstra. Tata mi-a instalat o etajeră făcută de el din țevi de aluminiu și câteva rafturi de lemn. Era solidă, bine înșurubată și rezistentă. Camera avea pe un perete un spațiu îngust, un intrând în peretele de beton și acolo și-a găsit locul cel mai potrivit raftul pentru cărți și manuscrise, neluând din spațiul camerei și așa mic, dar, mai ales, le știam bine păzite și ferite de ochii curioșilor. Doar oglinda îi dădea adâncime și aveam uneori iluzia că mă aflu într-o cameră mare, încăpătoare... O lampă mică al cărei fir se strecura pe sub ușă aducea și puțină lumină electrică, binevenită, când citeam sau scriam, noaptea târziu. Nu deranjam pe nimeni și asta îmi făcea bine. Eram numai eu cu mine, oglindită în oglinda aceea mare și grea, din cristal, în care mă reflectam și-mi plăcea să mă uit în adâncurile ei. Atunci, acolo, mi-am creat un loc al meu în care doream să-mi adun nestingherită amintirile, ca într-o cămară a sufletului. Țineam mult la amintirile mele și le doream un

loc sigur, liniștit. Mă grăbeam să fac rost de evenimente noi, de trăiri noi pe care le strângeam mai apoi în rafturi ascunse, strânse în fire de nostalgie. Amintirile noi se contopeau cu cele vechi, într-o armonie totală. Îmi puteam sprijini sufletul în liniște, gândindu-mă că, undeva, departe, o să-mi facă bine și o să mă ajute la greu. Da, mi-am iubit amintirile și le-am păstrat cu sfială în mine mulți ani. Și toate adunate în camera aceea fără fereastră.

Mulți ani am conviețuit cu ea, am supraviețuit multor încercări, i-am încredințat singurătățile, părăsirile, tristețile, dezamăgirile, dar și bucuriile, exuberanțele ce-mi însoțeau zilele și nopțile, Și, mai ales, acolo, cu ea, uneori nici nu știam dacă afară e zi sau e noapte. Acolo, nu timpul, nu orele contau, ci trăirile clipei pe care încercam să le petrec cât se poate de des. Desigur că eram scoasă din lumea mea și adusă la trepidația zilnică și o făceam cu plăcere. Ieșeam ca melcul din cochilie și mă aruncam în apa curgătoare a zilei. Viața se lăsa trăită, dar de câte ori aveam prilejul, simțeam nevoia să fiu eu cu mine, mă retrăgeam acolo. Îmi căutam liniștea.

După plecarea mea, nimic nu a mai fost cum a fost odată. Stelele s-au stins, luna și soarele au apus și nu a mai avut loc nici un răsărit. Numai amintirea ei mă apasă, dimpreună cu toate amintirile adunate, rânduite acolo în rafturile etajerei sau înecate în apele oglinzii de cristal. Nici oglinda nu a supraviețuit. Timpul îi luase din strălucirea cristalului, atins de patina timpului. Ne-am mai revăzut, reîntâlnit în revenirile mele pe-acasă. Dar nu m-am regăsit în argintiul ei. Nu m-am recunoscut. Îmi devenise străină, cu atât mai mult cu cât își schimbase locul. Spațiul acela sacru a devenit cămară, în adevăratul sens al cuvântului, în care s-au adunat, depozitat o mulțime de obiecte, haine, valize de care părinții mei nu se puteau despărți. Trist să constați că ești scos din spațiul tău de odinioară. Cărțile fuseseră înghesuite într-o bibliotecă mare din lemn, cu geam, așa cum se găsesc în magazinele de mobilă, puțin ornamentată cu ghirlande de flori sculptate și lăcuite. Piesă de mobilă care luase mult spațiu din apartamentul acela de trei camere și două balcoane, dar părinții erau mândri că reușiseră să păstreze cărțile cu grijă, fără să se prăfuiască.

Am dus dorul acelui spațiu câștigat de mine pentru mine, am respirat deseori aerul înecăcios adunat între pereții de beton ai unei camere fără fereastră. M-am imaginat din când în când că mă oglindesc în apele oglinzii de cristal și, ori de câte ori vedeam câte o altă oglindă, tresăream la reîntâlnirea cu mine. Nu mai eram de mult aceeași de odinioară, din oglinda de cristal. Nici nu îmi doream să mă oglindesc ca odinioară. Evitam. Îmi doream o oglindă concavă, opacă și să mă joc cu amintirea aceleia de atunci, care-și permitea să se arate altfel decât era realitatea.

Acum, în pragul celor șaptezeci și cinci de regăsiri și reîntâlniri, am avut curajul să sparg oglinda, cu un gest hotărât, cu tot curajul și puterea care mi-au mai rămas. Cioburile ascuțite au căzut la picioarele obosite și, aplecându-mă, m-am regăsit oglindită în zeci de cioburi. Multiplicată de oglinda răspândită, spartă. Fiecare ciob al oglinzii arăta alt chip, adolescenta rămăsese lipită de marginea unui ciob mai mare, tânăra risipită în blondul firelor de păr răsfirate în alte multe bucăți de oglindă, în unele cioburi strălucea verdele irisului adumbrit de gene lungi, chipuri îndepărtate acum mie. Multe chipuri se reflectau în lumina zilei arătându-mi o realitate pe care trebuie să învăț să o accept și să o iubesc. Erau cioburile celor șaptezeci și cinci de trăiri păstrate intact, cu grija și teama că le pierd în mine.

Mönchengladbach, Germania

”Poate de aceea
mă gândesc mereu la ea.
Cămara mea secretă.
O cutie a Pandorei.
Azi, în pragul celor șaptezeci
și cinci de ani,
simt nevoia
să o golesc. Să o eliberez
de încărcătura amintirilor
adunate și înghesuite acolo.
Vine un moment în care
amintirile se cer răsfoite,
retrăite, iertate, selectate
și eliberate. Uneori sunt uitate.
Acum a venit acel moment.
Nu e ușor. Ne despărțim greu
de unele și de altele
care au aparținut tinereții.”

Proză scurtă

FATA POPII

Liliana Toma

Prozatoare, profesoară

Mărunțică, îndesată ca preoteasa, cu mersul un pic șleampăt, ca al tatălui, Anika nu avea frumusețea de poveste a țărăncuțelor cu nuri și nici farmecul privirilor aruncate pe sub gene, ca domnișoarele de la oraș, dar era robustă, fată bună, harnică, ținea zdravăn sapa la prășit și duduia pământul când trebăluia prin curte. În biserică intra zilnic, avea o icoană care-i plăcea mult și în fața căreia stătea minute întregi, cu ochii ațintiți la micul Iisus ținut în brațe de mama lui, cu mâinile împreunate în poală, doar buzele se mișcau anapoda, într-un tremur ghicit ca o rugăciune. Nimeni nu știa de ce stă așa nemișcată, mereu în același loc. Cine știe ce era în sufletul de 16 toamne, căci era născută într-o noapte urâtă de noiembrie, când ies vârcolacii la plimbare, de Ziua Lupului.

Nici prea vorbăreață nu era, deși umbla la școală, dar mai mult mută, ascunsă, venea repede acasă, nu avea prietene cu care să stea la povești sau să împărtășească visele nopții. În singurătatea ei, mergând cu capul în jos, parcă ferindu-se de lume, ajunse în stația de unde lua cursa către casă. Din oraș până în sat, autobuzul nu făcea mai mult de o jumătate de oră, dar ei i se părea o veșnicie de timp pierdut. Nu avea la ce să se gândească, la ce să viseze cu ochii deschiși, despre ce să-și amintească. Nu avea multe amintiri, iar cele puține care cădeau din trecut, o făceau să sufere în noduri de lacrimi, fiindcă îi apărea mereu în ochi fetița urâțică, șolduroasă, cu ochii bulbucați ca de-o explozie și cu o claie de păr, pentru care preoteasa nu găsise nicio soluție până acum. Era tare creț și cânepos, nu semăna cu nimeni din familie, sau dintre rudele mai depărtate. Și, cu cât îl tăia mai des, cu atât creștea mai mult, ca Făt-Frumos din poveste.

Preocupări mai tinerești nu prea avea, își împărțea timpul între școală, biserică și muncile din casă. Nici cu preoteasa nu vorbea mai mult, așa, ca-ntre femei, să-i spună ce-o doare, ce nemulțumiri are de la viață sau de la Dumnezeu. Ar fi vrut să fie și ea veselă, frumușică, să râdă și să poată purta bluza cea nouă, roșie, pe care i-o cumpărase de Paște și sandalele cele negre, din piele, cu puțin toc, pe care le ținuse în cutie, sus, pe șifonier, până acum. În oglindă se uita rar, pentru că-i venea mereu să plângă în fața imaginii care o privea sfidător, încăpățânându-se să rămână zilnic aceeași. Și doar îi spusese maică-sa că frumusețea e trecătoare, e doar un moft al tinereții, că numai bunătatea și curățenia sufletului, hărnicia și dragostea de semeni, pe care ea le are din plin, sunt daruri cu care a înzestrat-o Dumnezeu. Fata asculta și părea a înțelege ce i se spune, ba, se și resemnase și începuse să creadă că frumusețea din inima ei bună cântărește cu mult mai mult decât orice imagine trecătoare cu care ar ieși în lume. Chiar începuse a se sumeți de la o vreme, ridicând capul și ținându-l țeapăn în mers, fără a privi în dreapta sau stânga, cu bărbia ușor ridicată, în semn de dispreț față de toți aceia care o priveau compătimitor. Înțelesese că nu haina și spoiala obrazului îi fac faima, ci vorba blândă și pioșenia cu care ducea povara zilelor și a nopților, întru mulțumirea Domnului. Și azi așa, mâine așa, a început să creadă că prin aceste cucernice privilegii, va putea atinge inima oamenilor, se va face plăcută și iubită. A început să viseze, să-i placă noaptea cu sclipiri de lună printre frunzele rare ale plopului din fața casei, să privească în ochii celor din jur, să observe cât de frumos e răsăritul când duce, dimineața, fân în saivanul oilor.

Se apropia ziua ei de naștere și era puțin agitată pentru că anul acesta își propusese să-și afle ursitul, după obiceiul străvechi al fetelor de măritat, chiar dacă ea nu se afla încă la vârsta cununiei. Ea era o fată educată, nu se putea mărita acum, trebuia să-și termine întâi școala, preotul și preoteasa aveau cu ea planuri mari, s-o facă educatoare și să-i găsească un tânăr care să fie hirotonit chiar aici, în sat, să slujească în familie. Anika nu se prea gândea la asta și nu i se părea că viața de preotească i-ar aduce mari

schimbări. Gândul ei de copilă era cum să facă să nu-i iasă în cale strigoii în noaptea Sfântului Andrei, care se prindeau în horă, în mijlocul satului, veniți din toate cele nouă zări subpământene, călare pe mături, butoi, ciutură, sau fiecare pe ce putea. Ca să fie spectacolul humoresco-drăcesc mai fioros, se orânduiau în cercuri, pe la întretăieri de drumuri, urlând, lătrând, miorlăind până spre zori, pe la cântatul cocoșilor. Anika știa că cel mai rău era când ajungeau pe la biserici și trăgeau clopotele. Dar găsise leacul pentru ei, știa de la tanti Marika, de la pangar, că niște funii de usturoi împletite în cruce și stropite cu apă sfințită, îi pot ține la distanță. Tot de pe la babele satului – cu preoteasa și cu preotul nu prea vorbea despre asta – auzise și ce ritualuri să facă pentru a-și afla iubitul. Nu visa neapărat la unul, dar lasă așa, să fie, nu se știe niciodată…!

Pentru Sântandrei, cum e cunoscută sărbătoarea în sat, Anika și-a pregătit din timp o strachină în care a pus grâu la încolțit. Ca să fie sigură că vrăjile ies cumva pe gândul ei, a făcut și turta, foarte sărată, coaptă pe cărbuni încinși, pe care s-o mănânce, jumătate înainte de culcare, pentru a i se face sete, iar cealaltă jumătate s-o pună sub pernă. Așa va putea visa pe cel care vine să-i stingă setea, aducându-i o cană cu apă. Seara s-a culcat devreme, cu capul pe perna proaspăt înfățată, cu gândul liniștit, fără așteptări sau emoții. Luna atârna stingheră, cu un colț înfipt în buza ferestrei, cumva neprietenoasă, pizmașă și mult prea departe și prea rece. Vântul începuse să zgâlțâie geamurile, șuierând cu furie, intrând prin cotloane și făcând să zbiere vitele și să latre câinii din ogradă.

Preotul s-a trezit speriat și a dat fuga să verifice dacă a zăvorât bine ușile bisericii, a urcat în clopotniță să se asigure că totul e bine prins, a mai dat o raită împrejurul locașului, și-a făcut semnul crucii și a intrat în casă. Treptat, somnul a cuprins toată suflarea, deși, pe afară era război mare între cer și pământ, șuvoaie de ploaie își împleteau căderile cu fulgi plesnind de apă, o lapoviță născută ca un armistițiu mătura întunericul înfricoșător.

Departe de toată furia asta, un tânăr, fragil la înfățișare, ce părea ușor bolnăvicios – poate din cauza flăcării ce-i brăzda fața – sta drept în mijlocul odăii, cu o lumânare în mâna stângă și cu o cană pe jumătate cu apă, în dreapta. Era chipeș, cu o mândrețe ghicită din ochii ce fulgerau încăperea, avea siguranța și direcția cuiva care mai fusese în acel loc. Nu s-a uitat spre fată, bolborosea cuvinte mai presus de înțeles și făcea semne ciudate cu cana. Să fi stat așa o oră, sau cât ține un vis, căci timpul nu-și mai găsea vârtelnița, o încremenire dureroasă sufoca ființa.

Dimineața a venit devreme, lăptoasă și friguroasă, cu o lună ce încă sta în ochiul lumii, abia zărită. Pe cer se desenau pete sângerii, mișcătoare, din care părea să curgă cenușă roșie.

Satul a început să se miște, urmându-și mersul neabătut al unei mari sărbători. Era ziua Sfântului Apostol Andrei și pica într-o duminică. Preotul se pregătea să meargă în biserică, pentru săvârșirea Sfintei Liturghii. N-a apucat să-și pună odăjdiile, că în casă a dat buzna badea Levente, clopotarul, abia suflând, cu mâinile tremurânde și neputând a îngăima două vorbe, doar făcând semne disperate cu ochii spre clopotniță și hârâind răgușit. Preotul a ieșit în fugă din casă, doar cu izmenele pe el, făcându-și cruci scurte și dese. După câțiva pași, a dat cu ochii de grozăvia vieții: Anika atârna în clopotniță, spânzurată, cu funia cu care badea Levente trăgea clopotul. Mâinile îi slobozeau neputincioase, slabe, pe lângă corp și, din când în când, se mișcau a spasm, poate de la balansul trupului în toate direcțiile. Avea ochii deschiși, mari și mirați, ca o largă căutare și pe buze i se citea freamătul morții. Era îmbrăcată cu bluza roșie, cumpărată de preotească și încălțată cu sandalele negre, ținute în cutie, pe șifonier. Un urlet ca de iad dezlănțuit a umplut curtea bisericii și a gonit păsările zgribulite de prin copacii din jur. Umbre ale neputinței împăienjeneau ochii preotului care se sleise de țipat și se lăsase ușor pe vine, îmbrățișând genunchii Anikăi și strângându-i până la trosnet. Preoteasa n-a mai ajuns la clopotniță, un leșin intens i-a măcinat trupul și a lăsat-o nemișcată, în mijlocul curții. Satul a început să se strângă la biserică pentru slujbă, neștiind că va celebra, cu mic, cu mare, sărbătoarea morții.

Un fior a trecut prin oameni, le-a mușcat din inimă și le-a împietrit trupurile. Timpul a încremenit și el, îngenuncheat de umilința de-a nu putea da înapoi. În aerul dușmănos, doar cenușă roșie curgea din cer și ochii Anikăi priveau fix spre golul care separa lumea îngerilor, de cea a lacrimilor…!

”Cine știe ce era în sufletul de 16 toamne, căci era născută într-o noapte urâtă de noiembrie, când ies vârcolacii la plimbare, de Ziua Lupului.”

Proză scurtă

POARTA ROȘIE

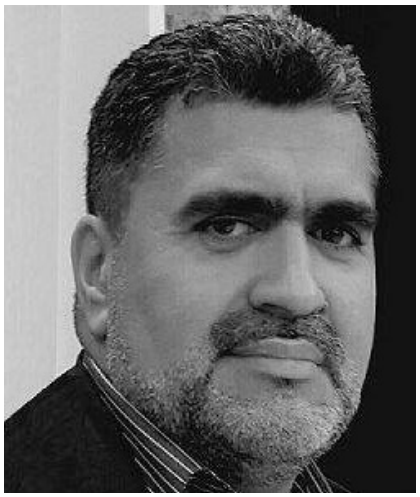

Radu Comșa

Prozator

Poarta din metal arăta trainică și solid construită. Era înaltă și oarbă, încheiată în partea de sus într-un arc ogival turtit, aproape orizontal. Din cauza panourilor de metal greu, continue, strâns montate unul în altul, era parcă dintr-o bucată. Cornierul zdravăn de pe mijloc putea fi linia de deschidere a două semi-porți, dar totul arăta ca un bloc solidar cu el însuși și mai degrabă puteai crede că fusese blocată din cine știe ce motive, la un moment dat, și așa fusese uitată.

Ziduri crem-cenușii continuau pe ambele laturi și strada curgea calm în ambele sensuri însoțind zidurile acelea. În orașul cățărat pe dealuri și terase riviere, mai toate străzile aveau un sus și un jos, dar aici nu se prea putea spune în ce direcție urcai sau coborai. Din dreptul porții s-ar fi părut că urcarea era spre stânga, dar era o iluzie cauzată de capătul vizibil și ceva mai apropiat al străzii din aceea direcție.

De fapt, poarta era de un roșu foarte întunecat, cu nuanțe de sânge coagulat sau de ardezie îndelung arsă. Puncte invizibile de pe îmbinările metalice lăsau să se scurgă dâre discrete de rugină, camuflate de propria nuanță, cu o variație foarte mică față de culoarea propriu-zisă. Pe două porțiuni neregulate, la colțul de jos și pe una din laturi, cineva aplicase cam în dorul-lelii o altă vopsea, tot roșu întunecat, nuanțat mai spre maron și foarte mat. Nu continuase. Rezultatul nu fusese cel așteptat sau poate încercase doar să acopere urmele vreunui accident. Deși undeva la mijloc, pe linia mediană, se mai vedeau urmele polizate ale unor șnururi de sudură care încadrau un desen cu un dreptunghi lungăreț, poarta nu avea vreun zăvor sau vreun mâner vizibil. Bine vopsite, urmele de sudură înțepau cu rugină dreptunghiul aproximativ care încadrase cine știe ce dispozitiv rudimentar de închidere.

El stătea acolo și se uita fără grabă la panourile acelea de metal roșcate. Strada, zidurile, cerul, chiar poarta însăși se desenau precis în spațiul din jurul lui și el le simțea bine ancorate în solul planetei. Era ceva ce el putea înțelege. Cu un gest sigur, deși făcut fără mari speranțe, a împins poarta. O jumătate din ea s-a desprins cu zgomot slab, ca un oftat. A rămas deschisă, la cincisprezece centimetri de cealaltă jumătate. El și-a pus palma pe canat, și-a strecurat degetele înăuntru și a împins și mai mult, pregătindu-se să intre.

„Hei! Dan!"

Glasul tinerei femei a țâșnit limpede și înalt, exclamația a despicat straturile de aer cald și a rămas înfiptă, vibrând în cerul albastru deschis. Tot văzduhul se inundase de surpriza revărsată și mirosea a bucurie nepăsătoare de fată.

El n-a mai făcut pasul și s-a întors cu întregul corp, în felul acela al lui, repezit, în același timp lent și masiv, rotind o dată cu el peisajul din jur, apoi oprit înțepenit și definitiv. A tras poarta înapoi. Din nou nu se mai vedea pe unde s-ar fi putut deschide.

O privea drept. O secundă lungă s-a scurs foșnind printre ei și s-a risipit pe asfaltul trotuarului ca un nisip bătut de vânt.

„Maria!"

Era o afirmație. Și ea nu spuse nimic. O întrebă.

„Ce faci?"

O întrebare. Nici grăbită. Nici potolită. Ea îl privea și nu-i răspunse. Rădea tăcut cu ochii și cu buzele, cu părul roșcat lăsat pe umeri și cu pistruii de pe umerii aceia. Zise într-un târziu:

„Nu te-am mai văzut de multă vreme. Din toamna trecută, nu? Sau din vară? Parcă te-ai schimbat..."

„Cred ca era toamnă."

Fata sprijinea într-un echilibru instabil, între antebraț și sânul stâng, câteva cărți. Neverosimile, lungi și înguste, foarte colorate, așezate strâns unele peste altele. Prin rochia subțire, sânul se desena strivit de cărțile acelea și el simți nevoia să întindă mâna și să le ia de acolo.

„Ce ai mai făcut?"

Nu părea să își amintească de întrebarea identică ce îi fusese pusă cu câteva clipe urmă și lui i se păru că nu dorea să răspundă.

„Bine. Fac de toate, cele obișnuite. Tu?"

Și din nou ea păru că nu aude ultimul cuvânt.

„Dimineață chiar mă întrebam ce mai faci. Și acum, venind încoace, mi s-a părut că te văd. Mi-am zis că mă înșel. Dar tu erai și m-am bucurat. N-ai mai dat nici un semn de atâta vreme. Tot plecat? Cum ești? Ce faci aici, ce e în clădirea asta?"

El încercase cândva o apropiere. Nu urmase nimic de la ea, după încercarea lui destul de rarefiată, și apoi el, care nu insista niciodată, lăsase lucrurile să se consume. Acum răspunse simplu: *„Și eu mă bucur că ne-am întâlnit."* Și apoi: *„Aici e un anticariat, mai degrabă un fel de librărie, doar cărți și publicații. Vechi și noi."*

„Oho… interesant! Nu știam, deși tot trec pe stradă, pe aici. Uite, chiar acum mi-am cumpărat și eu niște cărți. Îmi trebuie pentru lucrările mele, cele pe care nu le mai termin o dată. Dar sper să fie în toamnă… Sper!"

Râse din nou și cărțile îi alunecară un pic în îndoitura cotului, iar ea, cu mâna cealaltă, în care își ținea poșeta, le împinse de jos în sus, strivind și mai tare modelul complicat, în culori geometrice, al rochiei întinse pe piept.

O femeie în vârstă trecu pe lângă ei, fata o salută veselă, dar ea privi încruntată, nesfiindu-se să-i studieze critic pe cei doi. Abia întru-un târziu, când trecuse de-a binelea de ei, răspunse posac la salut. Fata ridică din umeri. *„E nebună"*, se ghicea în acea ridicare.

„Ești pe aici vara asta?"

Întinse mana și o ajută să își pună cărțile mai bine, în timp ce ea încerca acum să își așeze poșeta mai bine pe mâna dreaptă. Răspunse cu ochii la poșeta ce își răsucise de-a binelea curelele.

„Da, într-un fel…"

Continuă tot încercând să își îndrepte curele și să le tragă mai sus pe braț.

„Când pleci în vacanță? Unde? Eu plec chiar săptămâna viitoare la mare, mă întorc și apoi cred că plec din nou. Nu știu unde, dar am să plec. Am de gând să îmi petrec din plin vara asta. Poate ultima vară single…"

Și la sclipirea lui din ochi: *„Ei, aproape single. Oricum, mai de capul meu. Cine știe ce e la anul, nu?"*

Terminase de descurcat poșeta, acum bine așezată pe umăr. Cu mâna liberă își dădu părul pe spate cu un gest lansat și zâmbi cu toată gura. Asimetria ușoară a incisivilor și pielița crăpată a buzelor pline îi făceau zâmbetul adolescentin, aproape candid. Lumina soarelui curgea într-un val continuu și i se topea în ochi și în pistruii de pe obraji.

El nu mai știa sau nu mai voia să mai spună altceva.

„Cărțile astea, îmi tot alunecă, de-abia le pot ține în brațe. Poate ne mai vedem și stăm mai mult de vorbă."

„Bine, atunci mai vorbim."

„Oricum, îți doresc o vară frumoasă, Dan."

„Mulțumesc, Maria. La fel îți doresc și eu."

„Pup, vorbim!"

„La revedere, Maria."

Ea o luă pe trotuarul care, aparent, cobora spre capătul îndepărtat și invizibil al străzii. Umărul stâng era o idee înălțat în încercarea de a-și ține cărțile mai comod și el revăzu sânul presat sub acele coperți lungi, înguste și lucioase. Tocurile țăcăneau stins pe asfaltul negru și cenușiu, rochia se mișca în ritmul pașilor, desenele geometrice dansau hipnotic pe șolduri și pe coapse.

El se întoarse spre poartă și o împinse din nou. Dacă ar fi întâmpinat o rezistență oarecare, nu s-ar fi mirat deloc, dar ea se deschise la fel de ușor. De la două case distanță, fata își îndreptă capul spre el. Era încă preocupată să nu schimbe poziția mâinii în îndoitura căreia își ținea cărțile, dar nu se opri și după o secundă cu capul întors în acea poziție incomodă reveni privind în față la drumul ei. Dar el nu văzu toate acestea. Privea încă poarta aceea brun-roșcat, cu puncte de rugină inegale înșirate în linii drepte pe lângă suduri, cu pete difuze de oxid sublimate prin colțuri. O deschise de tot și fără să se mai uite pe stradă, păși înăuntru, lovind cu degetele arcada turtită aflată mult deasupra capului său.

O curte lungă, năpădită de iarbă. O scară în dublă rampă urcată aproape abrupt în ușa casei. Un clopot negru, fixat pe zid într-o armătură de fier cu câteva cuvinte scrise cursiv cu alb pe el, dădea o idee despre ce se găsea dincolo de ușă.

Lovi poarta deschisă cu brațul drept întins în spate, cu palma deschisă, fără să se întoarcă. Poarta reveni la locul ei și se închise cu același oftat scurt, înfundat.

Pe dinafară panourile roșcate de metal greu străluceau mat în soarele venit aproape orizontal printre crengi și acoperișuri de case. Strada se golise inexplicabil și nu se vedea vreun indiciu că poarta ar putea fi deschisă și că dincolo de ea ar putea fi ceva care să merite văzut.

Din volumul în pregătire
De ce și-a lăsat Petre P. barbă și alte povestiri

„În orașul cățărat pe dealuri și terase riviere, mai toate străzile aveau un sus și un jos, dar aici nu se prea putea spune în ce direcție urcai sau coborai."

Lumea copilăriei

ANOTIMPUL PRIETENIEI

Lică Barbu

Prozator

Undeva, într-un sat dintre dealuri, primăvara își trâmbița venirea cu adieri calde de vânt abia pornite din unduirea văzduhului, printre norișorii rămași de peste iarnă care sperau să mai aștearnă, ici-acolo, câte un fulg, doi de zăpadă. Chiar și soarele se lupta cu ei ivindu-se când și când în spatele lor, pentru a însoți venirea primăverii.

Dinspre dealul cu drumul plin cu hârtoape și lăstari de cătină, Miruna grăbea pasul către casă. Venea de la școală. Era singurul drum mai așezat la mers care ducea la școală, dar și la biserica satului construită tocmai în vârful dealului.

E mult spus cuvântul „școală". Ei, acolo, o chichineață de casă în care învățau zece elevi de vârste diferite. Atâția erau în sat și cei doi profesori țineau ore cu toți la un loc, într-o singură sală de clasă.

Ora prânzului o grăbea pe Miruna, pentru că era momentul în care o sunau părinții plecați prin țări străine. Ea locuia cu bunica Ștefana. La oraș, acolo unde mama și tatăl ei construiseră o casă mare, cât un palat, nu avea cine să aibă grijă de ea.

Acum, nu se gândea decât la faptul că bunica o aștepta cu o supă caldă de legume și știa sigur că-i gătise și gogoși pe care Miruna le înfuleca cu plăcere. Erau cele mai bune gogoși din lume.

Cu aceste gânduri pofticioase, Miruna pășea grăbită spre casă, atentă să nu alunece prin noroiul abia dezghețat.

Cu toată atenția ei, tot alunecă și căzu ușor la vale, ca atunci când se juca cu sania. Nu s-a lovit rău și nu o durea nimic. Hăinuțele ei groase o protejau de frig, dar și de lovituri.

Ghiozdanul greoi pe care-l purta în spate rămăsese undeva în urmă. Din cauza lui a alunecat. Și-a pierdut echilibrul, când a încercat să ocolească un bolovan pus aiurea-n drum.

S-a ridicat și s-a întors să-și ia ghiozdanul care o aștepta rezemat de bolovanul cu pricina.

Nu se murdărise prea mult de noroi și, luându-și ghiozdanul pe după umeri, grăbită, a dat să plece. Nici după doi pași, Miruna s-a oprit brusc, privind în urmă cu ochii mari, mirați. Bolovanul nu era un bolovan și nici vreo buturugă acoperită cu pământ, era un bulgăre de zăpadă murdar de noroi. Și nu orice bulgăre rămas din topirea zăpezii, ci un om de zăpadă care se topise lent, iar vântul l-a acoperit cu praf din văzduh.

„Dar cine l-a făcut în timpul iernii și de ce l-a făcut tocmai acolo în drum?", se întreba Miruna, știind că pe acolo, pe acel drum, nu prea se jucau copiii. Erau multe gropi, multe cioate de copaci. Dacă s-ar fi jucat cu mingea, sigur o scăpau la vale și o mai găseau la doi kilometri. Bașca tot felul de gropi periculoase rămase neastupate de cei care furau copacii cu tot cu rădăcină. Și asta nu înțelegea ea: de ce să furi un copac, fiindcă el crește special pentru oameni? Dacă și copacii ar fura oameni, ce s-ar întâmpla?

Și apoi care copii, căci erau puțini în sat?

Curiozitatea se zărea pe chipul Mirunei. Omulețul era totuși întreg. Vremea îl mai ajuta încă să supraviețuiască. Nu se topise prea mult. Avea morcovul bine înfipt, iar pietricelele care-i conturau gura îi păstraseră zâmbetul. Ochii lui din doi tăciuni de cărbune parcă o priveau rugător. Ceva parcă-i vorbea.

De ce s-a oprit să studieze acel bulgăre murdar de noroi, nici ea nu știa. Și-a adus aminte de dorința ei de a vorbi la telefon cu părinții și o luă la trap către casă. Un om de zăpadă acolo, și atât. Oricum, vine primăvara și va dispărea. Hai, spre casă!

Dar după zece pași, Miruna se opri. Regretul despărțirii o puse pe gânduri. Parcă părăsea pe cineva drag și inima nu o lăsa să uite.

Ei, asta-i bună! Stă acum să se frământe pentru mogâldeața aia din zăpadă, din cauza căreia mai era să se lovească rău. Și apoi, o mai aștepta și bunica cu supa caldă. Să nu mai spunem de gogoși. Gata! Spre casă!

Și iar se opri. Întoarse un pic privirea către omul de zăpadă. Era acolo neclintit, așteptându-și sfârșitul inevitabil adus de

mama Natură prin timpul primăverii. Nu mai zâmbea, iar un cărbune de la un ochi îi căzuse. Arăta trist și asta o înduioșă pe Miruna. Și ea ce să facă? Avea treabă. Nu o să stea acuma să-l facă la loc, cum a fost tot timpul iernii. Se va topi și gata. Iarna viitoare va face zece oameni de zăpadă, nu unul. Și mai frumos ca acesta.

Și iar mai făcu doi pași, și iar se opri. Un sentiment pios o ținea în loc.

În satul dintre dealuri, nu prea avea prieteni. Doar colegi de școală. Majoritatea copiilor din sat erau mereu ocupați. Ema, care locuia la două case de bunica, era mereu ocupată cu orătăniile din curtea lor. Rar avea timp să se joace cu ea. Nicu, un văr mai îndepărtat din neamul lor, era mereu plecat cu vaca la păscut. Doar iarna îl mai prindea la o bulgăreală cu zăpadă.

Toți erau ocupați pe la casele lor. Chiar și bunica o mai punea la câte o treabă mai ușoară prin curte.

De unde prieteni? Avea ea ceva-ceva amici, nu prieteni adevărați, dar erau pe Internet. După ce își făcea temele, bunica o lăsa să folosească tableta, unde intra pe o rețea virtuală pentru copii. Dar ce, aia era joacă? Poze cu sclipici, câteva cuvinte seci cu amicii din listă, câte un filmuleț și atât. Îi plăcea, nu spunea nu, dar totul era fără viață. Totul era rece. Cel mai mult o bucurau mama și tata când stătea de vorbă cu ei pe apeluri video. În rest, un fel de pustiu.

Aceste gânduri îi trecură prin minte într-o clipită și privindu-l pe tristul omuleț de zăpadă, își dădu seama că, uite, un prieten i-a ieșit în drum și ea îl părăsește.

Tot nu se dumirea. Cum să fie prietenă cu un om de zăpadă și acela pe sfârșite? Care e prietenia atunci când el nu-ți vorbește, nu se joacă cu tine, nu știe să trăiască?

„Păi, aici e tot chichițul”, tresări Miruna, la un gând venit deodată. Prietenul la nevoie se cunoaște, nu? Parcă așa i-a spus bunica. Îl va ajuta ea să vorbească, să se joace, să fie un om adevărat, nu neapărat din zăpadă. *„Ce minunat!”,* se bucură Miruna.

Ia, stați așa! Și cum să fie prietenă cu el, dacă mai are puțin și va dispărea. Vine vara, căldură mare. Se topește și aerul, darămite zăpada.

Miruna își dădu seama că visează aiureli și plecă hotărâtă spre casă. A făcut doar un pas, s-a întors brusc și…

Ce-o fi, o fi! Omul de zăpadă va fi cel mai bun prieten al ei. Chiar dacă se topește în curând. Și ce? Mai importantă este o prietenie adevărată, chiar dacă durează puțin.

Se apropie de el, îl curăță de cele câteva pete de noroi, îi puse ochiul la loc și îi îndreptă morcovul căzut într-o parte. O bucurie o inundă când l-a privit ce alb arăta acuma și fără să vrea, îl mângâie pe obraji. Brusc, își retrase mâna. Omul de zăpadă era cald. A crezut că i s-a părut și l-a mai mângâiat încă o dată. La fel. *„Așa să fie oare o prietenie adevărată?”*, se întrebă Miruna, cuprinsă de un sentiment fantastic de frumos.

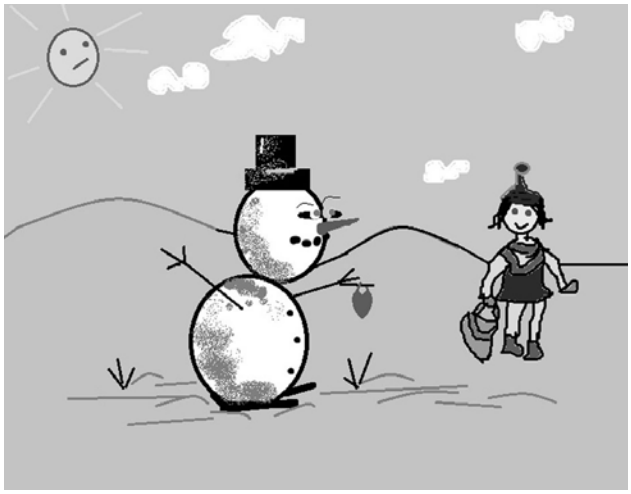

Prietenia, desen de Lică Barbu

– Vrei să fii prietenul meu?, se trezi vorbind Miruna.

Omul de zăpadă nu schiță niciun gest și nu spuse nimic. Doar zâmbetul lui din pietricele era mai accentuat. Miruna a înțeles. Putea vorbi cu el prin gânduri. Nu avea rost să vorbească cu voce tare. Dacă trecea cineva și o auzea? Ar fi spus că e trurli, de vorbește cu o mogâldeață de zăpadă.

„Dacă vrei să fii prietenul meu trebuie să ai un nume”, începu Miruna dialogul gândurilor. *„Păi am un nume”,* îi răspunse omulețul. *„Serios? Și cum îți spune?” „Doruleț mă cheamă. Așa m-a botezat băiatul care m-a făcut.” „Care băiat? E de aici din sat?” „Nu. A venit cu părinții de sărbători la bunicii lui și m-a făcut într-o joacă cu mama și tatăl lui. Apoi, tot într-o joacă, băiețelul a dat cu sania peste mine și m-a dărâmat. M-a refăcut și mi-a dat numele Doruleț, spunându-mi că cine mă va atinge, are să-i fie dor de mine mereu. Și iată, ești prima care m-ai atins.” „Aha! Acum înțeleg. Băiețelul mi-a transmis prin tine prietenia lui… Bine, Doruleț! Suntem prieteni pe vecie.” „Nu avem cum. Vine primăvara cu căldura ei, iar eu mă evapor spre cer. Adică, mă voi topi.”*

Miruna îl privi tristă și a înțeles din asta că prieteniile adevărate durează puțin. Și, deodată, chipul i se lumină. Îi veni o idee genială.

„Știi cum facem, Doruleț? Eu mă duc acasă, mănânc ceva în fugă și, după ce vorbesc cu părinții mei la telefon, vin să te iau cu căruciorul bunicii. Apoi te duc în beci unde e răcoare și vara. Iarna următoare ieșim la joacă în zăpadă. Vrei?” „Cum să nu. Hai! Fugi iute, că uite, soarele e cu ochii pe mine de după un nor rebel și acușica dispar.”

Miruna mai mult a fugit spre casă decât a mers. Bunica o aștepta cu masa pusă și a mustrat-o pentru că a venit gâfâind acasă și pe deasupra mai era și transpirată. Dacă răcește?

Ei, asta-i bună! De răceală îi arde ei acum, când are o treabă foarte, foarte, foarte importantă de făcut? Dacă i se topește prietenul până ajunge ea?

A mâncat în fugă, a vorbit cu părinții la telefon ceva repede, pa!, și gata. Cu căruciorul luat din magazia de lemne, s-a dus spre locul unde o aștepta prietenia. Degeaba striga bunica după ea și nici să o ajungă nu putea cu reumatismul ei. Miruna era departe.

Când a ajuns la Doruleț, de abia mai sufla. Și ea și el, pentru că soarele era sus pe cer și-l săgeta cu căldura lui nimicitoare. Nici nu au mai stat de vorbă. Miruna l-a ajutat să se așeze în cărucior și fuga, înapoi acasă.

Când a văzut-o bunica Ștefana, speriată de ieșirile ciudate ale Mirunei, a luat-o la rost, dar era și bucuroasă că Miruna e întreagă și nevătămată. Of!, și bunicii ăștia!

Din două vorbe, pe nerăsuflate, Miruna i-a spus toată povestea. Ștefana s-a bucurat mult de gestul Mirunei. Un prieten adevărat nu se dobândește așa ușor și prietenia trebuie păstrată ca o comoară neprețuită.

– Dacă trăia bunică-tu și te-ar fi văzut ce suflet mare ai, mai trăia odată. Și acum ce faci cu el?

– Îl duc în beci, că acolo e răcoare și nu se topește.

– Deocamdată. La vară, în beci e răcoare, dar nu e de ajuns ca să reziste. Știi ceva? În magazie e un frigider gol, cel vechi, dar funcționează. Doar să-l băgăm în priză și l-am salvat pe Doruleț tău.

– Uraaa! Hai, bunico, să-l salvăm! Repede la frigider.

Așa a reușit Miruna să-și salveze prietenul. Ori de câte ori avea nevoie de un sfat sau să se plângă de ceva care o supăra, deschidea ușa frigiderului și se destăinuia lui Doruleț. Iarna îl scotea în curte și nu era zi să nu se joace cu omulețul de zăpadă.

Anii au trecut. Bunica s-a dus în alte lumi, iar părinții Mirunei au venit acasă din străinătate. Miruna nu mai învăța la școala din sat. S-a mutat la oraș, în casa cea mare pe care o construiseră părinții ei.

Acum, învăța la alte școli mult mai moderne. Terminase școala gimnazială cu rezultate excelente și a intrat la un liceu renumit în acel oraș. Miruna era acum o adolescentă în toată regula. Pe lângă orele de la liceu, Miruna frecventa cursurile de pian și pictură de la școala populară de arte, uneori mergea și la canto pentru că avea voce și îi plăcea foarte mult să cânte muzică populară. Voia ca după liceu să urmeze facultatea de arte.

Casa de la țară intrase în paragină. Doar vara și toamna mai veneau la țară ca să culeagă roadele grădinii din curte, pe care o îngrijea un om plătit cu ziua. Părinții au încercat să vândă casa, dar nimeni nu s-a oferit să o cumpere. Satul era din ce în ce mai pustiu. Nici școală nu mai era. Cei cinci copii

care mai erau acum în sat mergeau la o școală din satul vecin. Venea un microbuz zilnic și îi ducea la școală.

Timpul a trecut și Miruna uitase de Doruleț. Până într-o zi...

Ajungând o cântăreață vestită de muzică populară, cu o carieră de excepție, Miruna era invitată pe la multe televiziuni și călătorea des în străinătate. I se spunea Ciocârlia Argeșului, pentru că doinea emoționant de frumos.

Într-un decembrie sărbătoresc, în apropierea Crăciunului, Miruna se afla cu o echipă de filmare pentru a înregistra un videoclip cu doine și colinde, undeva, într-un sat de pe Valea Argeșului, într-o iarnă cu un peisaj de basm, potrivit scenariului pregătit pentru filmare.

Pentru Miruna era ceva familiar, doar crescuse la țară.

Filmarea era în toi și se trăgeau mai multe duble. În pauze, Miruna și echipa de filmare intrau la căldurică în camionul-studio, pentru o cafea și un ceai cald. Afară ningea ca-n basme.

Miruna privea pe gemulețul camionului și gândurile o duceau la cei dragi, la părinții ei, la magia Crăciunului care

se apropia. Afară, câțiva copii făceau din zăpada proaspătă un om de zăpadă.

Miruna înlemni. Milioane de gânduri o duseră înapoi, în copilărie. Amintirile veneau în avalanșă și mâinele îi tremurau. *„Doamne, Doruleț!"*

Atât a mai apucat să spună în gând și așa cum era îmbrăcată, în costumul național, alergă către mașina ei. Nici nu-i mai auzea pe colegii care o întrebau ce se întâmplă. Porni mașina și încet ieși la drum cu direcția spre satul dintre dealuri.

Pe drum își sună părinții, să îi întrebe de casa de la țară, dacă au vândut-o. Nu. Casa e la locul ei și îngrijorați, părinții o întrebară ce se întâmplă.

– Am pierdut pariul cu prietenia, atât le-a spus Miruna.

A ajuns în sat după-amiază, aproape de înserat. Curtea era plină de zăpadă. Pentru Miruna nu mai conta că înota în zăpadă și cu un mic efort ajunse la magazie. Lacătul ruginit de la ușă nu a opus nici o rezistență.

În magazie era întuneric, dar Miruna cunoștea locul și cu ochii închiși. Pipăi locul unde era frigiderul și deschise ușa. O lumină puternică inundă magazia și toate lucrurile îmbrăcate cu un strat fin de zăpadă străluceau ca în povești. Cerculețe de scântei albe dansau într-o horă a bucuriei, în clipa regăsirii. Miruna tremura de emoție.

În frigider, Doruleț o privea zâmbind. *„Bună, Miruna! Te-am așteptat mereu. Știam că ai să vii. Uite, vezi? A venit iarna, mama mea. Ne jucăm?"*

Vorbele lui Doruleț au lovit-o ca un trăsnet în minte. Lacrimi fierbinți curgeau pe obrajii Mirunei și se transformau în gheață pe ia înflorată, ca niște perle inserate de veșnicia timpului peste o prietenie inocentă.

„Iartă-mă!", îi răspunse Miruna și ieșiră la joacă în iarna magică a sărbătorilor.

Acolo, în satul dintre dealuri, unde prietenia e veșnică.

"Ce-o fi, o fi!
Omul de zăpadă
va fi cel mai bun prieten al ei.
Chiar dacă se topește
în curând. Și ce?
Mai importantă
este o prietenie adevărată,
chiar dacă durează puțin."

Lumea copilăriei

CĂLĂTORIILE LUI ALIANTUS ȘI PUMNALUL TIMPULUI

Carmen Vințan

Prozatoare

În urmă cu mii de anotimpuri, pe continentul Atlantidei, mai precis pe insula Regio Patalis, situată în mijlocul oceanului Atlantic, dincolo de stâlpii lui Hercule, în anul Scorpionului, se născu un băiat. Mama lui, Aronia, îl numi Aliantus, însă imediat ce îl încredință lui Pranodis Lelatus, unul dintre marii filozofi ai insulei, care îl primi în brațele sale cu dragoste, închise ochii pentru totdeauna.

Bărbatul îl crescu cu înțelepciune și blândețe până ce vârsta îi permise tânărului discipol să își asume libertatea propriilor lui acțiuni. Avea ochii de culoarea chihlimbarului, buze cărnoase, obraji proeminenți și bărbia puternică, însă aceste trăsături contrastau cu trupul firav, aproape scheletic. Agerimea minții lui era însă recunoscută în cercurile pe care le frecventa și tocmai din această cauză mulți dintre colegi, discipoli ai lui Pradonis Lelatus, urmăreau să-l dea pierzării.

Aliantus iubea plimbările înainte de zenit, la țărmul oceanului acoperit de pescărușii gălăgioși ce tăiau văzduhul cu aripile și cu țipetele lor ascuțite, dar într-o zi pașii porniră singuri, de parcă nu ascultau de stăpânul lor. Simțea așa, ca o slăbiciune, iar ochii erau mai încețoșați ca niciodată. Nu observă obiectul pe jumătate ascuns în nisipul care strălucea în razele soarelui, decât după ce se împiedică de el, scoțând un icnet scurt. Se lăsă pe genunchi și îl trase cu o mână, uluit că firele aurii de nisip puteau ascunde așa ceva. Era un pumnal. Îl răsuci de câteva ori, apoi cercetă cu atenție ochiul de culoarea cerului, inscripționat pe suprafața gălbuie a mânerului. Impresia că este urmărit de acesta îl uimi, însă continuă să-l studieze apăsând ușor cu degetul arătător peste lama metalică. Se ridică în picioare mutându-și privirea către pescărușul care se oprise la picioarele lui.

– Mă înșel, nu-i așa?, întrebă el pasărea.

Goelandul se ridică în aer cu un țipăt ascuțit, apoi pluti deasupra lui câteva clipe, îndepărtându-se în largul mării. Aliantus vârî obiectul în teaca vechiului său pumnal, apoi îl ascunse la cingătoarea de la brâu. Se pregăti să-și continue drumul de-a lungul țărmului, însă după primii pași se porni un vânt care se înteți numaidecât, iar când se întoarse cu spatele împotriva rafalelor, călcă pe covorul de scoici care îi pătrunseră adânc în tălpi, lăsând câteva fire de sânge să se scurgă printre cioburile ascuțite. Se îndreptă șchiopătând către grota dintre stâncile de pe țărm. Vântul parcă îi urmărea pașii răscolind nisipul. Valurile se ridicau nervoase, lovindu-se de bucățile de stânci, ca mai apoi să se retragă cu viteză înapoi. Se așeză pe un bolovan, lăsând în voie rafalele să-i răvășească părul ca abanosul. Pumnalul se scutură la brâul său. Îl scoase repede, uimit de intensitatea cu care acesta se mișca în palmele lui. Îl scăpă pe jos și îl privi cu uimire cum se rostogolește peste pietre. Se aplecă să îl ridice, însă ochiul radie o lumină puternică, de parcă voia să îl acapareze cu totul. Simți cum îi sfredelește mintea, scormonindu-i printre amintiri.

Văzu chipul unei femei care ținea un prunc în brațe, apoi îl văzu pe tatăl său aplecat deasupra lor. Trăsăturile chipului ei îi copleși inima. O lacrimă îi udă obrazul. Lumina își continuă periplul căutărilor, apoi clădirile uriașe ale unui oraș necunoscut îi apărură în minte. Se opri într-un parc cu copaci de gheață. Cerul cenușiu părea încremenit. Dincolo de stradă se afla un așezământ de sticlă acoperit cu figurine de gheață. Bănui că acolo se află o școală. Întins pe spate, privea uimit la copiii din jurul său care îl studiau curioși. Purtau haine groase dintr-un material lucios, de culoare albă, închise cu nasturi zimțați. Inele

luminoase de gheață se reflectau peste hainele acoperite cu cristale fine, strălucitoare. Purtau ochelari cu rame transparente. Nu le putea vedea clar chipurile. Încălțămintea lor semăna cu niște tuburi lungi. El era desculț, dar nu simțea frigul. Unul dintre copii îl atinse cu degetele, iar altul scoase două bucăți de hârtie rigidă și i-o lipi pe tălpi. Simți o răcoare binefăcătoare, iar durerea dispăru numaidecât. Băiatul se aplecă peste el și-i șopti ceva la ureche, apoi îl îmbrățișă. I se păru că îl recunoaște, dar nu își putea aminti nimic mai mult. Poate că fuseseră prieteni cândva, se gândi el. Se liniști.

Lumina reapăru, apoi îl trase ca un magnet. Se trezi într-un câmp cu flori. Acum era dimineață, iar soarele îl făcu să închidă ochii. Fâșia de lumină continua să-i scormonească printre amintiri, derulând zeci de imagini colorate. Era ca un ecran prin care privea uluit, trezindu-i diferite sentimente. Era aproape sigur că aceste călătorii se datorează forței pumnalului. Își acoperi fața cu palma, dar lumina îl trase înapoi, transportându-l până în fața unei colibe, într-un sat de munte. Era pentru prima dată când vedea muntele. Vegetația sălbatică din jur și drumul pietruit i se păreau fascinante. Un bărbat și o femeie îl priveau cu dragoste.

– Laurien! Te-ai întors, copilul mamei!, spuse femeia, întinzându-i o mână. Îi vorbeau într-o limbă pe care nu o învățase, dar pe care o înțelegea, așa cum se întâmplase și în locurile unde poposise.

– Mama?, întrebă el, uimit de cuvântul pe care îl rostise entuziasmat. Desigur, nu era mama lui, se gândi el. Ce-i veni să o numească așa, își reproșă în gând. Mama lui murise. Obrajii i se aprinseră dintr-odată.

– Vino!, spuse ea și îl luă de mână, trăgându-l în colibă. Crengile copacilor se legănau în bătaia vântului, răcorindu-i obrajii. Femeia era îmbrăcată cu o fustă lungă de pânză aspră. O bluză brodată cu modele asimetrice se asorta cu fusta, în culoarea ierbii. Pânza era diferită de cea folosită de femeile din ținutul lui. Aveau încălțări din piele de culoarea lemnului de mahon. Își privi picioarele goale și se simți rușinat pentru asta. Observă că rănile de pe tălpi i se vindecaseră. Își reaminti că sandalele lui din piele de focă se aflau în locul unde găsise pumnalul. Se lăsă tras în casă de femeia cu chipul brăzdat de riduri adânci, la fel ca și bărbatul de lângă ea. Amândoi păreau fericiți să-l vadă. El se așeză pe o ladă de lemn acoperită cu rogojină, iar femeia se lăsă încet pe patul de scânduri frecându-și mâinile de emoție. Apoi se ridică iute și îl rugă să se așeze la masă. Luă un vas adânc de pe cuptorul încins cu lemne. Turnă lichidul în alt vas pe care îl puse în fața lui, pe masă. Aliantus luă lingura de lemn din mâna femeii și o răsuci de câteva ori între degete, apoi sorbi din zeama fierbinte, albicioasă, care îi plăcu. Bătrânii îl priveau cu dragoste, așteptând să termine de mâncat, apoi somnul îl copleși dintr-o dată și se așeză pe patul tare. Închise ochii.

Lumina îl transportă acum într-un laborator din viitor. Un bărbat îmbrăcat cu halat alb stătea pe scaun cu spatele la el. Își răsuci capul, zâmbindu-i. Tresări. Era el, cu cincizeci de ani mai bătrân, înconjurat în întregime de un halou. Bărbatul nu îl recunoscu. Îi făcu semn să se apropie și începu să îi explice descoperirea lui. Vorbea despre informații și emoții acumulate de fiecare om, de la naștere și până la moarte. Spunea că se impregnează în țesătura energetică a fiecărei ființe vii. Lucrarea lui începută în adolescență își dovedea abia acum autenticitatea. Își văzuse într-o zi trecutul, dar și viitorul încă nescris. Pumnalul voia să-i arate că nu se înșelase. Nu mai era atent la bărbatul care își continua explicațiile. Îi studie chipul brăzdat de riduri și ochii adânciți în orbite. Numai bărbia puternică, osoasă, reamintea de tinerețe. Își mută privirea spre fereastra acoperită cu pânză albă, dantelată. Dincolo de ea, cerul aduna nori grei, prevestitori de furtună. Vântul se înteți dintr-odată, împrăștiind în văzduh praful înecăcios. Acea lumină strălucitoare veni iar pe neașteptate.

Se trezi acasă, în Atlantida, pe insula Regio Patalis, la țărmul oceanului, așezat pe aceeași stâncă de unde plecase. Vântul se oprise. Atmosfera era liniștită, la fel ca înainte de a găsi pumnalul. Uimit de cele petrecute în acea zi, se ridică și plecă spre casă.

Se opri lângă trunchiul bătrânului copac ce sta semeț ca un soldat, în fața bibliotecii. Se așeză la poalele lui și se sprijini cu coatele pe rădăcinile ieșite din pământ. Vârî mâna în scorbură. Scoase la iveală o cutie de lemn. Ridică iute capacul, așezând pumnalul alături de notițele lui, apoi o ascunse înapoi în scorbură. Traversă drumul, admirând frumoasa cariatidă din fața bibliotecii. Deniun îi tăie calea.

– Pe cine avem aici? Micul demon venit din infern!, spuse ironic.

– Lasă-mă să trec!, replică cu blândețe, băiatul.

– Am ars papirusurile tale vrăjitorești!, continuă batjocoritor, Deniun. Râse, dezvelindu-și dinții drepți. Nu se clinti din loc.

Papirusurile vechi de peste o mie de ani despre care vorbea Deniun îi oferiseră informații prețioase lui Aliantus despre plantele rare care tămăduiseră oamenii de-a lungul timpului. Mulți dintre discipoli îl acuzară că se ocupă de vrăjitorie, ceea ce era complet neadevărat.

– Lasă-mă să trec!, repetă Aliantus.

Biblioteca tapetată cu cărți și papirusuri vechi, cu ziduri pictate și coloane impunătoare care se înălțau până la tavanul boltit, îl liniștise. Deniun fusese discipolul părintelui său adoptiv. Nu-i putea reproșa inteligența, însă era considerat unul dintre cei mai răi tineri din colonie. Își reaminti cuvintele părintelui și învățătorului său, Pranodis Lelatus: *„Nu te lăsa biruit de rău, ci biruiește răul cu binele*".

În acea noapte, somnul nu se lipise de el. Pumnalul îl chema iar. Lumina se furișa șerpuitoare printre coloanele de piatră, până în camera lui. Rămase în pat, cu ochii ațintiți în tavan. Deși îi era teamă, curiozitatea îl copleșea.

Urmară și alte călătorii interesante, însă ceea ce îl întristase cel mai mult, era certitudinea că într-o zi, atlanții vor dispărea pentru totdeauna.

„Aliantus iubea plimbările înainte de zenit, la țărmul oceanului acoperit de pescărușii gălăgioși ce tăiau văzduhul cu aripile și cu țipetele lor ascuțite, dar într-o zi pașii porniră singuri, de parcă nu ascultau de stăpânul lor."

Filosofie politică

PARADOXURI ALE PROCESELOR DE SOCIALIZARE ÎN ROMÂNIA COMUNISTĂ

Nicolae Lotreanu

Doctor în filosofie, politolog

Permisivitatea și toleranța reciprocă între indivizi și între grupurile sociale constituie o condiție esențială a existenței pluralismului în societățile actuale. Clivajele sunt gestionate prin mediere, negociere și dialog, ca și prin mecanisme și procese de autoreglare pe care societățile și le produc în condiții de stabilitate și într-un climat concurențial bazat pe valoarea personală.

Starea societății românești este însă, în bună măsură, diferită. Comportamentul social oferă analizei câteva paradoxuri aparent deconcertante. România a cunoscut unul dintre cele mai dure regimuri comunizante, iar ruptura politică cu acest regim s-a produs sângeros. Totuși, votul liber a avut ca efect continuitatea politică, cel puțin prin stilul de guvernare și prin modul de recrutare a „cadrelor", după principiul loialității personale sau de grup. Deși în România sectorul privat a fost cvasi-inexistent în perioada comunistă, spiritul întreprinzător nu pare să fi fost afectat: ca dovadă – dughenizarea spontană a străzilor și a locuințelor în momentul liberalizării inițiativei private. Ar fi de menționat aici că penuria de bunuri din ultimul deceniu de guvernare comunistă a favorizat exersarea „ilicită" a spiritului întreprinzător. Intensiv, prin condițiile extrem de dure în care agenții „redistribuirii penuriei" au fost nevoiți să acționeze și extensiv, prin cvasi-generalizarea unei economii paralele născută din presiunile zilnice ale supraviețuirii.

Am putea vorbi, astfel, de două tendințe comportamentale extreme: inerția în fața schimbării și mercantilismul duplicitar. Prima ar putea fi efectul pervers al „schimbărilor" haotice și stresante pe care Ceaușescu le promova printr-o propagandă agresivă. A doua pare să sugereze că actualul tip de comportament antreprenorial este încă marcat de ascendența sa „ilicită",ascendență care am putea presupune că este una dintre principalele cauze ale comportamentelor anomice, semnalate abundent de presă: corupția, evaziunea fiscală, afacerile obscure.

În acest moment al evoluției societății românești, comportamentul social este sensibil marcat de anomie, fapt care ar apărea mai clar și mai sugestiv pentru o investigare empirică dacă am accepta ipoteza că procesele de socializare politică din vechiul regim au avut un caracter puternic conflictual. Principalii vectori de socializare politică: partidul, statul, școala, mass-media au exercitat, la unison, o influență intelectuală cu caracter represiv încă în etapa socializării „primare". Influența familiei a fost constant slăbită, iar a bisericii (ortodoxe), aproape inexistentă. Condițiile în care s-a produs această influență au fost, mai ales în anii '80, de excepție.

Mai întâi se produsese treptat o vidare spirituală a proceselor de socializare – în prima etapă prin eliminarea radicală a valorilor și credințelor religioase, apoi prin golirea totală de conținut a valorilor promovate de regim. În al doilea rând, represiunea ideologică directă a fost înlocuită prin sărăcirea extremă a limbajului politic, atât din cauza creșterii încrederii în sine a regimului (o autosuficiență care a fost una dintre cauzele imploziei generale a comunismului), cât și din cauza dezabuzării „formatorilor" care, majoritatea, nu mai credeau în „mesajele" transmise. La acestea se adaugă alte procese: dezrădăcinarea culturală prin migrarea rapidă și masivă a tinerilor de la sat la oraș; creșterea ponderii „marilor probleme ale lumii, păcii și dezarmării", a „marilor înfăptuiri socialiste" în mesajele destinate socializării și minimalizarea problemelor sociale reale; alienarea materială, accentuată de cvasi-generalizarea sărăciei și agravată de privațiuni, pentru mulți de neînțeles și astăzi.

În același timp, regimul restrânsese sfera opțiunilor individuale pe axa aderență – pragmatism, iar efectele acestor opțiuni pe o alta, marginalizare – simulare. Excludem, cu bună știință, opțiunile de excepție: protest anticomunist, disidență, exil interior/extern pentru că acestea sunt aproape imposibil de cuprins într-o tipologie. Oamenii obișnuiți nu se revoltă decât atunci când sunt antrenați de o ideologie coerentă ori de modele culturale alternative de mare influență publică și când apare posibilitatea certă a unei schimbări notabile. În același timp, aderența lor la regim nu mai poate produce un efect de angajare, când regimul și-a pierdut orice urmă de credibilitate. Cu cât regimul comunist proclama cu mai mare fervoare „adeziunea maselor" ori „unitatea de monolit în jurul partidului", cu atât devenea mai evident că acestea lipsesc.

Această tipologie este, desigur, ipotetică, întrucât analizele de profunzime ale regimului comunist încă lipsesc, dar ar putea constitui un reper pentru cristalizarea unei perspective analitice asupra proceselor de socializare.

1. „Normalitatea" silențioasă. În regimurile comuniste majoritatea populației a fost marginalizată din punct de vedere politic. Dacă în primele sale etape, comunismul a reușit să mobilizeze grupuri sociale importante, mai ales dintre cele mai dezavantajate, spre sfârșitul „carierei" sale, pentru marea masă exercițiul politic devenise un ritual săvârșit din inerție, iar pentru vârfurile ierarhiei politice un vehicul al promovării. Această propoziție, aproape folclorică – „zi ca ei și fă ca tine" – este foarte sugestivă, dar nu implică neapărat oportunismul. Majoritatea oamenilor par să se fi retras în mediul familial sau în cercul de prieteni și nu este exclus ca acest „univers" să fi devenit un vector al socializării politice. „Disidența la domiciliu" sau „conspirația în bucătărie" n-ar trebui, poate, să fie minimalizată pentru că pare să indice un fenomen psiho-social interesant, chiar și numai pentru că, probabil, aici a fost locul de naștere al suculentelor bancuri politice sau mediul în care erau ascultate și comentate posturi străine în limba română, în condițiile în care, cel puțin în România, orice încercare de comunicare politică devenise extrem de anevoioasă.

Normalitatea silențioasă este mediul rezistenței pasive față de regim și forța politică decisivă în declanșarea evenimentelor din decembrie 1989. Conflictul latent cu conducerea comunistă s-a actualizat în momentul în care evoluțiile internaționale și situația internă au acutizat la extrem criza regimului politic. Un asemenea tip de comportament n-a putut să influențeze însă cursul evenimentelor, perdeaua de tăcere nu a fost înlăturată de inițiative interioare care să cristalizeze aspirațiile mulțimii – ele însele vagi și contradictorii. Mulțimile „discrete" de pe străzile marilor orașe s-au retras la fel de tăcute în masa unui electorat circumspect în fața vacarmului politic ce invadase mass-media.

2. Hiperspiritualizarea a fost rezultatul unei marginalizări consimțite, determinate în cea mai mare măsură de uzura radicală a valorilor umaniste promovate de vechiul regim și adoptate de o mare parte a oamenilor instruiți din această țară. O mare dezamăgire și un vag sentiment de culpabilitate s-au sublimat într-o perspectivă cu note tragice și catastrofiste asupra societății românești. Este comportamentul marilor învinși de amăgirile proprii, marcat de conștiința tragică a unui destin la limita anacronismului, dar cuprinde personalități puternice care, în condiția limită a unei încercări de aneantizare spirituală, și-au potențat și fertilizat spiritul cu valori proprii. Paradoxal, un asemenea comportament mai poate fi victima unor valuri de entuziasm și poartă amprenta unui donquijotism asumat. Tranziția va măcina însă treptat

influențele sale sociale, iar cei dominați de această zodie, care astăzi reclamă dinamizarea tranziției, lucrează, de fapt, la trecerea lor definitivă în... literatură.

3. Misionarismul naționalist. Lumea noastră (modernă) este produsul combinat al revoluției naționale și al revoluției industriale. Dacă ultima a produs actualele tehnologii, cea dintâi a generat mobilizarea socială a popoarelor europene, oferind resursele spirituale civilizației actuale. Naționalismul a constituit vectorul spiritual al societăților moderne. În vreme ce în vestul continentului european, naționalismul este în declin, în Est asistăm la o renaștere a acestuia. Mattei Dogan analizează cauzele acestui asincronism, trecând rapid peste primele două, în general admise: marea diferență între nivelurile de trai, măsurate în venit național pe locuitor, și fenomenul de „congelare" a culturii naționale sub o dictatură totalitară ce s-a întins între 45 și 70 de ani în opoziție cu pluralismul cultural din Europa de vest. La acestea, mai adaugă alte șase, pornind de la premisa că există un decalaj temporal în procesul de maturare națională în cele două zone ale continentului: frontiere (mai ales interne) disputate, contra frontiere perenizate; întrețesere conflictuală de etnii, contra pluralism consensual; religii naționale contra secularizării statului; izolare regională conflictuală contra schimburi multiple; neîncredere reciprocă contra încredere mutuală; armate naționale contra armate supranaționale. Deși unele dintre aceste cauze pot explica revitalizarea naționalismului în România, nu ne ajută să-i înțelegem forma de manifestare, care pare să fie legată de un element specific: începând din 1964, o anumită zonă a culturii naționale a fost „decongelată" nu însă pentru „consumul" celor care aveau să devină victimele acestei „liberalizări", ci pentru revitalizarea sistemului.

De aceea se vorbește astăzi despre un mariaj dintre naționalism și comunism (național-comunismul), dar un asemenea eveniment ar fi fost imposibil: ideologia comunistă este esențialmente ostilă oricărei forme de naționalism. Naționalismul populist, promovat și apoi tolerat de regimul comunist, a avut mai degrabă rolul de a ține în șah Marele Frate de la Răsărit și de a legitima regimul în momentul în care acesta și-a declinat dependența față de Moscova. 1968 a constituit apogeul acestei schimbări de cap, de atunci însă a devenit treptat evident că ideea națională este pentru regim un instrument și nu o componentă ideologică. Tocmai de aceea promotorii naționalismului au simulat aderența la regimul comunist pentru a câștiga o tribună proprie, iar regimul s-a folosit de ei în momentele oportune.

Această situație conflictuală a dat naționalismului românesc o tentă tribuniciană, chiar religioasă; comportamentul naționalist este orientat spre un anume misionarism și face din biserica ortodoxă unul dintre stâlpii ideii naționale. Manifestarea sa publică s-a produs după „calmarea" evenimentelor și s-a sprijinit pe rănirea sentimentului național al românilor produsă de unele accente agresive ale confruntărilor interetnice din primăvara anului 1990 în Ardeal. În condițiile resorbției conflictelor interetnice și îmbunătățirii nivelului de viață, acest comportament se va înscrie în jocul normal al pluralismului.

4. Oportunismul pare să constituie comportamentul politic cu cea mai mare influență în acest moment. El ne apare ca produsul tipic al proceselor de socializare guvernate de ideologia comunistă ca o reacție de supraviețuire în contexte instituționale puternic conflictuale, mai ales pe plan subiectiv. Reprezentantul acestei orientări comportamentale, născut din mariajul fertil al pragmatismului empiric cu o capacitate specifică de simulare, este mediocratul. Dacă ar fi să-i conturăm un profil, am putea susține că, fiind un produs al unei educații puternic represive, cu soluții strict individuale de adaptare, el se adaptează cel mai bine prin decizia de a parveni în acea poziție privilegiată care să-i permită să decidă regulile jocului ori să participe la facerea lor. Este bine instrumentat mintal și acțional; de fapt, nu acționează din inițiativă proprie, ci se lasă antrenat de evoluțiile mediului, pe care le exploatează în interesul propriu sau al grupului căruia îi aparține.

Cerințele funcționale ale regimului comunist au stimulat afirmarea acestui tip de comportament până la limita la care s-ar putea susține că s-a format o adevărată clasă politică cu opțiuni valorice oportuniste și cu o mare capacitate de adaptare în situații conflictuale limită. Mediocrația constituie, în fond, răspunsul specific al „socialismului real" la nevoile „coexistenței pașnice" – o echivalență funcțională a clasei manageriale occidentale. Clasă de „relație", mai întâi pentru „uz extern", a devenit treptat un tampon politic cu rolul de a limita aberațiile intervenționiste ale sistemului totalitar.

Selecția indivizilor care o compun nu s-a produs pe baza competenței lor dovedite în rezolvarea unor probleme sociale reale; capacitatea și disponibilitățile lor de a fi „soldați disciplinați ai partidului" au fost decisive în a-i impune ca „ajutoare de nădejde" pentru atingerea obiectivelor fixate la vârful ierarhiei de partid. Ei erau oamenii soluțiilor manipulative, care deveniseră indispensabile în momentul epuizării ideologice a sistemului. Solidarizarea lor ca o clasă politică nu a fost posibilă datorită „științei" cu care aparatul de partid le-a administrat ambițiile: promovări și retrogradări neașteptate; rotiri aleatorii; marginalizări discreționare, dar totdeauna temporare. Frustrările cumulate în acest joc aveau să devină o sursă suplimentară de energie pentru cariere „postrevoluționare".

Forța de instrumentalizare și solidarizare internă a acestei clase se datorează rolului de excepție îndeplinit în sistem

– asigurarea funcționalității instituțiilor sociale în condiții de insecuritate normativă, în care legile aveau valoare pur formală, partidul era deasupra legii, iar activiștii săi de vârf aveau putere discreționară.

Mediocrația este substitutul clasei medii din societățile moderne, forjată însă de sistemul de putere și nu apărută firesc dintr-o economie concurențială. Îndeplinind în sistem un rol intermediar de „domesticire" a maximalismului ideologic al ierarhiei comuniste, în momentul prăbușirii acesteia a devenit unica „alternativă" pentru exercitarea puterii, dar și cea mai puternică forță de conservare a regimului care i-a dat naștere.

Produs al puterii, puterea este singurul mediu în care această clasă se poate autoreproduce: în timp ce relațiile sociale în perioada de tranziție devin tot mai complexe, mediocratul continuă să simplifice pentru a-și asigura securitatea funcției. Dar obiectivul lui fundamental pare să fie în acest moment convertirea puterii politice pe care o deține în putere economică viitoare. De aceea, multe dintre inconsecvențele tranziției sau dintre fenomenele economice sau financiare ciudate care se produc în perioada de tranziție își pot găsi explicația în atitudinea mediocrată, care pare să-și atribuie un rol de filtru al trecerii la o economie de piață.

Cele patru tendințe comportamentale descrise mai sus sunt în continuare alimentate de procesele de socializare politică. Apariția partidelor politice și a presei libere nu a schimbat datele fundamentale în care acestea se produc. Un continuum al socializării politice prin armonizarea vectorilor, familie – biserică – școală – partide politice – mass-media, este încă departe de o funcționare reală. Atât influența presei, cât și a partidelor politice este dominată de o reflectare în oglindă a stereotipiilor propagandei comuniste, rezultând de aici fie un verbiaj comunist modernizat, fie un anticomunism schematic. Să nu uităm însă că nu anticomunismul programatic a învins comunismul. Această atitudine ideologică a fost întotdeauna o cruciadă entuziastă mereu ratată care, în unele momente, a contribuit chiar la revitalizarea sistemului combătut. Decisiv în prăbușirea acestuia a fost faptul că o ideologie ultra simplificată, dublată de un voluntarism fără limite, a înregistrat un eșec total în confruntarea cu complexitatea vieții sociale reale. Și această prăbușire s-a declanșat în chiar momentul în care confruntarea a devenit posibilă prin „perestroika" și „glasnost". Explozia s-a difuzat la periferia blocului comunist, focalizându-se apoi în epicentrul deschiderii care, ideologic, era orientată spre renașterea sistemului. Anticomunismul pare să fi servit mai degrabă „reabilitării" unor persoane sau grupuri, decât unei reorientări eficiente a fluxurilor de influențare socială.

Școala, vectorul esențial al socializării, mai ales la nivel primar, este încă dominată de o orientare moralizatoare și represivă și nu este guvernată de un statut juridic care să o integreze într-un câmp pluralist. Amploarea abandonului școlar, ca și rezistența elevilor la simboluri școlare, chiar și locale, sunt revelatoare din acest punct de vedere. Biserica (ortodoxă în primul rând) n-a reușit să-și depășească încă atitudinea servilă îndelung exersată. Atitudinea oficială a statului vizează estomparea slăbiciunilor mai noi sau mai vechi ale societății. Presa mai sondează la marginile patologiei sociale, iar partidele politice încă își mai caută o individualitate influentă.

O asemenea stare favorizează pseudo-modelele comportamentale, fie ele arivist-conformiste, fie contestatar-nihiliste. Societatea românească de astăzi a atins un grad de vulnerabilitate foarte mare în fața sosirii noilor generații, care, cum se exprima Talcot Parsons, „echivalează cu invazia barbarilor". Inserția lor socială va fi în bună măsură guvernată de factori aleatorii.

Eficiența proceselor de socializare este condiționată în bună măsură de transparența slăbiciunilor specifice ale unei societăți. Sacralizarea demagogică a unor simboluri sociale, ca și desconsiderarea identităților culturale constituie surse ale unor distorsiuni dureroase ale socializării. Cultivarea mitului unui popor „blând", eminamente „bun" sau „plin de omenie" include riscul unui idealism neetic; ridiculizarea unor particularități culturale istorice ale unei comunități sau minimalizarea programatică a eforturilor sale de a-și prezerva identitatea sunt sursele unei înclinări cinice cu efecte morale dezastruoase. Oricum, întârzierea în restructurarea proceselor de socializare poate favoriza o criză morală acută.

„Permisivitatea și toleranța reciprocă între indivizi și între grupurile sociale constituie o condiție esențială a existenței pluralismului în societățile actuale."

Silogismele culturii

POLITICILE CULTURALE ÎN ACTUALITATE. O DISPUTĂ „AMARĂ”, GREU DE SOLUȚIONAT

Partea a II-a

Cornelia Costin

Poetă, doctor în filosofie

Cercetarea istorică a culturilor a confirmat relația esențială dintre cultură și politică. Cultura modernă este rezultatul concret al apariției factorilor moderni ai politicii, în primul rând a statului care presupune un teritoriu bine delimitat și o organizare a producției care asigură surplusul necesar unei categorii de oameni care să nu fie obligați să-și producă direct mijloacele de subzistență. În acest sens, numai printr-un echilibru fertil al relației politică – cultură, atitudinea față de om poate să promoveze afirmarea omului ca ființă cu cea mai mare capacitate de diferențiere și originalitate dintre cele care există în natură. De acest echilibru depinde afirmarea sau infirmarea omului, manifestarea originalității sale și potențarea capacității de a produce noi forme de organizare a relațiilor cu semenii săi sau transformarea sa într-o infimă rotiță a ansamblului social.

Într-un cuvânt, de acest echilibru depinde în esență calitatea vieții umane.

Elementul de echilibru sau dezechilibru în această ordine de idei îl constituie, de fapt, cultura politică. Și aceasta nu poate fi rodul unor experiențe limitate ca semnificație socială, ci al educației fundamentale care sintetizează liniile de forță ale culturii umane ca ansamblu. Pentru că, în sens larg, se știe, cultura este în același timp un ansamblu de elemente cognitive, spirituale și materiale, dar și un tip de comportament specific. Iar cultura politică a unei națiuni este determinată de nivelul cultural al societății și de nivelul cultural al indivizilor care o compun. Descifrarea culturii politice se bazează pe înțelegerea naturii valorilor pe care ea se sprijină, valori care exprimă calități, aspirații și idealuri precizate la nivel individual, dar cu semnificație comunitară sau general-umană. Existența unor valori sociale consacrate – fie ele valori-obiect, fie valori-oameni – face să crească speranța în durabilitatea organizării sociale, în echilibrul necesar vieții pașnice și acumulării de bunuri materiale și spirituale.

Cum spuneam, abia în momentul în care apare în societate un „surplus” prin care se poate asigura subzistența unei categorii de oameni care să se poată consacra culturii, putem vorbi de cultură în sens modern. Deci, asigurarea „subzistenței”, cu alte cuvinte finanțarea culturii depinde de baza economică a societății și de posibilitățile ei financiare.

Dacă în cei 45 de ani de „construcție socialistă” problema finanțării culturii a fost rezolvată de stat îndeosebi, statul fiind singurul deținător de capital și deci de posibilități financiare, în perioada actuală, de după 1990 și mai ales în anii care vor veni, se întrevăd schimbări radicale.

În anii imediat următori lui decembrie 1989, statul și-a păstrat funcția de „tutore” al culturii în sensul că a continuat să finanțeze (chiar în proporție mai mare decât înainte de 1989) cultura, fără să mai aștepte însă ca aceasta să răspundă unor obiective concrete formulate de el. Astfel, s-a ajuns la strania situație în care unele instituții au fost finanțate 100% fără „să-și justifice” în nici un fel această finanțare. Sigur că explozia prețurilor și salariilor a dus la o bulversare teribilă a situației financiare a instituțiilor culturale (și nu numai a lor, dar în mod deosebit a acestor instituții care sunt în cea mai mare parte „neproductive”, adică nu-și pot în nici un caz acoperi cheltuielile din „producția” proprie, ci trebuie susținute de la buget).

Statistica dezvăluie o curbă interesantă a cheltuielilor pentru acțiuni social-culturale de la bugetul de stat.

În 1980, o dată cu introducerea și în cultură a așa-zisului „nou mecanism economico-financiar”, cheltuielile de la

buget pentru cultură scad brusc și apoi treptat, pentru ca în 1989 să crească ușor (probabil că luna decembrie cu finanțare de 100% a avut o anumită importanță), iar din 1990 să crească vertiginos datorită în mare parte și creșterii prețurilor și salariilor, dar și acelei finanțări 100% a instituțiilor cultural-artistice de la buget, care se pare că nu prea mai are perspective. Mai concret: cultură „autofinanțată" la propriu nu poate exista; cultura are nevoie de bani pe care nu și-i poate procura singură decât în perspectivă și indirect, în măsura în care pregătește factorul uman pentru performanțe tot mai înalte și astfel, pentru un câștig în producție din ce în ce mai ridicat. Finanțarea 100% de la buget a instituțiilor cultural-artistice în condițiile tranziției la economia de piață devine tot mai dificilă. Astfel că o „creștere zero" cu dimensiuni specifice și în domeniul culturii părea în anii 1991–1992 și pentru o perioadă scurtă (cea de „tranziție la economia de piață"), rezonabilă. Dar chiar și pentru o astfel de formulă sunt necesare măsuri de politică culturală adecvate momentului. Astfel că, în condițiile „exploziei expresivității culturale", care caracterizează perioada deschisă de decembrie 1989, aprobarea de urgență a unor legi necesare bunei funcționări a politicii și activității culturale ca: Legea audiovizualului (aprobată în 1992), Legea Societății Române de Radiodifuziune și a Societății Române de Televiziune (aprobată în 1994), Legea învățământului (aprobată în 1995), Legea patrimoniului național, Legea drepturilor de autor și a drepturilor conexe (aprobată în 1996), Legea instituțiilor profesioniste de spectacole teatrale și muzicale, Legea cercetării științifice și altele, ca și unele măsuri care să încurajeze sponsorizarea culturii de către societățile industriale și chiar de persoane particulare (patroni și alți „oameni cu bani") se impuneau.

Pe ansamblu, anii care au trecut din decembrie 1989 au însemnat pentru cultura română în primul rând o confruntare cu ea însăși și mai puțin un „avânt" datorat noilor deschideri și eliberării de o ideologie sufocantă. Premisele unei victorii a culturii române au rămas însă nealterate și fără îndoială că vom fi martorii unei renașteri mult așteptate și meritate de poporul român care a știut – trecând periodic prin „sincronisme și protocronisme", prin furci caudine, prin ape tulburi și lumină orbitoare – să-și păstreze fondul cultural nealterat. Pentru că, pentru poporul român, conștient că „dacă ai carte, ai parte", cultura, cunoașterea, știința, arta au însemnat întotdeauna ultimul refugiu și ultima salvare a sufletului său chinuit de dorul de lumină și înțelepciune.

Diagnozele și cercetările efectuate în cadrul Institutului de Cercetare a Calității Vieții au evidențiat faptul că între calitatea vieții și cultură există relații deosebit de complexe, care nu se epuizează într-o schemă de tip mecanicist cauză – efect. Astfel, a devenit evident că valorile spirituale contribuie la configurarea unui anumit nivel al calității vieții și că la rândul ei, calitatea vieții poate potența sau inhiba instituirea valorilor spirituale. Se constată și un efect frenator al valorilor spirituale în sensul că ele pot afecta calitatea vieții în special în ce privește percepția acesteia. Acest lucru devine evident în special când există o desincronizare între nivelul cultural (mai înalt) care generează aspirații de un anumit grad și resursele modeste care nu pot asigura mijloacele necesare pentru împlinirea acestor aspirații; de aici un sentiment de frustrare cu efecte grave asupra personalității. De aici, poate și acea criză morală despre care se vorbește și care de altfel „se afișează" atât de mult astăzi în societatea românească. Și tot de aici, nevoia de programe, de politici culturale, singurele care pot ajuta individul să se despovăreze de vremile care îl subjugă, cum spunea cronicarul.

Tranziția la economia de piață impunea cu atât mai mult implicarea culturii în ameliorarea mediului social, în renașterea morală a colectivității întregi, cu scopul asigurării unei cuprinzătoare și certe protecții sociale. Astfel că educația pentru reformă, acțiunea în direcția: conștientizării necesității, dimensiunilor și consecințelor reformei, de către fiecare cetățean în parte, implică politici bine conturate, coerente și în domeniul culturii. Pentru că, în procesul de resistematizare fundamentală a culturii, impus de momentul istoric de emancipare spirituală pe care societatea românească l-a traversat și încă îl traversează, politicul are un rol deosebit. Și asta cu atât mai mult cu cât *„informarea, educația și cultura sunt în cadrul societății, cele trei structuri de transmitere a cunoștințelor a căror menire a fost dintotdeauna un scop al luptei politice. Gramsci a apreciat că drumul spre putere trece prin controlul asupra culturii și ralierea intelectualității. Aceasta, mai mult decât alte grupuri sociale, este tentată să se considere la adăpost de greșeli sau de minciună. În realitate, agerimea de minte și înmulțirea cunoștințelor deschid drumul tentațiilor perfide dacă nu sunt însoțite de o disciplină riguroasă, care se manifestă în primul rând printr-o luptă permanentă împotriva orgoliului, a*

sentimentului născut din ideea autocunoașterii și a credinței de a fi posesor numai de certitudini". [1]

Am apelat la acest citat din cartea lui H. P. Cathala tradusă în 1991 și în limba română, pentru că pare să ofere un punct de pornire pentru înțelegerea dimensiunii culturale a prezentului social-istoric românesc și, în același timp, pentru încercarea de a înțelege în ce fel cultura ne poate sprijini sau „încurca" în căutarea „mai binelui" spre care fiecare om tinde mai mult sau mai puțin eficient și cu atât mai mult, fiecare politică, deși de multe ori doar declamativ nu și în fapt.

Educația și cultura sunt prin excelență domenii de dezbatere a ideilor și cei care au calitatea să participe la aceste dezbateri se transformă cu ușurință în militanți convinși, pierzându-și obiectivitatea și uneori chiar sensul datoriei lor de-a fi. *„Contradicțiile ideologiei au apărut atunci când mediul destinat învățământului a fost încătușat in dilema: trebuie deschis spiritul către lumea înconjurătoare sau trebuie formați buni cetățeni?"* [2]

Prima soluție ar corespunde și ar valorifica gustul individual în timp ce a doua trimite inevitabil la uniformizare, oferă un produs final (personalitatea) conform interesului și nevoilor unei societăți ale cărei organizare și evoluție nu mai sunt lăsate în voia acomodării pragmatice la istorie, ci sunt încredințate ideologilor considerați a fi deținătorii adevărului. De aici pericolul. Pentru că edificarea personalității în numele unei ideologii, oricât de respectabilă ar fi ea, înseamnă într-o bună măsură a fi în contradicție cu realitatea.

Cu toate acestea, conferințele interguvernamentale asupra politicilor culturale patronate de UNESCO și desfășurate pe parcursul câtorva zeci de ani au demonstrat necesitatea pentru fiecare stat de a-și defini un ansamblu coerent de obiective și mijloace care să constituie politica lui culturală și să definească sensurile valorice ale societății. Acest imperativ este cu atât mai important în perioade de răscruce cum a fost tranziția de la un tip de organizare socio-politică la altul, caracteristică societății românești, dar și celorlalte țări care au ieșit din regimuri presupus comuniste.

Experiența societății românești post-decembrie 1989 ne dezvăluie, dacă mai era nevoie, că majora problemă a drumului de urmat nu se rezolvă de la sine, ci cu tenacitate, insistând asupra fiecărui aspect al existenței umane și cu atât mai mult asupra acelor aspecte care nu sunt determinate în mod pur biologic, adică asupra ***dimensiunii culturale a dezvoltării***. Pentru că, așa cum arăta A. Peccei[3], a depăși „tentația revoluțiilor materiale" și „religia revoluțiilor" de acest fel, a ieși din „capcana orizonturilor artificiale" procurate de aceste transformări, astfel încât „clasele umane în derivă" să-și găsească sensurile valorice, înseamnă a anula „prăpastia dintre puterea omului și cultura sa", ca și „paradoxul omului prins în capcana propriilor sale cunoștințe". Aceasta presupune o adevărată „revoluție umană" de un tip cu totul aparte, care conduce la dezvoltarea personalității umane și la folosirea energiilor morale, ca mare resursă a contemporaneității, „revoluție în gândire"[4], în concepție, care poate provoca renașterea omului cu adevărat creator al propriei sale umanități. Și toate astea, cu atât mai mult cu cât s-a ajuns la un stadiu de acumulări în care ne putem propune o nouă sinteză, o nouă „știință a omului" care să aibă ca punct de pornire capacitatea de gândire și de corijare în acțiune a structurilor de personalitate prin renunțarea la comodități maligne, prin lupta cu inerția.

[1] **Henri Pierre Cathala,** *Le temps de la désinformation,* Stoch Edition, 1986, p. 61.

[2] *Idem,* p. 62.

[3] **A. Peccei,** *100 pages pour l'avenir,* Paris, Economica, 1981, p. 21.

[4] **E. Fromm,** ***Texte alese****,* București, Editura Politică, 1983, p. 503–510.

„Cercetarea istorică a culturilor a confirmat relația esențială dintre cultură și politică. Cultura modernă este rezultatul concret al apariției factorilor moderni ai politicii, în primul rând a statului care presupune un teritoriu bine delimitat și o organizare a producției care asigură surplusul necesar unei categorii de oameni care să nu fie obligați să-și producă direct mijloacele de subzistență."

Literatură economică

POLITICILE AGROALIMENTARE ÎNTRE PREZENT ȘI VIITOR

Marius-Cosmin Vasile

Doctorand A.S.E., Facultatea de Economie Agroalimentară și a Mediului, București
Consilier 1A la A.F.I.R. (Agenția pentru Finanțarea Investițiilor Rurale, Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale)

1. Politicile agroalimentare (aspecte teoretice)

În abordarea acestei lucrări vor fi definite politicile agroalimentare, cauze – efecte determinate, efectul rezultat al implementării lor prin dovedirea obținerii eficienței economice pozitive utilizând metodele analizei, sintezei, comparației. Se va apela la instrumente specifice de modelare. Vor fi utilizate metode specifice: analiza cost – beneficiu, analiza de tip SWOT.

În primul rând cred că ar trebui să definim corect sintagma „politici agroalimentare și de dezvoltare rurală" atât din punct de vedere economic, politico-administrativ cât și sociologic. Politicile agroalimentare sunt determinate de spațiul și timpul aferent implementării, iar profesori, precum Letiția Zahiu/A.S.E București în lucrarea *Management agricol* (București, Editura Economică, 1999), constata că: *„Politicile agricole și alimentare nu pot fi interpretate decât în cazul unui context socio-economic dat, context care contribuie puternic la determinarea acestor politici"*. Politicile agroalimentare, jaloanele de manifestare practică, sunt definite prin înseși măsurile întreprinse de către guvernele și conducerile ministerelor vremelnic aflate la putere și care în momente cruciale și prielnice, pot lua decizii, hotărâri sau inițiia proiecte de lege benefice dezvoltării sectorului agroalimentar. Trebuie numai ca din partea guvernanților să existe voință politică în promovarea în parlament a unor proiecte de legi benefice dezvoltării agriculturii, stimulării investițiilor din zona agroalimentară și accesului rapid al fermierilor la fonduri europene destinate dezvoltării zonei rurale.

1.1. Politica agroalimentară, generator de efecte economice pozitive

Concept. În definirea acestui concept, autorii au avut în vedere manifestarea practică a acestor politici aplicate în mediul rural și impactul măsurilor stimulative asupra dezvoltării și consolidării exploatațiilor agricole și industriei agroalimentare de procesare și prelucrare.

În ce privește noțiunea și conceptul de politică agroalimentară, există mai multe interpretări ca și definire, astfel:

– politica agroalimentară reprezintă un ansamblu de măsuri juridice de execuție și administrare, care influențează în mod direct sau indirect condițiile de realizare și valorificare a producției agricole cu scopul îmbunătățirii producției și a nivelului de trai al populației;

– politica agroalimentară cuprinde ansamblul intervențiilor de stat în influențarea factorilor cererii și ofertei de produse agricole și alimentare;

– politica agroalimentară este ansamblul acțiunilor politice direcționate cu prioritate spre sectoarele de exploatații agricole și de agrobusiness, cu influențe asupra deciziilor producătorilor individuali și a firmelor.

Plecând de la aceste considerente, putem concluziona că **politica agroalimentară** este definită ca fiind un ansamblu de acțiuni, decizii și acte juridico-administrative pe care statul le promovează în vederea echilibrării factorilor cerere – ofertă de pe piață și în genere din economie, în scopul stimulării producției, dezvoltării ei, asigurarea securității alimentare și implicit ridicarea nivelului de trai al populației. [1] Pârghiile prin care statul își exercită influența și realizează corecturile necesare unei funcționări normale a pieței sunt corelate cu alte politici economice (fiscală, prețuri, industrie etc.) și cuprinde următoarele noțiuni: politica prețurilor, politica de marketing, politica inputurilor, politica de credit, politica de finanțare a investițiilor din agricultură și mediul rural prin absorbția maximă a fondurilor

europene destinate acestor sectoare, politica de promovare a produselor autohtone și încurajarea tinerilor fermieri etc. Toate aceste politici pot fi definite și materializate de către stat prin promovarea de către guvern a unor măsuri stimulative de natură administrativă și juridică, măsuri benefice dezvoltării agriculturii și sectorului rural.

Și nu în ultimul rând, politicile agroalimentare au un scop bine definit, acela de asigurare a securității alimentare a populației, a siguranței alimentare a fiecărui cetățean în parte și prin caracteristicile care o definesc. Securitatea alimentară poate fi înglobată în domeniile cheie în care se regăsesc aspecte esențiale ale siguranței naționale. Aceste aspecte reliefate reprezintă un domeniu de maximă atenție din partea statului și a reprezentanților săi (ministere, direcții agricole județene, Centrele Regionale de Dezvoltare Economică, Institutul de Economie Agrară, A.F.I.R, A.P.I.A etc.).

Politicile agroalimentare sunt materializate și promovate la nivel național prin: legi, hotărâri de guvern, ordonanțe și ordine ale miniștrilor de resort (finanțe, agriculturii, pădurii și apelor, mediu, muncii și solidarității sociale).

Toate acestea au ca scop o bună desfășurare a procesului de producție, prelucrarea și procesarea producțiilor: vegetală, legumicolă, zootehnică, piscicolă, prin asigurarea independenței alimentare interne și promovarea surplusului productiv la export.

Ca efect, politicile agroalimentare implementate într-un spațiu și timp prestabilit trebuie să dea rezultate scontate conform strategiilor promovate prin obținerea eficienței economice ridicate și a performanței pozitive.

În **înțelegerea corectă a conceptului de politici agroalimentare** și al efectului **eficienței economice din agricultură** vor fi utilizate metodele analizei, sintezei și comparației.

1.2. Metoda analizei: definire, forme, prezentare

Analiza, prezentată în general, reprezintă o metodă de cercetare care constă în descompunerea sau desfacerea unui întreg (obiect, fenomen sau proces) în elementele sale componente, procedând la identificarea factorilor, cauzelor și condițiilor care le-au generat și respectiv influențat. O altă definiție relevă faptul că „Analiza" reprezintă: „Metoda generală de cercetare a realității bazată pe descompunerea proceselor,a obiectelor studiate etc.,în părțile lor componente"; ,,examinare amănunțită a unei probleme". În general, când vorbim despre „Analiză" cunoaștem și identificăm următoarele forme concrete:

A. – Analiza financiară;

B. – Analiza contabilă;

C. – Analiza economică;

D. – Analiza SWOT.

Spre o mai clară reliefare a conținutului fiecărei analize, voi defini fiecare formă și-i voi enunța importanța și rolul său benefic în cadrul actului și procesului economic din sectorul agroalimentar și cel conex (procesare, valorificare industrială).

A. Analiza economico-financiară. Reprezintă un ansamblu de concepte, tehnici și instrumente de tratare a informațiilor cu scopul diagnosticării stării unei entități economice, a aprecierii nivelului calitativ al performanțelor acesteia în condițiile existenței unui mediu concurențial dinamic și tratează corelațiile dintre activitatea economică (de exploatare) și cea financiară (analiza riscului financiar trebuie corelată cu analiza riscului de exploatare) [2].

Obiectivul urmărit este capacitatea economico-financiară a unității economice de a genera profit, apoi capacitatea acesteia de a-și onora obligațiile pe termen scurt sau lung (lichiditatea și solvabilitatea întreprinderii), precum și valoarea întreprinderii.

Analiza economico-financiară constituie ansamblul procedeelor de cercetare a modului de procurare și utilizare a fondurilor întreprinderilor, de obținere și utilizare a rezultatelor financiare, având ca scop:

– relevarea carențelor din managementul economico-financiar;

– cunoașterea continuă a eficienței utilizării resurselor umane, material-logistice și financiare; în consonanță, propuneri adresate conducerii unității economice pentru măsuri ce se impun;

– ajută la identificarea activității nesatisfăcătoare a unității agro-economice și la stabilirea măsurilor care vor influența rezultatele în viitor;

– prin cunoașterea post-faptică, curentă și previzională a activității agenților economici, a rezultatelor interne și a cauzelor care le-au generat, analiza contribuie la cunoașterea continuă a eficienței utilizării resurselor umane, materiale și financiare. Deoarece obiectivul principal al unei întreprinderi îl constituie maximizarea valorii patrimoniului, eficiența cu care a fost folosit capitalul investit constituie obiectivul central al diagnosticului financiar. [3] Informațiile obținute prin analiză economică sunt utile unei game largi de utilizatori (creditori, acționari, salariați, manageri etc.), fiind utilizate la stabilirea unui diagnostic, urmărind descrierea structurii și funcționalității entității ca sistem economic, caracterizarea cât mai exactă a stării sale informațional-decizionale, evidențierea aspectelor pozitive și a celor de disfuncționalitate, în vederea formulării globale a unor strategii și modalități de intervenție pentru îmbunătățirea performanțelor sale, luând în considerare și influența factorilor perturbatori din mediul în care își desfășoară activitatea. Pentru aceasta este nevoie de cunoștințe multiple din discipline ca: Economie, Contabilitate, Finanțe, Informatică, Management, Marketing, Matematică, Statistică etc. și cunoașterea amplorii și intensității influenței exercitate de către factorii determinanți și condiționali ai activității financiare.

Scopul analizei economico-financiare este de a diagnostica situația economico-financiară a unității economice vizate. Analiza este o metodă generală de cercetare a realității, bazată pe divizarea unui proces sau fenomen economic în elementele lui componente și studierea în parte a fiecăruia dintre acestea.

B. Analiza contabilă

Analiza contabilă a unei operațiuni economice constă în cercetarea detaliată a acesteia pe bază de documente, prin descompunerea ei în elemente componente, în vederea stabilirii modificărilor pe care le produce (creșteri sau micșorări ale elementelor patrimoniale) și a conturilor corespondente (debitoare și creditoare), în care urmează a se înregistra operația concomitent și cu aceeași sumă.

Analiza contabilă presupune cercetarea fiecărei operații economico-financiare prin stabilirea elementelor componente și încadrarea lor în conturi corespondente de activ și pasiv pentru înregistrare contabilă.

Scop: întocmirea formulei contabile și a articolului contabil.

C. Analiza economică se manifestă în următoarele forme:

a) analiza calitativă reflectă conținutul fenomenului sau procesului economic (de ex., analiza procesului de acționariat al firmei, apoi analiza procesului de privatizare care reflectă schimbarea relațiilor de proprietate în societate);

b) analiza cantitativă reflectă măsura de desfășurare a fenomenelor economice (de ex., salariul mediu lunar al unui salariat pe ani diferiți);

c) analiza comparativă reflectă evoluția performanței și a realizărilor finale pe anii agricoli aferenți prezentați în comparație; de ex., prezentarea analizei comparative între anul prezent și cel precedent, cu relevarea succintă a următoarelor aspecte: evoluții, recul, cauze determinate, propuneri pentru adoptarea de soluții științifico-practice etc.;

d) analiza statică reflectă realitatea economică la un moment dat (de ex., personal muncitor permanent angajat, ca număr în creștere sau în recul; procentul creșterii profitului și a producției totale realizate la hectar față de anul precedent, procentul creșterii venitului total per unitate agro-economică, comparativ de la an la an);

e) analiza dinamică reflectă schimbările survenite în procesele și fenomenele economice într-o anumită perioadă de timp (PIB crește de la an la an și reflectă o stare evolutiv-dinamică); la nivel de unitate agro-economică vor fi relevante schimbările survenite în procesele de producție aferente care vor determina o creșterea profitului de la un an agricol la altul;

f) analiza microeconomică reflectă studierea fenomenelor și proceselor economice prezente la nivelul unității agro-economice;

d) analiza macroeconomică reflectă cercetarea feno-fenomenelor și proceselor economice derulate la nivelul unităților mari cu capital de stat și privat în cadrul structurilor organizate național – agro-economice.

Fiecare dintre analizele enumerate relevă o situație reală aparte în ce privește identificarea proceselor și fenomenelor aferente derulării și încheierii procesului de producție.

2. Analiza SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats)

Analiza SWOT este o metodă folosită în mediul de afaceri, pentru a ajuta la proiectarea unei viziuni de ansamblu asupra firmei, companiei și unității agro-economice în ansamblul său.

Prin SWOT se analizează și se evaluează impactul punctelor forte (strengths) și al slăbiciunilor interne (weaknesses), al oportunităților (opportunities) și al amenințărilor (threats) ce provin din mediul extern. Ea funcționează ca o radiografie a firmei sau a ideii de afaceri și evaluează în același timp factorii de influență interni și externi ai unei organizații, precum și poziția acesteia pe piață, sau în raport cu ceilalți competitori, cu scopul de a pune în lumină punctele tari și slabe ale unei companii, în relație cu oportunitățile și amenințările existente la un moment dat pe piață.

Luând în calcul o analiză științifică efectuată asupra sectorului agricol vegetal și zootehnic putem identifica următoarele puncte forte, puncte slabe, oportunități și amenințări.

2.1. Puncte forte (strengths):

– îmbunătățirea tehnologiilor de exploatare a suprafețelor agricole prin alocarea de investiții sporite în modernizarea eficientă a parcului mașinilor și utilajelor agricole;

– activități eficiente integrate de aprovizionare în sectorul vegetal și legumicol cu sămânță, insecticide, fungicide, îngrășăminte, obținerea/recoltarea cerealelor, plante tehnice, legume, prelucrarea și comercializarea lor (produse de panificație, patiserie, ulei comestibil, conserve etc.) prin lanț de distribuție propriu sau conex; același activități integrate au loc și în sectorul zootehnic prin prelucrarea lactatelor și cărnii și comercializarea în magazine proprii sau la alți beneficiari interesați (fabrici de prelucrare și magazine de desfacere);

– existența unei game variate de produse agricole vegetale și zootehnice la nivel de fermă, ceea ce reduce substanțial riscul necomercializării lor;

– adăugarea unui plus de valoare produselor agricole vegetale prin activitățile specifice și necesare furajării animalelor, păsărilor (sectoarele: zootehnic și avicol);

– costuri reduse cu forța de muncă, în special în sectorul legumicol;

– în sectorul zootehnic se manifestă un potențial ridicat al suprafețelor cu pajiști și fânețe, apoi este relevantă creșterea numărului de unități de procesare concomitent cu reducerea numărului de angajați.

2.2. Puncte slabe (weaknesses):

– fărâmițarea excesivă a suprafețelor agricole cultivate; exploatarea suprafețelor respective și lucrările aferente se execută mai greu în forma mecanizată;

– existența unei baze tehnico-materiale precare și a unor tehnologii rudimentare;

– grad scăzut de capitalizare a producătorilor agricoli privați;

– nivel scăzut al productivității muncii (-W);

– lipsa apei, a irigațiilor, în perioadele de secetă, defavorizând dezvoltarea culturilor de cereale și legumicole, colateral influențând și producția din sectorul avicol și zootehnic;

– randamente scăzute și producția cerealelor instabilă, analizată pe ani comparativi și luată succesiv, în cea mai mare parte cauzate de condițiile pedoclimatice (acțiunea factorilor externi este improbabilă de cele mai multe ori, de aici riscul existent);

– reticența fermierilor în activitatea de colaborare pe segmentele de: aprovizionare cu semințe, îngrășăminte, insecto-fungicide, cât și în realizarea în comun a operațiunilor de: recoltare, sortare, păstrare și desfacere;

– costul ridicat al inputurilor – cheltuielile materiale reprezintă cca 75% din structura costului de producție;

– deficiențe majore manifestate în depozitarea cerealelor și formarea de stocuri în anii când avem recolte foarte mari (ex.: producția mare realizată la recoltare la grâu, rapiță, mazăre obținută în anul 2017);

– agricultura este cel mai vulnerabil sector al economiei românești, aproape 30% din populație lucrând în acest domeniu. Parcelele mici de pământ și eșecul în adoptarea tehnicilor moderne în agricultură înseamnă că producția din fiecare an este dependentă de capriciile vremii;

– consultanța pentru accesarea fondurilor europene în direcția dezvoltării și consolidării fermelor este slabă, ministerul are slabă activitate în această privință și nu se implică în ajutorul fermierilor pentru elaborarea proiectelor de dezvoltare;

– exportul cerealelor se situează sub potențialul ridicat și capacitatea mare de producție de care dispune România;

– consumul de cereale este dublu în România față de țările vest-europene, asta probabil și datorită obiceiurilor naționale de consum mărit la: făinoase, pâine, dar și datorat veniturilor scăzute ale populației;

– în sectorul zootehnic se manifestă: randamente scăzute de lapte per vacă; preț scăzut (decalaj mare între prețul de achiziție și prețul de pe piața țărănească), greutăți în aprovizionarea și procesarea lactatelor, inclusiv a cărnii din fermele zootehnice mai mici.

2.3. Oportunități (opportunities):

– în primul rând, ar fi de remarcat potențialul ridicat al suprafeței arabile din țara noastră, deosebit de prielnic dezvoltării sectorului vegetal și zootehnic;

– condiții pedoclimatice favorabile culturii cerealelor, leguminoaselor și dezvoltării sectorului zootehnic; bonitatea solului și zona climatologică au un efect pozitiv în obținerea unei eficiențe economice ridicate;

– cerealele reprezintă cel mai important produs agricol, care face obiectul tranzacțiilor internaționale și totodată materie primă pentru industriile prelucrătoare (panificație, uleiuri, alcool, produse farmaceutice și cosmetice, produse finite din lactate, conserve, industria uleiurilor minerale);

– suprafața negociată cu UE ca suprafață de referință pentru culturile arabile beneficiază de sprijin financiar din partea statului român și al CE Bruxelles; mai lasă, însă, mult de dorit ca fermierii români să ajungă la nivelul occidentalilor la subvenția pe suprafață. S-a negociat prost, cu dezinteres național și lucrurile se vor îndrepta foarte greu;

– investiții în tehnologii moderne și eficiente pentru ameliorarea eficienței economice din sectoarele: vegetal, zootehnic, avicol, piscicol și agroalimentar;

– alocarea sprijinului pe unitatea de suprafață, subvenție acordată de Uniunea europeană în sprijinul fermierilor și unităților agricole. Subvenția acordată reprezintă un sprijin financiar important pentru formarea, întreținerea și exploatarea suprafețelor agricole pentru fiecare an agricol (ex.: 15 septembrie 2018–15 septembrie 2019);

– posibilitatea stocării cerealelor pe o perioadă îndelungată și comercializarea în timp favorabil, în cantități mai mari sau mai mici, în funcție de capacitățile de stocare deținute de către cumpărător;

– oportunități benefice în accesarea fondurilor europene pentru înființarea, consolidarea și utilarea tehnologică și logistică a fermelor vegetale, zootehnice, avicole, piscicole și dezvoltarea zonei rurale și defavorizate;

– facilități navale și infrastructură portuară adecvată pentru exportul de cereale, animale și produse agroalimentare;

– așezare strategică favorabilă, atât pentru export în est, cât și pentru vest. Dunărea și Marea Neagră oferă astfel de oportunități de export prin porturile adiacente;

– promovarea de către B.N.R a unei politici financiar-monetare echilibrate în controlarea fenomenului inflaționist;

– La nivel de Executiv se manifestă promovarea unor acte și hotărâri menite să încurajeze investițiile străine.

2.4. Amenințări (threats):

– promovarea unor politici deficitare la nivel de guvern și minister prin acțiuni lipsite de substanță și de o țintă precisă;

– sistemul de finanțare și creditare a unităților agricole și a fermelor este deficitar, statul, ministerele de profil și băncile implicându-se foarte puțin, fenomenul având un impact negativ asupra costurilor de producție și obținerea performanței;

– concurența internațională și importurile ieftine din exterior pot determina efecte negative în obținerea de profit și performanță a producătorilor autohtoni, ducând uneori chiar la falimentarea lor;

– reducerea efectivelor din sectorul zootehnic ca urmare a promovării unor politici guvernamentale și ministeriale deficitare. Exemplul punctual din sectorul de creștere a porcilor pentru carne. La combinatele complexe de creștere a porcilor din Ungaria subvenția guvernamentală acoperă 50% din cheltuielile totale și acestora le convine să exporte carnea de porc în România la un preț mai mic chiar decât cel practicat intern. În felul acesta, guvernul român neluând măsurile necesare de protejare a pieței interne, se va pune în pericol buna funcționare a complexelor românești de creștere a porcinelor, chiar falimentarea lor;

– sectoarele de procesare și comercializare pot deveni concentrate, germinând apariția de oligopoluri;

– la comerțul produselor vegetale, importurile de cereale din exterior, din Ucraina, Moldova pot reprezenta o amenințare, dacă la nivel guvernamental și ministerial nu se iau anumite măsuri necesare, de protejare a producătorilor autohtoni și a fabricilor de procesare și prelucrare;

– insuficiența capitalului pentru dezvoltarea activităților agricole și de prelucrare a produselor vegetale și animale, la care se mai adaugă importurile masive din exterior, în speță la lactate și carne animală, dar și la cereale.

3. Metoda sintezei.

Descriere și definire. Se definește ca o latură a metodei unice și unitare de cercetare economică, sinteză-analiză, care constă în cunoașterea și reflectarea proceselor și fenomenelor economice în integralitatea lor, pe baza reunirii mentale a elementelor obținute (clarificate), prin analiză și apoi în stabilirea legăturilor dintre acestea. Evident, este vorba despre găsirea acelor resorturi interne (cauzale sau funcționale) care leagă obiectiv elementele constitutive între ele. Prin sinteză, elementele analizate separat sunt reunite, reconstituindu-se întregul, cunoscându-se deja elementul-cheie și schițându-se tendințele dominante în evoluția subiectului sau fenomenului cercetat. De aceea se spune că *fără analiză nu a existat și nu poate exista sinteză*.

3.1. Metoda sintezei economice presupune unirea elementelor analizate separat, în cadrul întregului unitar (întregul informațional), legat prin resorturi interne (cauzale și funcționale). De exemplu, analizând scăderea volumului de producție din industria agroalimentară, agricultură, vegetal și prelucrare, apoi sectoarele: zootehnie, avicultură, piscicultură și din alte ramuri ale economiei naționale, care a avut loc după 1990, s-a făcut o sinteză aprofundată relevând starea economică a țării, definind o situație de fapt, că aceasta se află într-o recesiune profundă. În timp ce analiza începe procesul cunoașterii până la un punct, sinteza continuă acest proces finalizându-l din punct de vedere al funcționalității întregului. Fără datele și informațiile obținute în amplul proces de analiză, nu se poate discuta despre o informare de sinteză validă, echilibrată, succintă și la obiect. Astfel, analiza pregătește declanșarea sintezei, iar sinteza mută analiza în faza sa finală.

De remarcat că sinteza, în genere, are mai multe aplicații, în funcție de mediul în care acționează și din care reliefează datele și informațiile de interes, de aceea ea este privită ca:

– o metodă de cunoaștere constând din recompunerea unui tot din părțile sale componente, reunirea acestora pe scurt și la obiect, evidențiind starea de fapt, evenimentul, fenomenul aflat în atenție;

– o lucrare/operă care abordează datele esențiale ale unei probleme, ale unei discipline. Sinteza abordează informații esențiale despre: esența unui fenomen, proces, eveniment, care au avut sau vor avea loc etc.;

– privită din punct de vedere al disciplinei militare, reprezintă un document de raportare a situației și de informare a eșalonului superior, a factorilor statali de decizie (securitatea națională) la sfârșitul zilei de luptă sau al unei acțiuni;

– din punct de vedere filozofic, sinteza este privită ca „unitate dialectică a laturilor contrare" (la Hegel), etapa finală a triadei, fuziunea contrariilor (teza și antiteza).

3.2. Metoda comparației este cel mai frecvent folosită în analiza economico-financiară. Trăsătura caracteristică rezidă în studierea proceselor și fenomenelor economice prin prisma unui criteriu de referință, stabilind asemănări și deosebiri față de acesta. Comparația economică este o metodă prin care analiza activității economice are posibilitatea de a examina și a aprecia rezultatul sau procesul cercetat, nu ca o mărime în sine, ci în raport cu un criteriu considerat baza de referință, stabilindu-se în felul acesta nivelurile proporționale și ritmul de dezvoltare al fenomenului.

Orice comparație presupune utilizarea a doi termeni: termenul care se compară și termenul care servește drept bază de comparație, sau criteriu de comparație. În principiu, bazele de referință sunt realizările proprii, totuși alegerea acestora se face în funcție de scopul analizei, putând fi constituită din:

– rezultatele perioadei (perioadelor) precedente spre a efectua comparativul cu rezultatele finale ale prezentului an agricol;

– rezultatele finale pe an agricol și cultură (ex.: la legume, viță de vie; la culturile de cereale, plante tehnice, leguminoase, la pomi fructiferi etc.);

– conform strategiilor de producție implementate apar rezultatele planificate sau programate;

– media rezultatelor pe sector (domeniu de activitate), de regulă, raportat pe an agricol;

– rezultatele similare ale unor firme din țară sau străinătate, de regulă având același domeniu;

– standarde sau uzanțe interne sau internaționale;

– în anumite situații, rezultatele cercetărilor științifice de laborator în domeniu și efectele economice superioare obținute prin implementarea lor practică etc.;

Folosirea acestei metode în cadrul activității economice a agenților economici presupune respectarea cel puțin a următoarelor condiții:

– să fie asigurată omogenitatea datelor supuse comparației;

– indicatorii comparați să aibă același conținut economic și aceeași metodologie de determinare;

– analiza să se refere la aceeași perioadă de timp, fiind luată și determinată pe an, semestru, trimestru, lună.

În practică, la analiza economico-financiară se utilizează mai multe categorii de comparații, după cum urmează:

– comparații în timp, care presupun compararea rezultatelor perioadei raportate cu cele ale unei perioade anterioare sau posterioare. Exemplu: producția de grâu la hectar realizată în anul precedent, comparativ cu actualul an agricol (2018–2019), situația evolutivă sau recul; cauze determinate în evoluție sau recul pe anii comparativi analizați în timpi reali;

– comparații în spațiu, adică între subdiviziuni organizatorice (între compartimentele unității agro-economice, între două sau mai multe unități cu același profil). Exemplu: profitul realizat în sectorul vegetal și cel obținut în sectorul zootehnic, apoi performanța obținută de către două unități agro-economice cu același profil, situate în același areal pedoclimatic, comparații, soluții, cauze; rezultate pozitive, efecte rezultate practic prin implementarea măsurilor de stimulare;

– comparațiile mixte sunt comparațiile care îmbină cele două criterii mai sus menționate: timpul și spațiul. Exemple: urmărirea dinamicii producției la două firme pe trei ani, dinamica profitului obținut de către două unități agro-economice cu același profil, situate în același areal pedoclimatic sau regiuni diferite;

– comparații în funcție de un criteriu prestabilit: plan, norme, normative, standard etc. Strategiile cuprind principalele jaloane de dezvoltare a unității agro-economice, sintetizate în planuri de realizat, norme definitorii și standard, normative, resursă umană și materială utilizată, ținte de obținere a performanței. Criteriul prestabilit poate deveni gradul de înzestrare tehnico-materială performantă. Astfel, tehnologizarea și mecanizarea unității agro-economice se pot defini, eventual, ca un criteriu clar de departajare între competitorii care acționează pe piața producției vegetale și zootehnice;

– comparații cu caracter special pentru care intervin și alte criterii în afara celor mai sus menționate. Cele mai frecvente sunt comparațiile variantelor de proiecte tehnice, tehnologice, organizatorice sau de investiții, în vederea alegerii variantei optime (intervenind criterii tehnice, economice, ecologice). Un studiu comparativ privind producția globală agricolă din țările UE, apoi suprafețe arabile cultivate, valoarea producției totale agricole, poate fi realizat ținând seama de analizele și rezultatele publicate de către Eurostat și Institutul Național de Statistică.

Bibliografie selectivă:

[1] **Zahiu Letiția**, *Management agricol*, București, Editura Economică, 1999, p. 45.
[2] **Davidovici I. și colab.**, *Economia creșterii agroalimentare*, București, Editura Expert, 2002, p. 32.
[3] Artikel: *Transparenz ist uns wichtig!*, Agrar Koordination & FIA e.V, Nernstweg 32–34 | 22765 Hamburg, 2015, p. 1.

Bibliografie generală:

1. **Davidovici I. și colab.**, *Economia creșterii agroalimentare*, București, Editura Expert, 2002.
2. **Letiția Zahiu, Anca Dachin**, *Politici agroalimentare comparate*, București, Editura Economică, reeditare, 2010.
3. **Ștefan, G. și colab**, *Economie agrară*, Iași, Ed. USAMV, 2000.
4. **Românu. I și Vasilescu. I**, *Managementul investițiilor*, București, Editura Mărgăritar, 1997.

„Politicile agroalimentare, jaloanele de manifestare practică, sunt definite prin înseși măsurileîntreprinse de către guvernele și conducerile ministerelor vremelnic aflate la putere și care în momente cruciale și prielnice, pot lua decizii, hotărâri sau iniția proiecte de lege benefice dezvoltării sectorului agroalimentar.”

Anul I, nr. 1, octombrie–decembrie 2018, 84 pagini

Anul II, nr. 1, ianuarie–martie 2019, 118 pagini

Anul II, nr. 2, aprilie–iunie 2019, 152 pagini

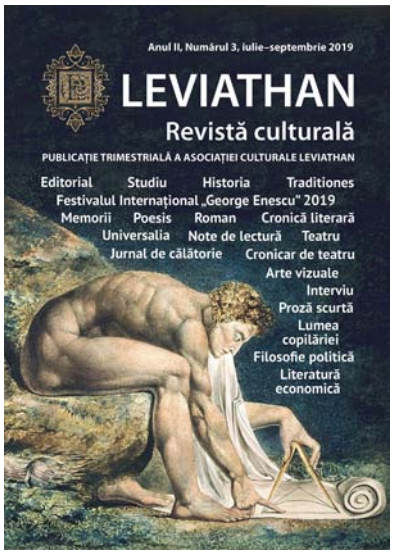

Anul II, nr. 3, iulie–septembrie 2019, 124 pagini

Anul II, nr. 4, octombrie–decembrie 2019, 170 pagini

Prețul unui exemplar: 20 lei; 8 euro; 9 dolari USA (tarifele includ taxele poștale).

Abonamente:

Anul 2020: 4 numere – 80 lei; 32 euro; 36 dolari USA (tarifele includ taxele poștale).

Cititorii care doresc să-și facă abonamente ne vor scrie pe adresa: leviathan.romania@yahoo.com urmând să primească datele necesare de la editorul revistei, Asociația Culturală Leviathan.

Materialele pentru publicare pot fi trimise pe aceeași adresă.

LEVIATHAN
VERITAS LIBERABIT VOS

Cultură
Informație
Atitudine

Portalul Leviathan.ro – adresa web: https://leviathan.ro

Cotidian exclusiv cultural, înființat în anul 2015. Știri la zi, comentarii, cronici, eseuri, rubrici de autor.

Un proiect media complet independent, dedicat românilor de pretutindeni.

Misiunea **Leviathan** este de a oferi conținut online care să informeze, să inspire și să educe, respectând însă inteligența cititorilor săi. Într-o epocă în care conținutul media este în cea mai mare măsură limitat la relatări partizane și lipsite de substanță, **Leviathan** își propune să ofere vizitatorilor platformei o experiență informațională autentică și inovativă.

Editor: Asociația Culturală Leviathan.

Adresa: leviathan.romania@yahoo.com

Pagini de facebook: Revista Culturală Leviathan (https://www.facebook.com/leviathan.romania/)

Diaspora culturală românească (https://www.facebook.com/groups/diaspora.culturala.romaneasca/)

Zâmbetul unește (https://www.facebook.com/Z%C3%A2mbetul-une%C8%99te-352487118804478/?modal=admin_todo_tour)

Descoperă scriitorul din tine (https://www.facebook.com/Descoper%C4%83-scriitorul-din-tine-884744138559599/?modal=admin_todo_tour)

Lumea noastră (https://www.facebook.com/groups/511105329335657/)

LEVIATHAN

Revistă culturală